

**Migrační vlny ve Spolkové republice
Německo po roce 1989
mezi severními a jižními spolkovými zeměmi**

Mgr. Martina Hamplová

Praha 2010

OBSAH

1 ÚVOD.....	4
2 MIGRACE: VYMEZENÍ ZÁKLADNÍHO POJMU.....	16
2.1 <i>Demograficko-sociologické vymezení pojmu „migrace“</i>	16
2.2 <i>Typologie migrací</i>	20
2.3 <i>„Definice šitá na míru“: účelová definice pojmu migrace</i>	23
2.4 <i>Faktory ovlivňující migraci</i>	26
2.4.1 <i>Individualistická perspektiva</i>	27
2.4.2 <i>Systémová perspektiva</i>	32
2.4.3 <i>Vliv komunikace a informací na migraci</i>	35
3 VNITŘNÍ MIGRACE V SRN PO ROCE 1989:	
MEZI SEVERNÍMI A JIŽNÍMI SPOLKOVÝMI ZEMĚMI	37
3.1 <i>Tradice severojižní perspektivy</i>	38
3.2 <i>Vylidňování severu versus zalidňování jihu?</i>	40
4 MEKLENBURSKO-PŘEDNÍ POMOŘANSKO A FENOMÉN DEPOPULACE.....	48
4.1 <i>Kontextuální charakteristika regionu</i>	48
4.1.1 <i>Geografická charakteristika</i>	51
4.1.2 <i>Demografická charakteristika</i>	53
4.1.3 <i>Socioekonomická charakteristika</i>	55
4.2 <i>Charakteristika emigračních skupin aneb kdo odchází?</i>	60
4.3 <i>Důsledky depopulace pro spolkovou zemi</i>	69
4.4 <i>Postoj zemské politiky k problému depopulace</i>	76
5 BÁDENSKO-WÜRTTEMBERSKO A FENOMÉN IMIGRACE.....	87
5.1 <i>Kontextuální charakteristika regionu</i>	87
5.1.1 <i>Geografická charakteristika</i>	88
5.1.2 <i>Demografická charakteristika</i>	89

5.1.3 Socioekonomická charakteristika	90
5.2 Charakteristika imigračních skupin aneb kdo přichází a zůstává.....	93
5.3 Důsledky imigrace pro spolkovou zemi	97
6 ZÁVĚR.....	101
RESÜMEE	109
SEZNAM ZKRATEK.....	114
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	115
SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ.....	125
SEZNAM PŘÍLOH	127
JMENNÝ REJSTŘÍK.....	162

ÚVOD

Dne 9. listopadu 2009 si Berlín připomněl jednu z význačných událostí, která měla rozhodující význam jak pro evropské, tak i pro světové dějiny – vyjádřeno za pomoci slov britského státníka Winstona Churchilla – pád železné opony. Pro Berlín samotný, resp. pro Spolkovou republiku Německo toto výročí znamenalo především ohlednutí za dvacetí lety existence sjednoceného státu.¹ Dva tehdejší státní celky – Spolková republika Německo a Německá demokratická republika – stvrdily začátek jejich společné cesty oficiálně 3. října 1990, ale právě pád berlínské zdi počátkem listopadu 1989 byl tím velkým symbolickým vyvrcholením na cestě k této metě. Současně se stal však tento mezník pro sjednocenou SRN také vlastně jakousi pomyslnou startovní čarou na běhu do společné budoucnosti. Tato společná budoucnost německého státu je z dnešního pohledu již z části také jeho minulostí mající řadu rozličných fazet. Jednou z nich je rovněž fenomén migračního chování německého obyvatelstva na území SRN v období po roce 1989.

Migraci samu o sobě je možné považovat za samozřejmý a přirozený projev nejen soudobé německé společnosti, ale i lidského pokolení vůbec. Nicméně v případě sjednoceného Německa nabírá toto téma na brizanci. V okamžiku, kdy je totiž fenomén migrace viděn v kontextu demografických změn populace – kdy dochází ke stárnutí obyvatelstva, jehož příčinami jsou snížená porodnost a snížená úmrtnost, resp. zvyšování průměrné délky života – a ve spojitosti se změnami ve společnosti – se změnami majícími vliv na situaci životní úrovně, příp. na uspořádání lidských hodnot, ji není možné vnímat zcela neutrálně. Naopak je to jev, který se v této spojitosti projevuje velmi výrazně a ambivalentně, a sice buď příznivě, stabilizačně, nebo nepříznivě, destabilizačně. V případě SRN, která je, jak její plný oficiální název napovídá, federativní republikou, si navíc každá z šestnácti spolkových zemí, i přes tohoto

¹ Srov. „Rede von Bundeskanzlerin Angela Merkel zum 20. Jahrestag des Mauerfalls auf der Bösebrücke“, listopad 2009, oficiální stránka spolkové kancléřky, http://www.bundestkanzlerin.de/nn_683608/Content/DE/Rede/2009/11/2009-11-09-boesebruecke-merkel.html (30. 04. 2010); "Eine Epochenwende zu Freiheit und Demokratie" - Ansprache von Bundespräsident Horst Köhler beim Empfang zur Feier des 20. Jahrestags des Mauerfalls, listopad 2009, oficiální stránka spolkového prezidenta, http://www.bundespraesident.de/Reden-und-Interviews-,11057.659174/Eine-Epochenwende-zu-Freiheit-.htm?global.back=-/%2c11057%2c5/Reden-und-Interviews.htm%3fmlink%3dbpr_liste (30. 04. 2010).

společného jmenovatele, nese ryze vlastní geografické, demografické, jakož i socioekonomické dispozice a do jisté míry vykazuje též své vlastní kulturní kořeny. Právě tato specifika tvoří soubor faktorů, které sehrávají roli v otázce vnitřní migrace. Na jedné straně mohou ovlivňovat intenzitu migračních proudů, na druhé straně, jsou tím, co je migračním chováním obyvatelstva určováno.

Jak stojí v úvodníku jednoho z článků německého deníku „Frankfurter Allgemeine Zeitung“ z března 2005, který je věnován právě vnitroněmecké migraci, změnil v Německu místo svého bydliště ročně přibližně čtyři miliony obyvatel. Tyto přesuny obyvatelstva vedou v první řadě k regionálním rozdílům v demografické struktuře, ale nejen v té. V jejich důsledku je SRN rozdělena na ty spolkové země, které z daného vývoje profitují a na ty, které ztrácejí.² Rozdíly v demografické struktuře se odrážejí také v socioekonomické rovině. Zatímco pro jeden region přírůstek vybraných skupin obyvatel znamená rozkvět, pro druhý se ztráta těchto lidí rovná stagnaci a může mít nedozírný dopad. Velmi významným migračním pohybem německého obyvatelstva po roce 1989, o kterém se zmiňuje i výše uvedený článek, je migrace probíhající mezi severem a jihem dnešní SRN.

Právě migrační trend, v jehož důsledku docházelo a dochází minimálně od počátku 90. let k vylidňování zemí ležících na severu Spolkové republiky Německo a v souvislosti s tím přesun určitých migračních skupin do jižně položených spolkových zemí, je výchozí perspektivou této monografie.³ Práce vychází ze skutečnosti, že SRN je od roku 1990 sjednoceným Německem. Historická perspektiva, tzn. východ/západ – nové spolkové země/staré spolkové země je v monografii zohledněna, ale premisou je tu nahlížet problematiku pohybu obyvatel z perspektivy dvacetileté existence sjednoceného Německa. Na tomto základě byly pro vypracování dvou případových studií, které zprostředkovávají zevrubný obraz migrační problematiky, vybrány dvě konkrétní spolkové země: Meklenbursko-Přední Pomořansko jako zástupce severního Německa a Bádensko-Württembersko jako zástupce jižního Německa.

Hlavním cílem je tu na příkladu těchto dvou spolkových zemí charakterizovat rozsah, intenzitu a tendence vnitroněmecké migrace z hlediska severních a jižních spolkových zemí mezi lety 1990 až 2008. Dalším podstatným bodem je pojmenovat

² Srov. „Grundkurs Demographie: Neunte Lektion. Die innerdeutsche Migration“, *FAZ*, č. 52 (3. březen 2005): 39, <http://www.faz.net/s/Rub117C535CDF414415BB243B181B8B60AE/Doc~EEE461160423D49ADA1B5DA20F62859C3~ATpl~Ecommon~Scontent.html> (30. 04. 2010).

³ Práce vznikla v rámci projektu č. 261 505 Specifického vysokoškolského výzkumu Univerzity Karlovy v Praze.

faktory, které mohly mít vliv na rozhodování o migraci a které nejspíše hovoří pro odliv mladých lidí ze spolkové země Meklenbursko-Přední Pomořansko. Současně jde také o to určit ty faktory, které mohly ovlivňovat rozhodnutí imigrovat a které nejspíše zvyšují atraktivnost spolkové země Bádensko-Württembersko. Zároveň jde o to shrnout tu nejdůležitější důsledky, které tu z migračního chování německého obyvatelstva pro dané spolkové země vyplývají a co tyto tendence pro sever a jih SRN vlastně znamenají. V případě Meklenburska-Předního Pomořanska nás dále zajímá, jak se staví politická scéna této spolkové země k odlivu obyvatel a jaká je její angažovanost v této otázce.

Teoretické ukotvení pojmů, které jsou pro tuto práci stěžejní, je obsaženo v druhé kapitole. Centrální pojem „migrace“ a k němu se vztahující termíny jsou zde vymezeny na základě konceptů a modelů, jež na poli migračního výzkumu získaly uznání a jež ve svém oboru platí za tradiční. Hlavním smyslem je za pomoci odborné terminologie vytyčit rámec, v němž se daným tématem chceme zabývat. Kapitola představuje důležité pojmy a blíže je specifikuje.

Ve třetí kapitole je obecně pojednána problematika vnitřní migrace po roce 1989 z pohledu severních a jižních spolkových zemí. Jako východisko pro následující kapitoly je tu zkoumané teritorium definováno z geografického hlediska, přičemž je rovněž krátce zohledněno členění území dnešní SRN s ohledem na jeho minulost, jakož i na tradici severojižní perspektivy. V návaznosti na to je představena intenzita migračních proudů u severních a jižních spolkových zemí. Středem zájmu je primárně pohyb obyvatelstva německé národnosti přes hranice spolkové země, resp. městského státu v rámci spolkového území mezi lety 1990 až 2008. Intenzita migračních proudů je prezentována na základě dostupných statistických údajů prostřednictvím tzv. migračního salda, které je rozdílem mezi počtem vystěhovalých a nově přistěhovalých, vyjadřuje reálný čistý zisk, popř. čistou ztrátu, a má tudíž největší vypovídající hodnotu.

Čtvrtá a pátá kapitola jsou případovými studii, které jsou zaměřeny na dvě konkrétní spolkové země. Na jejich příkladu je zde podrobně vylíčena migrační problematika. Jako zástupce severních spolkových zemí je tu vybráno Meklenbursko-Přední Pomořansko. Jih spolkové republiky reprezentuje Bádensko-Württembersko. V obou případech seznamuje úvodní část kapitoly s geografickou, demografickou a socioekonomickou charakteristikou země. Údaje, které tu nalezneme, zprostředkovávají kontextuální profil daného regionu. Jejich posláním je podat jednak základní a souhrnné informace o příslušné spolkové zemi, jednak, zejména v případě

socioekonomické charakteristiky, pojednat ty oblasti, které jsou dávány do souvislosti s migračním chováním obyvatelstva a jež působí jako faktory, které ji mohou ovlivňovat. Následuje popis charakteru migračních skupin. Podle dostupnosti statistických dat jsou tu migrační skupiny definovány na základě demografických charakteristik, pohlaví a věku, dále rodinného stavu a migračního cíle, resp. místa původu, přičemž jde současně o to vyzdvihnout některé dlouhodobé tendence v migračním chování německého obyvatelstva po roce 1989. V případové studii, která se zabývá Meklenburskem-Předním Pomořanskem, jde o to poukázat na problém vylidňování zdejšího území a jeho důsledky pro místní demografickou a socioekonomickou strukturu. Vzhledem k závažnosti této otázky je závěrečný úsek čtvrté kapitoly vyhrazen zemské politické scéně a jejímu postoji k depopulaci Meklenburska-Předního Pomořanska. Případová studie věnovaná Bádensku-Württembersku má za úkol znázornit tuto spolkovou zemi, jako region, který profitoval z dosavadního vývoje migračního chování německého obyvatelstva a který je jakýmsi „prototypem“ oblíbeného migračního cíle. Imigrace německého obyvatelstva do Bádenska-Württemberska znamenala pro tuto jižní spolkovou zemi nepřírozený přírůstek obyvatelstva, který z ní ve svých důsledcích činí pomyslný, a sice nejen geografický, ale také demografický a socioekonomický protipól severního Meklenburska-Předního Pomořanska.

Většina použitých pramenů a literatury pochází z německého jazykového prostoru. Důvodem pro využití německojazyčné literatury je skutečnost, že se tato práce zabývá sociálně-historickou problematikou z oblasti německého teritoria, ale také fakt, že k dané otázce neexistují téměř žádné české publikační výstupy. To platí také v případě teoretického pojednání fenoménu migrace. Zatímco česky vydaná literatura z poloviny a konce 90. let 20. stol. migraci představuje jako jeden z demografických jevů v řadě, a sice velmi obecně, přičemž význam interdisciplinárního přístupu naznačuje jen okrajově, existuje v germanofónní oblasti řada prací publikovaných po roce 2000, které se specializují výhradně na migraci samotnou. Z českých publikací byly proto využity pouze dvě příručky z oboru demografie, a sice „*Úvod do demografie*“ od Vladimíra Roubíčka a „*Demografie (nejen) pro demografy*“ od kolektivu Květa Kalibová, Zdeněk Pavlík a Alena Vodáková.⁴ Jedná se o publikace, které vznikly v 90. letech, a v nichž je vymezení fenoménu migrace podmíněno ryze

⁴ Vladimír Roubíček, *Úvod do demografie*. Praha: CODEX Bohemia, 1997; Květa Kalibová, Zdeněk Pavlík a Alena Vodáková, *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998.

demografickým přístupem. Z německé literatury byla stěžejní terminologie převzata z knihy „*Migrationssoziologie*“ od Ingrid Oswaldové a z publikace „*Soziologie der Migration*“, jejímž autorem je Petrus Han.⁵ Obě práce k migraci přistupují z hlediska sociologie a jsou zdařilým shrnutím dosavadních obecných poznatků v oboru migrace. Hanova kniha navíc vedle obecného vymezení pojmu migrace, představuje také přehled migračních teorií, ve které současně prezentuje různé přístupy k výzkumu migrace a odkazuje i na přístupy jednotlivých vědních oborů. Pojmosloví typologie migrací bylo přejato z práce Annette Treiblové „*Migration in modernen Gesellschaften*“, resp. z úvodní kapitoly „*Begriffsklärungen: Migration*“ v ní obsažené.⁶ Jedná se o práci, která byla otištěna sice už na počátku 90. let, ale jejíž poznatky o členění migrací platí dodnes a zejména v německé vědecké literatuře bývá hojně citována i dnes. Využita byla rovněž kapitola „*Terminologie und Konzepte in der Migrationforschung*“ od kolektivu Dirk Hoerder, Jan Lucassen a Leo Lucassen, která tvoří úvodní oddíl v knize Klaus J. Badeho „*Enzyklopädie Migration in Europa: vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart*“, a v níž jsou obsaženy významné poznatky vztahující se k migrační terminologii a migračnímu výzkumu.⁷ Zejména pro definování pojmu „migrace“ se ukázala jako velmi nápomocná kapitola z práce Norberta Wenninga „*Mobilität, Wanderung, Migration*“ otištěná v knize „*Migration in Deutschland. Ein Überblick*“, která je v tomto ohledu významným příspěvkem.⁸

Na tomto místě je ještě nutno poznamenat, že tématu migrace byla v minulosti věnována celá řada publikací. Valná většina z nich se ovšem zaměřuje na migraci mezinárodní, která ve srovnání s migrací vnitřní nabízí v mnoha ohledech bezesporu větší výzkumný potenciál. Ať už se jedná o úvody k pracím, které se zabývají některou z konkrétních migrací či o knihu orientovanou na výklad odborné terminologie a teorií v oblasti migračního výzkumu, vždy je možné se znovu a znovu setkat s tím, že středem zájmu je problematika mezinárodní migrace, kdežto fenomén vnitřní migrace je zmíněn

⁵ Ingrid Oswald, *Migrationssoziologie*. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft, 2007; Petrus Han, *Soziologie der Migration*. Stuttgart: Lucius & Lucius, 2005.

⁶ Annette Treibel, *Migration in modernen Gesellschaften*. Weinheim/München: Juventa Verlag, 1990, 17–22.

⁷ Dirk Hoerder, Jan Lucassen a Leo Lucassen, „Terminologien und Konzepte in der Migrationsforschung“, in *Enzyklopädie Migration in Europa: vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Klaus J. Bade (ed.). Paderborn/München:Fink, 2008, 28–53.

⁸ Norbert Wenning, *Migration in Deutschland. Ein Überblick*. Münster/NY: Waxmann, 1996, 10–15.

jen velmi okrajově. Světlou výjimku tvoří právě výše uvedené tituly. Ty se sice také věnují otázce mezinárodní migrace, ale zároveň předkládají nadměru komplexní obecné pojednání tématu migrace.

Pro vymezení zkoumaného regionu s ohledem na severojižní perspektivu byl použit článek Hanse Gebhardta „*Nord und Süd, Ost und West in Deutschland*“ publikovaný v rozsáhlé knize „*Geographie Deutschlands*“ od kolektivu Rüdiger Glasera, Hanse Gebhardta, Winfrieda Schenka.⁹ Dále článek „*Nord-Süd*“ od Karla Friedricha Bohlera a Bruna Hildenbranda v knize „*Deutschland – eine gespaltene Gesellschaft*“ od autorů Stephana Lessenicha a Franka Nullmeiera.¹⁰ Dále také práce Jürgen Friedrichse „*Süd-Nord-Gefälle in der Bundesrepublik? Sozialwissenschaftliche Analysen.*“ z poloviny 80. let 20. stol. a článek H.-U. Junga „*Das wirtschaftliche Süd-Nord-Gefälle in der Bundesrepublik Deutschland*“, který vyšel v časopise „*Geographische Rundschau*“ koncem 80. let 20. stol.¹¹

Kapitola zabývající se mapováním migračních proudů mezi severními a jižními spolkovými zeměmi po roce 1989, jakož i podkapitoly věnované migračním skupinám v kapitole o Meklenbursku-Předním Pomořansku, reps. Bádensku-Württembersku se zakládají jednak na datech zprostředkovaných zemskými statistickými úřady jednotlivých spolkových zemí, resp. městských států, příp. Spolkovým statistickým úřadem, jednak na doposud zpracovaných studiích. Převážná většina těchto údajů je dostupná ve formě přehledů, tabulek a grafů na internetových stránkách jmenovaných institucí nebo je možné je získat na vyžádání. Je však nutno poznamenat, že statistická data vztahující se k pohybu obyvatelstva jednotlivé zemské statistické úřady zpracovávají podle různých klíčů a nestejných kritérií. V principu jde o to, že zatímco některé zemské statistické úřady nabízejí podrobný přehled migračního chování obyvatelstva diferencovaný podle pohlaví, věku, rodinného stavu, místa původu, cílového místa apod., což je případ většiny severních spolkových zemí. Jiné zemské statistické úřady se omezují pouze na počty přistěhovalých, resp. vystěhovalých

⁹ Hans Gebhardt, „Nord und Süd, Ost und West in Deutschland“, in *Geographie Deutschlands*, Rüdiger Glaser, Hans Gebhardt a Winfried Schenk (ed.). Göttingen: Primus Verlag, 2007, 76–82.

¹⁰ Karl Friedrich Bohler a Bruno Hildenbrand, „Nord-Süd“, in: *Deutschland – eine gespaltene Gesellschaft*, Stephan Lessenich a Frank Nullmeier (ed.). Frankfurt/NY: Campus Verlag, 2006, 234–255.

¹¹ Jürgen Friedrichs (ed.), *Süd-Nord-Gefälle in der Bundesrepublik? Sozialwissenschaftliche Analysen*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1986; H.-U Jung, „Das wirtschaftliche Süd-Nord-Gefälle in der Bundesrepublik Deutschland“, *Geographische Rundschau* 39, (1987): 443–447.

a migrační saldo. To je případ obou jižních spolkových zemí. Navíc se jednotlivé zemské statistické úřady odlišují v tom, zda jsou jejich data volně přístupná nebo zda je přístup k informacím zpoplatněn. Zemské statistické úřady zpracovaná data prezentují zpravidla ve formě statistických ročenek („*Statistisches Jahrbuch*“), jako je tomu v případě Meklenburska-Předního Pomořanska, Šlesvicka-Holštýnska, Hamburku, Brém a Bavorska, příp. se jedná o statistické zprávy („*Statistische Berichte*“), statické měsíčníky („*Statistische Monatshefte*“) či statistické analýzy („*Statistische Analysen*“). Kombinace všech těchto publikací, a to jak v tištěné, tak elektronické podobě, jakož i tabulky a přehledy dostupné online, popř. získané na vyžádání byly využity jako stěžejní pramenný zdroj pro tuto práci. Jedná se buď o podrobné přehledy, které zprostředkovávají data za celá období, rok po roce nebo o průřezové informace nabízející srovnání mezi jednotlivými obdobími. Data poskytovaná zemskými statistickými úřady, resp. Spolkovým statistickým úřadem platí obecně za spolehlivý informační zdroj, který nepodléhá tlaku žádných lobbistických vlivů, a tudíž je ho možné považovat za hodnotově neutrální.

Významným materiálem pro sepsání této monografie se staly také dvě demografické studie publikované Berlínským institutem pro obyvatelstvo a vývoj („*Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung*“). Jedná se o nezávislou výzkumnou instituci, jež se orientuje na zpracování vědeckých poznatků, a jejíž publikační výstupy a výsledky v nich zveřejněné nejsou ovlivněny ze strany sponzorů či zadavatelů.¹² První z nich s názvem „*Deutschland 2020. Die demographische Zukunft der Nation*“, za níž stojí kolektiv autorů kolem Steffena Kröhnerta a která byla podpořena nadací Roberta Bosche („*Robert Bosch Stiftung*“), byla vydána na jaře 2005 a obsahuje velmi přehledné shrnutí demografického vývoje jednotlivých spolkových zemí za posledních zhruba dvacet let, jakož i demografické prognózy do budoucnosti. Mimo jiné je tu možné nalézt také informace o migračním chování obyvatelstva, a sice nejen mezi jednotlivými spolkovými zeměmi, ale také mezi jednotlivými regiony v jejich rámci.¹³

¹² Blíže srov. prohlášení na internetových stránkách této instituce. „Über uns“, únor 2010, oficiální stránky Berlínského institutu pro obyvatelstvo a vývoj, <http://www.berlin-institut.org/ueber-uns.html> (30. 04. 2010).

¹³ Steffen Kröhnert, Nienke Van Olst a Reiner Klingholz, *Deutschland 2020. Die demografische Zukunft der Nation*. Berlin: Berlin-Institut für Weltbevölkerung und globale Entwicklung, 2005. http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Studien/D_2020_Webversion.pdf (20. 04. 2010).

Novější verzi této demografické studie je tištěná publikace „*Die demographische Lage der Nation. Wie zukunftsfähig sind Deutschlands Regionen?*“ vydaná v létě 2006.¹⁴

Pro sepsání těch částí případových studií, které jsou věnovány kontextuální charakteristice spolkových zemí, Meklenburska-Předního Pomořanska a Bádenska-Württemberska, byla použita v první řadě literatura vydaná zemskými centrály pro politické vzdělávání („*Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg*“; „*Landeszentrale für politische Bildung Mecklenburg-Vorpommern*“). Publikace vydávané těmito státními nadstranickými institucemi, obecně platí za důvěryhodné a vyznačují se vysokou mírou objektivit. Práce odkazuje mj. na souhrnné přehledy, které vyšly v knize „*Die deutschen Länder. Geschichte, Politik, Wirtschaft*“ Hans-Georga Wehlinga, jenž je současně autorem příspěvku věnovanému Bádensku-Württembersku.¹⁵ Příspěvek seznamující s Meklenburskem-Předním Pomořanskem sepsal Heinrich-Christian Kuhn.¹⁶ Wehling je vedle Reinholda Webera rovněž spoluautorem přehledové sborníkové publikace „*Baden-Württemberg. Gesellschaft, Geschichte, Politik*“.¹⁷ Dále byly využity příspěvky otištěné ve sborníku „*Politische Landeskunde Mecklenburg-Vorpommern*“, a sice kapitola Wolfganga Weiße „*Die Geographie des Landes*“, kapitola „*Bevölkerung im Wandel*“, jejíž autorkou je Ursula Kücková a kapitola „*Wirtschaftliche Entwicklungsperspektiven*“ od Geralda Brauna.¹⁸ Všechny právě uvedené publikace, případně kapitoly pojednávají věcně jednak o zeměpisných, jednak o demografických, a jednak o socioekonomických poměrech v daném regionu. Jako doplňkový zdroj hrály roli také oficiální zemské internetové portály obou spolkových zemí a rovněž údaje zprostředkované zemskými statistickými úřady.

¹⁴ Steffen Kröhnert, Franziska Medicus a Reiner Klingholz, *Die demographische Lage der Nation. Wie zukunftsfähig sind Deutschlands Regionen?* München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2006.

¹⁵ Hans-Georg Wehling, *Die Deutschen Länder. Geschichte, Politik, Wirtschaft*. Opladen: Leske+Budrich, 2002; Hans-Georg Wehling, „Baden-Württemberg“, in *ibid.*, 17–33.

¹⁶ Heinrich-Christian Kuhn, „Mecklenburg-Vorpommern“, in *ibid.*, 149–166.

¹⁷ Reinhold Weber a Hans-Georg Wehling, *Geschichte Baden-Württembergs*. München: C. H. Beck Verlag, 2007.

¹⁸ Landeszentrale für politische Bildung (ed.): *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Schwerin, 2006; Wolfgang Weiß, „Die Geographie des Landes“, in *ibid.*, 33–36; Ursula Kück, „Bevölkerung im Wandel“, in *ibid.*, 170–187; Gerald Braun, „Wirtschaftliche Entwicklungsperspektiven“, in *ibid.*, 188–204.

Pro podkapitoly zaměřené na důsledky depopulace, resp. imigrace pro spolkovou zemi byly podstatné následující prameny. V případě Meklenburska-Předního Pomořanska se stal důležitým a podnětným pramenem přepis přednášky „Důsledky demografického vývoje v Meklenbursku-Předním Pomořansku“ („*Auswirkungen des demographischen Wandels in Mecklenburg-Vorpommern*“) odborníka v oblasti práva a vedoucího Obchodní a průmyslové komory ve Schwerinu Klause-Michaela Rotheho, která zazněla u příležitosti společného odborného zasedání místní agentury „mv4you“ (blíže viz kapitola 4.4) a Obchodní a průmyslové komory Schwerin („*Industrie- und Handelskammer zu Schwerin*“) dne 17. března 2004.¹⁹ Vedle toho byl důležitým pramenem dobový tisk. Zpracovány zde byly především informace z novinových článků předních německých novin, jako deník „*Frankfurter Allgemeine Zeitung*“, běžně známý pod zkratkou „FAZ“, zpravodajský internetový server „*Spiegel Online*“ a deník „*Die Welt*“ dostupné prostřednictvím online přístupných archivů.

Podkapitola zabývající se postojem politické scény v Meklenbursku-Předním Pomořansku k problematice vyliďňování se zakládá především na rozhovorech se zástupci jednotlivých politických stran přítomných v zemském parlamentu, které byly pořizeny během autorčina studijního výjezdu do Schwerinu v listopadu 2009, případně dodatečně získány dotazníkovou formou na počátku roku 2010. Kromě toho tato podkapitola čerpá doplňkově také ze stranických brožur a vládních tiskových prohlášení, internetového portálu místního zemského ministerstva hospodářství, práce a turismu („*Ministerium für Wirtschaft, Arbeit und Tourismus*“), jakož i webových stránek agentury „mv4you“²⁰ a dobového tisku, zejména německého deníku „*Süddeutsche Zeitung*“, německého hospodářského deníku „*Handelsblatt*“ a zpravodajského serveru „*Spiegel Online*“.

Metodologickým východiskem je tu přístup předního německého odborníka na výzkum dějin migrací Klause J. Badeho, který je jedním ze zakladatelů Institutu pro migrační výzkum a interkulturní studia („*IMIS*“) na Univerzitě Osnabrück.²¹ Jeho

¹⁹ Klaus-Michael Rothe, „Auswirkungen des demographischen Wandels in Mecklenburg-Vorpommern“ (přednáška u příležitosti odborného zasedání agentury „mv4you“ a Obchodní a průmyslové komory Schwerin „Wandel erkennen, Zukunft sichern – Konsequenzen aus dem demographischen Wandel für die Bundesrepublik Deutschland und das Land Mecklenburg-Vorpommern, Schwerin, Německo, 17. březen 2004), http://www.mv4you.de/fileadmin/mv4you/presse/vortrag_rothe.pdf (20. 03. 2010).

²⁰ Jedná se o zkrácený název instituce „Agentur Mecklenburg-Vorpommern for you“, v překladu „agentura Meklenbursko-Přední Pomořansko pro tebe“. Blíže viz kapitola 4.4.

²¹ Srov. „Klaus J. Bade“, říjen 2009, oficiální stránka Klause J. Badeho, <http://www.kjbade.de/> (30. 04. 2010).

sociálně historický výzkum migrací („*Sozialhistorische Migrationsforschung*“) vidí migraci obyvatelstva jako sociální proces, který je třeba uchopit ve vzájemných souvislostech vývoje obyvatelstva, hospodářství a společnosti. Jde tu o to postihnout multidimensionalitu na straně jedné a zahrnout multikausalitu této dílčí, ale komplexností se vyznačující oblasti na straně druhé. Středem zájmu jsou přitom hlavně jevy kolektivního charakteru, které jsou přístupnější historicko-sociálněvědnímu popisu, analýze a vysvětlení, na rozdíl od fenoménů individuálního charakteru. Dobrovolná migrace je sice celkovým výsledkem migrací individuálních, ale Bade podotýká, že chování těch, kteří se rozhodli k migraci, není pouze důsledkem individuálních popudů, ale svou úlohu podle něj mají také nadindividuální souvislosti a určující faktory, kterých si jedinec může a nemusí být plně vědom.²² Bade přitom apeluje na interdisciplinární přístup k výzkumu migrací.²³ Právě kombinací poznatků jednotlivých vědních disciplín, které se migrací zabývají, lze nalézt odpovědi na otázky spojené s migračním chováním obyvatel. Vedle toho ovšem upozorňuje, že výzkum migrací je často odkázán na neúplná a různorodá data, což znesnadňuje jejich zpracovávání, brání přesnému „měření“ a komplikuje případné srovnávání.²⁴

Na základě výše shrnutých principů sociálně historického výzkumu migrací přistupuje předložená monografie k vnitřní migraci v SRN po roce 1989 jako k sociálnímu procesu, který je výsledkem nejen individuálních přání a potřeb, ale rovněž jako k procesu, který se odvíjí od nastavení rámcových podmínek. Z tohoto důvodu je tu migrace popisována v kontextu daného prostředí, ve kterém se děje, tzn. pozadí geografických, demografických a socioekonomických charakteristik daného území, které mají jednak poukázat na místní vývojové linie, zdejší poměry, jakož i na dispozice a indispozice daného regionu, jednak tu mají funkci faktoru, který má, resp. může mít vliv na rozhodnutí o uskutečnění migrace. Migrační chování obyvatelstva je

²² Srov. Klaus Bade, *Sozialhistorische Migrationsforschung. Studien zur historischen Migrationsforschung (SHM)*. Göttingen: V& R unipress GmbH mit Universität Osnabrück, 2004, 14–15, http://www.zeitgeschichte-online.de/zol/_zf/documents/pdf/bade0305.pdf (30. 04. 2010). Společně s etablováním se sociálně historického výzkumu migrací došlo k vymezení výzkumu migrace v širokém kontextu historicko-sociálních věd s ohledem na výzkumné koncepty, kladení otázek, metody průzkumu a také k otevření se interdisciplinárnímu postoji. Současně se sociálně historický výzkum migrací vymezil v rámci sousedních, ale zcela zřejmě odlišně zaměřených výzkumů migrací, např. oproti ekonometrickým konceptům. A konečně se etabloval heuristický přístup k výzkumu prostorového pohybu obyvatelstva, srov. *ibid.*, 14.

²³ Srov. *ibid.*, 15.

²⁴ Srov. *ibid.*, 19.

tu vysvětleno z hlediska kolektivu, který je chápán jako souhrn jednotlivců a jejich individuálních rozhodnutí, a sice na základě dostupných statistických dat (viz kapitola 1.3). Práce se věnuje většinovým tendencím v migračním chování ve vztahu k vybrané spolkové zemi.

Za účelem objasnění hlavních příčin a motivů, na základě kterých se migrace děje a které považuje také Bade za jeden z hlavních úkolů sociálně historického výzkumu migrací, bylo využito zásad stanovených v konceptu push-pull modelu, tedy modelu tlakových a tahových faktorů.²⁵ Push a pull model je významným výzkumným nástrojem, který umožňuje vysvětlení příčin, jež vycházejí z objektivních rámcových podmínek a interpretaci motivů, jež se zakládají na individuálních reakcích, které na dané podmínky prostředí reagují. V migračním výzkumu bývá tento model hojně využíván a svůj původ má v tzv. migračních zákonech („*laws of migration*“), které vyvinul na konci 19. stol., „praotec“ výzkumu migrací, geograf Ernest George Ravenstein.²⁶ Push a pull model měl různá vývojová stádia a je možné se s ním proto setkat v několika diferenciacích. Zde je odkazováno na push a pull model, jehož novodobé základy položili Lee a Bojars a který spočívá v rozlišení faktorů ovlivňujících migraci na ty, které působí přitažlivě a zvyšují tak atraktivnost potenciálního cílového místa a na ty, které působí naopak nepřitažlivě a jsou příčinou pocitu nespokojenosti s dosavadním místem působnosti. Předpokladem přitom je, že dotyčný chce zlepšit svou dosavadní situaci, že jeho rozhodnutí je racionální a odvíjí se především od ekonomického uvážení jeho situace.²⁷

Jako doplňkový metodologický nástroj bylo použito tzv. expertní interview, které patří mezi kvalitativní výzkumné metody, a jehož smyslem je získat informace od osob, které jsou odborníky ve zkoumané oblasti. Rozhodujícím kritériem je privilegované postavení dotazovaného, který je odpovědný za řešení nejrůznějších problémů a jemuž je přístupný specifický okruh informací. Výsadní postavení dotazovaného předpokládá současně odpovídající připravenost, odbornou vybavenost a schopnost orientovat se v dané problematice u osoby, která vede interview. Informace získané formou expertního interview vyžadují kritické ověření, přičemž pozornost by

²⁵ Srov. *ibid.*, 20.

²⁶ Srov. Oswald, „*Migrationssoziologie*“, 69, 71.

²⁷ Srov. Everett S. A. Lee, „*Theory of Migration*“, *Demography* (47), č. 3 (1966): 49-56; George J. BOJARS, „*Economic Theory and International Migration*“, *International Migration Review* (23), č. 3 (1989): 457-458 podle Oswald, „*Migrationssoziologie*“, 71.

měla být věnována nejen vyjádřením explicitním, ale zároveň také implicitním. Jako výhodná se jeví situace, kdy je dotazováno více kompetentních osob ze stejného oboru, které zastávají buď obdobné, nebo protichůdné názorové pozice. V rámci daných okolností se dotazování cítí být pod určitým tlakem, který by měl podpořit jejich přímost a snížit pravděpodobnost klamavých odpovědí.²⁸

Dotazování byli zástupci pěti politických stran zastoupených v zemském parlamentu („*Landtag*“), převážně dlouholetí předsedové, příp. místopředsedové či mluvčí frakce dané politické strany v zemském parlamentu veskrze činní ve zdejším výboru pro otázky hospodářství, práce a turismu („*Wirtschaftsausschuss*“). Záměrem polostrukturovaného interview, které obsahovalo celkem sedmnáct otázek, bylo zjistit, jak se místní politická scéna staví k problematice vyliďňování Meklenburska-Předního Pomořanska. Vedle šesti vstupních otázek vztahujících se k osobě dotazovaného a jeho politické motivaci, zde bylo jedenáct otázek, které tvořily osu rozhovoru. Jednak tu byly zahrnuty otázky týkající se postoje dané politické strany k vyliďňování spolkové země a její angažovanosti v daném ohledu, jednak sem byly začleněny otázky tematizující vnitropolitickou diskuzi a spolupráci v této rovině. Další baterie otázek se orientovala na tematizaci tohoto problému v posledních zemských volbách, které proběhly v roce 2006. Rovněž zde byl dotazován výhled do budoucna v tomto kontextu.²⁹

²⁸ Srov. Alexander Bogner a Wolfgang Menz, „Das theoriegenerierende Experteninterview. Erkenntnisinteresse, Wissenformen, Interaktion“, in *Das Experteninterview. Theorie, Methode, Anwendung*, Alexander Bogner, Beate Littig a Wolfgang Menz (ed.). Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, 2005, 33–68; Michael Meuser a Ulrike Nagel, „Experteninterview vielfach erprobt, wenig bedacht. Ein Beitrag zur qualitativen Methodendiskussion“, in *ibid.*, 71–93.

²⁹ Vzhledem k tomu, že část expertních interview nemohla být provedena osobně, muselo být částečně využito dotazníků. Dotazník však bohužel neumožňuje bezprostřední reakci na získanou odpověď a rozvedení této odpovědi, resp. její zpřesnění, a tudíž má nižší vypovídací hodnotu, než je tomu u expertních interview, která byla uskutečněna osobně. Přepis a překlad všech expertních interview, příp. dotazníků je přílohou monografie, viz příloha č. 1. Expertní interview proběhla v časovém období od listopadu 2009 do března 2010. Interview jsou v textové části přílohy seřazena podle počtu mandátů jednotlivých frakcí politických stran v Zemském parlamentu Meklenburska-Předního Pomořanska.

2 MIGRACE: VYMEZENÍ ZÁKLADNÍHO POJMU

Migrace, chápana jako fenomén lidské společnosti, patří k jedněm z jejích základních a přirozených projevů a nelze ji proto vnímat jako jev související výhradně s naší současností.³⁰ Ať už přistoupíme na Darwinovu evoluční teorii či budeme vycházet od Adama, vždy se znovu a znovu setkáváme se skutečností, že lidé také v minulosti z nejrůznějších důvodů opouštěli svá dosavadní působiště a odcházeli na jiná místa. Vzpomeňme například stěhování národů po roce 370 n. l., anebo lze uvést jako příklad, pokud zastáváme druhou z variant výkladu dějin lidstva, útěk do Egypta.³¹

Na jedné straně je tu nezpochybnitelná skutečnost, že na migraci je zcela jistě možno nahlížet jako na něco tradičního, co ke způsobu života lidské společnosti neodmyslitelně patří. Na druhé straně je však třeba konstatovat, že výraz migrace ve své podstatě skrývá množství rozličných podob, které souvisejí s proměnami lidské společnosti v čase, a které lze s trochou nadsázky přirovnat k barvám bohaté malířské palety. S pohledem na tuto pomyslnou paletu se nabízí otázka, jak je možné pojem „migrace“ vymezit, aby výsledkem byla obecně platná definice, která navíc nabízí komplexní pohled na věc.³²

2.1 Demograficko-sociologické vymezení pojmu „migrace“

Jako velmi výhodné, se v tomto případě jeví vycházet z kombinace demografického a sociologického pojetí. Poznatky a přístupy těchto dvou vědních disciplín se zakládají na předpokladu, že migrace, ve svém nejobecnějším a nejabstraktnějším pojetí, znamená přesun resp. změnu. Zatímco demografie, resp.

³⁰ Pojem migrace má svůj původ v latinském slově „migrare“ resp. „migratio“, které je možno přeložit jako „přesouvat se“, „putovat“ či „stěhování“, srov. Han, „Soziologie der Migration“, 7.

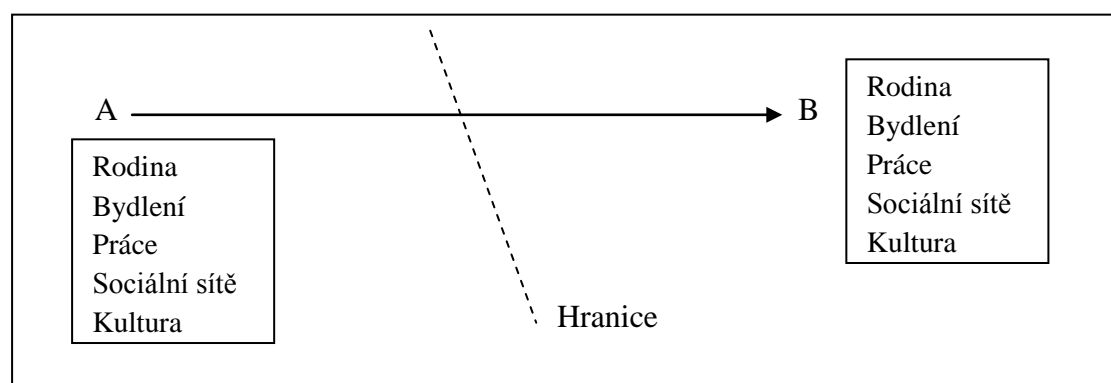
³¹ Srov. např. Helmut Müller, Karl Friedrich Krieger a Hanna Vollrath, *Dějiny Německa*. Přeložili František Kubů, Eliška Melville, Jiří Pokorný, Ivana Ebelová. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.

³² Odborná literatura postrádá jednotnou a obecně uznávanou definici pojmu „migrace“, srov. např. Hans-Joachim Hoffmann-Nowotny, *Migration – ein Beitrag zu einer soziologischen Erklärung*. Stuttgart: F. Enke Verlag, 1970, 50; Treibel, „Migration in modernen Gesellschaften“, 18; Felicitas Hillmann, *Migration als räumliche Definitionsmacht?* Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2007, 24. Slovníková a encyklopedická literatura představuje řadu definic tohoto pojmu, které jsou sice v principu shodné, ale omezují se pouze na vymezení migrace z hlediska prostoru.

geodemografie³³, jako její nedílná součást, migraci vnímá a popisuje především jako změnu geografického rozmístění obyvatelstva, vidí sociologie migraci jako komplexní a zdlouhavý proces, kdy se člověk nepřesouvá pouze fyzicky, ale kdy současně posouvá pomyslný „středobod“ svého života v rámci společnosti.³⁴

Migraci je tedy možné, v širším slova smyslu, definovat jako geografickou změnu rozmístění obyvatelstva, prostorový pohyb či prostorovou mobilitu obyvatelstva. V užším slova smyslu je migrace hlavní formou měny obyvatelstva, která sebou zpravidla přináší trvalou změnu pobytu.³⁵ Zároveň ji lze také charakterizovat jako změnu zasahující různé oblasti lidského života. Oswaldová vysvětluje tuto změnu jako „přesun životního středobodu“, který je možné vyložit jako proces prostorového přemístění všech dosud relevantních oblastí života na jiné místo, který nastává současně se zkušeností sociálního, politického a kulturního posunu pomyslné hranice. To znamená, že migrace, jež může být dlouhodobějšího charakteru, vede vedle překonání geografické vzdálenosti také k zátěži psycho-sociálního rázu.³⁶

Obr. č. 1: Přesunutí životního středobodu z bodu A do bodu B podle Oswaldové³⁷

³³ Geodemografie neboli geografie obyvatelstva je vědní obor zabývající se migrací a rozmístěním obyvatelstva. Někdy bývá prezentována jako samostatný obor, jindy jako součást demografie. Záleží vždy na úhlu pohledu a cíli výzkumu. Zde se přikloníme k druhé z obou zmíněných variant, která má blíže ke komplexnímu pojetí problematiky, resp. interdisciplinárnímu přístupu, srov. Kalibová, Pavlík a Vodáková, „Demografie (nejen) pro demografy“, 10.

³⁴ V originále „Migration als Versezung des Lebensmittelpunkts“, srov. Oswald, „Migrationssoziologie“, 13–16.

³⁵ Srov. Roubíček, „Úvod do demografie“, 257; Arthur Haupt a Thomas T. Kane, *Handbuch Weltbevölkerung. Begriffe, Fakten, Konzepte*. Stuttgart: Balance Verlag, 1999, 57; Walter Hirschberg, *Wörterbuch der Völkerkunde*. Berlin: Dietrich Reimer Verlag, 1999, 253.

³⁶ Srov. Oswald, „Migrationssoziologie“, 13–14.

³⁷ Srov. *ibid.*, 14.

Grafické vyobrazení (obr. č. 1) znázorňuje migraci nejen jako prostorový přesun z bodu A do bodu B, ale také jako proces, který postihuje všechny oblasti života, které s přesunem z bodu A do bodu B souvisí. Pomyslná hranice, která je tu vyobrazena diagonální přerušovanou čarou, nemusí podle Oswaldové nutně znamenat hranici mezi dvěma autonomními státními jednotkami, ale třeba řeku či hranici mezi dvěma regiony. Nemusí se jednat ani o hranici územního rázu, ale může jít o pomyslnou dělicí linii mezi dvěma rozdílnými jazykovými, náboženskými či kulturně-etnickými oblastmi. Přitom nehraje roli, zda je tato pomyslná hranice v rámci migračního procesu překonávána nebo zda se tato hranice během jeho průběhu teprve utváří, tedy když dojde k vnímání a uvědomění si sociálních a kulturních rozdílů, které jsou teprve na základě této zkušenosti artikulovány a prožívány. Otevřenost tohoto konceptu akcentuje empirickou rozličnost stejně jako charakter procesu migrací, jakož i fakt, že nové uspořádání jednotlivých oblastí života v důsledku migrace není zpochybněno časovým a osobním rozsahem, vzdáleností, příčinami, ani motivy. Tyto faktory mají spíše vliv na to, jak se toto nové uspořádání podaří, resp. může zdařit. Jak vyplývá z grafického vyobrazení, rozlišuje Oswaldová celkem pět oblastí lidského života, kterých se migrační proces dotýká – rodina, bydlení, práce, sociální sítě a kultura. Těchto pět oblastí můžeme ještě blíže konkretizovat. Výsledkem je výčet několika základních elementů, které lze při výzkumu – podle úhlu pohledu – buď vyzdvihnout, nebo upozadit.³⁸ Následující tabulka tyto konstitutivní prvky sumarizuje a zároveň jejich prostřednictvím reflektuje rozměr, ve kterém jsou oblasti lidského života migrací zasaženy.

Tab. č. 1: Oblasti a konstitutivní elementy životního středobodu podle Oswaldové³⁹

Rodina	Právní status/forma rodiny a její struktura/přítomnost resp. nepřítomnost dětí/ postavení členů rodiny
Bydlení	Existence resp. neexistence úřední registrace – přihlášení k pobytu/geografické a sociální zařazení obytné oblasti (poloha, typ městské části)/kontakty se sousedy
Práce/příjem	Zařazení na základě typu výdělečné činnosti/vzdělání

³⁸ Srov. Oswald, „Migrationssoziologie“, 14–15.

³⁹ Srov. ibid., 15.

	a povolání/sociální status/ kontakty s kolegy, pracovní spokojenost
Sociální síť	Kontakt s příbuznými, přáteli a známými, sousedy a pracovními kolegy/kontakty dětí v rámci školy/ zaopatření nemocných a starých
Kulturní a politická orientace	Jazyková kompetence/náboženská příslušnost a vyznání/ etnická orientace/státní příslušnost a volební právo/percepce a hodnotové představy/diskursní vzory (vnímání domácího obyvatelstva a cizinců, vytváření stereotypů)

Z tohoto přehledu vyplývá, že migrace navíc znamená zásah sociálního rázu, jak pro místo, ze kterého vychází, tak pro místo cílové. Zásah do sociálního uspořádání v místě, které se stává cílem migrantů, v sobě skrývá konfliktní potenciál, který může vystoupit na povrch ve formě střetu původního a nově usazeného obyvatelstva.⁴⁰ Míra konfliktního potenciálu se může zvyšovat nebo naopak snižovat, podle toho, jak velké rozdíly je možné registrovat mezi migranty a přijímající společností. Tyto rozdíly mohou spočívat v následujících znacích: etnikum, pohlaví, společenská vrstva, náboženské vyznání apod. Jistou roli hraje i snaha migrantů přizpůsobit se podmínkám v novém prostředí. Obecně platí, že kulturní heterogenita a nepřizpůsobivost vedou k pnutí mezi nově příchozím a domácím obyvatelstvem. Přemíra „cizího“ je totiž obvykle vnímána jako rušivý element. Naproti tomu etnická homogenita přispívá k souladu po stránce identifikační i sociální. Čím kulturně bližší jsou si nově příchozí a místní obyvatelé, tím pravděpodobnější je, že spolu budou vycházet. Riziko vzniku konfliktů je nižší. Jiný vztah lze tudíž očekávat mezi místním obyvatelstvem a cizinci (např. Němci a Turci) a mezi místním obyvatelstvem a nově příchozími, kteří pocházejí z jiného regionu téhož státu (například Bavoři a Durynci).⁴¹

Další možností, jak lze charakterizovat migraci, aniž bychom se dostali do rozporu s dosavadním výkladem, je pohled na tento fenomén jako na proces. Takto migraci popisují např. Bade a Han. Migrační proces se podle nich člení do tří fází. První fáze migračního procesu zahrnuje období, ve kterém počáteční ochota migrovat přechází v konkrétní rozhodnutí opustit dosavadní působiště. Druhá fáze se rovná reálnému fyzickému přesunu, resp. samotné cestě ke zvolenému cíli. Třetí fází se

⁴⁰ Srov. např. Oswald, „Migrationssoziologie“, 16; Treibel, „Migration in modernen Gesellschaften“, 13.

⁴¹ Srov. Treibel, „Migration in modernen Gesellschaften“, 171–74; 179.

rozumí začlenění se do společnosti přijímajícího regionu. To může mít velmi různorodý charakter i rozdílnou časovou náročnost.⁴² S odkazem na souhrn oblastí a konstitutivních elementů životního středobodu (tab. č. 1) a význam kulturních odlišností lze usuzovat, že v některých případech může být migrační proces, zejména jeho třetí fáze, i velmi zdlouhavou záležitostí.⁴³

2.2 Typologie migrací

V návaznosti na obecné vymezení pojmu migrace, jehož premisou je komplexní perspektiva, je nyní na místě rozkrýt barevnou škálu pomyslné palety, kterou v sobě výraz migrace ukrývá. Jak vyplývá z výzkumu migrací, jsou formy migrací, stejně jako pohnutky, které migrační chování jedince ovlivňují, popř. usměřňují, jakož i důsledky z něj plynoucí, velmi rozmanité.

Podle Treiblové můžeme určit čtyři hlediska, na základě kterých je migraci možné blíže konkretizovat a diferencovat.⁴⁴ Následující tabulka sestavená podle Treiblové dává přehled forem migrací, které jsou určeny podle toho, v jakém rozsahu se migrace děje z prostorového a časového hlediska. Vedle toho jsou zohledněny také motivy popř. důvody, na základě kterých k migraci dochází, a které určují, zda se migrace uskutečňuje z vlastní vůle jedince či zda je osoba odkázána na vůli jiných. A konečně je vzpomenut rozsah, v jakém je možné se s migrací setkat.⁴⁵

⁴² Srov. Hoerder, J. Lucassen a L. Lucassen, „Terminologien und Konzepte in der Migrationsforschung“, in *Enzyklopädie Migration in Europa: vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Bade (ed.), 32; Han, „Soziologie der Migration“, 8.

⁴³ Srov. Oswald, „Migrationssoziologie“, 15n.

⁴⁴ Vedle typologie migrací, tak jak ji představuje Treiblová, existuje řada dalších typologií, které se pokouší klasifikovat tento fenomén na základě nejrůznějších hledisek, resp. kritérií. Kritický přehled a srovnání těch nejznámějších a často citovaných typologií nabízí např. Hoffmann-Nowotny, který představuje vedle klasifikace migrací podle Ernesta George Ravensteina z roku 1885, formy migrace, které sestavil roku 1925 Henry Pratt Fairchild, roku 1955 Rudolf Heberle a roku 1958 William Petersen, srov. Hoffmann-Nowotny, „Migration – ein Beitrag zu einer soziologischen Erklärung“, 55–64. Další variantou migrační typologie je ta od Badeho, v níž se autor snaží zahrnout migrace ve velmi rozsáhlém časovém období, a sice od 17. století, srov. Hoerder, J. Lucassen a L. Lucassen, „Terminologien und Konzepte in der Migrationsforschung“, in *Enzyklopädie Migration in Europa: vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Bade (ed.), 36–39. Pro účely této práce se však jako nejvhodnější jeví právě typologie podle Treiblové z roku 1990, která dovoluje všestrannou charakteristiku migrace odpovídající soudobému úhlu pohledu, srov. Treibel, „Migration in modernen Gesellschaften“, 19.

⁴⁵ Srov. Treibel, „Migration in modernen Gesellschaften“, 19.

Tab. č. 2: Typologie migrací podle Treiblové⁴⁶

HLEDISKO		FORMA MIGRACE		
1.	Prostorové hledisko	Vnitřní/interní	Mezinárodní/externí	—
2.	Časové hledisko	Časově omezená/dočasná	Permanentní/trvalá	—
3.	Rozhodnutí/příčina	Dobrovolná	Nedobrovolná/nucená	—
4.	Rozsah	Individuální	Skupinová/kolektivní	Masová

Z hlediska územních celků, resp. směru a cíle migrace, označujeme migraci, která nepřekračuje hranice daného státu jako tzv. vnitřní migraci, popř. vnitrostátní migraci. V takovém případě nedochází k úbytku nebo nárůstu obyvatel ve státě, ale mění se pouze prostorové rozmístění obyvatelstva.⁴⁷ Velmi často se jedná např. o přesun obyvatelstva mezi venkovem a městem.⁴⁸ V opačném případě jde o migraci mezinárodního charakteru, kterou je dále možné členit na migraci kontinentální a interkontinentální.⁴⁹ Z časového hlediska můžeme rozlišovat mezi migrací sezónního rázu, která je omezena pouze na určité období, a emigrací, resp. imigrací, která má za následek trvalé usazení se na novém místě.⁵⁰ Pokud migrace vychází z vlastní iniciativy

⁴⁶ Srov. *ibid.*, 19.

⁴⁷ Srov. Roubíček, „Úvod do demografie“, 265; Peter Schimany, *Migration und demographischer Wandel*. Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2007, 23; Bundeszentrale für politische Bildung (ed.), „Glossar: Demographische Grundbegriffe“, *Bevölkerungsentwicklung, Informationen zur politischen Bildung*, sešit 282 (1. čtvrtletí 2004): 56; Treibel, „Migration in modernen Gesellschaften“, 19.

⁴⁸ Srov. Treibel, „Migration in modernen Gesellschaften“, 19.

⁴⁹ Srov. Schimany, „Migration und demographischer Wandel“, 23; Bundeszentrale für politische Bildung (ed.), „Glossar: Demographische Grundbegriffe“, *Bevölkerungsentwicklung, Informationen zur politischen Bildung*, sešit 282 (1. čtvrtletí 2004): 56; Treibel, „Migration in modernen Gesellschaften“, 19.

⁵⁰ Srov. Treibel, „Migration in modernen Gesellschaften“, 19. Oswaldová pod pojmem časově omezená/dočasná migrace uvádí jako příklad také dojíždění za prací tzv. „pendlování“, srov. Oswald, „Migrationssoziologie“, 65. Jiní autoři, jako např. Herberle nebo Bade naopak „pendlování“, stejně jako stěhování se v rámci jedné správní jednotky či cestování, do kategorie časově omezené migrace nezařazují, srov. Rudolf Heberle, „Theorie der Wanderungen, Soziologische Betrachtungen“, *Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft*, roč. 75 (1955): 2, podle Hoffmann-Nowotny, „Migration – ein Beitrag zu einer soziologischen Erklärung“, 51; Hoerder, J. Lucassen a L. Lucassen, „Terminologien und Konzepte in der Migrationsforschung“, in *Enzyklopädie Migration in Europa: vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Bade (ed.), 36.

jednice, je možné ji charakterizovat jako migraci dobrovolnou neboli chtěnou. Jedná se např. o pracovní migraci či studijní pobyty.⁵¹ Takovýto druh migrace není podnícen ekologickými příčinami, jako jsou třeba přírodní katastrofy a důvodem pro něj nejsou ani důsledky vyplývající z politické situace, jako je např. porušování základních lidských práv a svobod, právně zakotvená diskriminace či občanská válka.⁵² V takovém případě hovoříme naopak o nedobrovolné resp. nucené migraci. Jako příklad lze uvést útěk a vyhnání.⁵³ Podle počtu osob, které se migrace účastní, mluvíme buď o individuální, nebo o kolektivní, příp. o masové migraci.⁵⁴ Treiblová na tomto místě zmiňuje ještě jednu zvláštní formu migrace, a sice tzv. řetězovou migraci. Jde ve své podstatě o jednotlivce, kteří patří ke skupině příbuzných či známých, jež postupně opouštějí region, ze kterého pocházejí. Jejich cílem je místo, kam již před nimi odešli jejich příbuzní či známí, a ke kterým se nyní chtějí připojit i oni.⁵⁵ Vztahy, ze kterých vychází řetězová migrace, však nemusí nutně vznikat výhradně na příbuzenské bázi. Mohou se utvářet i mezi lidmi, kteří jsou stejného původu nebo kteří mají podobné ekonomické zájmy.⁵⁶ Přitom platí, že s narůstajícím počtem lidí, kteří opustí region, se zvyšuje přitažlivost cílového regionu pro potenciální migranty.⁵⁷ Významným faktorem a bezesporu také motivačním prvkem, který významně ovlivňuje výsledné rozhodnutí potenciálních migrantů, je předávání informací. Jde v první řadě o informace, které se zakládají na osobních zkušenostech migrantů, např. osobní korespondence, vyprávění, informace o možnostech zaměstnání a výdělku.⁵⁸

⁵¹ Srov. Treibel, „Migration in modernen Gesellschaften“, 19; Oswald, „Migrationssoziologie“, 65.

⁵² Srov. Sabine Liebig, „Migration: Motive und Formen“, in *Migration und Weltgeschichte*, Sabine Liebig (ed.), Schwalbach/Ts.: Wochenschau-Verl., 2007, 10–11; Han, „Soziologie der Migration“, 7.

⁵³ Srov. Treibel, „Migration in modernen Gesellschaften“, 19.

⁵⁴ Srov. Roubíček, „Úvod do demografie“, 262–263; Srov. Treibel, „Migration in modernen Gesellschaften“, 19–20.

⁵⁵ Srov. Treibel, „Migration in modernen Gesellschaften“, 20.

⁵⁶ Srov. Han, „Soziologie der Migration“, 12. Osoby migrující v rámci řetězové migrace jsou však ve statistikách zaznamenány jako jednotlivci. Pomyslná dělicí čára mezi jednotlivými formami migrace z hlediska počtu osob je proto sporná, protože přechod od individuální k řetězové migraci je plynulý, resp. je možné konstatovat, že řetězová migrace se zakládá na součtu mnoha individuálních migračních rozhodnutí, srov. Treibel, „Migration in modernen Gesellschaften“, 19–20.

⁵⁷ Srov. Treibel, „Migration in modernen Gesellschaften“, 175n.

⁵⁸ Srov. Charles Tilly a Harold C. Brown, „On Uprooting Kinship and the Auspices of Migration“, *International Journal of Comparative Sociology* 8, (1967): 142; Harvey M. Choldin, „Kinship Networks

Podle toho, kterým směrem se migrace ubírá, hovoříme o tzv. migračním proudu.⁵⁹ Jedná se o migrační pohyb směřující z určitého výchozího místa do konkrétního cílového místa. Určený směr se může vztahovat, jak k určitému místu, tak také ke konkrétní typologické oblasti. Průvodním jevem takového migračního proudu v jednom směru může být migrační proud ve směru opačném, tedy tzv. migrační protiproud.⁶⁰

2.3 „Definice šitá na míru“: účelová definice pojmu migrace

Na základě komplexního demograficko-sociologického vymezení pojmu migrace a na základě typologizace jejích forem se nyní pokusíme definovat, resp. konkretizovat tento pojem pro účely zde předložené monografie.⁶¹ Jak říká Durkheim, právě definování předmětu, kterým se chceme zabývat, je prvním a nezbytným krokem sociologického výzkumu. Podstatné je vědět, resp. přesně vědět, o jaký problém se jedná, aby bylo možné argumentovat a ověřovat.⁶²

Migraci je možné v daném kontextu definovat jako dlouhodobé prostorové přemístění původního německého obyvatelstva, v rámci hranic SRN (= vnitrostátní migrace), zakládající se na svobodném individuálním rozhodnutí jedinců (= dobrovolná, individuální migrace), které sebou nese přemístění tzv. životního středobodu (viz 2.1), jež ve svém důsledku znamená opuštění dosavadního sociálního pole působnosti.

in the Migration Process“, *International Migration Review* 7, (1973): 175 podle Han, „Soziologie der Migration“, 12.

⁵⁹ V originále „*Migrationsstrom*“/“*migration stream*“, srov. Han, „Soziologie der Migration“, 10n.

⁶⁰ Srov. Charles F. Jr. Longino, „Veteran Interstate Migration and VA Health“, *The Gerontologist* 1, (1992): 975 podle Han, „Soziologie der Migration“, 10.

⁶¹ Hoffmann-Nowotny dochází k závěru, že existují dvě východiska z dané situace, tzn. ze skutečnosti, že neexistuje komplexní a obecně uznávaná definice pojmu migrace. Prvním východiskem je vyvinout na základě typologie migrací rozdílné výklady tohoto pojmu. Jako alternativu k tomuto řešení vidí pokus vytvořit obecnou, avšak vysoce abstraktní definici. Tato dvě řešení se přitom vzájemně nevylučují, srov. Hoffmann-Nowotny, „Migration – ein Beitrag zu einer soziologischen Erklärung“, 54.

⁶² Srov. Emile Durkheim, *Regeln der soziologischen Methode*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1984, 20.

První charakteristikou v této konkretizované definici je dlouhodobost. Ta úzce souvisí s přemístěním životního středobodu. Nejde primárně o to určit přesný časový úsek měřený na dny, měsíce či roky, ale o to ukázat, že dlouhodobost se odvíjí od skutečnosti, že je jedinec v důsledku migrace nucen opustit dosavadní sociální pole působnosti a sžít se s novým prostředím. Přitom lze konstatovat, že čím delší má přemístění životního středobodu trvání, tím spíše se od migrujících osob vyžaduje přizpůsobit, resp. přeorientovat jednotlivé oblasti lidského života.⁶³ Možnost, že se migrace stane permanentní, přitom není vyloučena.

V definici je dále obsaženo kritérium prostorového přemístění. V našem případě se jedná o migraci v rámci jedné územní jednotky, kterou označujeme jako migraci vnitřní resp. vnitrostátní. Kritérium vzdálenosti však v definici není uvedeno explicitně. I zde hraje totiž rozhodující roli přesunutí životního středobodu. Konkrétní číslo, které by udávalo vzdálenost mezi dvěma místy, by bylo do této definice možné dosadit jen za předpokladu, že by překonaná vzdálenost zároveň znamenala změnu sociálního pole působnosti. Vzdálenost má tedy zcela relativního charakter a nelze ji proto prvořadně udávat v měrných jednotkách – metrech či kilometrech.⁶⁴

⁶³ V této souvislosti je namístě vyloučit dojíždění za prací tzv. „pendlování“, změnu místa bydliště v rámci jedné správní jednotky a cestování, protože tyto formy danému vymezení pojmu migrace v tomto případě zjevně neodpovídají. Tento přístup zastává v dané souvislosti také např. Wenning, srov. Wenning, „Migration in Deutschland. Ein Überblick“, 14.

⁶⁴ Např. Wenning ve spojitosti s vymezením pojmu migrace uvádí kritérium „větší vzdálenost“. Migraci rozumí: „Každý [...] prostorový pohyb [...], který znamená přesun překonávající větší vzdálenost [...]“. Tento velmi relativní pojem však dává do souvislosti s pojmem sociálního pole působnosti, prostřednictvím kterého toto kritérium vysvětluje, srov. Wenning, „Migration in Deutschland“, 13n. To, že je výraz „větší vzdálenost“ velmi relativní a žádá explikaci, potvrzuje např. i Bade, když ve své typologii migrace pod výrazem „větší vzdálenost“ rozumí především migraci mezinárodní, srov. Hoerder, J. Lucassen a L. Lucassen, „Terminologien und Konzepte in der Migrationsforschung“, in *Enzyklopädie Migration in Europa: vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Bade (ed.), 37. V návaznosti na tyto interpretace, je vhodné zmínit ještě následující úvahu. Například přesun ze severoněmeckého města Lübeck do jihoněmeckého města Füssen čítající vzdálenost přes 860 km nebo přesun z východoněmeckého města Bayreuth do západoněmeckého města Cáchy rovnající se vzdálenosti asi 530 km, lze bez pochyby považovat za přesun, při kterém byla překonána vzdálenost, kterou je možné označit za „větší“ a která současně nepochybně znamená změnu sociálního pole působení. Ovšem v případě, že hovoříme o přibližně šedesátikilometrovém přesunu ze západoněmeckého města Rastatt do východofrancouzského města Štrasburk lze o přívlastku „větší“ pochybovat, a to i přestože k přesunutí sociálního pole působnosti jistě dochází. Na základě různorodosti výkladů kritéria „větší vzdálenost“ a zde představených úvah jsou pochybnosti o praktičnosti a použitelnosti tohoto kritéria zcela na místě.

Ze statistického hlediska je v Německu za migraci považován takový prostorový pohyb, který je završen skutečnou změnou místa pobytu. Změnou místa pobytu je přitom myšlena změna místa bydliště ze správního celku A do správního celku B.⁶⁵

Dalším kritériem, které žádá podrobnější komentář, je měřítko dobrovolnosti. V odborné literatuře se často setkáváme se zpochybněním tohoto kritéria a s diskuzí nad tím, do jaké míry lze skutečně hovořit o dobrovolném rozhodnutí jedince. Ve středu zmíněné diskuze stojí otázka, zda se lidé, kteří se rozhodnou opustit místo, na kterém doposud žili a působili, v důsledku toho, že se jejich životní situace zdá bezvýhodná a neperspektivní, k tomuto kroku rozhodli na základě své svobodné volby nebo zda se k tomuto rozhodnutí cítili být nuceni.⁶⁶ Tato otázka jistě podněcuje k zamyšlení a poněkud relativizuje členění forem migrací Treiblové (viz kapitola 2.2). Ovšem pokoušet se srovnávat situaci, kdy se lidé nacházejí v bezprostředním ohrožení života, kdy při rozhodování o zachování holého života hrají hodiny nebo dokonce jen minuty s okolnostmi, kdy se sice jedinec cítí být při rozhodování pod tlakem, ale kdy evidentně není v časové tísní a ohrožení života, se jeví jako zcela banální a nerelevantní. Z tohoto důvodu zůstaneme u zvoleného členění na dobrovolnou a nedobrovolnou migraci.

Posledním a neméně důležitým výrazem v této účelové definici je pojem „sociální pole působnosti“ („*sozialer Aktionsraum*“). Tento pojem, u něž je možné pozorovat úzké souvislosti s modelem přesunutí životního středobodu od Oswaldové (viz kapitola 2.1), sestává ze dvou pomyslných komponent: prostorové a sociální – které dovolují dotčené oblasti lidského života blíže popsat. Komponenta vztahující se k prostoru zahrnuje souhrn činností souvisejících s každodenním životem jedince a ve své podstatě odpovídá třem konstitutivním elementům – rodina, bydlení a práce, které prezentuje Oswaldová (viz kapitola 2.1). Komponenta vztahující se ke společnosti je založena na principu utváření skupin lidí, kteří se vyznačují obdobným chováním a kteří mezi sebou rozvíjejí sociální kontakty. V rámci tohoto sociálního prostředí platí zpravidla určité vzory chování, které zúčastněným osobám dovolují, pohybovat se v tomto prostředí bez větších komplikací a s jistou dávkou sebevědomí a jistoty. Tato

⁶⁵ Srov. „Wanderungsstatistik“, únor 2010, oficiální stránky Spolkového statistického úřadu, <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Bevoelkerung/Wanderungen/Aktuell,templateId=renderPrint.psml> (10. 02. 2010).

⁶⁶ Srov. Treibel, „Migration in modernen Gesellschaften“, 19; Wennig, „Migration in Deutschland“, 25–26. Liebig, „Migration: Motive und Formen“, in *Migration und Weltgeschichte*, Liebig (ed.), 11; Hoerder, J. Lucassen a L. Lucassen, „Terminologien und Konzepte in der Migrationsforschung“, in *Enzyklopädie Migration in Europa: vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Bade (ed.), 31n.

komponenta je v principu totožná s konstitutivními elementy – sociální síť a kulturní a politická orientace (viz kapitola 2.1).⁶⁷

2.4 Faktory ovlivňující migraci

Nyní se budeme zabývat otázkou, co vlastně jedince vede k finálnímu rozhodnutí opustit dosavadní pole působnosti a usadit se na jiném místě.⁶⁸ V návaznosti na účelovou definici migrace (viz 2.3) jsou zde představené faktory ovlivňující migraci pojednávány výhradně z hlediska vnitrostátní dobrovolné migrace. Oswaldová i Han prezentují názor, že na rozhodnutí ústící v migraci, působí řada faktorů. Rozhodnutí, jehož výsledkem je fyzický přesun, je obvykle určováno komplexem příčin a motivů – od demografických přes sociální a hospodářské až k politickým či kulturním atd. Má tedy zpravidla charakter multikausální, zřídka je monokausálního rázu.⁶⁹ Navíc máme k dispozici dva úhly pohledu, které se vzájemně nevylučují. Naopak se vzájemně

⁶⁷ Srov. Wenning, „Migration in Deutschland“, 14.

⁶⁸ Obdobnou otázkou se zabývají také migrační teorie, které vznikly na poli různých vědních oborů převážně v druhé polovině 20. století. K nejvýznamnějším migračním teoriím patří hlavně ty sociologické a makro- a mikroekonomické. Kritický přehled vybraných sociologických migračních teorií nabízí např. Han, srov. Han, „Soziologie der Migration“, 41–68. Přehled několika stěžejních ekonomických teorií, které mají své čestné místo v historii vývoje migračních teorií a které jsou často využívány při objasňování migračních jevů, najdeme např. u Goldera, srov. Stefan Golder, *Migration und Arbeitsmarkt: Eine empirische Analyse der Performace von Ausländern in der Schweiz*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 1999, 56–65 nebo u Kröhnerta, srov. Steffen Kröhnert, *Migrationstheorien*. Berlin: Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung, 2007, 1–5, http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/handbuch_texte/pdf_Kroehnert_Migrationstheorien.pdf (27. 02.2010). Avšak i přes nezpochybnitelný přínos migračních teorií, kterým pro výzkum migrací jistě více či méně jsou, nelze opomenout jeden jejich podstatný nedostatek. Jak neekonomické, tak ekonomické migrační teorie přistupují totiž k fenoménu migrace z pozice „pouze“ jednoho vědního oboru. Jejich pohled je proto jednostranný a nespĺňuje potřeby interdisciplinárního výzkumu, který je v případě migrace považován za nejvhodnější. Navíc u sociologických teorií platí, že jsou zaměřeny v prvé řadě na mezinárodní migraci, a tudíž se jejich hlavní zájem soustředí na integraci migrantů do cizího prostředí. Některé poznatky zpracované do sociologických migračních teorií jsou sice velmi dobře aplikovatelné i pro případ vnitrostátní migrace, avšak ne zcela bez výjimky, protože, jak mezinárodní, tak vnitrostátní migrace mají logicky svá specifika. Také u ekonomických teorií se setkáváme velmi často s tím, že byly vyvinuty se záměrem vysvětlit migraci, jež má mezinárodní charakter.

⁶⁹ Srov. Han, „Soziologie der Migration“, 8; 14; Oswald, „Migrationssoziologie“, 69.

doplňují. První variantou je individualistická nebo chceme-li mikrostrukturální perspektiva, která vychází z osobních dispozic jedince a zakládá se na jeho osobních motivech. Druhou variantou je systémová nebo chceme-li makrostrukturální či společensko-strukturální perspektiva, která předpokládá, že příčiny vedoucí k migraci, vycházejí z objektivních podmínek daného systému, resp. společnosti.⁷⁰ Podle Wenninga v konečném výsledku rozhodují a jednají vždy individua. Činí, tak ale na základě určitých rámcových podmínek, které si ovšem sami nevybírají a které mohou ovlivnit jen v omezené míře. Rámcové podmínky souvisejí s politickými rozhodnutími, hospodářským vývojem a postavením regionu, popř. země v národním, popř. mezinárodním systému.⁷¹

2.4.1 Individualistická perspektiva

První skupinou faktorů, které ovlivňují migrační chování jedince, jsou demografické jevy – pohlaví a věk. Roubíček je označuje jako „významné faktory intenzity migrace“⁷². Současně jsou oba tyto faktory nejen základními složkami demografické struktury, ale také základními biosociálními charakteristikami lidské populace.⁷³ Vedle pojmu „pohlaví“ ve smyslu třídicího východiska ve statistikách, rozlišujícího ženy a muže z biologického hlediska, je velmi často uváděn také pojem „gender“. Ten se vztahuje na rozdíly mezi ženami a muži, jež vycházejí z konkrétní společnosti a kultury a jež jsou předmětem neustálého vývoje. S ohledem na fenomén migrace mohou být na základě sociálních rozdílů mezi oběma pohlavími objasněny některé trendy v migračním chování.⁷⁴

⁷⁰ Takovýto přístup, tedy nakládat s mikrostrukturálním a makrostrukturálním sociologickým paradigma pro výzkum migrací jako s komplementárními výzkumnými východisky a nikoli jako s protikladnými, zastává např. také Hoffmann Nowotny, srov. Hans-Joachim Hoffmann-Nowotny, „World Society and the Future of International Migration: A Theoretical Perspective“, in *Immigration into Western Societies. Problems and policies*, Emek M. Ucarer a Donald D. Puchala (ed.). London: Pinter, 1997, 96–98 podle Han, „Soziologie der Migration“, 61.

⁷¹ Srov. Wenning, „Migration in Deutschland“, 17.

⁷² Roubíček, „Úvod do demografie“, 260.

⁷³ Srov. Kalibová, Pavlík a Vodáková, „Demografie (nejen) pro demografy“, 68 a 71 a 72.

⁷⁴ Srov. Petrus Han, *Frauen und Migration*. Stuttgart: Lucius & Lucius, 2003, 13; 16.

S kategorií věku úzce souvisí postavení jedince v rámci životního cyklu, resp. životního cyklu rodiny. Již výsledky výzkumu, které prezentoval Killisch v roce 1979, dokazují, že četnost migrací se výrazně mění v závislosti na věku.⁷⁵ Podle jeho závěrů se vyznačovali nejvyšší mírou mobility mladí lidé (věková kategorie 21 až 25 let). U následujících věkových skupin (26 až 45 let) mobilita ztrácela na dynamice. Teprve věková kategorie 46 až 50 let vykazovala mírný nárůst. Hodnoty četnosti mobility u osob nad 50 let měly klesající tendenci. Významný nárůst mobility bylo možné znovu zaznamenat u osob nad 75 let. Na základě těchto hodnot Killisch sestavuje koncept životních fází. Každé z fází je přiřazeno určité věkové rozmezí, přičemž ovšem není vyloučeno, že se věk, ve kterém osoba do dané fáze vstupuje a doba, kterou v dané fázi setrvává, nemůže u jednotlivců odlišovat. První fázi označuje jako fázi zakládací (tzv. „*Gründungsphase*“). Vysoký stupeň mobility v tomto období je velmi pravděpodobně podmíněn změnou místa působení v důsledku studia, hledání pracovního místa, volbou partnera či založením rodiny. Druhou fází je podle Killische fáze expanzní (tzv. „*Expansionsphase*“). Ta se odvíjí od velikosti rodiny, resp. počtu dětí. Třetí fázi označuje jako konsolidační (tzv. „*Konsolidierungsphase*“), která logicky navazuje na fázi předchozí, což znamená, že z velikosti rodiny, resp. počtu dětí, vyplývají povinnosti a závazky, které do značné míry limitují mobilitu. Čtvrtou v řadě je fáze stagnační (tzv. „*Stagnationsphase*“). Ta souvisí s osamostatněním potomků, přičemž se tímto pro rodiče zvyšuje jejich migrační potenciál. Poslední, pátou fází, je stáří (tzv. „*Altersphase*“).⁷⁶ Nespornou výhodou Killischova konceptu je skutečnost, že je možné na základě určitého zobecnění dané problematiky, názorně objasnit, proč mají lidé tendenci v určitém věku, resp. v určité životní etapě měnit pole svého působení a naopak. Navíc se závěry výzkumu, ze kterých tento koncept vychází, zakládají na vyhodnocení rozsáhlého počtu dat. Tento koncept má však i své nevýhody, které nelze zastírat. Jednak je výklad tohoto konceptu silně orientován na rodinu, jednak se zakládá na datech, která se váží k určitému konkrétnímu místu a konkrétnímu času.⁷⁷

⁷⁵ Děti a mládež jsou v tomto případě považovány za jednotky závislé na rozhodnutí rodičů. Od tohoto východiska se také odvíjí rozdělení do věkových skupin a následné rozčlenění konceptu životních fází, srov. Winfried F. Killisch, *Räumliche Mobilität*. Kiel: Geographisches Institut der Universität Kiel, 1979, 64–65.

⁷⁶ Srov. *ibid.*, 64–66; 124–127.

⁷⁷ Obdobnou kritiku tohoto konceptu nalezneme také např. u Wenninga, který zpochybňuje jeho obecnou platnost, srov. Wenning, „Migration in Deutschland“, 27.

Kategorie věku jako demografického jevu se odráží i v sociálním postavení resp. jeho změně, která je nezřídka podmíněna prostorovou mobilitou, resp. migrací a doprovázena různou mírou prestiže a specifickými úlohami. Příkladem může být třeba kariérní růst v zaměstnání.⁷⁸ V takovém případě hovoříme o tzv. sociální mobilitě. Wenning tento pojem vysvětluje jako změnu pozice jedince nebo skupiny v rámci společnosti. Přitom rozlišuje mezi tzv. horizontální mobilitou, kdy se status jedince nemění a tzv. vertikální mobilitou, kdy naopak dochází ke změně statusu. Jako příklad horizontální mobility lze uvést změnu místa povolání při současném zachování stávající pracovní pozice. Příkladem pro vertikální mobilitu je změna povolání, která současně vede k povýšení či sesazení z funkce.⁷⁹ Změna společenského postavení jedince tedy může současně znamenat migraci ve smyslu účelové definice v kapitole 2.3, ale není jejím bezpodmínečným předpokladem. Z ekonomického hlediska rozlišujeme tři kategorie věku: předproduktivní, produktivní a poproduktivní.⁸⁰

Druhou skupinou jsou socioekonomické faktory. Z hlediska pozice ve společnosti mezi ně patří v první řadě rodinný stav. To zda je člověk svobodný a relativně bez závazků nebo zda má závazky vůči svým blízkým, resp. rodinným příslušníkům má zcela jistě určující význam při rozhodování o opuštění dosavadního působiště. Obecně lze tvrdit, že čím méně je člověk „zapředen“ do sociálních vazeb (rodina, přátelé, spolky) v daném místě, tím spíše se rozhodne k migraci. V této souvislosti je na místě zmínit formy domácností, resp. formy rodin, od jejichž struktury se odvíjí, resp. může odvíjet četnost migrace.⁸¹ Následující tabulka podává přehled současných základních typů domácností/rodinného soužití. Jedná se o formy

⁷⁸ Srov. Kalibová, Pavlík a Vodáková, „Demografie (nejen) pro demografy“, 71–72.

⁷⁹ Srov. Wenning, „Migration in Deutschland“, 10.

⁸⁰ Srov. Kalibová, Pavlík a Vodáková, „Demografie (nejen) pro demografy“, 71–72.

⁸¹ Domácností, resp. soukromou domácností jako statistickou jednotkou („Privathaushalt“) se rozumí každé společenství osob, které společně bydlí a hospodaří, jakož i osoby samostatně žijící a hospodařící, srov. Statistische Ämter des Bundes und der Länder (ed.), *Demografischer Wandel in Deutschland. Bevölkerungs- und Haushaltsentwicklung im Bund und in den Ländern*, sešit 1, vydání 2007. Označením „rodina“ („Familie“) je od roku 2005 ze statistického hlediska v rámci nového konceptu, tzv. „Lebensformenkonzept des Mikrozensus“ chápáno každé společenství stávající z rodičů a dětí. Do této skupiny jsou zahrnuty manželské páry, nesezdané páry, společně žijící homosexuální páry, stejně jako svobodné matky a svobodní otcové, které/kteří společně žijí v domácnosti s dosud svobodnými vlastními/nevlastními/pěstounskými/adoptivními dětmi, srov. Statistisches Bundesamt (ed.), *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit. Haushalte und Familien*, odborná série 1, řada 3, 2007. Označení „domácnost“ je tu tedy bráno jako pojem nadřazený výrazu „rodina“. Rodina je určitým specifickým typem domácnosti, přičemž je dále možné rozlišovat různé formy rodinného soužití.

domácností/rodin, se kterými je možné se setkat v moderních společnostech, tedy i v SRN, již po dobu několika let nazpět. Tento souhrn se opírá jednak o kategorizaci německého Spolkového statistického úřadu, jednak o členění typů rodinného soužití podle Petzolda.⁸²

Tab. č. 3: Přehled základních forem domácností/rodin⁸³

Formy domácností/rodinného soužití			
1.	Domácnost	Domácnost bez dětí	Svobodný bezdětný /svobodná bezdětná
2.			Mladý bezdětný pár (nedobrovolně/na základě vlastního rozhodnutí)
3.		Rodina	Tradiční jádrová/úplná rodina (otec-matka-jedno nebo více vlastních/ adoptovaných dětí)
4.			Svobodná matka/otec s jedním nebo více dětmi (vlastní/adoptované děti)
5.			Nesezdaný pár s jedním nebo více dětmi (muž a žena žijící jako nesezdaný pár mající jedno nebo více společných dětí/muž a žena žijící jako nesezdaný pár společně vychovávající jedno nebo více dětí z předchozího vztahu jednoho

⁸²Srov. oficiální internetový portál Spolkového statistického úřadu, <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Bevoelkerung/Haushalte/Tabellen/Content75/Haushaltstypen,templateId=renderPrint.psml> (27. 02. 2010). Matthias Petzold je profesorem na universitě v Düsseldorfu a Kolíně nad Rýnem. Působí mj. na poli výzkumu rodin a jako rodinný psycholog, srov. Matthias Petzold, „Familie heute. Sieben Typen familialen Zusammenlebens“, in *Familienhandbuch des Staatsinstituts für Frühpädagogik*, Wassilios, E. Fthenakis a Martin, R. Textor, (ed.), leden 2007, http://www.familienhandbuch.de/cmain/f_Fachbeitrag/a_Familienforschung/s_379.html (27. 02. 2010).

⁸³Srov. oficiální internetový portál Spolkového statistického úřadu, <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Bevoelkerung/Haushalte/Tabellen/Content75/Haushaltstypen,templateId=renderPrint.psml> (27. 02. 2010); Petzold, „Familie heute. Sieben Typen familialen Zusammenlebens“, in *Familienhandbuch des Staatsinstituts für Frühpädagogik*, Fthenakis a Textor, (ed.), leden 2007, http://www.familienhandbuch.de/cmain/f_Fachbeitrag/a_Familienforschung/s_379.html (27. 02. 2010).

			nebo obou partnerů a mající jedno nebo více společných/adoptovaných dětí/homosexuální pár žijící společně v jedné domácnosti a vychovávající společně jedno nebo více dětí z předchozího vztahu jednoho nebo obou partnerů)
--	--	--	---

Také dosažená úroveň vzdělání a v návaznosti na ní postavení na trhu práce a měřítko životní úrovně jsou významnými socioekonomickými faktory, které mohou hrát roli při rozhodování o změně místa dosavadního působení.

Třetí skupinou jsou psychologické faktory.⁸⁴ Jedinec, který uvažuje o migraci, je postaven před krok, který znamená „vytržení“ ze sociálních sítí, ať už se jedná o rodinu, přátele, blízké známe či prostředí, na které je zvyklý, které zná a ve kterém se bez výrazných obtíží orientuje. Ruku v ruce s těmito pocity jdou strach z překážek doprovázejících fyzický přesun (např. administrativní překážky), obavy z nového neznámého prostředí, uvědomění si nesounáležitosti s místními obyvateli v cílovém místě, předtucha stesku po domově, ale také např. pochybnosti o sobě samém, o vlastních schopnostech.

Souhrn zde představených faktorů ovlivňuje, resp. může ovlivňovat rozhodovací proces konkrétního individua. V praxi dochází k tomu, že se jedinec na základě své aktuální situace zamýšlí nad výhodami a nevýhodami, materiálními i nemateriálními náklady a užitek, které z migrace mohou vyplynout. Obecně lze konstatovat, že základním motivem rozhodujícím o uskutečnění migrace je představa, že nás na jiném místě, příp. v jiné společnosti čeká lepší život. Tento motiv vychází zpravidla

⁸⁴ Na psychologické faktory je velmi často poukazováno především v souvislosti s mezinárodní migrací. Zájem se přitom soustřeďuje téměř výhradně na tu část migračního procesu, kdy se jedinec začleňuje do nové, pro něj cizí, společnosti, srov. např. Sigfrid Scheifele (ed.), *Migration und Psyche. Aufbrüche und Erschütterungen*. Gießen: Psychosozial-Verlag, 2008. Obecně lze konstatovat, že mezinárodní migrace je ve srovnání s migrací vnitrostátní mnohem náročnější a znamená pro migrující z hlediska psychiky výrazně větší zátěž. Při mezinárodní migraci zpravidla dochází ke střetu dvou rozdílných kultur, kdy je třeba se konfrontovat nejen s místními sociálními a institucionálními strukturami a společenskými zvyklostmi dané země, ale také překonat jazykové bariéry. Při vnitrostátní migraci tyto právě jmenované skutečnosti, které mohou ovlivnit psychickou pohodu člověka, jakož i rozhodnutí migrovat, buď úplně odpadají, anebo se vyskytují v minimální míře, a proto mají mnohem menší dopad. I přes tyto úvahy je však také v rámci vnitrostátní migrace několik rizikových faktorů, které se vztahují k lidské psychice a které mohou podpořit, popř. podrýt finální rozhodnutí změnit dosavadní místo působení, a proto tu jsou v závěru této podkapitoly vyjmenovány. Navíc mohou ty samé psychologické faktory hrát roli i ve fázi začleňování jedince do přijímající společnosti.

z hodnocení situace v domácím a v cílovém regionu.⁸⁵ Zde popsany postup rozhodování o migraci se jeví jako velmi logický až ideální. Nicméně například Han upozorňuje, že pokud chceme identifikovat faktory, které determinují rozhodnutí migrovat, je velmi výhodné zohlednit také racionalitu daného rozhodnutí. V případě, že migrace nabude masového charakteru, totiž hrozí, že se lidé nechají strhnout míněním většiny, aniž by sami racionálně zvážili své osobní důvody.⁸⁶

2.4.2 Systémová perspektiva

Z pohledu systému, tzn. z perspektivy výchozího a přijímajícího regionu je podstatným makrostrukturálním měřítkem úroveň hospodářské rozvinutosti. Ekonomická vyspělost regionu, jejímž ukazatelem je hrubý domácí produkt na obyvatele (HDP per capita), je měřítkem, které má, resp. velmi pravděpodobně může mít vliv na to, zda se migrace uskuteční, jakým směrem se bude ubírat i na to, jakou bude mít intenzitu.⁸⁷ Souvisejícím faktorem je situace oborů v rámci jednotlivých sektorů národního hospodářství. To znamená, zda konkrétní odvětví prosperují, nebo zda jsou naopak v úpadku. Od toho se také odvíjí situace na pracovním trhu, tzn. míra zaměstnanosti, resp. nezaměstnanosti. Ta vypovídá o množství pracovních příležitostí ve výchozím a cílovém regionu. Dalším faktorem v řadě, který může hrát důležitou roli, jsou rozdíly v příjmech obyvatel výchozího a cílového regionu.⁸⁸

Bade zastává názor, že svůj vliv má také politika.⁸⁹ Tuto velmi rozsáhlou sféru je ovšem nutno konkretizovat. V oblasti populačního vývoje a potažmo tedy také v souvislosti s problematikou migrace figuruje tzv. populační politika („Bevölkerungspolitik“). Jejím předpokladem je stanovení samostatných cílů.⁹⁰ Populační politika je prováděna v následujících oblastech: sociální, ekonomické, právní,

⁸⁵ Srov. Wenning, „Migration in Deutschland“, 25n.; Treibel, „Migration in modernen Gesellschaften“, 175; Bade, „Enzyklopädie Migration in Europa“, 32.

⁸⁶ Srov. Han, „Soziologie der Migration“, 21n. Dále srov. např. také Wenning, „Migration in Deutschland“, 23.

⁸⁷ Srov. Han, „Soziologie der Migration“, 4. Dále srov. např. Wenning, „Migration in Deutschland“, 21n.

⁸⁸ Srov. Wenning, „Migration in Deutschland“, 28; 31.

⁸⁹ Srov. Hoerder, J. Lucassen a L. Lucassen, „Terminologien und Konzepte in der Migrationsforschung“, in *Enzyklopädie Migration in Europa: vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Bade (ed.), 35.

⁹⁰ Srov. Kalibová, Pavlík a Vodáková, „Demografie (nejen) pro demografy“, 53. V případě, že nejsou stanoveny vlastní cíle, je populační politika brána jako součást sociální politiky, srov. *ibid.*

administrativní, jakož i zdravotní a může mít ráz materiálních, peněžitých, psychologických, výchovných i jiných stimulů. Je rozlišováno mezi dvěma způsoby opatření populační politiky. Na jedné straně je to obecně závazná norma (např. zákon), na druhé straně je jde o plánovitý např. ekonomický podnět (určitý druh dotace, subvencování vybraných druhů služeb či nová orientace bytové politiky apod.). V širším pojetí se populační politika může objevovat ve formě opatření a aktivit, které sice nemají primárně populačně-politický záměr, ale jejichž výsledný efekt má přesto vliv na populační vývoj (např. opatření ke zvyšování životní úrovně apod.). V užším slova smyslu je populační politika souhrnem opatření, jejichž prvotním cílem je ovlivnit demografickou reprodukci.⁹¹ Spadá sem nejen oblast přirozené měny obyvatelstva, tedy porodnost a úmrtnost, ale také oblast mechanické měny obyvatelstva, tzn. rozmisťování obyvatelstva a migrace.⁹² To, které z představených pojetí bude dominovat, vyplývá z daných společenských a historických podmínek a svou roli sehrávají i hospodářské a kulturní okolnosti.⁹³

Dalším, a sice poněkud specifickým faktorem, který může mít vliv na rozhodnutí jednotlivce opustit dosavadní místo působení, a který může současně výrazně určovat směr a intenzitu migračního proudu je tzv. „brain drain“. Tento výraz pochází z angličtiny a v doslovném překladu znamená „odliv mozků“. Ve své podstatě se jedná o jakýsi způsob selekce. Středem zájmu jsou lidé s určitým konkrétním odborným

⁹¹ Srov. *ibid.*, 53n. V této spojitosti se někdy můžeme setkat také s označením „demografická politika, srov. *ibid.*

⁹² Srov. *ibid.*, 54. Autoři na tomto místě uvádějí také pojem „migrační politika“, který už ale dále blíže nerozvádějí, srov. *ibidem*. Vzhledem k tomu, že se však označení „migrační politika“ v běžné praxi, jak v českém, tak německém jazykovém prostoru („*Migrationspolitik*“), používá převážně pro snahy státu regulovat imigraci/emigraci, která vyplývá z migrace mezinárodní, přikloníme se zde raději k označení „populační politika“, srov. např. „Azyl, migrace a integrace“, 2010, oficiální internetový portál Ministerstva vnitra ČR, <http://www.mvcr.cz/clanek/migrace-novy-clanek-890951.aspx> (28. 02. 2010) a „Beauftragte für Migration, Flüchtlinge und Integration“, únor 2010, oficiální internetový portál spolkového pověřence pro migraci, uprchlíky a integraci, <http://www.bundesregierung.de/Webs/Breg/DE/Bundesregierung/BeauftragtefuerIntegration/beauftragte-fuer-integration.html> (28. 02. 2010). Toto označení je vhodnější, protože se vztahuje výhradně k usměrňování demografického chování obyvatelstva uvnitř státu.

⁹³ Srov. Kalibová, Pavlík a Vodáková, „Demografie (nejen) pro demografy“, 54. V nejužším pojetí je populační politika chápána výhradně jako politika natalitní, resp. pronatalitní. Její zájem se orientuje na usměrňování porodnosti, srov. *ibidem*. Tato varianta však přímo nespojuje s migrací, a proto je tu zmíněna pouze na okraj.

vzděláním. V širších souvislostech mohou figurovat i jiná kritéria výběru, jako např. jiné druhy sociálních znaků, ale také třeba materiální možnosti.⁹⁴ Doposud je „brain drain“ prezentován v první řadě jako problém, se kterým se lze setkat výhradně v kontextu mezinárodní migrace, a který je výrazně politizován. Odchod, lidského kapitálu, tedy osob s kvalitním vzděláním, je výsledkem politických zásahů ze strany hospodářsky vyspělých států, jejichž významným problémem je alarmující počet stárnoucího obyvatelstva. Tyto státy si kladou za cíl zajistit pro svou zemi, příp. region, prostřednictvím regulace migračních toků, dostatečný počet kvalifikovaných pracovních sil.⁹⁵ Jedná se převážně o mladé muže a ženy v produktivním věku, kterým nechybí odvaha riskovat tím, že změní dosavadní místo působení. Právě příchod takovýchto lidí je pro cílovou lokalitu nespornou výhodou, nejen z hlediska politiky pracovního trhu, ale také z pohledu sociálněpolitického. Naopak země odkud tyto lidé pocházejí, jsou jejich odchodem ve stejných ohledech výrazně znevýhodněny. K nevýhodám, které pro ztrátové země, příp. regiony z této situace vyplývají, lze navíc přičíst ztrátu investic do vzdělání lidských zdrojů.⁹⁶ V návaznosti na vylíčení této závažné problematiky, je na místě položit otázku, zda by se o určité variantě „odlivu mozků“ dalo hovořit rovněž v kontextu vnitrostátní migrace. Například P. Han poukazuje na to, že jednou z forem vnitřní migrace, která je do určité míry srovnatelná s principem „brain drain“ v mezinárodním měřítku, je odliv mladých vzdělaných lidí z venkovských částí země ve prospěch města („Landflucht“).⁹⁷

⁹⁴ Hillmann, „Migration als räumliche Definitionsmacht?“, 42n.

⁹⁵ Srov. Oswald, „Migrationssoziologie“, 187.

⁹⁶ Srov. Han, „Soziologie der Migration“, 31–41. Příkladem „brain drain“ po roce 1990 je odliv kvalifikovaných pracovních sil se zakončeným vysokoškolským vzděláním, hlavně z oblasti IT, z Indie, Číny, Ruska a několika členských zemí OECD (jako je Kanada, Velká Británie a Německo) do USA, blíže srov. Mario Cervantes a Dominique Guellec, „The brain drain: Old myths, new realities.“ *OECD Observer*, č. 230 (leden 2002), http://www.oecdobserver.org/news/fullstory.php/aid/673/The_brain_drain:_Old_myths,_new_realities.html (27. 02. 2010).

⁹⁷ Srov. Han, „Soziologie der Migration“, 41.

2.4.3 Vliv komunikace a informací na migraci

Za zmínku stojí i role komunikace a informací v migračním procesu. Podle Badeho má množství a přesnost informací vliv na to, zda se motivace migrovat posílí nebo oslabí.⁹⁸ V posledních letech je evropská společnost svědkem zrychlování komunikačních cest a celkově stále rychlejšího předávání informací nejrůznějšími způsoby. Významným zdrojem informací majícím principiální vliv na rozhodnutí opustit místo dosavadního působení, jsou informace zprostředkované příbuznými, přáteli a známými, kteří v potenciální cílové lokalitě žijí nebo mají s životem na tomto místě zkušenost. Předání těchto informací se může uskutečnit na základě osobního setkání, korespondence, telefonátu apod. Další možnou cestou, jak získat informace o novém místě působiště, jsou média – tisk, rozhlas a televize a zhruba od poloviny 90. let 20. století se dominujícím informačním zdrojem stává internetová síť, která postupně nahrazuje, jak tištěné zdroje informací, tak částečně supluje rozhlas a televizi. Informace zprostředkované prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků mohou být iniciovány např. ze strany politických činitelů, správních orgánů a dalších funkčních článků konkrétního regionu, ať už výchozího či cílového. Rozhodující roli přitom sehrává, zda se správné informace dostanou ve správný čas na správné místo, resp. ke správné osobě. V opačném případě je rozhodující, zda je cílené vyhledávání informací o konkrétním místě korunováno úspěchem. To znamená, zda jedinec dostane informace, které chtěl, nebo zda se dané počínání míjí účinkem. Zde popsané typy informačních zdrojů, tzn. příbuzní a známí a hromadné sdělovací prostředky, mohou být využity, jak samostatně, tak v kombinaci, přičemž druhá z obou variant je bezesporu výhodnější. Informace od příbuzných a známých se sice zakládají na osobních zkušenostech, které jsou, jak známo k nezaplacení, ale zároveň při jejich předávání hrozí, že informující se osobě, vznikne před očima obraz, který bude potenciální region vykreslovat ve velmi subjektivních barvách. Hromadné sdělovací prostředky je proto možné vidět v tomto kontextu, jako objektivnější informační zdroj, který nabízí jistou kompenzaci k informacím ryze subjektivního charakteru.

Han shrnuje význam informací jako důležitého faktoru při rozhodování o migraci následovně. V první řadě jde při vyhledávání informací o to, porovnat vlastní přání a očekávání s aktuálními možnostmi a příležitostmi, které se nabízejí

⁹⁸ Srov. Hoerder, J. Lucassen a L. Lucassen, „Terminologien und Konzepte in der Migrationsforschung“, in *Enzyklopädie Migration in Europa: vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Bade (ed.), 35.

v potenciálním cílovém regionu. V případě, že se osobní představy a nabídka v potenciálním cílovém místě do značné míry shodují, hraje tato skutečnost při rozhodování potenciálního migranta velmi pravděpodobně ve prospěch tohoto regionu. V opačném případě ovšem spíše v jeho neprospěch.⁹⁹

⁹⁹ Srov. Han, „Soziologie der Migration“, 211.

3 VNITŘNÍ MIGRACE V SRN PO ROCE 1989:

MEZI SEVERNÍMI A JIŽNÍMI SPOLKOVÝMI ZEMĚMI

Než se začneme věnovat samotnému tématu vnitřní migrace, je nutné nejprve vymezit prostor, v rámci něhož se chceme zabývat tímto fenoménem. Geografické členění státu odvozené od polohy jeho jednotlivých částí ve vztahu ke čtyřem světovým stranám patří k tradičním a víceméně neutrálním, avšak v případě SRN je pouze jednou z možných variant. Významnou roli v tomto případě totiž sehrávají také skutečnosti, které vycházejí z bohaté minulosti tohoto středoevropského státu – ať už té dávno minulé nebo té novodobé. Svůj lví podíl na tom jistě má také značná kulturní rozmanitost rozlehlého teritoria, ale také nestejně rozložení hospodářského potenciálu. Příkladem může být členění na prusko-protestantský, pokrokový, kulturně dominantní, hospodářsky vyspělý „Sever“ a bavorsko-katolický, zpátečnický, kulturně zaostalý, chudý „Jih“, které odkazuje na poměry v Německém císařství konce 19. a počátku 20. stol.¹⁰⁰ Další možností je rozdělení dnešní SRN na „východ“ a „západ“, jež funguje jako odkaz na situaci „studenoválečných“ let.¹⁰¹

Pro účely této práce se jako vhodné východisko jeví právě konvenční geografické vymezení, resp. členění, které v sobě neukrývá nádech – výše zmíněných – rivalských reminiscencí a které respektuje perspektivu německého sjednocení. Dnešní SRN, tak jak se s ní setkáváme od 3. října 1990, kdy došlo ke sjednocení dvou, do té doby autonomních státních jednotek, tehdejší SRN a NDR, sestává z šestnácti spolkových zemí.¹⁰² Vzhledem k její celkové, úctyhodné rozloze, která čítá 357 104

¹⁰⁰ Srov. Gebhardt, „Nord und Süd, Ost und West in Deutschland“, in *Geographie Deutschlands*, Glaser, Gebhardt a Schenk, 79n. Blíže k dějinám Německého císařství srov. např. Müller, Krieger a Vollrath, *Dějiny Německa*, 183–228 nebo Hans-Peter Ullmann, *Das Deutsche Kaiserreich 1871–1918*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1995.

¹⁰¹ Srov. *ibid.*, 79; Bohler a Hildenbrand, Nord-Süd, in *Deutschland – eine gespaltene Gesellschaft*, Lessenich a Nullmeier, 237–244. Blíže k období rozděleného Německa srov. např. Müller, Krieger a Vollrath, *Dějiny Německa*, 314–464.

¹⁰² Obecně hovoříme o šestnácti spolkových zemích, ve skutečnosti se ovšem jedná o třináct spolkových zemí a tři městské státy, resp. dva městské státy a Berlín jako hlavní město a městský stát v jednom. Až do začátku října 1990 tvořilo tehdejší SRN pouze osm spolkových zemí a dva městské státy. Dne 3. října 1990 k nim na základě tzv. Sjednocovací smlouvy („*Einigungsvertrag*“) přibýlo pět nově vytvořených spolkových zemí a hlavním městem a městským státem zároveň se stal Berlín, srov. Edgar Wolfrum, *Zdařilá demokracie*. Přeložila Lenka Šedová. Brno: Barrister & Principal, 2008, 380n.

km², se tu zaměříme pouze na dva konkrétní regiony a k nim se vztahující migrační proudy.¹⁰³ Na jedné straně je to severní Německo. Souhrnným označením severní Německo, popř. severoněmecké spolkové země („*Norddeutschland*“/„*norddeutsche Bundesländer*“) je nazýván prostor, ve kterém se rozkládají tři spolkové země – Dolní Sasko, Meklenbursko-Přední Pomořansko, Šlesvicko-Holštýnsko a dva městské státy – Brémy a Hamburk. Na druhé straně se náš pohled zaměří na jižní Německo. Pojmenování jižní Německo, popř. jihoněmecké spolkové země („*Süddeutschland*“/„*süddeutsche Bundesländer*“) označuje území, na němž se rozprostírají dvě spolkové země – Bádensko-Württembersko a Bavorsko.¹⁰⁴

3.1 Tradice severojižní perspektivy

Navzdory skutečnosti, že jsou v této práci mapovány migrační proudy od počátku 90. let 20. stol., a tudíž výhradně z perspektivy sjednoceného Německa, musíme vzít v potaz, že tento vývoj migrace má své kořeny již v 80. letech 20. stol. Má svou nepopíratelnou logiku, že historický mezník, kterým je německé sjednocení a který je pomyslnou tlustou čarou za dosavadním děním, nemůže v žádném případě zastavit vývojové linie, které mají svůj původ v období předcházejícím. Jednou takovou vývojovou linií je také nárůst rozdílů mezi severní a jižní částí tehdejší SRN. Friedrichs a Jung popisují trend, jež se prosazuje v 80. letech a v jehož důsledku se německý sever a jih stávají vzájemnými protipóly. Tato polarita se vyznačuje zvyšováním hospodářské vyspělosti a zkvalitňováním životní úrovně v Bádensku-Württembersku a v Bavorsku

¹⁰³ Údaj o aktuální rozloze SRN byl převzat z internetových stránek, jejichž iniciátorem je Ministerstvo zahraničních věcí SRN, „deutschland.de, Das Deutschland-Portal, Startseite“, únor 2010, internetové stránky „Das Deutschland-Portal“, <http://www.deutschland.de/> (01. 03. 2010).

¹⁰⁴ Stejně členění na severní a jižní Německo zahrnující jmenované spolkové země najdeme např. u Joanny Egert-Romanowské a Malgorzaty Omilanowské, srov. Joanna Egert-Romanowska a Malgorzata Omilanowka, *Německo*. Přeložili Lenka Svobodová a Jozef Koval. Praha: Ikar, 2002, 12–13. Mapa s vyznačením severoněmeckých a jihoněmeckých spolkových zemí, viz příloha č. 2. Z hlediska přírodního reliéfu lze tyto části SRN vymezit následovně. Severní spolkové země se rozkládají u Severního a Baltského moře a jejich povrch zabírá tzv. Severoněmecká nížina. Povrch jižně položených spolkových zemí tvoří část jihozápadního středohoří, jihoněmecké Alpské podhůří a Bavorské Alpy, srov. „Fakta o Německu, Geografie“, únor 2010, internetový server věnovaný faktům o Německu, <http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/cz/inhaltsseiten-home/cisla-a-fakta/geografie.html> (01. 03. 2010).

a naopak stagnací a poklesem těchto měřítek v severních spolkových zemích.¹⁰⁵ Vznik zde vylíčené polarity je vysvětlován, tím že se jižní Německo těsně po 2. světové válce stalo přijímajícím regionem nových pracovních sil. Jednak šlo o nuceně vysídlené, kteří sem přišli z oblastí, kterých se Německo po válce muselo vzdát, jednak o uprchlíky, kteří opustili sovětskou okupační zónu a jednak také o nábor tzv. gastarbeiterů.¹⁰⁶ Jako další příčina nárůstu polarity je viděn fakt, že se jižní Německo stalo současně lokalitou, do které se přesouvaly podniky ze sovětské okupační zóny.¹⁰⁷ Tyto dva faktory výrazně přispěly k hospodářskému rozmachu obou jižně položených spolkových zemí tehdejší SRN. Na tomto základě se zásadně proměnilo vnitřní i vnější vnímání těchto dvou regionů. Nový poválečný obraz přidal Bádensku-Württembersku a Bavorsku na sebevědomí a posílil jejich image ve vztahu k ostatním spolkovým zemím, zejména těm severním.¹⁰⁸ Zatímco v jižních spolkových zemích rozkvět hospodářství trval i v období po roce 1990, v těch severních zažívala již tak slabá hospodářská struktura výraznou krizi, která zasáhla řadu do té doby stěžejních odvětví, jež se nebyla schopná dostatečně přizpůsobit nově nastaveným podmínkám trhu, nutnosti modernizace a zavádění inovačních technologií. Mezi postižená hospodářská odvětví patřilo zejména loďářství

¹⁰⁵ Srov. Friedrichs (ed.), *Süd-Nord-Gefälle in der Bundesrepublik? Sozialwissenschaftliche Analysen*, 291; Jung, „Das wirtschaftliche Süd-Nord-Gefälle in der Bundesrepublik Deutschland“, *Geographische Rundschau* 39, 443–447. Jelikož se zde není možné zabývat charakteristikou severu a jihu německého teritoria zevrubněji, bylo pro vykreslení kontrastu mezi severními a jižními spolkovými zeměmi zvoleno právě sumarizující srovnání hospodářské struktury a potažmo vyspělosti obou regionů. Měřitko hospodářské vyspělosti sice není jediným faktorem, který rozhoduje o směru a intenzitě migračních proudů, ale zcela jistě ho lze označit za jeden z nejvýraznějších stimulů.

¹⁰⁶ Srov. Klaus J. Bade, *Deutsche im Ausland – Fremde in Deutschland: Migration in Geschichte und Gegenwart*. München: C. H. Beck Verlag, 1992, 393. Blíže k problematice nuceně vysídlených, uprchlíků ze sovětské okupační zóny a gastarbeiterů v kontextu Bádenska-Württemberska a Bavorska, včetně číselných údajů o poměrech příchozího a domácího obyvatelstva, srov. např. Dierk Hoffmann, Marita Krauss a Michael Schwartz, (ed.), *Vertriebene in Deutschland. Interdisziplinäre Ergebnisse und Forschungsperspektiven*. München: Oldenbourg Verlag, 2000; Reinhold Weber, „Auf der Suche nach einer neuen Heimat: Zur Geschichte der Aus- und Einwanderung im deutschen Südwesten“, in *Kulturelle Vielfalt. Baden-Württemberg als Einwanderungsland*, Karl-Heinz Meiner-Braun a Rheinhold Weber, (ed.). Stuttgart: Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg, 2006, 57–59; Karl-Heinz Meiner-Braun, „Die (fast endlose) Geschichte vom Einwanderungsland Deutschland: Zur Ausländerpolitik des Bundes und des Landes Baden-Württemberg“, in *Kulturelle Vielfalt. Baden-Württemberg als Einwanderungsland*, Karl-Heinz Meiner-Braun a Rheinhold Weber, (ed.), 65–99.

¹⁰⁷ Gebhardt jako příklady takovýchto firem uvádí AEG a Siemens, srov. Gebhardt, „Nord und Süd, Ost und West in Deutschland“, in *Geographie Deutschlands*, Glaser, Gebhardt a Schenk, 80; K historii firmy Siemens v Německu srov. „Siemens, Geschichte, Aus kleinsten Anfängen zum Global Player“, únor 2010, oficiální internetové stránky firmy Siemens. <https://www.siemens.de/ueberuns/geschichte/Seiten/home.aspx> (01. 03. 2010).

¹⁰⁸ Srov. Gebhardt, „Nord und Süd, Ost und West in Deutschland“, in *Geographie Deutschlands*, Glaser, Gebhardt a Schenk, 80.

ve Šlesvicku-Holštýnsku, Meklenbursku-Předním Pomořansku, Brémách a Hamburku, zemědělství ve Šlesvicku-Holštýnsku, Meklenbursku-Předním Pomořansku a na západě Dolního Saska a kovožpracující a těžbařský průmysl v Dolním Sasku. Důsledkem této krize bylo logicky výrazné snížení počtu pracovních míst. Světlou výjimkou byl a je Hamburk, který si i přes prodělanou krizi hospodářské struktury nese nálepku „hospodářské srdce regionu“. Důležitými obory se po roce 1990 staly strojírenství, elektrotechnika, mediální služby a svoji silnou pozici si zachovalo tradiční přístavní hospodářství.¹⁰⁹ Naproti tomu spolkové země na jihu Německa profitovaly z rozmanitosti hospodářských odvětví. Na jejím základě totiž snáze odolaly, ve srovnání se severními zeměmi, proměnám v hospodářské struktuře. Typická pro tyto země je silná pozice několika velkých měst, jež jsou sídlem významných firem podnikajících zejména v následujících branžích: automobilový průmysl, který se vyznačuje hustou sítí dodavatelských firem, elektrotechnický průmysl, zbrojní průmysl, spotřební průmysl farmacie a technologie pro oblast zdravotnictví.¹¹⁰

Ze zde naznačené vývojové linie je možné vyvodit následující. S přibývajícím počtem obyvatel v jihoněmeckých spolkových zemích narůstala také hospodářská vyspělost těchto regionů. Ruku v ruce s tímto vývojem se zvyšovala i jejich atraktivnost. Pro obyvatele regionů, pro které byla a je charakteristická nízká hustota zalidnění a slabá hospodářská struktura, jsou jižně položené spolkové země, zhruba od 80. let 20. stol., lákavým cílem a kontinuitu tohoto trendu lze zaznamenat také po roce 1990.

3.2 Vylidňování severu versus zalidňování jihu?

V návaznosti na geografické vymezení regionů, které jsou středem našeho zájmu a s ohledem na vykreslení historických indispozic, resp. dispozic severní, resp. jižní části SRN, si nyní na základě statistických údajů a dostupných studií zmapujeme migrační proudy týkající se severních a jižních spolkových zemí po roce 1989. Vycházíme tu přitom z teze, že severní spolkové země jsou těmi, z nichž migrační proudy vycházejí, tzn. těmi které ztrácejí. Jižní spolkové země naopak těmi, které přijímají, a tudíž získávají. Obecný přehled intenzity migračních proudů přes zemské

¹⁰⁹ Srov. Kröhnert, Van Olst a Klingholz, „Deutschland 2020“, 25n., 30–33, 36, http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Studien/D_2020_Webversion.pdf (20. 04. 2010).

¹¹⁰ Srov. *ibid.*, 78, 86–88.

hranice jednotlivých spolkových zemí je tu prezentován pomocí tzv. migračního salda, které je rozdílem mezi počtem vystěhovalých a počtem nově přistěhovalých a vyjadřuje čistý migrační zisk, příp. čistou migrační ztrátu.

Východiskem pro přehled vnitřní migrace mezi těmito dvěma částmi SRN je následující tabulka (tab. č. 4), která podává základní informace o spolkových zemích a městských státech severního a jižního Německa. Vedle údaje o poloze dané spolkové země v rámci SRN tu najdeme také informace o rozloze a počtu obyvatel. Údaje o počtu obyvatel zprostředkovávají stav z roku 1990 a 2008, tzn. na počátku a na konci zkoumaného období.

Tab. č. 4: Severní a jižní spolkové země – přehled základních informací

Název spolkové země/ městského státu	Poloha	Rozloha (km ²) ¹¹¹	Počet obyvatel 1990	Počet obyvatel 2008 ¹¹²
Bádensko-Württembersko	JZ	35.751,48	9.822.027 ¹¹³	10.749.506
Bavorsko	JV	70.551,58	11.448.823 ¹¹⁴	12.519.728
Brémy	SZ	404,28	681.665 ¹¹⁵	661.866
Dolní Sasko	SZ	47.626,60	7.387.245 ¹¹⁶	7.947.244

¹¹¹ Údaje vztahující se k rozloze a obyvatelstvu na internetovém portálu, který sdružuje informace Spolkového statistického úřadu a zemských statistických úřadů („Statistische Ämter des Bundes und der Länder). „Gebiet und Bevölkerung – Fläche und Bevölkerung“, duben 2010, oficiální společný internetový portál Spolkového statistického úřadu a zemských statistických úřadů, http://www.statistik-portal.de/Statistik-Portal/de_jb01_jahrta1.asp (01. 04. 2010).

¹¹² Jedná se o údaje zachycující stav k 31. 12. 2008 a zprostředkované internetovým portálem, jež sdružuje informace Spolkového statistického úřadu a zemských statistických úřadů („Statistische Ämter des Bundes und der Länder). „Gebiet und Bevölkerung – Fläche und Bevölkerung“, duben 2010, oficiální společný internetový portál Spolkového statistického úřadu a zemských statistických úřadů, http://www.statistik-portal.de/Statistik-Portal/de_jb01_jahrta1.asp (01. 04. 2010).

¹¹³ Údaje o rozloze a obyvatelstvu zprostředkované internetovým portálem Zemského statistického úřadu Bádenska-Württemberska. „Bevölkerungsentwicklung in Baden-Württemberg nach Altersgruppen und Geschlecht“, únor 2010, oficiální stránky Zemského statistického úřadu Bádenska-Württemberska, <http://www.statistik.baden-wuerttemberg.de/BevoelkGebiet/Landesdaten/LRt0104.asp> (12. 04. 2010).

¹¹⁴ Údaj o počtu obyvatel v Bavorsku k 31. 12. 1990 byl poskytnut Bavorským zemským statistickým úřadem.

¹¹⁵ Statistisches Landesamt Bremen (ed.), *Statistisches Jahrbuch 2009*, Bremen, 2009, 7.

¹¹⁶ Jedná se o údaje zachycující stav k 31. 12. 1990. „LSKN-Online: Tabelle K1000014“, Online databanka LSKN-Online zprostředkovaná Zemským úřadem pro statistiku a informační technologie, <http://www1.nls.niedersachsen.de/statistik/html/mustertabelle.asp> (30. 08. 2010).

Hamburk	S	755,16	1.652.363 ¹¹⁷	1.772.100
Meklenbursko-Přední Pomořansko	SV	23.186,29	1.923.959 ¹¹⁸	1.664.356
Šlesvicko-Holštýnsko	S	15.799,22	2. 626 127 ¹¹⁹	2.834.260

První spolkovou zemí, s níž se v kontextu intenzity migračních proudů seznámíme, je Dolní Sasko. U této spolkové země bylo od počátku 90. let možné zaznamenat, co do migračního chování obyvatelstva následující, do jisté míry ambivalentní trend. Migrační saldo vyplývající z pohybu obyvatelstva mezi jednotlivými spolkovými zeměmi vykazovalo převážně negativní hodnoty. Zatímco v roce 1990 se počty odchozích pohybovaly těsně nad hranicí 200 000, počty příchozích byly na 100 000. V následujících třech letech nastala sice opačná situace, avšak již od roku 1994 počty odchozích opět převyšují počty příchozích, i když lze od roku 2002 pozorovat kontinuální zmenšování rozdílu mezi oběma hodnotami.¹²⁰ Tento vývoj sice hovoří spíše v neprospěch Dolního Saska, ale jen do chvíle, kdy vezmeme v úvahu úhrnná data podávající informaci o pohybu obyvatelstva. Při pohledu na údaje, které seznamují s migračními proudy mezi Dolním Saskem a zahraničím, zjišťujeme, že počty příchozích cizinců nahrávaly vzniku pozitivního migračního salda. Mezi lety 1990 až 2006 bylo možné evidovat pozitivní migrační saldo, a tudíž stálý nepřirozený přírůstek obyvatelstva, i když s klesající tendencí. Zatímco v roce 1990 činilo migrační saldo +107 354, v roce 2000 to bylo +30 898 a v roce 2006 už jen +5 474.¹²¹ To znamená, že negativní směr vývoje vyplývající z vnitřních migračních proudů, byl kompenzován tendencemi mezinárodních migračních proudů. Navzdory finální bilanci migračních proudů přes hranice spolkové země a vyrovnávacímu efektu migračních proudů přes hranice spolkové republiky, není možné zpochybnit značné regionální

¹¹⁷ Statistisches Amt für Hamburg und Schleswig-Holstein (ed.), *Statistisches Jahrbuch Hamburg 2009/2010*, 14.

¹¹⁸ Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistisches Jahrbuch Mecklenburg- Vorpommern 2009*, Schwerin, 2009, 29.

¹¹⁹ Statistisches Amt für Hamburg und Schleswig-Holstein (ed.), *Statistisches Jahrbuch Schleswig-Holstein 2009/2010. Hamburg, 2009*, 14.

¹²⁰ Srov. Statistische Monatshefte Niedersachsen 3/2008, 99, http://www.nls.niedersachsen.de/Monatsheft/MH_03_2008_Gesamtausgabe_97-100.pdf (29. 03. 2010).

¹²¹ Srov. *ibid.*

rozdíly v sídelní struktuře. Mezi problémové regiony, které se v minulých letech potýkaly s nepřírozeným úbytkem obyvatelstva, patřila západní a střední část Dolního Saska a některé regiony na jihovýchodě země. Např. zemské kraje Holzminden Osterode, Northeim, Goslar a Salzgitter, které se nacházejí v regionech Weserbergland a Harz ztratily v letech 1990 až 2001 celkově na 14 000 obyvatel. Na severu je výjimkou pobřežní město Wilhelmshaven, které se od počátku 90. let nepřetržitě potýkalo s odlivem obyvatel.¹²² Ve výsledném efektu proto nelze hovořit o depopulaci celého území Dolního Saska nebo jeho většiny, ale spíše o vylidňování konkrétních regionů.

Městský stát Brémy, jež je tvořen dvěma městy, Brémy a Bremerhaven, platí sice za samostatnou jednotku federálního systému, ale vzhledem k jeho poloze v nitru Dolního Saska se hranice se sousední spolkovou zemí v mnoha ohledech de facto stírají. To platí také v případě, kdy značná část obyvatel nežije reálně v hanzovním městě, ale v částech Dolního Saska, které s Brémami sousedí. Díky těmto sklonům místního obyvatelstva bylo možné u regionů Osterholz, Verden, Diepholz a Oldenburg, jež se nacházejí v blízkém okolí Brém, pozorovat mírný nárůst počtu obyvatel.¹²³ V minulosti platilo, že z městského státu Brémy více obyvatel německé národnosti odcházelo, než přicházelo. Od počátku 90. let až do roku 2002 převažovaly záporné hodnoty migračního salda. Mezi lety 2002 až 2006 bylo registrováno u pohybu obyvatelstva mezi městským státem Brémy a ostatními spolkovými zeměmi, resp. městskými státy pozitivní migrační saldo, avšak v letech 2007 a 2008 dosáhlo opět negativních hodnot (1993: -3 314, 2000: -2 432, 2005: +589, 2008: -167). Od roku 2002 dorovnávali negativní hodnoty migračního salda nově přicházející cizinci.¹²⁴

Druhý severní městský stát, Hamburk, je na jedné straně místem, u kterého se dal v dlouhodobém horizontu pozorovat nárůst počtu obyvatelstva. Ten bylo možné přičíst na vrub mj. pozitivnímu migračnímu saldu v letech 1990 až 2008, které se zakládalo na hodnotách vycházejících z pohybu obyvatelstva mezi Hamburkem a ostatními spolkovými zeměmi a městskými státy. V roce 1990 činil zisk migračního salda +1874, v roce 2000 to bylo +5 459 a v roce 2008 dokonce +11 198. Výjimkou bylo doposud pouze období let 1994 až 1998, kdy migrační saldo vykazovalo

¹²² Srov. Kröhnert, Van Olst a Klingholz, „Deutschland 2020“, 30n., http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Studien/D_2020_Webversion.pdf (20. 04 2010).

¹²³ Srov. *ibid.*, 31n.

¹²⁴ Srov. Statistisches Landesamt Bremen (ed.), *Statistisches Jahrbuch 2009*, Bremen, 2009, 8, 26.

nepřetržitě negativní hodnoty.¹²⁵ Na druhé straně ztrácel Hamburk, který leží na rozhraní mezi Dolním Saskem a Šlesvickem Holštýnskem, ve prospěch obou těchto spolkových zemí. V Dolním Sasku získaly v letech 1990 až 2001 hlavně zemské kraje Harburg a Lüneburg, jež přiléhají k jižní části Hamburku.¹²⁶ Avšak v letech 2007 a 2008 bylo migrační saldo vyplývající z pohybu obyvatel mezi Hamburkem a kraji Dolního Saska, které obklopují jižní část tohoto městského státu celkově negativní. I když některé kraje jako např. Uelzen (2007: +100, 2008: +61), Cuxhaven (2007: +66, 2008: +90) či Lüneburg (v roce 2007 jen + 5, ale v roce 2008: + 139) byly ziskové.¹²⁷ Ve Šlesvicku-Holštýnsku ve stejném období zase profitovaly zemské kraje Pinneberg, Segeberg, Stormarn a Lauenburg, které sousedí se severní a východní částí hanzovního města.¹²⁸ V období let 2007 a 2008 ovšem tyto severně situované kraje evidovaly negativní migrační saldo. Pozitivní bilanci migračního salda měl jen kraj Steinburg (2007: +434, 2008: +126).¹²⁹ Všechny tyto jmenované regiony mají jedno společné, a sice jednoznačně těží z rozhodnutí jedinců žít za hranicí velkoměsta.¹³⁰

U spolkové země Šlesvicko-Holštýnsko bylo možné zaregistrovat v prvních popřevratových letech, 1990 až 1995, negativní migrační saldo, co do pohybu obyvatelstva mezi touto spolkovou zemí a ostatními částmi spolkové republiky (1990: -11 486, 1995: -5 607). To znamená, že Šlesvicko-Holštýnsko opustilo více lidí, než do něj nově přesídlilo. Avšak v následujících letech, tzn. mezi lety 1996 až 2008, byly hodnoty téhož migračního salda konstantně pozitivní (1996: +12 274, 2000: +11 837, 2008: +8593). V rámci vnitřní migrace sem přicházelo a přichází velké množství lidí ze spolkových zemí, které se nacházejí ve východní části SRN. Obdobně jako v případě Dolního Saska bylo negativní migrační saldo vyplývající z pohybu

¹²⁵ Srov. Statistisches Amt für Hamburg und Schleswig-Holstein (ed.), *Statistisches Jahrbuch Hamburg 2009/2010*. Hamburg, 2009, 28

¹²⁶ Srov. Kröhnert, Van Olst a Klingholz, „Deutschland 2020“, 27, http://www.berlininstitut.org/fileadmin/user_upload/Studien/D_2020_Webversion.pdf (20. 04. 2010).

¹²⁷ Srov. Statistisches Amt für Hamburg und Schleswig-Holstein (ed.), *Statistisches Jahrbuch Hamburg 2009/2010*, 26.

¹²⁸ Srov. Kröhnert, Van Olst a Klingholz, „Deutschland 2020“, 26, http://www.berlininstitut.org/fileadmin/user_upload/Studien/D_2020_Webversion.pdf (20. 04. 2010).

¹²⁹ Srov. Statistisches Amt für Hamburg und Schleswig-Holstein (ed.), *Statistisches Jahrbuch Hamburg 2009/2010*, 26.

¹³⁰ Srov. Kröhnert, Van Olst a Klingholz, „Deutschland 2020“, 27, http://www.berlininstitut.org/fileadmin/user_upload/Studien/D_2020_Webversion.pdf (20. 04. 2010).

obyvatelstva na území SRN vždy dorovnávalo migračními proudy ze zahraničí.¹³¹ Kromě toho je třeba doplnit, že tak jako v Dolním Sasku, tak i zde bylo možné nalézt ztrátová místa. Zatímco v Dolním Sasku ztrácely v předchozích letech hlavně venkovské regiony, ve Šlesvicku-Holštýnsku opouštěli lidé dlouhodobě některá města. Patřila k nim především města Kiel, Flensburg a Neumünster, ale také Lübeck, i když s patrným odstupem. Tato města ztrácela obyvatele ve prospěch přilehlých zemských krajů, jako jsou např. Schleswig-Flensburg, Eckernförde či Plön.¹³²

Poslední severní spolkovou zemí, kterou si tu co do intenzity vnitřních migračních proudů představíme je Meklenbursko-Přední Pomořansko. To evidovalo v letech 1990 až 2008, s výjimkou let 1995 a 1996, výhradně negativní hodnoty migračního salda (1990: -42 307, 2000: -9 478, 2008: -10 612).¹³³ Z celkem osmnácti administrativních jednotek, v minulosti dlouhodobě získávaly pouze tři, a sice Ludwigslust, Nordwestmecklenburg, Bad Doberan. Ke ztrátovým regionům nepatřily jen odlehlé kraje, např. Uecker-Randow na německo-polské hranici, či ostrovní části spolkové země. Ztrátu zaznamenala i některá větší města, jako jsou Greifswald či Schwerin.¹³⁴

Zcela jinou situaci je možné zaregistrovat po roce 1990 u dvou jižních spolkových zemí Bádenska-Württemberska a Bavorska. V případě těchto spolkových zemí byly počty těch, kteří na jejich území přicházeli z jiné spolkové země či některého z městských států se záměrem usadit se, dlouhodobě vyšší než počty těch, kteří tyto regiony opouštěli. Migrační saldo se tedy pohybovalo od roku 1990 v obou případech výhradně v plusových hodnotách (Bádensko-Württembersko 1990: +182 322, 2000: +37 638, 2008: +4 407/ Bavorsko: 2000: +73 369, 2008: +14 049).¹³⁵ Ovšem

¹³¹ Srov. Statistisches Amt für Hamburg und Schleswig-Holstein (ed.), *Statistisches Jahrbuch Schleswig-Holstein 2009/2010*. Hamburg, 2009, 27.

¹³² Srov. Kröhnert, Van Olst a Klingholz, „Deutschland 2020“, 27n., http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Studien/D_2020_Webversion.pdf (20. 04. 2010).

¹³³ Srov. Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistisches Jahrbuch Mecklenburg-Vorpommern 2009*, Schwerin, 2009, 59.

¹³⁴ Srov. Kröhnert, Van Olst, Klingholz, „Deutschland 2020“, 37n., http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Studien/D_2020_Webversion.pdf (20. 04. 2010).

¹³⁵ Srov. údaje vztahující se k migračnímu chování obyvatelstva v Bádensku-Württembersku na internetovém portálu, který sdružuje informace Spolkového statistického úřadu. „Wanderungen in Baden-Württemberg“, 2010, oficiální společný internetový portál Spolkového statistického úřadu a zemských statistických úřadů, <http://www.statistik-portal.de/BevoelkGebiet/Landesdaten/LRt0114.asp> (01. 04. 2010) a dále data dokumentující migrační chování obyvatelstva v Bavorsku. Databanka GENESIS-Online na stránkách Bavorského zemského statistického úřadu,

samozřejmě i zde existovala místa, která měla tendenci o své obyvatele přicházet. V Bádensku-Württembersku k takovým místům patřily zejména venkovské zemské kraje, jako např. Rottweil na jihu, Göppingen na východě či Main-Tauber na severu země. V Bavorsku se zase jednalo především o region Horních Frank na severovýchodě spolkové země. Ke ztrátovým zemským krajům se tu řadily hlavně Wunsiedel, Hof, Kulmbach a Bayreuth ve východní části Horních Frank. Podobně jako u městských států Brém a Hamburku bylo možné sledovat i u některých velkých měst v Bádensku-Württembersku a v Bavorsku trend, kdy jejich obyvatelé přesídlovali do blízkého okolí. V Bádensku-Württembersku to bylo v první řadě hlavní město Stuttgart a také města Mannheim a Karlsruhe v severozápadním cípu země. V případě Bavorska se jednalo o hlavní město Mnichov, hornobavorské město Ingolstadt a město Erlagen v regionu Středních Frank.¹³⁶

Předchozí souhrnný přehled migračních proudů ukazuje, že severní spolkové země v rámci vnitřní migrace po roce 1990 obyvatelstvo německé národnosti ztrácely, avšak jak u spolkové země Dolní Sasko, tak i u spolkové země Šlesvicko-Holštýnsko byla tato ztráta v minulosti vždy dorovnáována příchodem zahraničních migrantů. Meklenbursko-Přední Pomořansko je tak jedinou spolkovou zemí severního Německa, u které se tento kompenzační trend neobjevuje a u které lze hovořit v delším časovém úseku o nepřirozeném úbytku obyvatel. Ze souhrnu dále vyplývá, že městské státy Brémy a Hamburk mají, co do své velikosti a co do polohy vůči třem severním spolkovým zemím, v otázce vnitřních migračních proudů poněkud zvláštní postavení. Jejich obyvatelstvo má totiž primárně tendenci přesunovat se do okolních oblastí. Lidé, kteří se rozhodli přesídlit a opustit tak jeden z městských států, navýšili zpravidla počet obyvatel v jedné z okolních spolkových zemí. V konečném důsledku tak docházelo k přesunu obyvatel většinou pouze v rámci regionu severního Německa. Navíc má Hamburk, který platí za průmyslovou metropoli severu, výsostné postavení, neboť sem přicházely vybrané skupiny obyvatel ze širokého okolí. Ty mu dlouhodobě zaručovaly pozitivní migrační saldo. Na pomyslném druhém břehu se v otázce vnitřních migračních proudů nacházejí obě jižní spolkové země. V jejich případě lze v dlouhodobém horizontu konstatovat pozitivní nepřirozený přírůstek obyvatelstva. Nadto se jak

<https://www.statistikdaten.bayern.de/genesis/online;jsessionid=CC5E94C3B4996F2A2FF2AED02CC24C8B?operation=previous&levelindex=3&levelid=1270377022969&step=3> (01. 04 2010).

¹³⁶ Srov. Kröhnert, Van Olst a Klingholz, „Deutschland 2020“, 80, http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Studien/D_2020_Webversion.pdf (20. 04. 2010).

severní, tak jižní spolkové země, potýkaly s přesunem obyvatelstva v rámci vlastního území. To znamená, že na jedné straně docházelo k vylidňování určitých regionů a na druhé straně k migraci určitých skupin obyvatelstva do míst, která odpovídají jejich charakteru. Zpravidla se jednalo o přesun lidí z venkovských regionů do měst a do míst městům přiléhajících.

Tento hrubý nástin migračních proudů vypovídá o jejich směru a intenzitě, ale již je blíže neidentifikuje, co do cílového místa, co do povahy migračních skupin, ani je nedává do souvislosti s faktory, které mohou mít vliv na toto migrační chování. Vzhledem k rozsahu práce není možné tyto body plně pojednat u všech výše zmíněných spolkových zemí, a proto se jim následně budeme věnovat prostřednictvím dvou konkrétních příkladů, které mají charakter případové studie.

4 MEKLENBURSKO-PŘEDNÍ POMOŘANSKO A FENOMÉN DEPOPULACE

Meklenbursko-Přední Pomořansko patří do skupiny severoněmeckých spolkových zemí, které severojižní perspektiva staví v mnoha ohledech do role outsidera. Jedním z brisantních témat je také migrace. V daném kontextu, kdy počty obyvatel, kteří od 90. let 20. stol. opustili tuto spolkovou zemi, výrazně převyšovaly počty nově příchozích, o ní lze hovořit dokonce jako o problému. Odchod určitých věkových a profesních skupin obyvatel staví tuto spolkovou zemi do situace, kdy musí čelit – pomalu, ale jistě, pokud nedojde do budoucna k výrazné změně – dramatickému vylidňování regionu. Na následujících stránkách se této spolkové zemi a jejím potížím proto bude věnovat zevrubněji. Nejprve si zodpovíme otázku, kde je možné hledat v minulosti zárodky tohoto vývoje. Na pozadí geografické, demografické a socioekonomické charakteristiky regionu nás následně bude zajímat, kdo tento region opouští a kdo zde zůstává. Dále se budeme ptát, co pro tuto spolkovou zemi vlastně ve svých důsledcích depopulace skutečně znamená a v souvislosti s tím také na postoj zemské politické scény k danému problému.

4.1 Kontextuální charakteristika regionu

Spolková země Meklenbursko-Přední Pomořansko vznikla na základě tzv. Sjednocovací smlouvy („*Einigungsvertrag*“) dne 3. října 1990, a sice na místě tří krajů bývalé NDR.¹³⁷ I přestože se tato dvě území vyvíjela až do léta roku 1945 odděleně, mají mnoho společného. Vedle společných geografických, sídelních a kulturních rysů (mj. společné nářečí tzv. „*Plattdeutsch*“ neboli dolnoněmčina) je hlavním pojítkem

¹³⁷ Ve své podstatě šlo v říjnu 1990 vlastně o znovuvytvoření této spolkové země. Původně bylo Meklenbursko-Přední Pomořansko, jako spolková země, vytvořeno, ještě spolu s dalšími čtyřmi spolkovými zeměmi, v létě 1945, sovětskou vojenskou správou. Tehdy došlo k rozdělení pruské provincie Pomořansko. Přední Pomořansko bylo přičleněno k Meklenbursku a Zadní Pomořansko, tedy oblast východně od Odry připadlo Polsku. Název této spolkové země, jak ho známe dnes, platil až do února 1947, kdy název „Přední Pomořansko“, v důsledku rozpuštění Pruska, z názvu spolkové země zmizel. V létě 1952 bylo pět spolkových zemí tehdejší NDR, mezi nimi i Meklenbursko, rozpuštěno a bylo vytvořeno patnáct krajů. Meklenbursko tak bylo rozděleno na tři kraje („*Bezirke*“) – Schwerin, Rostock a Neubrandenburg, srov. Kuhn, „*Mecklenburg-Vorpommern*“, in *Die Deutschen Länder*, Wehling, 150 a 156.

především společný slovanský původ.¹³⁸ Dalším společným znakem je také skutečnost, že se obě tyto oblasti vyznačovaly již od svých raných počátků velmi nízkou hustotou osídlení. Region byl totiž již v dobách dávno minulých z různých důvodů nejednou konfrontován s odchodem či doslova ztrátou velkého množství obyvatelstva. Naproti tomu je možné narazit také na případy, kdy populace v této oblasti znamenala v důsledku imigrace markantní nárůst. Na několika příkladech si tu nyní ilustrujeme, že situace, se kterou se v Meklenbursku-Předním-Pomořansku setkáváme po roce 1989, má své kořeny již v minulosti a není tedy úplnou novinkou. Cílem tu přitom není převyprávět historii tohoto regionu, ale pouze poukázat na konkrétní mezníky v daném kontextu.

Je například známo, že germánské kmeny, které tu sídlily, tento prostor ve 4. a 5. stol. v rámci stěhování národů ve velké míře opouštěly. Na jejich místo postupně od konce 6. stol. přicházely západoslovanské kmeny. V období raného středověku se tato řídké osídlená severovýchodní území stala středem kolonizačního zájmu, a sice v důsledku silného nárůstu počtu obyvatel na západě Evropy. Na popud saského vévody Jindřicha Lva sem začaly přicházet mj. dolnoněmečtí rolníci.¹³⁹ Naopak velmi krutý zásah znamenala pro tuto oblast třicetiletá válka. Podle odhadů ji mělo přežít pouze 50 000 z původních asi 300 000 obyvatel tohoto regionu, který tehdy platil za chudobinec nejen Německa, ale i celé Evropy.¹⁴⁰ Také v 19. stol. měl počet obyvatel v oblasti současného Meklenburska-Předního Pomořanska klesající tendenci. Agrárně zaměřené regiony se potýkaly s odchodem obyvatelstva, které hledalo práci v průmyslových centrech na západě země.¹⁴¹ Dalším významným mezníkem v dějinách tohoto území, který znamenal výrazný, avšak nepřírozený, nárůst počtu obyvatel, byl

¹³⁸ Srov. Bernd Wurlitzer, *Mecklenburg-Vorpommern: Hansestädte und Backsteingotik an der Ostseeküste bis Rügen und Usedom – Das Hinterland mit seiner Seeplatte*. Köln: DuMont Buchverlag, 1993, 13. Blíže ke slovanskému osídlení v této oblasti, srov. Heindrich-Christian Kuhn, „Geschichte Mecklenburg-Vorpommerns“, in *Politische Landeskunde Mecklenburg-Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 5–7; Michael North, *Geschichte Mecklenburg-Vorpommerns*. München: C. H. Beck, 2008, 9–13.

¹³⁹ Srov. North, *Geschichte Mecklenburg-Vorpommerns*, 9–13; Müller, Krieger a Vollrath, *Dějiny Německa*, 47n., 50n.

¹⁴⁰ Srov. Kuhn, „Mecklenburg-Vorpommern“, in *Die Deutschen Länder*, Wehling, 152; Gerald Braun, „Wirtschaftliche Entwicklungsperspektiven“, in *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 190n.

¹⁴¹ Srov. „Alltagsleben 1871-1914, Urbanisierung“, LeMO: Lebendiges virtuelles Museum Online, <http://www.dhm.de/lemo/html/kaiserreich/alltagsleben/index.html> (01. 03. 2010).

příchod nuceně vysídlených z bývalých východních oblastí, které muselo Německo na základě Postupimské dohody odstoupit. Počet původního obyvatelstva se tak oproti předválečnému stavu, kdy tu žilo ca. 1,5 mil. obyvatel, téměř zdvojnásobil. Podíl nuceně vysídlených tvořil přibližně čtyřicet procent z celkového počtu obyvatelstva. Do severního Německa přicházeli tito lidé především z oblasti Východního Pruska. K místům, kde byli nuceně vysídlení soustředěni nejvíce, patřily regiony zemědělského charakteru, které byly postiženy válečným bombardováním v menší míře, než tomu bylo u průmyslových center. S postupem času však narůstal počet těch, kteří v důsledku nedostatku pracovních příležitostí severní region opět opouštěli.¹⁴² Zřetelný otřes, který na území dnešního Meklenburska-Předního Pomořanska zahýbal nejen počtem obyvatel, ale také demografickou strukturou regionu, byla éra let 1949 až 1989/90. Odliv obyvatel z NDR ve prospěch SRN znamenal ztrátu i pro tehdejší Meklenbursko, resp. od roku 1952 pro kraje Schwerin, Rostock a Neubrandenburg. Valnou většinu těchto tzv. „*Republikflüchtlinge*“, tedy uprchlíků z NDR, tvořili v případě tohoto regionu kvalifikovaní lidé v produktivním věku, kteří pocházeli zejména z venkovských oblastí.¹⁴³

Tato zde načrtnutá linie odkazuje na některé fatální zásahy do vývoje počtu obyvatelstva i jeho demografické struktury. Navíc, jak tu vyplývá, sehrálo svou roli také hospodářské zaměření regionu. Výrazná orientace na zemědělství v minulosti, zejména od konce 19. stol., bránila jeho zásadnímu hospodářskému rozvoji a je možné ji dávat do přímé souvislosti se stagnací počtu obyvatelstva. Zmíněné zásahy můžeme chápat jako jakési stigma, které se tomuto území vtisklo do tváře, a které je více či méně čitelné také v období po roce 1989/90.

¹⁴² Srov. Kuhn, „Mecklenburg-Vorpommern“, in *Die Deutschen Länder*, Wehling, 156; Frank Pergande, „Erst fehlen die Kinder, dann die Eltern“, *FAZ*, (19. říjen 2006), <http://www.faz.net/s/RubFC06D389EE76479E9E76425072B196C3/Doc~E926B2CE59C03477D8E87C1BBF06C0311~ATpl~Ecommon~Scontent.html> (20. 04 2010). Dále srov. Wolfgang Benz, „Fünfzig Jahre nach der Vertreibung. Einleitende Bemerkungen“, in *Die Vertreibung der Deutschen aus dem Osten*, Wolfgang Benz (ed.). Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1996, 10; Celkově přijala sovětská okupační zóna 3,6 mil. nuceně vysídlených (stav: konec října 1946), srov. ibid. Dále srov. North, *Geschichte Mecklenburg-Vorpommerns*, 101n. Z celkového počtu 1,2 mil. uprchlíků a nuceně vysídlených, kteří do Meklenburska-Předního Pomořanska po válce přišli, se jich v těchto místech usadilo kolem 922 000. Počet obyvatel tu tehdy vzrostl na 2, 166 mil. obyvatel (1949), srov. ibid.

¹⁴³ Srov. Braun, „Wirtschaftliche Entwicklungsperspektiven“, in *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 191.

4.1.1 Geografická charakteristika

Dnešní Meklenbursko-Přední Pomořansko se rozkládá na severovýchodě SRN a zabírá 23 186 km², což odpovídá 6,5 % celkové plochy německého státu. Na severozápadě sousedí se spolkovou zemí Šlesvicko-Holštýnsko (136,7 km), na jihovýchodě se spolkovou zemí Dolní Sasko (79 km) a na jihu s Braniborskem (440,6 km). Na východě má společnou hranici s Polskem (78,1 km).¹⁴⁴

„Voda, kam člověk dohlédne, Baltské moře a nespočet jezer, které jsou orámovány vrcholky kopců nebo olemovány žlutými řepkovými poli, mezitím široké plochy luk, polí, lesů; částečně téměř nedotčená příroda, jak je dnes už jen zřídka k nalezení, jako např. na východním břehu jezera Müritz a na poloostrově Darß.“¹⁴⁵ Takovýmto způsobem charakterizoval na počátku 90. let 20. stol. zdejší specifický přírodní reliéf jeden z knižních cestovních průvodců po Meklenbursku-Předním Pomořansku. Výrazně stručnější, avšak přesto výstižná je i následující věta z počátku 21. stol., která shrnuje stejnou skutečnost jako předchozí úryvek z cestovního průvodce. „Nejdůležitějším kapitálem Meklenburska-Předního Pomořanska jsou prázdnota a krajina.“¹⁴⁶ Jde vždy pouze o úhel pohledu, ze kterého se na danou realitu díváme. Ať už tak či onak, poeticky, či ryze pragmaticky, ráz místní krajiny lze popsat následovně. Typické jsou rozsáhlé lesní porosty, které zabírají 21,6 % a rozlehlá Meklenburská jezerní plošina, která se rozprostírá na 5,9 % celkové plochy této spolkové země. Dohromady se na území Meklenburska-Předního Pomořanska nachází více jak 2 000 jezer.¹⁴⁷ Charakteristickým znakem krajiny jsou rovněž území s různým stupněm ochrany, od přírodních rezervací přes národní parky až po chráněné krajinné oblasti.

¹⁴⁴Srov. Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistisches Jahrbuch Mecklenburg-Vorpommern 2009*, 23, 29.

¹⁴⁵ Srov. Wurlitzer, „Mecklenburg-Vorpommern“, 11.

¹⁴⁶ V originále: „*Das wichtigste Kapital sind die Leere und die Landschaft*“. Jedná se o podtitulek článku, který pojednává o Meklenbursku-Předním Pomořansku, jež byl zveřejněn ve studii věnované demografickým perspektivám jednotlivých spolkových zemí SRN, srov. Kröhnert, Van Olst a Klingholz, „Deutschland 2020.“, 36, http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Studien/D_2020_Webversion.pdf (20. 04. 2010).

¹⁴⁷ Srov. Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistisches Jahrbuch Mecklenburg-Vorpommern 2009*, 23, 30; srov. Weiß, „Die Geographie des Landes“, in *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 33.

Jejich celkový počet se pohybuje kolem 740.¹⁴⁸ Na severu se rozprostírá Baltské moře, které je lemováno členitým pobřežím o celkové délce 1 945 km.¹⁴⁹ K této spolkové zemi patří i několik větších ostrovů, jako je např. Rujána (930 km²), či Hiddensee (16,7 km²) a řada menších zpravidla neobydlených ostrůvků.¹⁵⁰

Pro přírodní reliéf Meklenburska-Předního Pomořanska platí, že se mění jen velmi pomalu a zpravidla nenápadně. Jiná pravidla ovšem platila, co do určení jeho geostrategické polohy v posledních 65 letech. Dnes je Meklenbursko-Přední Pomořansko z geografického hlediska definováno, v souvislosti s německým sjednocením a rozšířením Evropské unie o země severní a východní Evropy, jako region ležící v centru evropského kontinentu. Tato středová poloha však v minulosti nebyla úplnou samozřejmostí. Po druhé světové válce se území dnešní spolkové země totiž přesunulo v důsledku rozdělení původního regionu a nuceného začlenění pod sovětskou správu z centra na periferii. Vzhledem k tomu, že okrajová geografická poloha obecně platila a platí za negativní, a to jak z hospodářského, tak i ze společenského hlediska, bylo možné vyvozovat nepříznivý dopad i v případě tehdejšího Meklenburska-Předního Pomořanska. Hlavním nežádoucím projevem periferní pozice byl fakt, že byl daný region v daném ohledu do značné míry „vyšachován ze hry“. Poloha mimo hlavní transkontinentální dopravní trasy, která znamenala odříznutí od důležitých center průmyslu a služeb, byla značně nevýhodná. Dříve významné umístění regionu mezi Hamburkem a Štětínem náhle ztratilo následkem nového evropského uspořádání na významu, který bylo možné, avšak v omezené míře, znovu obnovit až po roce 1990.¹⁵¹

¹⁴⁸ Srov. Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistisches Jahrbuch Mecklenburg-Vorpommern 2009*, 33. V Meklenbursku-Předním Pomořansku se nacházejí 3 z celkem 12 národních parků SRN, srov. „Natur erleben“, únor 2010, oficiální zemský portál Meklenburska-Předního Pomořanska, http://www.mecklenburg-vorpommern.eu/cms2/Landesportal_prod/Landesportal/content/de/Urlaub_und_Freizeit/Natur_erleben/index.jsp (01. 03. 2010).

¹⁴⁹ Srov. Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistisches Jahrbuch Mecklenburg-Vorpommern 2009*, 23, 29; srov. Weiß, „Die Geographie des Landes“, in *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 33.

¹⁵⁰ Srov. Weiß, „Die Geographie des Landes“, in *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 33.

¹⁵¹ Srov. Braun, „Wirtschaftliche Entwicklungsperspektiven“, in *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 3n., 135n.

4.1.2 Demografická charakteristika

Počet obyvatel v Meklenbursku-Předním Pomořansku se od roku 1990 kontinuálně snižuje. Zatímco v roce 1990 čítalo 1, 924 mil. obyvatel v roce 2008 to bylo už jen 1,664 mil. Jde o pokles o 14 %. Snižování počtu obyvatel se projevuje od počátku 90. let 20. stol. nepřetržitě u obou pohlaví. Z původního počtu mužů 934 921 v roce 1990 se jejich počet do roku 2008 snížil na 825 124, což je úbytek téměř o 12 %. Ještě o něco dramatičtější vývoj je možné zaznamenat u počtu žen. Z původních 989 038 v roce 1990 jejich počet klesl na 839 232 v roce 2008. To znamená snížení počtu o 15 %.¹⁵²

V roce 1990 patřilo Meklenbursko-Přední Pomořansko k „nejmladším“ spolkovým zemím v SRN. Věková struktura obyvatelstva vykazovala na počátku 90. let ve srovnání s ostatními spolkovými zeměmi nejvyšší počet dětí a mladistvých a nejnižší počet obyvatelstva v důchodovém věku. Tento poměr odpovídal výrazně venkovskému rázu regionu, který zůstal zachován také v období bývalé NDR a promítl se rovněž do doby těsně po převratu. Silný kontrast mezi venkovským a městským prostředím, který byl a je i dnes, typický pro tento region byl navíc podpořen rámcovými podmínkami nastavenými tehdejším socialistickým státem. Pro venkovské regiony obecně platilo schéma, jež se vyznačuje vyšší porodností a nižší očekávanou délkou života v důsledku zemědělského způsobu života, pro který je charakteristická náročná fyzická práce.¹⁵³ S rokem 1990 lze však hovořit o novém směru v dynamice demografického procesu. Nejenže došlo k poklesu porodnosti a snížení úmrtnosti, resp. zvýšení očekávané délky života. Tyto tendence byly navíc doprovázeny nezanedbatelnou ztrátou určitých věkových skupin v důsledku migrace (viz kapitola 4.2).¹⁵⁴ Tento vývoj vyústil v roce

¹⁵² Srov. Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistisches Jahrbuch Mecklenburg-Vorpommern 2009*, 40 a vlastní výpočty na základě dat uvedené publikace. Počty obyvatel se vztahují vždy k 31. 12. uvedeného roku, tzn. k poslednímu prosinci 1990 a 2008. Jedná se o počet obyvatel, který zahrnuje, jak obyvatele německé národnosti, tak cizince v místě hlášené, srov. *ibid.*

¹⁵³ Pro Meklenbursko-Přední Pomořansko navíc platilo, že se zemědělský způsob života odrážel také v životospřávě těchto lidí, především mužů. Nerozmanitá strava a vysoký konzum alkoholu značně zkracovaly délku života. Na počátku 90. let zemřelo v Meklenbursku-Předním Pomořansku třikrát až čtyřikrát více mužů na jaterní cirhózu než byl průměr SRN. Svou roli sehrávala i špatná zdravotnická infrastruktura v řídké osídleném regionu. Tento se stav se odrážel i v omezených možnostech rychlé zdravotnické péče, srov. Wolfgang Weiß (ed.), *Mecklenburg-Vorpommern. Brücke zum Norden und Tor zum Osten*. Gotha: Klett, 1996, 97.

¹⁵⁴ Srov. Kück, „Bevölkerung im Wandel“, in *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 180.

2008 v situaci, kdy se výrazně snížil podíl dětí a mladistvých na celkovém počtu obyvatelstva a markantně zvýšil podíl obyvatelstva v důchodovém věku.¹⁵⁵ Popsanou změnu ve věkové struktuře místního obyvatelstva prezentuje následující tabulka.

Tab. č. 5: Věková struktura obyvatel v Meklenbursku-Předním Pomořansku¹⁵⁶

Obyvatelstvo celkem		
Věk	1990	2008
méně než 1 až 17	489 086	214 828
18 až 20	74 308	67 390
21 až 24	109 917	91 156
25 až 29	166 481	103 461
30 až 34	160 347	86 571
35 až 39	152 770	97 676
40 až 44	101 338	135 711
45 až 49	107 943	157 848
50 až 54	144 141	143 316
55 až 59	116 045	127 228
60 a více	301 583	439 171

Počet nově narozených dětí klesl z počtu 23 503 v roce 1990 na 9 878 v roce 1995. Tento propastný pokles v porodnosti znamenal zřetelný zásah do věkové struktury obyvatelstva. V následujících letech sice počet nově narozených mírně narostl, ale již nedosáhl na hodnoty evidované před rokem 1990.¹⁵⁷ Kücková navíc hovoří nových tendencích, které se objevily po roce 1990. Ty je možné zaznamenat v proměněné četnosti porodů ve vztahu k věku. Na jedné straně je tu trend, kdy matky svůj první porod přesouvají na později, tzn. že svého prvního potomka přivádějí na svět v pozdějším věku, než tomu bývalo před rokem 1990. Na druhé straně je možné

¹⁵⁵ Srov. Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistisches Jahrbuch Mecklenburg-Vorpommern 2009*, 42n.

¹⁵⁶ Srov. Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistisches Jahrbuch Mecklenburg-Vorpommern 2009*, 41 a vlastní výpočty na základě dat uvedené publikace. Počty obyvatel se vztahují vždy k 31. 12. uvedeného roku, tzn. k poslednímu prosinci 1990 a 2008. Jedná se o počet obyvatel, který zahrnuje, jak obyvatele německé národnosti, tak cizince v místě hlášené, srov. ibid.

¹⁵⁷ Srov. Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistisches Jahrbuch Mecklenburg-Vorpommern 2009*, 54.

zaznamenat u ročníků, v nichž se ženy nejčastěji stávají matkami, nižší četnost porodů.¹⁵⁸ Zatímco v roce 1990 byla evidována nejvyšší četnost porodů u žen ve věku 23 let, v roce 2000 se nejvyšší hodnota nacházela u žen ve věku 28 let, v roce 2005 u žen ve věku 29 let, v roce 2008 u žen ve věku 30 let.

Druhou jmenovanou příčinou daného vývoje bylo snížení úmrtnosti. Očekávaná délka života se u obou pohlaví prodloužila. U mužů v Meklenbursku-Předním Pomořansku se očekávaná délka života proměnila následujícím způsobem. Zatím co v letech 1989/91 to bylo 69,1 let v letech 2001/03 to bylo již 73,7 a v letech 2004/06 dokonce 74,5. U žen lze zaznamenat obdobný vývoj, a sice prodloužení očekávané délky života ze 76,1 v letech 1989/91 let na 80,6 v letech 2001/03 a na 81,4 v letech 2004/06. To znamená, že se obyvatelstvu v Meklenbursku-Předním Pomořansku od počátku 90. let život prodloužil o cca pět let.¹⁵⁹

4.1.3 Socioekonomická charakteristika

S podílem 2,0 % na celkovém počtu obyvatel ve státě, je Meklenbursko-Přední Pomořansko nejméně osídlenou spolkovou zemí (72 obyvatel/km²).¹⁶⁰ Sídelní struktura se vyznačuje vysokým podílem malých a středních sídel, což odpovídá agrárnímu rázu regionu.¹⁶¹ Pro venkovská sídla je charakteristická výrazná roztržitost, k čemuž přispívá také ostrovní osídlení. Udává se, že podíl obcí, jejichž velikost nepřesahuje počet 1000 obyvatel, tvoří zhruba 70 %. Více jak polovina obyvatelstva žije v obcích, jejichž velikost nepřesahuje 10 000 obyvatel a asi jen 12 % ve městech čítajících více jak 200 000 obyvatel.¹⁶² Městská síť se vyznačuje neaglomeračním,

¹⁵⁸ srov. Kück, „Bevölkerung im Wandel“, in *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 177.

¹⁵⁹ srov. *ibid.*, 180. Dále srov. „Presemitteilung Nr. 427, Höchste Lebenserwartung in Baden-Württemberg“, 26. říjen 2007, tiskové prohlášení na oficiálních stránkách Spolkového statistického úřadu, http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Presse/pm/2007/10/PD07__427__12621,templateId=renderPrint.psml. (20. 04. 2010). Důležitým předpokladem pro prodloužení očekávané délky života bylo zlepšení zdravotnické infrastruktury, srov. Weiß, „Die Geographie des Landes“, in *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 38.

¹⁶⁰ Srov. Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistisches Jahrbuch Mecklenburg-Vorpommern 2009*, 23

¹⁶¹ Srov. *ibid.*, 23, 56.

¹⁶² Srov. *ibid.*, 39.

a tudíž relativně rovnoměrným rozložením center. Velká města Schwerin a Rostock, jakož i města střední velikosti, jako jsou Wismar, Stralsund, Anklam, Neubrandenburg a Greifswald jsou významná centra sídelního systému. Většinou se jedná o střediska při pobřeží Baltského moře. Žije v nich asi čtvrtina celkového počtu obyvatelstva. Pouze zemské hlavní město Schwerin a města Neubrandenburg, Güstrow a Neusterlitz platí za vnitrozemská centra, která se na celkovém počtu obyvatel podílejí přibližně 14 %.¹⁶³

Typickými hospodářskými odvětvími jsou tu vedle zemědělství a potravinářství, také lodní stavitelství, námořní, přístavní hospodářství, rybolov a turismus.¹⁶⁴ První tři jmenovaná odvětví patří k těm, jejichž tradice sahá daleko před období převratu a také k těm, která přežila přerod ze socialistického plánovaného hospodářství a byla se schopna přeorientovat na principy tržního hospodářství. Nicméně právě tato jednostrannost hospodářské struktury, která vychází z dané geografické polohy a s tím souvisejících přírodních a klimatických podmínek, sebou přináší zvýšenou náchylnost ke komplikacím v krizových obdobích. Navzdory rozsáhlým investicím do výstavby infrastruktury a zavádění nových produkcí po roce 1990 se tuto hospodářskou monostrukturu nepodařilo prolomit. Oblast zemědělství a potravinářství zaznamenaly po převratu masivní reorganizaci, výrazné snížení pracovních míst a začaly ztrácet na svém původním významu.¹⁶⁵ Také jeden z významných symbolů Meklenburska-Předního Pomořanska, podniky zabývající se stavbou a opravou lodí, kolísaly nejprve někde mezi popřevratovou euforií a obavami z nové reality. Na počátku 90. let se podařilo úspěšně privatizovat celkem čtyři ze šesti původních loďařských podniků, které se na základě následné restrukturalizace a modernizace mohou měřit s ostatními evropskými i světovými podniky obdobného typu.¹⁶⁶ Zmíněná restrukturalizace

¹⁶³ Srov. Weiß, „Die Geographie Des Landes“, in *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 40–42; Erwin Jünger, „Mecklenburg-Vorpommern“, in *Handbuch der deutschen Bundesländer*, Jürgen Hartmann (ed.), Frankfurt/NY: Campus Verlag, 1998, 311n.

¹⁶⁴ Srov. Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistisches Jahrbuch Mecklenburg-Vorpommern 2009*, 23.

¹⁶⁵ Srov. Braun, „Wirtschaftliche Entwicklungsperspektiven“, in *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 193.

¹⁶⁶ Srov. Kuhn, „Mecklenburg-Vorpommern“, in *Die Deutschen Länder*, Wehling, 163n. K úspěšně privatizovaným loďařským firmám patří Aker MTW (dnes Nordic Yards Wismar), Wismar, Kvaerner Warnow Werft (později Wadan Yards), Volkswerft Stralsund, Peene-Werft, srov. *ibid.*, 163; Blíže srov. např. „Wadan Werften: Die Vorgeschichte“, 31. červenec 2009, NDR Online, <http://www.ndr.de/wirtschaft/unternehmen/unternehmensportraet10.html> (01. 03. 2010).

a modernizace však současně znamenala a znamená i dnes snižování počtu pracovních míst. Jako negativně působící faktor se jeví také omezení výrobních kapacit ze strany Evropské unie.¹⁶⁷ Dalším nepříznivým faktorem je vzrůstající význam zemí s levnou pracovní silou, jako je např. Čína nebo Polsko, které jsou pro loďařskou branži v Meklenbursku-Předním Pomořansku nebezpečnou konkurencí. Navíc bývá tradiční odvětví lodního stavitelství stále častěji zaškatulkovááno jako oblast, která neodpovídá budoucím potřebám postindustriální společnosti založené na vědě a informacích.¹⁶⁸ Přístavní hospodářství je odvětvím, které zažívá od roku 1990 výrazný útlum, a to i přes značný nárůst objemu nákladní i osobní přepravy. Přístavní město Rostock ztratilo jako zámořský přístav na významu, a sice ve prospěch typicky zámořských přístavů Hamburku a Brém.¹⁶⁹ Naproti tomu turismus, který má v Meklenbursku-Předním Pomořansku rovněž dlouhou tradici, zažívá po převratu rozkvět nového rozměru.¹⁷⁰ Branže cestovního ruchu nabírá od roku 1990 kontinuálně na intenzitě. Již zmiňovaný přírodní a klimatický potenciál a jedinečnost kulturně-historického dědictví činí z této spolkové země oblíbený turistický cíl nejen domácího, myšleno německého, ale také zahraničního obyvatelstva. Nové možnosti nadto nabízí vytváření volnočasového a rekreačního zázemí, které není závislé na počasí, a tím alespoň částečně, odbourává sezónnost tohoto odvětví. I přes všechna jmenovaná pozitiva, která hovoří ve prospěch cestovního ruchu, se tato branže podílí na tvorbě sociálního produktu a pracovních míst pouze v omezené míře. To znamená, že se v žádném případě nemůže stát hlavním tahounem hospodářského rozvoje, ale musí vystupovat v kombinaci s jinými odvětvími.¹⁷¹

Otevřenou otázkou zůstává střední podnikatelská vrstva. Ta totiž v Meklenbursku-Předním Pomořansku existuje ve své podstatě pouze ve formě několika

¹⁶⁷ Srov. Kuhn, „Mecklenburg-Vorpommern“, in *Die Deutschen Länder, Wirtschaft*, Wehling, 163n.

¹⁶⁸ Srov. Braun, „Wirtschaftliche Entwicklungsperspektiven“, in *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 193n. Výrazem postindustriální společnost založená na vědě a informacích („*nachindustrielle Wissensgesellschaft*“) Braun chápe vyspělé technologie a služby („*High-Tech- und High-Service-Volkswirtschaft*“).

¹⁶⁹ Srov. Kuhn, „Mecklenburg-Vorpommern“, in: *Die Deutschen Länder*, Wehling, 163n.

¹⁷⁰ Tradice cestovního ruchu v Meklenbursku-Předním Pomořansku sahá až do období konce 18. stol., kdy v těchto místech začala vznikat první přímořská koupaliště. Jako historicky první je uváděno přímořské koupaliště v Heiligendammu, jehož vznik se datuje do roku 1793, srov. Wurlitzer, „Mecklenburg-Vorpommern“, 38.

¹⁷¹ Srov. Gerald Braun, „Zukunftsregion Mecklenburg-Vorpommern“, in *Regionalentwicklung und Innovationsstrategien*, Gerald Braun a Gabriele Klein (ed.). Rostock: HIE-RO, 2007, 149n.

výjimek. Jedná se převážně o regiony v okolí někdejších hanzovních měst. Tento skrytý potenciál se snaží podnítit zemská vláda, prostřednictvím iniciativy „*Einfach anfangen*“/ „Prostě začít“, kterou odstartovala v letech 1998 až 2006. V principu jde o to vytvořit střední vrstvu podnikatelů a s ní jakousi kulturu samostatnosti, která tu následkem důsledné politiky v bývalé NDR chybí.¹⁷²

Vývoj zaměstnanosti v jednotlivých hospodářských oborech v Meklenbursku-Předním Pomořansku zaznamenal od počátku 90. let následující proměny. Nejvýraznější změnu lze zaznamenat v zemědělství, lesnictví a v oblasti rybolovu. Zde nastalo od roku 1991 do roku 2008 prudké snížení, a sice z 97 400 na 28 900 zaměstnanců. Znatelný pokles byl evidován i ve výrobní sféře, kde se ve stejném období změnil postupně počet zaměstnanců z 232 800 v roce 1991 na 137 100 v roce 2008. Situace v oblasti obchodu, pohostinství a dopravy zůstala až na drobné výkyvy téměř stabilní. Naproti tomu počet zaměstnanců v odvětví služeb kontinuálně narostl z 299 400 v roce 1991 na 377 300 v roce 2008.¹⁷³

Meklenbursko-Přední Pomořansko je spolkovou zemí s dlouhodobě nejnižší průměrnou hrubou mzdou na zaměstnance a odpracovanou hodinu. Zatímco v letech 2000 a 2007 dosahovala průměrná hrubá mzda 78,3 % spolkového průměru, v roce 2008 už se jednalo pouze o 77,9 %. Nejvyšší platy byly vypláceny v oblasti zpracovatelského průmyslu, veřejných a soukromých služeb. Nejhůře placeni byli zaměstnanci v zemědělství a lesnictví, včetně rybolovu.¹⁷⁴

¹⁷² Srov. Braun, „Wirtschaftliche Entwicklungsperspektiven“, in *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 195n. Do střední vrstvy podnikatelů lze zahrnout živnostníky, řemeslníky, svobodná povolání a hoteliéry. Jedná se o skupinu, která pod vlivem omezování a nuceného vyvlastňování ze strany tehdejší Jednotné socialistické strany Německa („*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands/SED*“) opouštěla region nebo zvolila cestu tzv. vnitřní emigrace, srov. Braun, „Zukunftsregion Mecklenburg-Vorpommern“, in *Regionalentwicklung und Innovationsstrategien*, Braun a Klein (ed.), 139.

¹⁷³ Srov. údaje vztahující se k zaměstnanosti, „Landesdaten im Überblick, Erwerbstätigkeit“, oficiální stránky Statistického úřadu v Meklenbursku-Předním Pomořansku, http://www.statistik-mv.de/cms2/STAM_prod/STAM/de/er/index.jsp (14. 03. 2010). Jedná se o počty zaměstnaných, jejichž místo zaměstnání se nachází v Meklenbursku Předním Pomořansku, srov. ibid. Hospodářské obory jsou rozděleny podle klasifikace hospodářských odvětví z roku 2003, blíže aktuální klasifikace hospodářských odvětví z roku 2008, srov. „Klassifikation der Wirtschaftszweige. Ausgabe 2008“, Spoklový statistický úřad, <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Klassifikationen/GueterWirtschaftsklassifikationen/Content75/KlassifikationWZ08.templateId=renderPrint.psml> (13. 03. 2010).

¹⁷⁴ Srov. Statistische Hefte Mecklenburg-Vorpommern. Schwerin: Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern, 2009, 6. ročník, sešit 2, 10n., http://www.statistik-mv.de/cms2/STAM_prod/STAM/_downloads/Bevoelkerung/Z001_2009_02.pdf (20. 04. 2010).

Problematika nezaměstnanosti v Meklenbursku-Předním Pomořansku je dávana do souvislosti se slabou hospodářskou strukturou regionu. Průměrná míra nezaměstnanosti v Meklenbursku-Předním Pomořansku se dlouhodobě nachází stále daleko nad spolkovým průměrem.¹⁷⁵ V letech 1994 až 1995 bylo sice možné hovořit o relativní stabilizaci situace na trhu práce. Míra nezaměstnanost dosáhla v roce 1994 17,0 % a v roce 1995 16,2 %, což odpovídá počtu 132 850 nezaměstnaných. Tehdy se jednalo o nejnižší hodnotu od roku 1992.¹⁷⁶ Od roku 1996 ovšem míra nezaměstnanosti opět vzrůstala a po mírném poklesu v letech 1999 a 2000 se v roce 2001 dostala až na 19,6 % a do roku 2005 dospěla dokonce ke 22,1 %. Teprve po roce 2006 lze mluvit o poklesu míry nezaměstnanosti. V roce 2007 bylo zaznamenáno 145 986 nezaměstnaných, což odpovídá 18,1 % a v roce 2008 124 210 nezaměstnaných, to je 15,5 %.¹⁷⁷ Do roku 1995 nezaměstnanost postihovala více ženy než muže. Roční průměr míry nezaměstnanosti u žen činil 20,5 %, u mužů 12,1 %.¹⁷⁸ V letech 1998 až 2008 se průměrné míry nezaměstnanosti u obou pohlaví vyrovnaly. Průměrná míra nezaměstnanosti u mužů dosahovala 19,8 %, u žen 19,9 %.¹⁷⁹

Hospodářský růst regionu, udávaný v běžných cenách, se pohyboval do roku 1996 a následně ještě v roce 1999 a 2004 nad spolkovým průměrem. Naopak v letech 1997 až 1998 a 2000 až 2003, jakož i v období let 2005 až 2006 se nacházel pod spolkovým průměrem. Roky 2007 a 2008 znamenaly pro Meklenbursko-Přední

¹⁷⁵ V roce 1991 činila spolková průměrná roční míra nezaměstnanosti 7,3 %, v roce 2001 to bylo 10,3 %, v roce 2005 stoupla až na 13,0 % a v roce 2008 klesla na 8,7 %, srov. údaje Spolkového statistického úřadu,

<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Zeitreihen/LangeReihen/Arbeitsmarkt/Content100/lrab003ga.templateId=renderPrint.psml> http (14. 3. 2010).

¹⁷⁶ Srov. Jünger, „Mecklenburg-Vorpommern“, in *Handbuch der deutschen Bundesländer*, Hartmann (ed.), 315.

¹⁷⁷ Srov. Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistisches Jahrbuch Mecklenburg-Vorpommern 2009*, Schwerin, 2009, 157; srov. Statistische Hefte Mecklenburg-Vorpommern. Schwerin: Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern, 2009, 6. ročník, sešit 2, 14, http://www.statistik-mv.de/cms2/STAM_prod/STAM/_downloads/Bevoelkerung/Z001_2009_02.pdf (20. 04. 2010).

¹⁷⁸ Srov. Jünger, „Mecklenburg-Vorpommern“, in *Handbuch der deutschen Bundesländer*, Hartmann (ed.), 315.

¹⁷⁹ ¹⁷⁹ Srov. Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistisches Jahrbuch Mecklenburg-Vorpommern 2009*, 157.

Pomořansko zrychlení hospodářského růstu.¹⁸⁰ Vyjádříme-li tento vývoj v HDP per capita je možné následující shrnutí. Významný skok bylo možné evidovat mezi lety 1991 a 1995, kdy se HDP per capita zvýšil z 16 905 mil. EUR na 35 170 mil. EUR. V roce 2008 byla zaznamenána hodnota 48 982 mil. EUR.¹⁸¹

4.2 Charakteristika emigračních skupin aneb kdo odchází?

Na pozadí kontextuální charakteristiky Meklenburska-Předního Pomořanska nás nyní bude zajímat, které skupiny obyvatel v minulosti, mezi lety 1990 až 2008, nejčastěji opouštěly tuto spolkovou zemi, resp. kdo byl typickým emigrantem z Meklenburska-Předního Pomořanska v rámci vnitřní migrace v SRN a jak je možné definovat jeho profil? Na základě skutečnosti, která zazněla již v předcházející kapitole (viz kapitola 3.3), a sice že Meklenbursko-Přední Pomořansko dlouhodobě opustilo více obyvatel, než se v něm nově usídlilo, se následně detailněji seznámíme s intenzitou migračních proudů, které mířily od počátku 90. let 20. stol. směrem z Meklenburska-Předního Pomořanska.

Spolkovou zemi Meklenbursko-Přední Pomořansko opustilo v letech 1990 až 2008 celkem 651 604 obyvatel.¹⁸² Tento číselný údaj zahrnuje jak obyvatelstvo německé národnosti, tak také v místě přihlášené cizince a jejich pohyb přes hranici této spolkové země. Obyvatelé německé národnosti přitom tvořili většinu, a sice 615 426, přičemž počet mužů a žen byl téměř vyrovnaný. Emigrace mužů německé národnosti přes zemskou hranici Meklenburska-Předního Pomořanska vykazovala jen nepatrně nižší hodnotu, než tomu bylo u žen (muži: 305 693/ženy: 309 733).¹⁸³ Všechny doposud

¹⁸⁰ Srov. Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Bruttoinlandprodukt und Bruttowertschöpfung der Wirtschaftsbereiche in Mecklenburg-Vorpommern*, 1991 bis 2008, Schwerin, 2009, 10.

¹⁸¹ Srov. přehled dat vztahujících se k národnímu hospodářství, „Landesdaten im Überblick, Bruttoinlandsprodukt in jeweiligen Preisen“, oficiální stránky Statistického úřadu Meklenburska-Předního Pomořanska, http://www.statistik-mv.de/cms2/STAM_prod/STAM/de/vw/index.jsp (20. 03. 2010).

¹⁸² Vlastní výpočty podle tabulky „Migrace od roku 1990“ („Wanderungen seit 1990“), srov. Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2000*, Schwerin, 2004, 8; Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2008*, Schwerin, 2009, 8.

¹⁸³ Vlastní výpočty podle tabulky „Migrace od roku 1990“ („Wanderungen seit 1990“), srov. *ibid.*, 9; Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2008*, Schwerin, 2009, 9.

představené číselné údaje ovšem zprostředkovávají pouze jednostrannou informaci, a sice kolik lidí spolkovou zemi Meklenbursko-Přední Pomořansko opustilo. Není tu tedy zohledněno, kolik lidí tuto hranici překročilo v opačném směru s úmyslem usadit se zde. Ucelenou informaci o bilanci počtu vystěhovalých a nově přistěhovalých, a tudíž reálný migrační zisk, resp. tzv. čistý zisk, popř. migrační ztrátu, udává tzv. migrační saldo, které je výsledkem rozdílu mezi počtem vystěhovalých a nově přistěhovalých.¹⁸⁴ Meklenbursko- Přední Pomořansko bylo od roku 1990, až na jedinou nepatrnou výjimku, kterou je rok 1996, nepřetržitě konfrontováno s negativními hodnotami migračního salda. To znamená, že tato spolková země dlouhodobě reálně ztrácela své obyvatelstvo a počty nově příchozích nebyly schopny dorovnat tento nepřírozený úbytek. Migrační saldo vztahující se k údajům o obyvatelstvu německé národnosti za období let 1900 až 2008 dosáhlo hodnoty -201 024, přičemž migrační saldo u mužů činilo -90 363, u žen -109 941. Migrační saldo u mužů německé národnosti je dlouhodobě negativní a jedinou světlou výjimkou je rok 1996, kdy bylo možné zaznamenat pozitivní migrační saldo +1125. Nejvyšší hodnoty migračního salda u mužů německé národnosti bylo možné evidovat v roce 1990 -20 697 a v roce 2001 -6 105. V případě migračního salda u žen lze konstatovat výhradně negativní hodnoty, s nejvyšší dosaženou sumou v roce 1990 -16 925. Druhou nejvyšší hodnotou je negativní migrační saldo z roku 2002, které činilo -6 984.¹⁸⁵ Výrazně vyšší negativní hodnoty migračního salda pohybující se nad hranicí třiceti tisíc, resp. u hodnot vztahujících se k ženám nad hranicí deseti tisíc, u hodnot vztahujících se k mužům nad hranicí dvaceti tisíc, které bylo možné zaznamenat v období těsně po převratu, lze velmi pravděpodobně odůvodnit nastolením nové situace a potažmo vznikem příležitosti, která se dostavila v důsledku pádu berlínské zdi a následného německého sjednocení. Hospodářství tehdejší NDR se nacházelo v troskách, reálná míra nezaměstnanosti vystřelila těsně po převratu do závratných výšin. Mnoho lidí ztratilo práci a odešlo ji proto hledat na západ a jih sjednoceného Německa, kde bylo navíc možné na vlastní kůži zažít sen o prosperující západní kapitalistické společnosti. Jak uvádí jedna ze studií Berlínského institutu pro obyvatelstvo a vývoj („*Berlin-Institut für Bevölkerung und*

¹⁸⁴ Srov. Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2000*, 3

¹⁸⁵ Vlastní výpočty podle tabulky „Migrace od roku 1990“ („*Wanderungen seit 1990*“), srov. Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2000*, Schwerin, 2004, 9; Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2008*, Schwerin, 2009, 9.

Entwicklung“) bylo v Meklenbursku-Předním Pomořansku v prvních letech po sjednocení k vidění tradiční migrační paradigma. Zatímco v roce 1991 ještě převažovaly počty mužů, kteří odcházeli do starých spolkových zemí za prací a které časem následovaly jejich ženy a děti, hned v následujícím roce se situace změnila. Počty ochozích žen markantně převýšily počty ochozích mužů. Ze studie Berlínského institutu pro obyvatelstvo a vývoj dále vyplývá, že se jednalo převážně o svobodné ženy, jejichž návrat zpět do rodného regionu byl v nedohlednu. Důvodem pro tento vývoj byla skutečnost, že ženy v bývalé NDR byly zaměstnány téměř ve stejné míře jako muži. Popřevratové podmínky na pracovním trhu však tomuto fenoménu vůbec nenahrávaly. Vysoké počty nezaměstnaných, a sice nejen mužů, ale také žen, byly jedním z důležitých impulsů pro emigraci žen do západní a jižní části Německa.¹⁸⁶ Podruhé bylo možné evidovat nápadné zvýšení negativního migračního salda po roce 2000. Tehdy přesáhly záporné hodnoty u obou pohlaví hranici -6000. Tento výkyv je dáván do souvislosti s důsledky hospodářské krize, která zasáhla SRN v roce 2001.¹⁸⁷ Opětovný otřes na trhu práce vyústil ve zvýšenou emigrační vlnu. Z dostupných statistických dat vyplývá, že z Meklenburska-Předního Pomořanska v letech 2000 až 2008 odcházeli nejčastěji mladí lidé německé národnosti ve věku 20 až 25 let. Celkem se v této věkové kategorii jednalo o 94 283 osob, z toho 42 440 mužů a 51 843 žen.¹⁸⁸ Tomu odpovídá také negativní migrační saldo a jeho hodnoty za stejné časové období.

¹⁸⁶ Srov. Kröhnert, Medicus a Klingholz, „Die demographische Lage der Nation“, 76.

¹⁸⁷ Blíže viz článek „*Börsenjahrzent. Die verlorene Dekade*“ pojednávající o pádu mnoha internetových firem na počátku 21. století a vlivu této situace na evropské hospodářství, srov. Nils Jacobsen, „*Börsenjahrzent. Die verlorene Dekade*“, *Spiegel Online*, 31. 12. 2009, <http://www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,668870,00.html> (20. 04. 2010).

¹⁸⁸ Vlastní výpočty podle tabulky „*Migrace přes zemskou hranici podle pohlaví: podle věku, ročníku narození, občané německé národnosti*“ („*Wanderungen über die Landesgrenze nach Geschlecht: nach Alters- und Geburtsjahresgruppen, Deutsche*“), srov. Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2000*, Schwerin, 2004, 17; Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2001*, Schwerin, 2004, 18; Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2002*, Schwerin, 2004, 18; Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2003*, Schwerin, 2004, 18; Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2004*, Schwerin, 2005, 18; Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2005*, Schwerin, 2006, 18; Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2006*, Schwerin, 2007, 18; Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2007*, Schwerin, 2008, 18; Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2008*, Schwerin, 2009, 18.

Celkově dosáhlo negativní migrační saldo v této věkové kategorii během let 2000 až 2008 hodnoty -46 111, přičemž negativní migrační saldo u žen ve věku 20 až 25 let bylo vyšší než u mužů. U žen nabylo záporné hodnoty -25 601, u mužů -20 510.¹⁸⁹ Z 93 % se přitom jednalo o svobodné muže a ženy. Také u ostatních věkových skupin, hlavně ve věkových kategoriích 15 až 20 let a 25 až 30 let, to byli především svobodní lidé, kteří opouštěli v minulosti Meklenbursko-Přední Pomořansko.¹⁹⁰ Cílem těchto migračních proudů byly od počátku 90. let s velkým nárůstem sousední země. Do Šlesvicka-Holštýnska odešlo celkem 110 346 lidí, do Dolního Saska zamířilo dohromady 86 175, Hamburk si za svůj cíl zvolilo 68 258 osob. Do Berlína se uchýlilo více jak 55 000 obyvatel a do Braniborska přišlo něco málo přes 43 000 osob. Další zemí, která z tohoto migračního chování obyvatel Meklenburska-Předního Pomořanska profitovala, bylo Severní Porýní-Vestfálsko na západě SRN s více jak 50 tisíci příchozími. Počty těch, kteří si za cíl své cesty zvolili jih Spolkové republiky, se

¹⁸⁹ Vlastní výpočty podle tabulky „Migrace přes zemskou hranici podle pohlaví: podle věku, ročníku narození, občané německé národnosti“ („*Wanderungen über die Landesgrenze nach Geschlecht: nach Alters- und Geburtsjahresgruppen, Deutsche*“), srov. Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2000*, 17; Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2001*, 18; Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2002*, 18; Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2003*, 18; Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2004*, 18; Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2005*, 18; Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2006*, 18; Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2007*, 18; Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2008*, 18.

¹⁹⁰ Vlastní výpočty podle tabulky „Migrace přes zemskou hranici podle pohlaví: migrační zisk/ztráta podle rodinného stavu a věkových skupin a ročníků narození“ („*Wanderungen über die Landesgrenze nach Geschlecht: Wanderungsgewinn bzw. -verlust nach Familienstand und Alters- und Geburtsjahresgruppen*“), srov. Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2000*, 20; Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2001*, 21; Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2002*, 21; Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2003*, s. 21; Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2004*, 21; Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2005*, 21; Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2006*, 21; Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2007*, 21; Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2008*, 21.

pohybovaly těsně kolem 30 000. V případě Bádenska-Württemberska to bylo celkem 31 116 osob a v případě Bavorska 29 187 příchozích z Meklenburska-Předního Pomořanska. Posledními v pomyslné řadě jsou, a sice s výrazným odstupem, země ve východní a západní části dnešní SRN, tzn. Sasko (23 426 osob), Sasko-Anhaltsko (17 037 osob), Hesensko (16 237 osob), Porýní-Falc (10 433 osob), Durynsko (10 365 osob), Sársko (1 238 osob) a také severní městský stát Brémy (10 347 osob).¹⁹¹

Z hodnocení migračních proudů z hlediska pohlaví, věku, rodinného stavu a směru, resp. cílového místa vyplývá následující. Celkově se od počátku 90. let 20. stol. z Meklenburska Předního Pomořanska vystěhovalo více žen než mužů. Z dostupných doposud zpracovaných dat a statistických údajů lze dále vyvodit, že mezi lety 1990 až 2008 to byly hlavně mladé ženy, které opouštěly tuto spolkovou zemi. V letech 2000 až 2008 se jednalo především o svobodné ženy ve věku 20 až 25 let. Ke spolkovým zemím, do kterých tyto migrační proudy ve většině směřovaly, patřilo Šlesvicko-Holštýnsko, Dolní Sasko, Hamburk, Berlín, Braniborsko a dále pak Severní Porýní Vestfálsko, Bádensko-Württembersko a Bavorsko.

Typickým emigrantem z Meklenburska-Předního Pomořanska v rámci vnitřní migrace v SRN po roce 1990 je tedy mladá svobodná žena, nejčastěji ve věku 20 až 25 let, jejímž cílem jsou velmi často buď sousední spolkové země na severozápadě SRN, nebo spolková země Severní Porýní-Vestfálsko na západě, resp. obě jižní spolkové země, Bádensko-Württembersko a Bavorsko. Na základě této charakteristiky lze jmenovat ještě několik význačných specifíků, které souvisejí s tendencemi daného migračního chování. Skutečnost, že ve sledovaném období z Meklenburska-Předního Pomořanska odcházeli ve většině mladí lidé, lze vysvětlit následovně. Mladá generace obecně platí, ve srovnání se staršími generacemi, za mobilnější a flexibilnější. Navíc jsou mladí lidé více otevřeni změnám. Starší generace je naopak více vázána na prostředí, ve kterém strávila většinu svého života a ochota měnit místo svého působení se tak se vzrůstajícím věkem snižuje. To je také jedním z hlavních důvodů, proč v Meklenbursku-Předním Pomořansku převažují starší lidé. S ohledem na hodnoty týkající se rozdílů mezi oběma pohlavími lze v první řadě lze hovořit o tzv. feminizaci migrace. Počty vystěhovalých žen po roce 1990 dlouhodobě převyšovaly počty vystěhovalých mužů, čemuž odpovídala i úhrnná suma za sledované období. To

¹⁹¹ Vlastní výpočty podle tabulky „Migrační proudy 1991–2008 z a do Meklenburska-Předního Pomořanska podle výchozího a cílového místa“ („*Wanderungsströme 1991-2008 Mecklenburg-Vorpommerns nach Herkunft- und Zielgebieten*“), kterou poskytl Statistický úřad v Meklenbursku-Předním Pomořansku.

znamená, že to byly přednostně ženy, které měly v mládí tendenci z nejrůznějších důvodů opouštět místo svého dosavadního působiště a odcházet jinam, ať už se záměrem usadit se na novém místě pouze dočasně či zůstat tam natrvalo. K hlavním motivům, které je možné hledat za popsaným migračním chováním mladých žen z Meklenburska-Předního Pomořanska, lze velmi pravděpodobně řadit studium a práci. Pro mladé ženy, u kterých obecně platí, že dosahují lepších studijních výsledků a jsou ctižádostivější, bylo studium na některé z německých univerzit mimo území Meklenburska-Předního Pomořanska lákavou cestou.¹⁹² Odchod mladých žen za prací se mohl uskutečnit na základě hned několika podnětů najednou. Jednak to byla místní vysoká míra nezaměstnanosti, jednak nižší finanční ohodnocení ve srovnání se starými spolkovými zeměmi. Jako důvod však lze vidět i fakt, že Meklenbursko-Přední Pomořansko je regionem, ve kterém jsou hlavními zaměstnavateli lodní průmysl a zemědělství. Tyto branže vyžadují především mužskou pracovní sílu a kromě toho se pro mnoho žen jedná o neatraktivní pracovní místa.

Feminizaci migrace je možné navíc dávat do spojitosti s individualizací společnosti, jejíž podstatou je jedinec, v tomto případě žena, vyvázaná z institucí garantujících sociální soudržnost, kterou je v první řadě rodina, a navazující vztahy podle svého, resp. jejího osobního uvážení a na základě své, resp. její svobodné volby.¹⁹³ Na základě této interpretace lze v migračním chování žen z Meklenburska-Předního Pomořanska po roce 1990 spatřovat sílící tendenci, kdy se mladé ženy odpoutávají od svého rodinného zázemí. Studium a zaměstnání přispívají k jejich samostatnosti a nezávislosti. Tyto ženy zpravidla nezapadají do modelu tradiční rodiny, ve které je otec živitelem a matka tím, kdo pečuje o děti a domácnost.

Vzhledem k tomu, že je zde evidentně prokázán vliv rodinného stavu na rozhodnutí migrovat, je na tomto místě vhodné zmínit význam a roli rodiny v migračním procesu. Rodina, jako jeden, ze základních článků lidské společnosti, prošla v posledních stoletích řadou zásadních proměn, které se výrazně odrazily v její struktuře. Výsledkem těchto proměn jsou formy rodin, tak jak se s nimi setkáváme dnes. Následující exkurs shrnuje významné změny v nastavení rodinné struktury, jež se

¹⁹² Michael Roolf (předseda frakce FDP v zemském parlamentu Meklenburska-Předního Pomořanska), v osobním interview s autorkou, 11. listopadu. 2009.

¹⁹³ Srov. Radka Dudová a Marta Vohlídalová, „Rodina a rodičovství v individualizované společnosti“, *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 29. 11. 2005, <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2005112901> (20. 4. 2010).

zásadně promítly do rozhodování o migraci, zejména pak do rozhodování žen o uskutečnění, případně neuskutečnění migrace.

Exkurs: Proměny rodinné struktury v posledních stoletích:

Struktura rodiny prošla v posledních stoletích zásadními proměnami. Petzold hovoří o přechodu od tzv. velké rodiny přes klasickou tzv. jádrovou rodinu (formát otec-matka-dítě), až k novým formám rodiny, které odrážejí soudobou společnost.¹⁹⁴ Podle Badeho byla migrace v rámci Evropy, až hluboko do 20. stol., ve většině případů krokem, který byl výsledkem vycházejícím ze společného rozhodnutí rodiny. Toto rozhodování ovšem odpovídalo tradičnímu rozdělení vlivu mezi pohlavími a generacemi. Velká, resp. vícegenerační rodina jednající ve prospěch rodinného soužití a rozhodující v souladu s ním vycházela z hierarchického uspořádání rodinných vztahů a korespondovala s dominantním postavením otce.¹⁹⁵ V důsledku průmyslové revoluce vzniká na počátku 19. století tzv. jádrová rodina. Právě jádrová rodina stávající z otce, matky a dítěte, která je dnes považována za normu, je ve své podstatě jedním ze zárodečných projevů individualizace společnosti.¹⁹⁶ Ve 20. stol. dochází k výrazným proměnám ve společnosti, a to se odráží i v uspořádání rodinného života.¹⁹⁷ Toto její nové uspořádání ústí v individualizaci rodiny, kterou lze charakterizovat následovně. Rodina již není institucí, jejímž úkolem by bylo zaručovat sociální soudržnost, ale mění

¹⁹⁴ Srov. Petzold, „Familie heute. Sieben Typen familialen Zusammenlebens“, in *Familienhandbuch des Staatsinstituts für Frühpädagogik*, Fthenakis a Textor (ed.), leden 2007, http://www.familienhandbuch.de/cmain/f_Fachbeitrag/a_Familienforschung/s_379.html (27. 02. 2010).

¹⁹⁵ Srov. Hoerder, J. Lucassen a L. Lucassen, „Terminologien und Konzepte in der Migrationsforschung“, in *Enzyklopädie Migration in Europa: vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Bade (ed.), 33.

¹⁹⁶ Srov. Petzold, „Familie heute. Sieben Typen familialen Zusammenlebens“, in *Familienhandbuch des Staatsinstituts für Frühpädagogik*, Fthenakis a Textor (ed.), leden 2007, http://www.familienhandbuch.de/cmain/f_Fachbeitrag/a_Familienforschung/s_379.html (27. 02. 2010); Emil Durkheim, „La famille conjugale“, *Textes III*, Paris: Minuit, 1975, 35–45 podle Radka Dudová a Marta Vohlídalová, „Rodina a rodičovství v individualizované společnosti“, *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, listopad 2005, <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2005112901> (20. 04. 2010). Jádrová rodina je někde v hlubším slova smyslu – v kontextu rozdělení rolí v rámci rodiny – označována také jako rodina nukleární. (...) Nukleární rodina [je složena] z obou biologických rodičů a jejich dětí, v níž muž je v první řadě „živitelem“ a žena pečuje o děti a domácnost (...), Dudová a Vohlídalová, „Rodina a rodičovství v individualizované společnosti“, *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, listopad 2005, <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2005112901> (20. 04. 2010).

¹⁹⁷ K ústředním sociálním proměnám, které ve 20. století měly vliv na uspořádání rodinného života, patří především dvě následující. Prosazuje se požadavek lásky mezi manželi jako podmínka k založení rodiny. Dochází k zrovnoprávnění postavení muže-otce a ženy-matky v rámci rodiny i společnosti, srov. *ibid.*

se v instituci garantující prostor, který má sloužit jednotlivci.¹⁹⁸ Výsledkem těchto proměn je vznik nových alternativních forem rodiny.¹⁹⁹

V důsledku proměn rodinné struktury je totiž možné usuzovat zmírnění rozdílů mezi postavením muže a ženy v moderní společnosti a v užším slova smyslu i v rámci „nově nastavené“ rodiny. Rozhodnutí změnit místo působení již není otázkou, o které by primárně rozhodoval muž a která by se odvíjela od potřeb rodiny. Je to ve své podstatě rovněž gendrová otázka. Pro mladé svobodné ženy v Meklenbursku-Předním Pomořansku v období po roce 1990 se odchod, do některé jiné spolkových zemí jevil jako perspektivní. Nabízely se jim nové, v mnoha ohledech lepší možnosti, jak studia, tak také nabídky zaměstnání. Je možné se domnívat, že velká migrační vlna, která se dostavila ihned po převratu, a kdy z Meklenburska-Předního Pomořanska odešlo velké množství žen, podnítila řetězovou reakci. Mnoho mladých žen bez partnera reagovalo na odchod svých vrstevnic, přítelkyň a známých rovněž odchodem za hranice spolkové země. Řeč by tu tedy mohla být o tzv. řetězové migraci. Pro tu ovšem z doposud provedených průzkumů platí, že počty odchozících mají zvyšující se tendenci. V případě žen, které odešly z Meklenburska-Předního Pomořanska, počty vystěhovalých střídavě stoupaly a klesaly a pohybovaly se konstantně mezi dvanácti a osmnácti tisíci.²⁰⁰

Výběr cílového místa je v souladu s migračními teoriemi, kdy platí, že čím menší vzdálenost a čím bližší kultura, tím snadnější rozhodování o migraci, resp. emigraci a jejím uskutečnění. Tím lze vysvětlit, proč se na pomyslné první příčce umístily všechny sousední spolkové země, a sice s výrazným odstupem. Teprve po nich následovalo Severní Porýní-Vestfálsko a obě jižní spolkové země. Ve prospěch těchto tří spolkových zemí mluví následující. Všechny tři spolkové země jsou významnými hospodářskými, resp. průmyslovými centry s inovačním potenciálem. Severní Porýní-Vestfálsko platilo a platí za tradiční rozvinuté průmyslové srdce SRN, Bádensko-

¹⁹⁸ Srov. J. C. Kaufmann, *La femme seule et le Princ.* Paris: Nathan, 1999, 78 podle Dudová a Vohlídalová, „Rodina a rodičovství v individualizované společnosti“, *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, listopad 2005, <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2005112901> (20. 04. 2010); F. de Singly (ed.), *Etre soi parmi les autres.* Paris: L'Harmattan, 2001, 8.

¹⁹⁹ Srov. Dudová a Vohlídalová, „Rodina a rodičovství v individualizované společnosti“, in *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, listopad 2005, <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2005112901> (20. 04. 2010).

²⁰⁰ Srov. Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2008*, Schwerin, 2009, 6–8.

Württembergsko a Bavorsko zase za centra inovačních a pokrokových technologií, které nabízejí pracovní příležitosti.²⁰¹ Ve všech třech těchto spolkových zemích se nachází celá řada význačných univerzit, mnoho státních i soukromých vysokých škol s velmi rozmanitou studijní nabídkou. Ve prospěch obou jižních spolkových zemí navíc hovoří fakt, že se v minulosti dlouhodobě pohybovaly na prvních příčkách ve spolkovém hodnocení výkonnosti vzdělávacího systému.²⁰²

Ztrátu vysokého počtu mladých žen, které z Meklenburska-Předního Pomořanska v letech 1990 až 2008 odešly, lze vysvětlit dále tím, že prostředí, do kterého tyto mladé ženy odcházely, jim nebylo zdaleka tak cizí, jako by tomu bylo v případě odchodu do ciziny. Roli zajisté sehrály tyto faktory. Jednak absence jazykové bariéry, relativně známé prostředí, jednak obdobné zvyklosti a blízká kultura. Sice stále platí pořekadlo: „Jiný kraj, jiný mrav“, ale z psychologického hlediska se varianta odchodu do jiné spolkové země jeví mnohem méně riziková, a tudíž pro mnohé přístupnější, než je tomu při odchodu do zahraničí.

²⁰¹ Blíže srov. Hans Gebhardt, „Industrielle Raumstrukturen“, in *Geographie Deutschlands*, Rüdiger Glaser, Hans Gebhardt a Winfried Schenk, Göttingen: Primus Verlag, 2007, 149–159.

²⁰² Blíže srov. přehled univerzit a vysokých škol v Severním Porýní-Vestfálsku, Bádensku-Württembersku a Bavorsku, „Hochschulen in NRW“, oficiální stránky Ministerstva pro inovace, vědu a výzkum spolkové země Severní Porýní-Vestfálsko, http://www.innovation.nrw.de/hochschulen_und_forschung/hochschulen_nrw/hochschullandkarte/index.php (20. 04. 2010); „Hochschulen“, oficiální stránky Ministerstva pro vědu, výzkum a umění v Bádensku-Württembersku, <http://www.mwk.baden-wuerttemberg.de/themen/hochschulen/> (20. 04. 2010); „Hochschulen in Bayern“, oficiální stránky Bavorského ministerstva pro vědu, výzkum a umění, <http://www.stmwfk.bayern.de/Hochschule/Hochschule.aspx> (20. 04. 2010). K úrovni vzdělávacího systému v jednotlivých spolkových zemích a jejich srovnání, srov. internetový portál věnovaný hodnocení úrovně vzdělání v SRN, „Wo stehen die Bundesländer beim Bildungscheck?“, Bildungsmonitor 2010, <http://www.insm-bildungsmonitor.de/> (20. 04. 2010). V případě Meklenburska-Předního Pomořanska, kde se nachází celkem dvě univerzity a sedm vysokých škol, se výkonnost vzdělávacího systému pohybovala v minulých letech pod spolkovým průměrem, avšak právě tato oblast skrývá do budoucna velký potenciál, srov. *ibid.*; dále srov. „Universitäten und Hochschulen“, oficiální zemský internetový portál Meklenburska-Předního Pomořanska s informacemi o vzdělání a výzkumu, http://www.mecklenburg-vorpommern.eu/cms2/Landesportal_prod/Landesportal/content/de/Bildung_und_Forschung/Universitaeten_und_Hochschulen/index.jsp (20. 04. 2010); Gerald Braun, „Zukunftsregion Mecklenburg-Vorpommern“ in *Regionalentwicklung und Innovationsstrategien*, Gerald Braun a Gabriele Klein (ed.), Rostock: HIE-RO, 2007, 141–145. Pro srovnání: v Bádensku-Württembersku se nachází celkem devět univerzit a 69 vysokých škol, srov. oficiální Zemského ministerstva pro vědu, výzkum a umění v Bádensku-Württembersku („Ministerium für Wissenschaft, Forschung und Kunst Baden-Württemberg“) obsahující informace o vysokém školství, <http://mwk.baden-wuerttemberg.de/deutsch/themen/hochschulen/> (20. 04. 2010).

Ve spojitosti s dlouhodobými tendencemi na trhu práce v Meklenbursku-Předním Pomořansku, kdy tu na jedné straně vládne vysoká míra nezaměstnanosti a kdy na druhé straně konkrétní hospodářské obory volají po nedostatku odborně kvalifikovaných pracovních sil, je možné hovořit o specifickém projevu fenoménu zvaného „brain drain“. Sice tu není primárně prokázána přítomnost aktivních politických zásahů, které by cílily na konkrétní skupiny lidí, co do pohlaví a odborného vzdělání. Ovšem již ze samotné skutečnosti, že se jih a západ dnešní SRN v očích obyvatel Meklenburska-Předního Pomořanska těšil již před převratem v mnoha ohledech velmi pozitivní image, lze usuzovat, že některé z faktorů jako jsou například lepší studijní možnosti, příznivější podmínky uplatnění na trhu práce a výhodnější platové ohodnocení, jakož i vyšší standard životní úrovně jsou tím, co stimulovalo mladé lidi k odchodu z rodného regionu.

S ohledem na převažující migrační skupinu nelze než dodat, že migrace se tu projevuje jako fenomén selektivního rázu a to hned z několika hledisek. Za prvé, co do věku a rodinného stavu, protože nejvyšší čísla jsou evidována u mladých svobodných lidí. Za druhé, co do pohlaví, protože negativní migrační saldo u žen je ve sledovaném období o cca 10 % vyšší, než je tomu u mužů. Za třetí lze na základě vyhodnocených dat usuzovat, že vystěhovalectví se týká hlavně mladých lidí, kteří mají určitou odbornou kvalifikaci. Tuto domněnku potvrzuje fakt, že Meklenbursko-Přední Pomořansko se dlouhodobě potýká s nedostatkem odborně kvalifikované pracovní síly.

4.3 Důsledky depopulace pro spolkovou zemi

Skutečnost, že se Meklenbursko-Přední Pomořansko od počátku 90. let potýká s vylidňováním svého území, je sama o sobě vážná. Ještě o něco závažnější jsou však důsledky, které z daného vývoje pro tuto spolkovou zemi vyplývají. Prvním podstatným bodem, který je v této souvislosti nezbytné uvést, je stárnutí populace. Odchod mladých lidí v produktivním věku výrazně změnil a mění i do budoucna věkovou strukturu místního obyvatelstva. Logickým důsledkem tohoto vývoje je nárůst počtu starších lidí a obyvatel v důchodovém věku, neboť obecně platí, že se zvyšujícím se věkem klesá ochota měnit místo svého dosavadního působiště. Navíc odchod mladých svobodných žen ze země znamená ztrátu nejen potenciálních partnerek a manželek, ale především potenciálních matek, a tudíž i ztrátu nového přírůstku populace, resp. omezení početnosti budoucích generací, které by proces stárnutí populace mohly přirozeně

vyrovnávat.²⁰³ Již nyní lze sledovat změny ve struktuře místních domácností. V období po převratu výrazně ubylo vícečlenných domácností ve prospěch těch jednočlenných a dvoučlenných. Od roku 1990 jsou výrazně na ústupu domácnosti čtyřčlenné, pěti- a vícečlenné. Pokles lze sledovat také u tříčlenných domácností, ale není tak markantní jako v předchozích případech. Naproti tomu je evidován významný nárůst počtu dvoučlenných a jednočlenných domácností.²⁰⁴

Současně se odchod mladých lidí rovná ztrátě potenciálních zaměstnanců pro místní pracovní trh. Tento aspekt ve své přednášce o důsledcích demografických změn pro Meklenbursko-Přední Pomořansko připomíná také Rothe, když říká, že pokud se markantně sníží nabídka nové pracovní síly, bude místní trh práce konfrontován s nedostatkem dorůstajících pracovníků, kteří by mohli nahradit stávající pracovníky v důchodovém věku.²⁰⁵ V případě hospodářských odvětví, která vyžadují odborně kvalifikovanou pracovní sílu, je problém jejího nedostatku v Meklenbursku-Předním Pomořansku již nyní realitou, a to i přes místní vysokou míru nezaměstnanosti. Opakovaně, minimálně od roku 2001 a se zvyšující se intenzitou se ozývají především branže jako ocelářství, stavebnictví, ale i oblast informačních technologií a služeb. V oboru služeb jsou to v první řadě gastronomie, hotelnictví a zemědělství, které nejen, že již nyní musí čelit nedostatku pracovní síly, jejíž odborná kvalifikace by odpovídala požadovaným nárokům, ale také do budoucna hrozí, že možnost vybrat si z potenciálních uchazečů o místo bude mizivá.²⁰⁶ Nadto jsou mladí motivovaní lidé všeobecně považováni za budoucnost a hybnou sílu, která umožňuje modernizaci.

²⁰³ Kück, „Bevölkerung im Wandel“, in *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 170–176; Srov. Kröhnert, Van Olst a Klingholz, „Deutschland 2020“, 38, 40, http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Studien/D_2020_Webversion.pdf (20. 04. 2010).

²⁰⁴ Srov. Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistisches Jahrbuch Mecklenburg-Vorpommern 2009*, 47–50.

²⁰⁵ Srov. Klaus-Michael Rothe, „Auswirkungen des demographischen Wandels in Mecklenburg-Vorpommern“ (přednáška u příležitosti odborného zasedání agentury „mv4you“ a Obchodní a průmyslové komory Schwerin „Wandel erkennen, Zukunft sichern – Konsequenzen aus dem demographischen Wandel für die Bundesrepublik Deutschland und das Land Mecklenburg-Vorpommern, Schwerin, Německo, 17. března 2004), http://www.mv4you.de/fileadmin/mv4you/presse/vortrag_rothe.pdf (20. 03. 2010).

²⁰⁶ Srov. „Staatliche Lohnzuschüsse sollen Abwanderung stoppen. Mecklenburg-Vorpommern gehen die Fachkräfte aus“, *Die Welt*, 10. září 2007, http://www.welt.de/welt_print/article1171925/Mecklenburg_Vorpommern_gehen_die_Fachkraefte_aus.html (20. duben 2010).

Absence tohoto inovačního potenciálu vede k pozbytí konkurenceschopnosti, vede ke stagnaci a může vyvrcholit až následným úpadkem regionu.

Rothe uvádí ještě několik zásadních důsledků, které si tu následně blíže osvětlíme. Změna věkové struktury obyvatelstva nezbytně vede též ke změně struktury služeb, resp. k jednostrannému omezení sociální a technické infrastruktury. Ve společnosti, v níž převažují starší lidé, lze očekávat poptávku po určitých specifických službách, jako je např. zdravotnická péče, pečovatelská služba, církevní služby, městská či obecní knihovna apod. Naproti tomu služby, které jsou nastaveny na příchod nových generací, nemohou být v důsledku klesající poptávky udrženy ve stávajícím rozsahu. Jejich nabídka se minimalizuje, služby ztrácí na svém dosavadním významu nebo mohou dokonce zcela zaniknout. Jako příklad lze uvést porodnice, mateřské školky, školy, zařízení určená pro trávení volného času či systém příměstské dopravy.²⁰⁷

S omezením nabídky služeb, ale také s nedostatkem pracovních sil, hlavně v oblasti služeb vyžadujících početný personál (např. pohostinství), lze dávat do souvislosti zdražení služeb. Zvýšení cen služeb, jejichž dostupnost je omezená, se přitom nepříznivě odrazí v poptávce. Navíc odchod určitých skupin obyvatelstva ovlivní celkovou kupní sílu v daném místě. Úbytek spotřebitelů a s ním oslabení kupní síly, která je předpokladem pro udržení a rozvoj regionálního hospodářství, zejména maloobchodu, je další negativní konsekvencí v řadě.²⁰⁸ Na oslabení kupní síly si v některých regionech země ztěžují zdejší obchodníci již nyní. Jeden takový případ dokládá například rozhovor s místním rodákem, mužem s města Parchim na jihovýchodě země, který obchoduje s nábytkem. Ten si v rozhovoru pro německý internetový server „Spiegel Online“ ztěžuje na nízký obrat z prodeje. Autor článku, Henryk M. Broder dává tuto negativní zkušenost místního obchodníka do přímé souvislosti s neustávajícím odlivem obyvatelstva.²⁰⁹

²⁰⁷ Srov. Klaus-Michael Rothe, „Auswirkungen des demographischen Wandels in Mecklenburg-Vorpommern“ (přednáška u příležitosti odborného zasedání agentury „mv4you“ a Obchodní a průmyslové komory Schwerin „Wandel erkennen, Zukunft sichern – Konsequenzen aus dem demographischen Wandel für die Bundesrepublik Deutschland und das Land Mecklenburg-Vorpommern, Schwerin, Německo, 17. březen 2004), http://www.mv4you.de/fileadmin/mv4you/presse/vortrag_rothe.pdf (20. 03. 2010).

²⁰⁸ Srov. *ibid.*

²⁰⁹ Srov. Henryk B. Broder, „Stillstand Ost. Mehr Touristen, mehr Investoren, mehr alles“, *Spiegel Online*, 03. říjen 2007, <http://www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,508921,00.html> (20. 04. 2010). Ve městě Parchim se od roku 1990 do roku 2006 počet místních obyvatel snížil z původních asi 23 000 na přibližně 19 000. Počet obyvatel ve věku nad 65 let se přitom ve stejném časovém období téměř zdvojnásobil a počet mladistvých ve věku do 18 let klesl o ca 45 %, srov. *ibid.*

Odliv mladých lidí má rovněž nepříznivý dopad na sídelní strukturu regionu. Pro malá a střední sídla, jež jsou pro Meklenbursko-Přední Pomořansko typická, znamená ztráta mladé generace ohrožení jejich funkčnosti a potažmo i existence. Na počátku 90. let byly tímto fenoménem postiženy obzvláště správní celky Güstrow a Demmin v centrální části spolkové země a Uecker-Randow, který se nachází při polské hranici, jakož i ostrovní části Meklenburska-Předního Pomořanska, v první řadě ostrov Rujána. Ještě o něco vyšší ztrátu bylo možné zaznamenat u měst Greifswald, Schwerin, Neubrandenburg.²¹⁰ Přímou reakcí na vylidňování venkovských oblastí je trend sdružování menších sousedních sídelních jednotek. Jen mezi rokem 1998 a polovinou roku 2004 bylo rozpuštěno přibližně 250 obcí, které byly následně přidruženy k jedné ze sousedních sídelních jednotek. Ruku v ruce s tímto vývojem jdou také reformy týkající se správního členění („*Kreisgebietsreform*“). Vzhledem ke značné členitosti sídelní struktury je komunální samospráva u menších sídelních jednotek o něco složitější, než je tomu u větších měst. V roce 1992 se objevila snaha překonat roztržitost sídelní struktury na základě zřízení komplexních komunálních svazů („*Ämter*“), pod jejichž správu spadalo hned několik obcí najednou. Jako velmi nevýhodná se ovšem ukázala skutečnost, že se nově vytvořené komunální svazy nacházely zpravidla mimo místa, která platí za tradiční centra regionu. Pokusem napravit tento neúspěšný krok byla reforma z roku 1994, která vycházela ze správního členění z roku 1952. Ovšem ani ta nepřinesla výrazné zlepšení. Jejím výsledkem je stávající členění na šest městských krajů („*Stadtkreis*“) a dvanáct zemských krajů („*Landkreis*“).²¹¹ Doposud se územní reformy a trend sdružování obcí projevíly následujícím způsobem. Zatímco v roce 1990 bylo možné napočítat celkem 31 zemských krajů, v roce 1994 jich zbylo už jen 12. Obdobná redukce nastala i v případě obcí. V roce 1990 jich bylo 1 124, v roce 1994 už jen 1 080, v roce 2000 dokonce už pouze 1000 a do roku 2008 se jejich počet snížil na 848.²¹² V roce 2009

²¹⁰ Srov. Kröhnert, Van Olst a Klingholz, „Deutschland 2020“, 38, http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Studien/D_2020_Webversion.pdf (20. 04. 2010).

²¹¹ Weiß, „Die Geographie des Landes“, in *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 40–46.

²¹² Srov. Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Statistische Berichte. Bruttoinlandprodukt und Bruttowertschöpfung der Wirtschaftsbereiche in Mecklenburg-Vorpommern*, 1991 bis 2008, Schwerin, 2009, 10–15, http://service.mvnet.de/statmv/daten_stam_berichte/e-bibointerth12/volkswirtschaft/p-i_/p113_/daten/p113-2008-00.pdf (20. 04. 2010).

přišla zemská vláda s návrhem nové reformy týkající se územního členění krajů, která by měla být uskutečněna v roce 2011, a jejímž cílem je výrazné omezení správních článků.²¹³

Ve svých nejzazších důsledcích se odliv obyvatelstva promítne také do situace na trhu s nemovitostmi. Budovy a pozemky ztratí na hodnotě a pro jejich majitele se následkem výrazného poklesu prodejních cen, stanou prodělečné. Výsledkem jsou nevyužitá a chátrající nemovitosti, které musejí být v některých případech dokonce zbourány.²¹⁴ Příkladem může být stržení celého bloku panelákových domů ve městě Pasewalk v severovýchodní části Meklenburska-Předního Pomořanska.²¹⁵ Tento negativní důsledek však má i svou světlejší stránku. Nízké ceny nemovitostí a neporušené životní prostředí jsou lákavou kombinací pro ty, kteří se rozhodnou opustit některé z přilehlých měst. K lokalitám, ve kterých je možné tuto tendenci pozorovat již nyní a ve kterých je tento trend předpovídán i do budoucna, patří např. zemské kraje Neubrandenburg a Bad Doberan, stejně jako oblast v severozápadní části Meklenburska.²¹⁶ Vylidněné regiony na severovýchodě země zase zažívají příliv obyvatel polské národnosti, pro něž je tu snazší získat nemovitost do osobního vlastnictví a navíc jsou zdejší byty a domy v lepším stavu než je tomu v Polsku. Movití Poláci z nedalekého přístavního města Štětín si v příhraničních regionech, ze kterých ve velkém odchází německé obyvatelstvo, pronajímají či dokonce kupují opuštěné byty a domy. Například ve městě Löcknitz, které leží v jednom z nejchudších zemských

²¹³ Srov. brožuru vydanou frakcí Křesťansko-demokratické strany v Meklenbursku-Předním Pomořansku „Erfolgreich. Für Mecklenburg-Vorpommern. Fakten schaffen. Azente setzen. Ideen umsetzen. Konzepte entwickeln. Ein Jahr Regierungsbeteiligung der CDU in der 5. Legislaturperiode“, http://www.cdu-fraktion.de/fileadmin/Redakteure_Ordner/PDFs_Publikationen/CDU_Erfolgreich.pdf (20. 04. 2010). Blíže srov. informace o správních reformách, „Kreisgebietsreform“, oficiální stránky Zemské vlády v Meklenbursku-Předním Pomořansku, <http://www.mv-regierung.de/im/verwaltungsreform/Kreisgebietsreform.802.html?> (20. 04. 2010).

²¹⁴ Srov. Klaus-Michael Rothe, „Auswirkungen des demographischen Wandels in Mecklenburg-Vorpommern“ (přednáška u příležitosti odborného zasedání agentury „mv4you“ a Obchodní a průmyslové komory Schwerin „Wandel erkennen, Zukunft sichern – Konsequenzen aus dem demographischen Wandel für die Bundesrepublik Deutschland und das Land Mecklenburg-Vorpommern, Schwerin, Německo, 17. březen 2004), http://www.mv4you.de/fileadmin/mv4you/presse/vortrag_rothe.pdf (20. 03. 2010).

²¹⁵ Srov. Michael Sontheimer, „Aufbau Ost. Abschied von Vorurteilen“, *Spiegel Online*, 25. únor 2008, <http://www.spiegel.de/spiegel/0,1518,537930,00.html> (20. 04. 2010).

²¹⁶ Srov. Kröhnert, Van Olst a Klingholz, „Deutschland 2020“, 38, http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Studien/D_2020_Webversion.pdf (20. 04. 2010).

krajů na severozápadě Meklenburska-Předního Pomořanska, lze tuto tendenci zaznamenat zhruba od roku 2005.²¹⁷

Vylidňování Meklenburska-Předního Pomořanska je tedy v první řadě neodiskutovatelným zásahem do věkové struktury místního obyvatelstva. Tento zásah má ve svém důsledku charakter dominového efektu. Proměna věkové struktury zdejšího obyvatelstva má současně dopad také na situaci na místním trhu práce, mění nabídku, rozsah i ceny služeb a má dalekosáhlý vliv na vývoj sídelní struktury. Jde o fatální důsledky rozběhnutého vývoje, jež jsou evidentní hrozbou pro budoucnost regionu. Na druhé straně je však třeba si uvědomit, že se tu, ať tak či onak, jedná o pouhý výčet holých fakt. Jaká je ovšem každodenní realita přímo na místě? Obrázek si můžeme částečně udělat například prostřednictvím jednoho z článků, který zveřejnil německý internetový portál „Spiegel Online“ v srpnu 2007. Autor barvitě referuje o každodenním životě mládeže v jedné vylidňující se vesnici v Meklenbursku-Předním Pomořansku vzdálené více jak 200 km od hlavního zemského města. Obec Ducherow v jihovýchodní části Meklenburska-Předního Pomořanska je tu představena jako příklad sídelní jednotky, kterou opouštějí mladí lidé ve věku do třiceti let a ve které jsou tudíž rodiny s malými dětmi téměř vzácností. V jedné jediné větě autor stručně a jasně shrnuje stav věci: „Kdo je mladý a může si to dovolit, odchází“. Co ale ti, kteří v těchto obcích, i když v menšině, zůstávají? – „Provinční děti, provinční mládež“. Hlavně mladí lidé v problematickém věku patří ke skupině obyvatel, jichž se tento vývoj významně dotýká. Jejich vrstevníci a kamarádi opouštějí region, školám a školám hrozí, že budou zavřeny. Obce si nemohou dovolit dosavadní nabídku služeb, což se týká např. autobusových linek spojující jednotlivé obce s širokým okolím. Tempo života v těchto místech se zpomaluje a každodenní realita místních mladistvých se často smrskává do stereotypního rytmu: vysedávání na veřejném prostranství nebo v místním klubu či rychlém občerstvení, popíjení alkoholu, kouření cigaret a utloukání se nudou. Absence perspektivy a omezená možnost realizovat se ústí ve stav deziluze, ale mnohdy i v jasnou vizi, a sice odejít odtud hned jako to půjde!²¹⁸ Situaci s obdobným scénářem, jako je ta, která je tu demonstrována na příkladu obce Ducherow nebude ojedinělou

²¹⁷ Srov. Sontheimer, „Aufbau Ost. Abschied von Vorurteilen“, *Spiegel Online*, 25. únor 2008, <http://www.spiegel.de/spiegel/0,1518,537930,00.html> (20. 04. 2010).

²¹⁸ Jochen Brenner, „Wir Provinzkinder. „In zwei Jahren bin ich hier weg“, *Spiegel Online*, 17. srpen 2007, <http://www.spiegel.de/schulspiegel/leben/0,1518,496641,00.html> (06. 04. 2010).

a lze ji velmi pravděpodobně očekávat i v jiných obcích nacházejících se v odlehlých končinách Meklenburska-Předního Pomořanska.

Další fazetou, která odráží realitu každodenního života v některých částech Meklenburska-Předního Pomořanska, je nerovnováha v demografické struktuře obyvatelstva, co do pohlaví. Příkladem může být mimo jiné také zemský kraj Uecker-Randow na jihovýchodě spolkové země, o kterém informoval v roce 2006 jeden z článků v německém tisku „Frankfurter Allgemeine Zeitung“. Tento zemský kraj se potýká s výraznou převahou počtu mladých mužů. Na sto mužů ve věku 20 až 35 let tu připadá jen 74 žen a počet nově narozených dívek se navíc každým rokem snižuje. Tuto alarmující disproporci mezi oběma pohlavími je však nutno vidět ještě v souvislosti s dalšími skutečnostmi. Jednou z nich je například ta, že si muži k sobě zpravidla hledají mladší ženy. Ovšem v okamžiku, kdy v místě panuje značný nepoměr mezi počtem mužů a počtem žen, snižuje se současně významně i pravděpodobnost najít si partnerku v blízkém okolí.²¹⁹ Berlínský institut pro obyvatelstvo a vývoj v jedné ze svých studií poukazuje na společenský profil mužů ve vylidňujících se končinách SRN. Jedná se často o lidi s nízkým vzděláním, bez práce, a tudíž společensky značně znevýhodněné.²²⁰ Kromě toho mají tito muži často sklony k alkoholismu.²²¹ Tato vizitka příliš nenahrává tomu, že by právě tito muži měli být žádanými potenciálními partnery, resp. ženichy. Demografické nastavení, které je charakteristické výraznou převahou mladých mužů s neatraktivním společenským profilem, je velmi často doprovázeno také vysokými počty stárnoucího obyvatelstva. Za tímto nelichotivým výjevem, který je dnes normalitou v některých oblastech Meklenburska-Předního Pomořanska stojí právě odliv mladých žen a ruku v ruce s ním i stárnutí místní populace.

Jak v případě míst, ve kterých zůstává tzv. „provinční mládež“, tak v místech ve kterých lze hovořit o jakémisi „společenství mladých mužů a starých lidí“, v místech pro které je typické zřetelně pokulhávající hospodářství, vysoká míra nezaměstnanosti,

²¹⁹ Srov. Frank Schirmacher, „Ein heilloser Männerüberschuß“, *FAZ*, č. 219 (20. září 2006): 35, <http://www.faz.net/s/RubFC06D389EE76479E9E76425072B196C3/Doc~E04E9503DC5124621A3F4629B1B5567DC~ATpl~Ecommon~Scontent.html> (20. 04. 2010).

²²⁰ Srov. Kröhnert, Van Olst a Klingholz, „Deutschland 2020“, 13, http://www.berlininstitut.org/fileadmin/user_upload/Studien/D_2020_Webversion.pdf (20. 04. 2010).

²²¹ Srov. Kröhnert, Medicus a Klingholz, „Die demographische Lage der Nation“, 71n. Zejména ve venkovských regionech Pomořanska na východě země je u lidí ve věku do 40 let alkohol konzumován třikrát častěji, než je tomu ve spolkovém průměru, srov. *ibid.*

radikalizující se mládež a mladí muži s minimálními šancemi na nalezení partnerky lze pozorovat specifické sklony ve volebním chování místního obyvatelstva. Oblibě se tu těší Národnědemokratická strana Německa. Právě zemské kraje jako je Východní Pomořansko nebo Uecker-Randow a v nich se nacházející obce jako je Ducherow či Postlow jsou platformou pro volební kampaně krajní pravice a současně místy, ve kterých nacionalisté v zemských volbách skutečně významně získávají.²²² Schirmmacher píše v této spojitosti o tzv. „miniaturních revolucích“ v některých regionech Meklenburska-Předního Pomořanska, jež jsou vyvolány populační politikou a jež povedou ke změně místní struktury jako celku v mnoha ohledech.²²³

4.4 Postoj zemské politiky k problému depopulace

Rozsah, ve kterém k odlivu obyvatelstva z Meklenburska-Předního Pomořanska od počátku 90. let 20. stol. dochází, jakož i rozměr dopadu tohoto vývoje, jsou obrovskou výzvou pro místní zemskou politiku. Jedním z důležitých článků zemské politické scény v Meklenbursku-Předním Pomořansku, který má ze své pozice do značné míry možnost ovlivnit tyto negativní tendence v migračním chování místního obyvatelstva, resp. je v jeho moci vytvořit vhodné rámcové podmínky pro omezení tohoto nepříznivého vývoje, je zemský parlament tzv. „*Landtag*“ se sídlem v zemském hlavním městě Schwerinu. Zástupci do zemského parlamentu jsou voleni občany Meklenburska-Předního Pomořanska, a sice na pět let. Zemský parlament má zákonodárnou moc. Vedle schvalování zemských zákonů patří k jednomu z jeho hlavních

²²² Srov. Brenner, „Wir Provinzkinder. „In zwei Jahren bin ich hier weg.“, *Spiegel Online*, 17. srpen 2007, <http://www.spiegel.de/schulspiegel/leben/0,1518,496641,00.html> (6. 4. 2010). Dále blíže k tomuto tématu srov. například článek „Die Geisterjäger“, srov. Uwe Buse, „Rechtsextremismus, „Die Geisterjäger“ *Spiegel Online*, 02. červenec 2007, <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-52109109.html> (20. 04 2010).

²²³ Srov. Schirmmacher, „Ein heilloser Männerüberschuß“, *FAZ*, č. 219 (září 2006): 35, <http://www.faz.net/s/RubFC06D389EE76479E9E76425072B196C3/Doc~E04E9503DC5124621A3F4629B1B5567DC~ATpl~Ecommon~Scontent.html> (20. 04. 2010). Autor článku, Schirmmacher, odkazuje na knihu „*Männerphantasien*“ od Klause Theweleita, v níž spisovatel analyzuje prostředí tzv. Freikorps, tedy na sbory dobrovolníků ve Výmarské republice. Schirmmacher tu poukazuje na způsob života, kdy významnou roli hrálo společenství mužů bez partnerek. Základní znaky takového prostředí, které lze obecně vyvodit, jsou agresivita, sklon k násilí a nescitnost. Podle Schirmmachera se může tento nebezpečný potenciál projevit různými způsoby extremismu, a proto ho nedává do spojitosti výhradně s Národnědemokratickou stranou Německa. Současně ovšem poukazuje na fakt, že právě v období nacionálního socialismu bylo společenství mužů významným prvkem dané doby, srov. *ibid.*

úkolů také volba předsedy vlády („*Ministerpräsident*“) a kontrola zemské vlády („*Landesregierung*“).²²⁴

V posledních zemských volbách v Meklenbursku-Předním Pomořansku, které se konaly 17. září 2006, se do v pořadí již pátého zemského sněmu dostalo pět politických stran. Ty jsou zastoupeny prostřednictvím tzv. frakcí. Nejsilnějšími frakcemi jsou Sociálnědemokratická strana Německa (SPD) s 23 křesly a Křesťanskodemokratická unie (CDU) s 22 křesly. Dále jsou to levicová frakce politické strany DIE LINKE s 13 křesly a frakce Svobodné demokratické strany (FDP) se 7 křesly. Pátou frakcí je pravicově-extremistická Národnědemokratická strana Německa (NPD), která získala 6 křesel.²²⁵

Odliv obyvatel z Meklenburska-Předního Pomořanska do některé z jiných spolkových zemí SRN, resp. rozsah, ve kterém se děje od počátku 90. let a dimenze, které dosáhl do dnešních dnů, vede na poli zemské politiky k většinovému konsensu: jde o významný problém, který je třeba řešit. Političtí zástupci frakcí čtyř demokratických stran zastoupených v místním zemském sněmu, sociální demokraté, křesťanští demokraté, levice a liberálové, se v tomto bodě sice plně shodují, avšak jejich názory se rozcházejí tehdy, když dojde na to, jakým způsobem tomuto problému čelit.²²⁶ Skutečnost, že každý mladiství, který dnes opustí Meklenbursko-Přední Pomořansko se rovná ztrátě potenciálu pro budoucnost této spolkové země, ať už je důvodem pro jeho odchod vzdělání, studium či zaměstnání, není třeba dlouze diskutovat.²²⁷ Jak říká předseda liberální frakce v místním zemském sněmu Michael Roof, jedním z nejdůležitějších předpokladů je neztratit mladé lidi už jako učně, resp. studenty. V případě, že mladí lidé Meklenbursko-Přední Pomořansko dlouhodobě opustí při první reálné příležitosti, kterou je právě nástup do učení, resp. do studia, je velmi vysoká pravděpodobnost, že si zde najdou také partnera a následně i zaměstnání. V konečném výsledku lze očekávat, že se v místě svého učení, resp. svých studií, příp. v jeho přílehlém okolí usadí, čímž tyto lidi domácí spolková země ztrácí prakticky

²²⁴ Srov. informace o zemském parlamentu, „Landtag“, oficiální zemský portál Meklenburska-Předního Pomořanska, http://www.mecklenburg-vorpommern.eu/cms2/Landesportal_prod/Landesportal/content/de/Land_und_Regierung/Landtag/index.jsp, (15. 04. 2010).

²²⁵ Srov. *ibid.*

²²⁶ Jochen Schulte, dotazník, 2. březen 2010; Harry Glawe, dotazník, 8. prosinec 2009; Helmut Holter, dotazník 24. leden. 2010, Michal Roof, v osobním interview s autorkou, 11. listopad 2009.

²²⁷ Harry Glawe, dotazník, 8. prosinec. 2009.

navždy, a sice jako potenciál pro rozvoj regionu v mnoha směrech.²²⁸ Mladí lidé jsou jakousi formou garance pro to, že se daný region bude i nadále rozvíjet, že bude zajištěn přirozený přírůstek obyvatelstva a současně také rozumné rozložení věkové struktury obyvatelstva.²²⁹ Je velmi pravděpodobné, že s tímto tvrzením, jež shrnuje výroky předsedů frakce Křesťanské demokratické unie a Svobodné demokratické strany Německa v Meklenbursku-Předním Pomořansku, by se ztotožnili také ostatní političtí zástupci v místním zemském sněmu. Markantní nejednotnost však vyplouvá napovrch ve chvíli, kdy se pomyslný objektív zaměří na otázku, jak postupovat a jaká opatření je třeba provést, aby se odchod mladých lidí z Meklenburska-Předního Pomořanska tak, jak ho je možné pozorovat od počátku 90. let do dnešních dnů, zastavil, resp. omezil. Jistou shodu lze do určité míry ještě pozorovat u současných sociálních a křesťanských demokratů a levice. Ti jsou toho názoru, že je třeba, aby Meklenbursko-Přední Pomořansko získalo více na své atraktivitě. To znamená, aby se stalo atraktivnější pro všechny generace, avšak zejména pro mladé, a sice nejen pro místní, ale rovněž pro obyvatele z ostatních spolkových zemí.²³⁰ S touto myšlenkou souhlasí částečně také zdejší liberálové. Podle předsedy frakce Svobodné demokratické strany je bezpochyby nutné, aby Meklenbursko-Přední Pomořansko získalo v povědomí, jak místních obyvatel, tak v celoněmeckém měřítku, novou pozitivní image a stalo se místem, na kterém místní lidé rádi zůstávají, kam se rádi vracejí, ale také místem, které je přitažlivé i pro ty, kteří pocházejí z jiných spolkových zemí. Nestačí však sázet pouze na Baltské moře, jeho pobřeží a plážové koše, které tak jako tak asociují hlavně čas dovolených a rekreaci. Podle něj je třeba vytvořit přívětivý obraz Meklenburska-Předního Pomořanska s ohledem na potřeby každodenního života. To znamená vytvořit příznivé podmínky pro ty, kteří se rozhodnou žít v tomto regionu a založit zde rodinu. S tím souvisí mj. zajištění odpovídající infrastruktury, ať už se jedná o péči o předškolní děti, školství, zdravotnictví či možnosti dopravního spojení apod.²³¹ Dalším bodem, na kterém se sociální demokraté, křesťanští demokraté, levice a liberálové shodnou, je nutnost zlepšení pracovních možností pro mladé lidi na místním trhu práce. I tady ovšem dochází zčásti k rozkolu v tom, která opatření jsou tou správnou cestou ke

²²⁸ Blíže k této problematice viz kapitola 3.3 Důsledky depopulace pro spolkovou zemi.

²²⁹ Michael Roolf, v osobním interview s autorkou, 11. listopad 2009.

²³⁰ Jochen Schulte, dotazník, 2. březen 2010; Harry Glawe, dotazník, 8. prosinec 2009; Helmut Holter, dotazník, 24. leden 2010.

²³¹ Michael Roolf, v osobním interview s autorkou, 11. listopad 2009.

zdárnému výsledku.²³² Předseda levicové frakce DIE LINKE Helmut Holter zase upozorňuje na skutečnost, že koncepty ostatních frakcí často nepřesáhnou horizont jedné volební periody. Podle něj chybí debata zaměřená na otázky budoucnosti, a tudíž i opatření z ní vyplývající.²³³

Problematika nepřirozeného úbytku obyvatelstva z Meklenburska-Předního Pomořanska byla do velké míry nepřímo zohledněna i v předvolební kampani před volbami do zemského sněmu v září 2006. Všech pět politických stran, které v zemských volbách překonaly pětiprocentní hranici pro vstup do zemského sněmu, ve svých předvolebních taženích tematizovaly i ty oblasti, v rámci nichž se nabízí možnost bojovat proti odlivu obyvatelstva ze země. SPD v Meklenbursku-Předním Pomořansku v tomto ohledu nasadila ve své volební agitaci následující volební hesla: „hospodářství a pracovní místa“, jakož i „sociální spravedlnost“ a v souvislosti s tímto volebním heslem také hesla „děti a rodina“ a „vzdělání a spravedlnost“.²³⁴ Obdobně zaměřili svou předvolební kampaň také křesťanští demokraté. V centru jejich volebního boje stála následující témata: „práce“, „vzdělání“ a „rodina“. Výběr těchto bodů je zdůvodňován argumentem, že právě u těchto témat, je možné hovořit o skrytých rezervách. Jedná se o oblasti, se kterými je spojována vidina zatraktivnění Meklenburska-Předního Pomořanska a omezení odlivu obyvatelstva.²³⁵ Levice zase vsadila v rámci své zemské předvolební kampaně na slogan „*original sozial*“, tedy „*originálně sociálně*“ a orientovala se na tyto body: „trvale udržitelný rozvoj“, „aktivní pracovní politika“, „uzákonění minimálního platu“ a „spravedlnost ve vzdělání“.²³⁶ Předvolební agenda Svobodné demokratické strany v Meklenbursku-Předním Pomořansku mířila na posílení samostatnosti vzdělávacích institucí, především univerzit a učilišť. Dalším bodem této agendy byl program „*selbständige Schule*“, tedy „*samostatnost škol*, „*stark vor Ort, stark für unser Land*“, tedy „*silný v místě, silný pro naši zem*“, ve kterém šlo o posílení

²³² Jochen Schulte, dotazník, 2. březen 2010.

²³³ Helmut Holter, dotazník, 24. leden 2010.

²³⁴ Srov. Andreas Timm, „An den Ministerpräsidenten kam es an – die SPD“ in *Die Landtagswahl in Mecklenburg-Vorpommern 2006 – Die Parteien im Wahlkampf und ihre Wähler*, Rostocker Informationen zur Politik und Verwaltung, sešit 27, Steffen Schoon a Nikolaus Werz (ed.). Rostock: Universität Rostock. Institut für Politik- und Verwaltungswissenschaften, 2006, 22, 24, <http://www.wiwi.uni-rostock.de/fileadmin/Institute/IPV/Informationen/Publikationsreihe/IPV-Reihe27.pdf> (20. 04. 2010).

²³⁵ Harry Glawe, dotazník, 8. prosinec 2009.

²³⁶ Helmut Holter, dotazník, 24. leden 2010.

regionů a o opatření z hlediska jejich struktury.²³⁷ Jednou z důležitých fází tohoto programu bylo např. zachování vesnických škol. Vedle toho se v programu objevil i návrh na nové uspořádání struktury výkonných institucí. Tento plán zamýšlel sloučit několik ministerstev v jeden výkonný orgán, přičemž cílem by bylo zefektivnit činnost a potažmo výkonnost těchto institucí v otázkách zemské politiky. Tato změna se měla týkat v první řadě ministerstev, která se zabývají otázkami místního rozvoje, infrastruktury a hospodářství.²³⁸

Postoj páté frakce ve zdejší zemské sněmu, tedy krajně pravicové NPD v Meklenbursku-Předním Pomořansku k odlivu obyvatelstva má svá specifika, stejně jako její postavení v rámci této politické instituce, a proto si tu její vztah k dané problematice představíme samostatně.²³⁹ Podle předsedy krajně pravicové frakce v Meklenbursku-Předním Pomořansku Udo Pastörs je problémem číslo jedna velmi nízká porodnost, resp. skutečnost, že se daný národ není schopen sám reprodukovat v dostatečné míře. Sám hovoří dokonce o tzv. bojkotu porodů („*Geburtenboykott*“), přičemž původce tohoto negativního trendu vidí v chybném nastavení rámcových podmínek. Odliv obyvatelstva, a sice nejen do jiných spolkových zemí, ale také do zahraničí, je podle Pastörs bezesporu významné téma, ale jádrovým problémem Meklenburska-Předního Pomořanska je jeho vymírání. Témata jako je vystěhovalectví podle něj nesmí sloužit k tomu, aby tento fakt zastírala. V návaznosti na tato tvrzení Pastörs kritizuje výrazně ekonomický postoj ostatních v zemské sněmu zastoupených politických stran. Podle něj není možné stavět obavy z ekonomické katastrofy před obavy ze zanikání národa. Na místě podle něj nejsou otázky typu, jak je možné zachovat stávající trh a jak to bude s konzumem, pokud má i do budoucna dojít k výraznému snížení počtu obyvatel v zemi.²⁴⁰ V otázce, jakým způsobem lze řešit dané problémy, ať už se jedná o nízkou porodnost, vystěhovalectví či stárnutí obyvatelstva, je podle

²³⁷ Posílení samostatnosti vzdělávacích institucí je podle Roolfa předpokladem pro efektivní spolupráci mezi učiteli, resp. univerzitami a místními hospodářskými subjekty, Michael Roolf, v osobním interview s autorkou, 11. listopad 2009.

²³⁸ Ibid.

²³⁹ Předseda frakce Národnědemokratické strany Německa v Meklenbursku-Předním Pomořansku Udo Pastörs označuje postavení jeho politické strany v rámci místního zemského sněmu jako pozici tzv. *pariů*. a hovoří o tzv. „*Alleinstellungsmerkmal*“. Uvědomuje si, že názory jeho politické strany se v mnohém rozcházejí s většinovým názorem v místním zemské sněmu a že je jeho strana tím, kdo vybočuje, tím kdo se v mnohém diametrálně odlišuje, Udo Pastörs, v osobním interview s autorkou, 10. listopad 2009.

²⁴⁰ Udo Pastörs, v osobním interview s autorkou, 10. listopad 2009.

předsedy frakce NPD v Meklenbursku-Předním Pomořansku stěžejním a nezbytným předpokladem objektivní analýza dané situace. Tu však podle něj není možné získat, pokud je daný tzv. demokratický systém určován tím, kdo bude mít primát v maximalizaci zisku. Pastörs v této souvislosti mluví o tzv. diktatuře produkce a obratu. Vedle nutnosti zmiňované analýzy však podle něj chybí ještě prostor pro jednání a činy, a to jak z hlediska toho, co je povoleno, resp. diktováno rámcovými podmínkami (EU, fiskální politika), tak také z hlediska kapitálu, resp. finančních možností zemského rozpočtu.²⁴¹

Do předvolební kampaně před zemskými volbami v roce 2006 šla NPD v Meklenbursku-Předním Pomořansku s volebním sloganem: „*Wir bleiben hier, wir packen an*“, který lze volně přeložit jako „*My tu zůstáváme a konáme*“. Tímto volebním sloganem reagovala právě na problematiku stárnutí místní populace a vylidňování této spolkové země. Předseda frakce krajní pravice Pastörs říká, že tehdy byla jeho strana jediná, která tuto tematiku uchopila přímo. Fakt, že ostatní politické strany toto téma nepojaly zdaleka tak otevřeně, si vysvětluje tím, že jsou si vědomy viny, kterou v těchto otázkách nesou. Dalšími body, kterých se tato předvolební kampaň týkala, bylo zachování malých venkovských škol, ale také například výhodný nákup nemovitostí občany polské národnosti v této lokalitě.²⁴²

V centru předvolebních kampaní všech pěti politických stran, které se dostaly do místního zemského sněmu, figurují totožná témata, a sice sociální otázka, trh práce a vzdělání. Přístupy jednotlivých politických stran se však liší podle jejich pozice v rámci politického spektra, a tudíž podle jejich zásad, na základě kterých na dané otázky nahlízejí. Velmi výrazným příkladem je otázka politiky pracovního trhu. Zatímco pravice v čele s konzervativními středopravými křesťanskými demokraty preferuje regulérní pracovní trh bez nejrůznějších dotací, bez opatření ze strany aktivní politiky trhu práce a vůbec bez zadlužování zemské kasy, levice a sociální demokraté naopak vidí perspektivu právě ve vzniku státem, resp. zemskou vládou dotovaných míst

²⁴¹ Ibid.

²⁴² Udo Pastörs říká: „Potom jsme poukázali na nebezpečí, kdy Poláci v pohraničí masivně pronikají do Německa, aby tam za relativně výhodné ceny získali nemovitosti, což se děje právě v důsledku vylidňování regionu. V originále: „[...] dann haben wir die Gefahr aufgezeichnet, dass die Polen an der Periferie ganz massiv nach Deutschland hinein penetrieren, um dort relativ günstig und preiswert an Wohneigentum zu kommen aufgrund der Abwanderung.“ Ibid.

a ve prospěch projektů zaměřených na budoucnost jsou ochotni k novému zadlužení země.²⁴³

V návaznosti na představení pozic jednotlivých politických stran k otázce vylidňování Meklenburska-Předního Pomořanska se tu následně seznámíme s projektem, jenž se zrodil v říjnu 2001 právě jako přímá reakce na danou problematiku.²⁴⁴ Tímto projektem je instituce s názvem „Agentur mv4you“, která sídlí v hlavním zemském městě Schwerinu. Její název složený ze zkratk a anglicizmů v češtině doslova znamená „agentura Meklenbursko-Přední Pomořansko pro tebe“. Jedná se o počín, který vznikl na základě místní politické iniciativy. Impulsem pro založení této agentury byl ve své podstatě neustávající odliv mladých kvalifikovaných lidí ze země na straně jedné a současně vzrůstající potřeba takovýchto lidí přímo v regionu na straně druhé. Agentura sama se prezentuje jako platforma zprostředkovávající kontakt mezi kvalifikovanou pracovní silou a místními podniky a institucemi. Kromě krajanů, jež odešli za hranice této spolkové země, se agentura zaměřuje rovněž na ty, jež z nebo do Meklenburska-Předního Pomořanska dojíždějí za prací, ale také na ty, jež pocházejí odjinud a jež se rozhodnou v této spolkové zemi žít a pracovat. Personál místní agentury se tyto cílové skupiny snaží oslovit a umožnit jim prostřednictvím své činnosti přístup k požadovaným informacím.²⁴⁵ Pro potenciální „navrátilce“ a další zájemce je k dispozici informační servis. Ten funguje na principu

²⁴³ Harry Glawe, dotazník, 8. prosinec 2009; Helmut Holter, dotazník, 24. leden 2010; Udo Pastörs, v osobním interview s autorkou, 10. listopad 2009; Michael Roof, v osobním interview s autorkou 11. listopad 2009 a Jochen Schulte, dotazník, 2. březen 2010.

²⁴⁴ Srov. „*Mecklenburg-Vorpommern – Wandern und Wiederkommen*“, prosinec 2007, server Demographie konkret, <http://www.demographiekonkret.aktion2050.de/Mecklenburg-Vorpommern.126.0.html> (20. 04. 2010). Zlepšení, resp. zmírnění závažnosti situace, které slibovala zemská vláda v popřevratovém období, se nedostavilo, naopak. Hospodářská situace, jakož i situace na trhu práce se s počátkem 21. století ještě přioštlila, a proto bylo třeba jednat a nabídnout řešení. Vládní koalice složená z místních křesťanských sociálů a levice přišla s konceptem, jehož úkolem bylo omezit dosud vzniklé škody. Pod vedením levicového ministra práce Helmuta Holtera tak vznikla výše představená agentura „mv4you“. Proti tomuto projektu stál návrh sociální demokratky a ministryně financí Sigrid Kelerové, která doporučovala, že by se mladí lidé měli vzdělávat a hledat si pracovní místo v některé z jiných spolkových zemí. Místní úřady práce dokonce měly vyplácet tzv. „Mobilitätshilfen“ tedy jakýsi příspěvek na mobilitu, který měl ty, kteří si hledali práci za hranicemi Meklenburska-Předního Pomořanska finančně podpořit při změně jejich působiště. Kelerová současně dodala, že až se situacelepší, mohou se tito lidé vrátit zase zpět domů, srov. „Regierung ist weitgehend hilflos. Mecklenburg-Vorpommern: Ein Land verliere seine Leute.“, *Handelsblatt*, 4. říjen 2001, <http://www.handelsblatt.com/archiv/mecklenburg-vorpommern-ein-land-verliert-seine-leute;465535> (20. 04. 2010).

²⁴⁵ Srov. informace týkající se obecně nabídky služeb, „mv4you – Unser Service“, portál agentury „mv4you“, <http://www.mv4you.de/index.php?cPath=22> (20. 04. 2010).

pravidelného rozesílání informací o nabídkách práce, možnosti praxí, ale také kulturní nabídce a aktuálním vývoji v Meklenbursku-Předním Pomořansku, a sice formou tzv. „newsletteru“, tedy jakéhosi informačního zpravodaje. Případným zájemcům o zaměstnání je k dispozici služba spočívající ve zprostředkování osobního kontaktu mezi ním a konkrétní firmou. Navíc mají tito potenciální „navrátilci“ možnost získat odpověď na své osobní dotazy, které souvisejí s případným pracovním místem, ale také možnostmi bydlení, místní nabídkou služeb apod.²⁴⁶ Místní firmy se zase mají možnost prezentovat na internetových stránkách této agentury, která v případě zájmu nabízí zpracování jejich pracovních nabídek a zajišťuje jejich zveřejnění. Nadto mohou domácí podniky místní agenturu rovněž zažádat o anonymní vyhledání profilů eventuálních zájemců na jimi nabízené konkrétní pozice.²⁴⁷ Za účelem zefektivnění své akceschopnosti spolupracuje agentura „mv4you“ také s obcemi, úřady práce („Arbeitsagenturen“/„Jobzentren“), svazy zaměstnavatelů, podnikovými svazy, s institucemi zajišťujícími hospodářskou podporu, ale také vysokými školami a učilišti.²⁴⁸

Významnou změnu prodělala tato agentura v roce 2009, kdy se změnou provozovatele přibyl i nový úkol a došlo k relativizaci původního poslání. Provoz agentury „mv4you“ přešel z rukou nadace Evangelická mládež Schwerin („Evangelische Jugend Schwerin“) na organizaci Podnikové poradenství pro hospodářství s.r.o. („Unternehmensberatung der Wirtschaft GmbH“), přičemž je agentura i nadále podporována z prostředků zemského Ministerstva hospodářství, práce a turismu v Meklenbursku-Předním Pomořansku („Ministerium für Wirtschaft, Arbeit

²⁴⁶ Srov. informace vztahující se ke službám pro uchazeče o místo v Meklenbursku-Předním Pomořansku, „mv4you – Stellenportal“, portál agentury „mv4you“, http://www.mv4you.de/index.php?cPath=22_24 (20. 04. 2010).

²⁴⁷ Blíže k nabídce služeb pro místní podniky srov. „mv4you – Leistungsbeschreibung für Unternehmen“, portál agentury „mv4you“, http://www.mv4you.de/index.php?cPath=22_98 (20. 04. 2010). K firmám, které jsou partnery agentury „mv4you“ patří mj. Liebherr, Wadan, Nordex či Kienbaum, srov. „Pressemeldung: „Trägerwechsel bei der Agentur „mv4you“, Nr. 59/09“, 2. březen 2009 WM, portál zemského ministerstva hospodářství, práce a turismu, http://www.regierung-mv.de/cms2/Regierungsportal_prod/Regierungsportal/de/wm/_Service/Presse/Aktuelle_Pressemitteilunge n/index.jsp?&pid=12256 (20. 04. 2010).

²⁴⁸ srov. „Pressemeldung: „Trägerwechsel bei der Agentur „mv4you“, Nr. 59/09“, 2. březen 2009 WM, portál zemského ministerstva hospodářství, práce a turismu, http://www.regierung-mv.de/cms2/Regierungsportal_prod/Regierungsportal/de/wm/_Service/Presse/Aktuelle_Pressemitteilunge n/index.jsp?&pid=12256, 20. duben 2010. Srov. informace o službách agentury „mv4you“, „mv4you – Unser Service“, portál agentury „mv4you“, <http://www.mv4you.de/index.php?cPath=22> (20. duben 2010).

und Tourismus in Mecklenburg-Vorpommern“). Právě ze strany zemského ministerstva hospodářství, práce a turismu byla tato změna obhajována tím, že díky přímému provázání činnosti této agentury s místním hospodářstvím bude možné mnohem lépe reagovat na potřeby místních firem, které hledají kvalifikované pracovní síly.²⁴⁹ Současně přibyl agentuře „mv4you“ ještě jeden stěžejní úkol, a sice pomoc místnímu obyvatelstvu při hledání práce, resp. na základě osobního profilu uchazeče o práci naznačit možné perspektivy a možnosti uplatnění na trhu práce. Důvodem pro učinění tohoto kroku byla skutečnost, že potřeba kvalifikované pracovní síly na místním pracovním trhu nepolevila. Kvalifikovaná pracovní síla chybí dlouhodobě především v oboru strojírenství, ocelářství, elektrotechniky, ale také v oblasti informačních technologií, obnovitelných energií, na poli středního managementu a ve školství.²⁵⁰ Na tomto základě se místní agentura proměnila z tzv. „Rückholagentur“, tedy instituce, která se snaží získat zpět „ztracené“ krajanů a potažmo „ztracenou“ pracovní sílu na tzv. „Agentur für Fach- und Führungskräfte“, tedy agenturu pro zprostředkování odborně kvalifikované pracovní síly.²⁵¹

Ve spojitosti s aktivitou této agentury si tu ještě krátce představíme její „pohlednicovou kampaň“ z dubna 2008. Agentura „mv4you“ se jejím prostřednictvím snažila vzbudit u svých krajanů za hranicemi Meklenburska-Předního Pomořanska touhu po domově. Pohlednice s vyobrazením pobřeží Baltského moře a plážových košů s nápisem „...Heimweh?“, tedy „...stesk po domově?“ měla zahrát na city. Jejím cílem bylo podnítit „ztracené děti k návratu domů“. Primární a na první pohled skrytý záměr byl ovšem získat kvalifikovanou pracovní sílu, které se v zemi nedostává. Pohlednice byly k dostání v restauracích, kavárnách a kulturních zařízeních ve velkých městech po celé SRN, především však v sousedních spolkových zemích Šlesvicku-Holštýnsku,

²⁴⁹ Srov. tiskovou zprávu a výrok ministra hospodářství Jürgena Seidela. „Pressemeldung: „Trägerwechsel bei der Agentur „mv4you“, Nr. 59/09“, 2. březen 2009 WM, portál zemského ministerstva hospodářství, práce a turismu, http://www.regierung-mv.de/cms2/Regierungsportal_prod/Regierungsportal/de/wm/_Service/Presse/Aktuelle_Pressemitteilungen/index.jsp?&pid=12256 (20. 04. 2010).

²⁵⁰ Srov. "Heimweh?" - Postkartenaktion der Agentur mv4you“, internetové stránky zemského ministerstva hospodářství, práce a turismu, http://www.regierung-mv.de/cms2/Regierungsportal_prod/Regierungsportal/de/wm/_Aktuelles__Blickpunkte/MV4you/index.jsp (20. 04. 2010).

²⁵¹ Srov. tiskovou zprávu a výrok ministra hospodářství Jürgena Seidela. „Pressemeldung: „Trägerwechsel bei der Agentur „mv4you“, Nr. 59/09“, březen 2009 WM, vládní portál zemského ministersva hospodářství, práce a turismu, http://www.regierung-mv.de/cms2/Regierungsportal_prod/Regierungsportal/de/wm/_Service/Presse/Aktuelle_Pressemitteilungen/index.jsp?&pid=12256 (20. 04. 2010).

Dolním Sasku a v Hamburku.²⁵² Právě prostřednictvím obdobných „pohlednicových kampaní“ získala agentura v průběhu minulých let kontakty na ty osoby, jež z Meklenburska-Předního Pomořanska v minulosti odešly, ale které by se tam, pokud se jim naskytne vhodná perspektiva, opět rády vrátily.²⁵³

Vedle agentury „mv4you“ a jejích aktivit se zemská politika snaží získat pro zdejší region ty, které hledání pracovního místa teprve čeká, tedy mladé prozatím školáky, učně a studenty. Strategie, kterou k tomu zvolila, spočívá v zintenzivnění informovanosti právě této kategorie místních lidí. Tomu ovšem, jak zní podtitulek jednoho z článků, který byl zveřejněn v dubnu 2010 na internetovém portálu německých novin „Süddeutsche Zeitung“, stojí v cestě vlastní negativní image této spolkové země.²⁵⁴ Valná většina dotazovaných pro sebe vidí mnohem lepší vyhlídky na získání zaměstnání za hranicemi Meklenburska-Předního Pomořanska. Jde o hlavně o maturanty a gymnazisty. Řada z nich už dnes reálně uvažuje o tom, že svůj rodný kraj v budoucnu opustí. Tento negativní obraz je silně zakořeněn u rodičovské generace, a tudíž se velmi snadno přenáší také na generaci potomků. I přestože je Meklenbursko-Přední Pomořansko známo svou slabou hospodářskou strukturou, existují tu dnes perspektivní obory, ve kterých se mladým lidem nabízejí volná pracovní místa. Jde hlavně o oblast tzv. zelených technologií a biotechnologií.²⁵⁵ Obdobnou snahu zaměřenou na informování a kontaktování potenciálních pracovníků, lze pozorovat také například u místní university v přímořském městě Wismar („*Universität Wismar/*

²⁵² Text na zadní straně pohlednice vybízel ke kontaktování rodné spolkové země: „Odešli jste z Meklenburska-Předního Pomořanska? Nechcete ztratit kontakt s rodným domovem? Zamilovali jste si tuto zemi? Hledáte nové perspektivy a dokážete si představit žít a pracovat tu? Další informace na www.mv4you.de“. V originále: „*Sie sind aus Mecklenburg-Vorpommern weggegangen? Sie möchten den Kontakt zur Heimat nicht verlieren? Sie haben sich in dieses Land verliebt? Sie suchen neue Perspektiven und können sich vorstellen, hier zu leben und zu arbeiten? Weitere Informationen gibt es unter www.mv4you.de*“, srov. informace k „pohlednicové kampani“, „Heimweh?“ - Postkartenaktion der Agentur mv4you“, internetové stránky zemského ministerstva hospodářství, práce a turismu, http://www.regierung-mv.de/cms2/Regierungsportal_prod/Regierungsportal/de/wm/_Aktuelles__Blickpunkte/MV4you/index.jsp (20. 04. 2010).

²⁵³ Srov. Jens Schneider, „Fachkräftemangel in Ostdeutschland. Liebesgrüße aus Schwerin.“, *Süddeutsche Zeitung*, 1. duben 2010, <http://www.mv4you.de/file/sueddeutsche.de%20Fachkraeftemangel.pdf> (20. 04. 2010). V současné době má agentura „mv4you“ databázi čítající přibližně 6000 kvalifikovaných pracovníků, kteří její internetové stránky aktivně využívají pro vyhledání nabídek zaměstnání, srov. *ibid.*

²⁵⁴ Srov. originál „*Das eigene Image steht im Weg*“, srov. *ibid.*

²⁵⁵ Srov. Schneider, „Fachkräftemangel in Ostdeutschland. Liebesgrüße aus Schwerin“, *Süddeutsche Zeitung*, 1. duben 2010, <http://www.mv4you.de/file/sueddeutsche.de%20Fachkraeftemangel.pdf> (20. 04. 2010).

Universtiy of Technology, Business and Design“). V dubnu 2009 se tu, a sice ve spolupráci se zdejšími úřadem práce a místní obchodní a průmyslovou komorou, konala tzv. „*Firmenkontaktmesse*“, kontaktní veletrh firem. Akce, v rámci jejíhož průběhu jde o aktivní setkání domácích firem a místních studentů. Firmám, které hledají odborníky v oboru, se zde nabízí příležitost osobně oslovit své potenciální zaměstnance, případně je přímo zde získat pro svou myšlenku.²⁵⁶

²⁵⁶ Srov. Barbara Supp, „Goldener Osten. Ortstermin: Wie Mecklenburg-Vorpommern, das Notstandsgebiet der Deutschen, aus der Krise Kapital schlägt.“, *Spiegel Online*, 27. duben 2009, <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-65169746.html> (20. 04. 2010).

5 BÁDENSKO-WÜRTTEMBERSKO A FENOMÉN IMIGRACE

Bádensko-Württembersko je jihoněmeckou spolkovou zemí, která je nejen v této práci, nýbrž zcela reálně pomyslným protipólem Meklenburska-Předního Pomořanska. Jedním z významných faktorů, který ji do této konfrontační pozice staví, je migrační chování německého obyvatelstva, ale nejen jeho. Dlouhodobý migrační zisk, který pro Bádensko-Württembersko po roce 1989 znamenal nárůst počtu obyvatel, se projevoval v mnoha ohledech v pozitivním světle. Vzhledem k tomu, že je Bádensko-Württembersko v kontextu migračního chování jak německého, tak zahraničního obyvatelstva ve 20. stol. jednoznačně ve výhodě, nebudeme zde tomto ohledu pohlížet hlouběji do historie před rokem 1989.²⁵⁷ Na následujících stránkách si Bádensko-Württembersko představíme jako předobraz místa, na které se určité migrační skupiny rády uchylují, a sice se záměrem usadit se tu. Na základě geografické, demografické a socioekonomické charakteristiky této spolkové země se tu seznámíme s povahou imigrace po roce 1989 a jejími důsledky v demografickém a socioekonomickém ohledu.

5.1 Kontextuální charakteristika regionu

Spolková země Bádensko-Württembersko byla vytvořena 25. dubna 1952 na území zasahujícího do tří spojeneckých okupačních zón. Výrazná členitost tohoto regionu vycházející z historie tohoto území přispívala k bohaté kulturní rozmanitosti, náboženské nejednotnosti a různorodosti politických kultur. Odkazem na tyto diference a současně pokusem o jejich propojení, se stal spojovník v názvu nově vytvořené spolkové země.²⁵⁸

²⁵⁷ K migračním tendencím po roce 1945 blíže viz kapitola 3. 2.

²⁵⁸ Srov. Wehling, „Baden-Württemberg“, in *Die Deutschen Länder*, Wehling, 19–23; Reinhold Weber a Hans-Georg Wehling, *Geschichte Baden-Württembergs*. München: C. H. Beck Verlag, 2007, 110–115.

5.1.1 Geografická charakteristika

Spolková země Bádensko-Württembersko se rozkládá v jihozápadní části SRN a její rozloha činí 35 752 km². To odpovídá přibližně 10 % celkové plochy spolkové republiky, a tudíž se jedná, co do rozlohy, o třetí největší spolkovou zemi, hned po Bavorsku a Dolním Sasku. Bádensko-Württembersko má na severu společnou hranici se spolkovými zeměmi Porýní-Falc (93 km) a Hesensko (171 km) a na východě sousedí s Bavorskem (860 km). Na západě probíhá společná hranice s Francií (179 km) a na jihu se Švýcarskem (316 km).²⁵⁹

Ráz místní krajiny se vyznačuje velkou rozmanitostí. K významným krajinným územím, která udávají charakter zdejšího teritoria, patří zejména následující. Oblast tzv. Hornorýnského příkopu („*Oberrheingraben*“) v západní části Bádenska-Württemberska. Ta se řadí k jedněm z nejteplejších lokalit v SRN vůbec a je místem, kde se daří pěstování vinné révy a ovce. Směrem na východ se zvedá převážně hustě zalesněné středohoří Černý les („*Schwarzwald*“), na které navazuje horské pásmo a současně krasová oblast Švábský Jura („*Schwäbische Alb*“). V jihovýchodní části, u hranic s Bavorskem, se rozkládá kopcovitý kraj a typicky zemědělský region Horní Švábsko („*Oberschwaben*“) a také oblíbená rekreační destinace Bodamské jezero. Na severu převažují středohorské oblasti jako je Odenwald či Stromberg a hornaté území Švábský les. Tvář místní krajiny dotvářejí tři velké řeky. Rýn, který tvoří přírodní hranici s Francií a dále vodní toky Dunaj a Neckar.²⁶⁰

V průběhu 20. stol. prodělala geografická situace Bádenska-Württemberska markantní posun. Z poněkud ospalého a zapomenutého regionu bez přístupu k moři, a tudíž mimo hlavní dopravní cesty a navíc chudého na nerostné suroviny, se stal postupně hrdě se rozvíjející evropských region s ambicí růstu hlavně v oblasti kvalifikace pracovních sil, služeb a inovačních technologií. V kontextu Evropské Unie se tato spolková země dostala do centrální rozvojové zóny, tzv. modrého banánu. V rámci SRN se Bádensko-Württembersko, vedle Bavorska, vypracovalo do 80. let do pozice hospodářsky silné spolkové země s vysokým životním standardem a nadmíru

²⁵⁹ Srov. Wehling, „Baden-Württemberg“, in *Die Deutschen Länder*, Wehling, 17; Srov. údaje týkající se geografie, „Unser Land, Geografie“, oficiální zemský portál Bádenska-Württemberska, <http://www.baden-wuerttemberg.de/de/Geografie/85752.html> (28. 04. 2010).

²⁶⁰ Srov. *ibid.*, 17–19; Egert-Romanowska a Omilanowka, *Německo*, 300n.

pozitivní image a současně se stalo protipólem severních spolkových zemí (blíže viz kapitola 3.2).²⁶¹

5.1.2 Demografická charakteristika

V Bádensku-Württembersku se počet obyvatel od počátku 90. let 20. stol. zvýšil o téměř 10 %. V roce 1990 činil počet místního obyvatelstva 9.822 mil.²⁶², v roce 2008 to bylo 10.750 mil.²⁶³ S touto bilancí se Bádensko-Württembersko řadí mezi spolkové země s nejdynamičtějším a nejpozitivnějším populačním vývojem v SRN.²⁶⁴ Hlavním důvodem pro tento vývoj bylo dlouhodobé pozitivní migrační saldo.²⁶⁵

Věková struktura v Bádensku-Württembersku prodělala za posledních dvacet let následující změny. Zatímco na konci 80. let 20. stol. převažoval počet mladých lidí ve věku do 20 let nad počtem starých lidí ve věkové kategorii 60 až 85 let, na počátku 21. stol. se situace obrátila. Na konci roku 2000 bylo proto možné poprvé napočítat více starých lidí než těch mladších 20 let. Podíl mladých lidí na celkovém počtu obyvatelstva dnes činí něco málo přes 20 %, podíl těch mezi 20 a 60 lety se pohybuje kolem 55 % a podíl lidí starších 60 let se blíží 25 %.²⁶⁶

Na jedné straně je to neustále se snižující úmrtnost starých lidí, v jejichž důsledku dochází ke stárnutí populace. Na druhé straně je to snížená porodnost, která jde ruku v ruce s odkládáním rodičovství na pozdější věk. Dlouhodobě se objevuje trend rodin s jedním a maximálně dvěma dětmi. V evropském srovnání přibývá také těch,

²⁶¹ Srov. Gebhardt, „Baden-Württemberg: Raum, Grenzen, regionale Kontraste“, in *Baden-Württemberg. Gesellschaft, Geschichte, Politik*, Weber a Wehling, 34.

²⁶² Údaje o obyvatelstvu, „Bevölkerungsentwicklung in Baden-Württemberg nach Altersgruppen und Geschlecht“, internetový portál Zemského statistického úřadu Bádenska-Württemberska, <http://www.statistik.baden-wuerttemberg.de/BevoelkGebiet/Landesdaten/LRt0104.asp> (12. 04. 2010).

²⁶³ Jedná se o údaj zachycující stav k 31. 12. 2008 a zprostředkovaný internetovým portálem, jež sdružuje informace Spolkového statistického úřadu a zemských statistických úřadů („Statistische Ämter des Bundes und der Länder), „Gebiet und Bevölkerung – Fläche und Bevölkerung“, společný portál Spolkového statistického úřadu a zemských statistický úřadů, http://www.statistik-portal.de/Statistik-Portal/de_jb01_jahrtab1.asp (01. 04. 2010).

²⁶⁴ Statistisches Landesamt Baden-Württemberg (ed.), *Der demografische Wandel in Baden-Württemberg*. Stuttgart 2007, 8.

²⁶⁵ Srov. *ibid.*, 10.

²⁶⁶ Srov. *ibid.*, 8n.

kteří jsou bezdětní. Nedostatek nově narozených dětí způsobuje, že se obyvatelstvo není schopno samo přirozeně reprodukovat. V případě Bádenska-Württemberska byla však negativní bilance vyplývající z převahy úmrtnosti nad porodností doposud dlouhodobě dorovnáována migračním ziskem.²⁶⁷ Mezníkem se stal rok 2000, kdy bylo poprvé v historii Bádenska-Württemberska evidováno více starých než mladých lidí.²⁶⁸ I přes tyto tendence je Bádensko-Württembersko podle údajů zveřejněných Berlínským institutem pro obyvatelstvo a vývoj spolkovou zemí s nejmladším obyvatelstvem. Současně jde také o jedinou německou spolkovou zemi, ve které byla v roce 2004 vyšší porodnost než úmrtnost.²⁶⁹

Výsledkem snížené úmrtnosti novorozenců a současně neustále se snižující úmrtnosti starých lidí je rovněž zvyšování průměrné očekávané délky života zdejšího obyvatelstva. Jak ve spolkovém, tak také v evropském měřítku patří Bádensko-Württembersko již od počátku 70. let 20. stol. ke spolkovým zemím s vůbec nejvyšší průměrnou očekávanou délkou života. V letech 2004/06 se průměrná očekávaná délka života u mužů v Bádensku-Württembersku dostala na 78,0 let, u žen na 83,0 let.²⁷⁰

5.1.3 Socioekonomická charakteristika

Průměrná hustota zalidnění v Bádensku-Württembersku činí 300 obyvatel na km², což se rovná ve spolkovém srovnání šestému místu. Pro sídelní strukturu Bádenska-Württemberska jsou charakteristické menší a střední obce. Přibližně 80 % obcí čítá méně než 10 000 obyvatel. Velkoměsta, jejichž počet přesahuje 200 000 obyvatel, tu najdeme celkem čtyři, a sice hlavní zemské město Stuttgart, Mannheim, Karlsruhe a Freiburg. Právě regiony v blízkosti městských aglomerací se vyznačují největší hustotou zalidnění. Patří k nim v první řadě stuttgartský region (700 obyvatel/km²), region Dolní Neckar („*Unterer Neckar*“) a region Střední Horní Rýn

²⁶⁷ Srov. *ibid.*, 14n., 24.

²⁶⁸ Srov. Werner Brachat-Schwartz, „Neue Bevölkerungsvorausberechnung für Baden-Württemberg bis 2010.“, in *Statistisches Monatsheft Baden-Württemberg 2/2010*, Statistisches Amt Baden-Württemberg (ed.). Stuttgart, 2010, 5, http://www.statistik.baden-wuerttemberg.de/Veroeffentl/Monatshefte/PDF/Beitrag10_02_02.pdf (01. 05. 2010).

²⁶⁹ Srov. Kröhnert, Medicus a Klingholz, „Die demographische Lage der Nation“, 158.

²⁷⁰ Srov. Statistisches Landesamt Baden-Württemberg (ed.), *Der demografische Wandel in Baden-Württemberg*, 24–27.

(„*Mittlerer Oberrhein*“). K lokalitám s nízkou hustotou zalidnění se řadí region Franky („*Franken*“), dále region Bodamské jezero- Horní Švábsko („*Bodensee-Oberschwaben*“) a region Dunaj-Iller („*Donau-Iller*“) se 170 obyvateli/km².²⁷¹

Hospodářská struktura je velice různorodá a její podstatou jsou know-how a inovace. Důležitým odvětvím místního hospodářství je zejména zpracovatelský průmysl. Zde je možné najít největší podniky v zemi. Konkrétně se jedná v první řadě o strojírenství, automobilový průmysl s rozsáhlou sítí dodavatelských firem a elektrotechnický průmysl.²⁷² Významnou roli hraje rovněž spotřební průmysl, hlavně zpracovávání umělých hmot, dřevařský průmysl a textilní průmysl, který však ztratil na svém původním významu. Pouze okrajový význam má zemědělství. Poměrně slabou pozici, ve srovnání se zpracovatelským a spotřebním průmyslem, mají služby. Oblast služeb ovšem skrývá potenciál, který získává na důležitosti. Jde především o mediální, informační a komunikační služby, finančníctví a poradenství, jakož i výzkum a vývoj. Specifikem zdejšího regionu je velké množství středně velkých podniků, které se nacházejí zpravidla v rodinném vlastnictví. Jejich silnou stránkou je vynalézavost jejich majitelů a kvalitní zpracování produktů, díky nimž se zdejší výrobky proslavily v širokém okolí.²⁷³

S vývojem hospodářských oborů v minulých letech úzce souvisí také zaměstnanost v jednotlivých hospodářských oborech. Ta se v Bádensku-Württembersku vyvíjela od počátku 90. let následujícím způsobem. Již tak marginální podíl zaměstnanců v oblasti zemědělství, lesnictví a rybolovu, a sice 3,2 % v roce 1990, se do roku 2000 snížil na 2,4 % a do roku 2006 klesl až na 1,8 %. Pokles zaměstnanosti bylo možné evidovat v minulých letech rovněž v branži zpracovatelského průmyslu, a sice ze 47,2 % v roce 1990 na 40,7 % v roce 2000 a na 38,2 % v roce 2006. Naopak v oblasti služeb podíl zaměstnanosti kontinuálně vzrůstal. Zatímco v roce 1990 to bylo 49,5 %,

²⁷¹ Srov. údaje týkající se územního rozmístění obyvatelstva, „Die räumliche Bevölkerungsverteilung“, oficiální zemský portál Bádenska-Württemberska, http://www.baden-wuerttemberg.de/de/Die_raeumliche_Bevoelkerungsverteilung/85845.html (28. 04. 2010); Wehling, „Baden-Württemberg“, in *Die Deutschen Länder*, Wehling, 25.

²⁷² K tradičním firmám působícím v oboru automobilového průmyslu patří Daimler-Chrysler, Porsche nebo Audi-NSU, srov. Wehling, „Baden-Württemberg“, in *Die Deutschen Länder*, Wehling, 30; Data a fakta o hospodářství a službách v Bádensku-Württembersku, „Wirtschaft und Dienstleistung“, oficiální zemský portál, http://www.baden-wuerttemberg.de/de/Wirtschaft_und_Dienstleistung/85841.html (28. 04. 2010).

²⁷³ Ke slavným značkám, které mají svůj původ v Bádensku-Württembersku, patří např. stavební stroje, jeřáby, ale také chladničky Liebherr, cestovní autobusy Neoplan a Setra či spodní prádlo Triumph atd., srov. *ibid.*, 29n.; Weber a Wehling, „Geschichte Baden-Württembergs“, 123.

v roce 2000 už se jednalo o 56,9 % a do roku 2006 podíl zaměstnanosti vzrostl dokonce na 60,0 %.²⁷⁴

Průměrná hrubá mzda na zaměstnance v Bádensku-Württembersku patří ve spolkovém měřítku k jedněm z nejvyšších. V roce 2007 poprvé přesáhla hranici 20 000 EUR, a tudíž se pohybovala vysoko nad spolkovým průměrem (o cca 2000 EUR). Vyšší roční průměrné hrubé mzdy byly evidovány v roce 2007 už jen ve dvou severních městských státech, Hamburku a Brémách.²⁷⁵

Průměrná míra nezaměstnanosti je v Bádensku-Württembersku v porovnání s ostatními spolkovými zeměmi nízká a nachází se dlouhodobě pod spolkovým průměrem. V roce 1995 činila průměrná roční míra nezaměstnanosti 7,9 %, v roce 2000 to bylo jen 5,4 %, v roce 2005 se sice vyšplhala k 7,0 %, ale v roce 2008 už to bylo jen 4,1 %, což se rovná 229 129 nezaměstnaných. Nezaměstnaností byli v uplynulých letech přitom častěji postiženi muži než ženy. Hlavním důvodem pro nízkou míru nezaměstnanosti je kromě velké rozmanitosti v hospodářské struktuře, také vyváženost regionálních struktur.²⁷⁶

Co se týká hospodářské výkonnosti, zaujímá Bádensko-Württembersko ve srovnání s ostatními spolkovými zeměmi, ale také s ostatními regiony Evropské unie dlouhodobě vedoucí pozice, čímž se řadí hospodářsky nejsilnějším místům. Po propastném propadu hrubého domácího produktu per capita v r. 1993, kdy došlo oproti předchozímu roku ke změně o -4,1 a který nastal v důsledku německého sjednocení, bylo možné v letech 1994 až 2001 sledovat meziroční nárůst. Teprve roky 2002 a 2003 přinesly opět meziroční pokles a záporné hodnoty. Následujícím období hrubý domácí produkt meziročně narůstal, přičemž vrcholem byl rok 2006, kdy HDP per capita vzrostl oproti předešlému roku o 5,2.²⁷⁷

²⁷⁴ Srov. Statistisches Landesamt Baden-Württemberg (ed.), *Entwicklungen und Strukturen des Arbeitsmarktes in Baden-Württemberg*, Stuttgart, 2007, 12, <http://www.statistik.baden-wuerttemberg.de/Veroeffentl/803307004.pdf> (28. 04. 2010).

²⁷⁵ Srov. Statistisches Landesamt Baden-Württemberg (ed.), *Baden-Württemberg – ein Standort im Vergleich*, Stuttgart, 2009, 60n., <http://www.statistik.baden-wuerttemberg.de/Veroeffentl/803609002.pdf> (28. 04. 2010).

²⁷⁶ Srov. údaje vztahující se k roční průměrné míře nezaměstnanosti, „Arbeitslose in Baden-Württemberg“, oficiální internetové stránky Zemského statistického úřadu v Bádensku-Württembersku, http://www.statistik.baden-wuerttemberg.de/ArbeitsmErwerb/Landesdaten/AL_JD.asp (28. 04. 2010).

²⁷⁷ Srov. údaje týkající se hospodářského růstu, „Indikatoren zum Thema »Volkswirtschaft, Branchen, (URS), Konjunktur, Preise«, portál Zemského statistického úřadu v Bádensku-Württembersku, http://www.statistik.baden-wuerttemberg.de/VolkswPreise/Indikatoren/VW_wirtschaftswachstum.asp

5.2 Charakteristika imigračních skupin aneb kdo přichází a zůstává?

Bádensko-Württembersko, jehož kontextuální portrét tu byl právě představen, je možné považovat za prototyp místa, které bylo a je oblíbeným cílem v rámci vnitřní migrace německého obyvatelstva v SRN, a sice nejen po roce 1990. Od počátku 90. let evidovalo Bádensko-Württembersko nepřetržitě, až na výjimky v letech 1993 až 1997, migrační zisk. Převážně pozitivní hodnoty migračního salda mají pro tuto jižní spolkovou zemi obrovský význam. Jednak je lze dlouhodobě považovat za rozhodující faktor, který přispíval k navyšování počtu místní populace, jednak byl a je jakýmsi dorovnávacím elementem, jež kompenzoval a kompenzuje i dnes snižující se četnost porodů a jednak v důsledku převahy určitých věkových kategorií mezi imigranty zpomaloval stárnutí zdejšího obyvatelstva. Tento nadmíru pozitivní vliv migračního zisku může být viděn současně jako jeden z důvodů, proč Zemský statistický úřad Bádenska-Württemberska v letech 1990 až 2008 nevyhodnocoval data týkající se vystěhovalectví z, resp. přistěhovalectví do Bádenska-Württemberska přes zemskou hranici, tzn. v rámci vnitřní migrace v SRN, podle pohlaví a věku. Zároveň lze na tomto základě vyvozovat, že jsou to hlavně mladí lidé ve věku do 30 let, kteří sem přicházejí buď za studiem, nebo za prací. Přesun obyvatelstva německé národnosti ze severních spolkových zemí SRN, ale i ze zbytku německého území do Bádenska-Württemberska není problémem. Nejsou třeba náročná a nákladná integrační opatření jako je tomu v případě imigrace cizinců. Jako další příčinu pro nediferenciaci migračních skupin podle základních demografických třídících znaků lze chápat fakt, že za dlouhodobým migračním ziskem Bádenska-Württemberska stojí v první řadě vysoké počty příchozích cizinců. Také po roce 1990 tato jižní spolková země evidovala vyšší migrační zisk z pohybu cizinců spojeného s překročením spolkové hranice než z přesunu obyvatel uvnitř SRN.²⁷⁸

Celkem do Bádenska-Württemberska přišlo v období let 1990 až 2008 ze zbytku spolkové republiky 2 072 175 obyvatel německé národnosti. Migrační saldo, resp.

(28. 04. 2009); Statistisches Landesamt Baden-Württemberg (ed.), *Baden-Württemberg – ein Standort im Vergleich*, Stuttgart, 2009, 38, <http://www.statistik.baden-wuerttemberg.de/Veroeffentl/803609002.pdf> (28. 04. 2010).

²⁷⁸ Imigrací cizinců do Bádenska-Württemberska se doposud zabývalo mnoho výzkumů. Tomuto tématu byla věnována řada publikací a rovněž zpracování dat vztahujících se k migraci cizinců do Bádenska-Württemberska je podrobnější.

migrační zisk činil ve stejném časovém úseku celkem +249 178. Nejvyšší počty migračního salda bylo přitom možné evidovat v letech 1990 a 1991, a sice 32 139, resp. 38 227, kdy bylo hlavním důvodem vysokého počtu přicházejících sjednocení Německa. V následujících letech byla evidována nepřetržitá migrační ztráta (v roce 1993: -1301; 1995: -4106; r. 1997: -4766), která však byla dorovnáována počtem příchozích cizinců. Teprve v letech 2001 a 2002 bylo možné zaznamenat po delší době výrazně vyšší hodnoty migračního salda, a sice 38 735, resp. 33 835, kdy se lze domnívat, že se mohly projevit dopady hospodářské krize z roku 2001. Další možnou příčinu lze vidět rovněž v posílení pozitivního obrazu této spolkové země ve srovnání s ostatními, zejména severními a východními spolkovými zeměmi. V období, které následovalo, vykazovalo migrační saldo sice neustále pozitivní hodnoty, ale tendence byla převážně klesající.²⁷⁹ Na základě dat, která evidují počty příchozích podle země původu z let 2004 až 2008 bylo v uplynulých letech možné pozorovat následující tendence. Nejvíce občanů německé národnosti mířilo do Bádenska-Württemberska ze sousedních spolkových zemí, čímž se opět potvrzuje, že čím menší vzdálenost, tím intensivnější mobilita. To znamená, že nejčastěji sem přicházeli lidé z Bavorska, celkem se jednalo o 128 914 osob. Na pomyslném druhém místě sice stojí Severní Porýní-Vestfálsko se 77 280 osobami, ale hned za ním se řadí Hesensko (62 596 osob) a Porýní-Falc (54 669 osob). Za nimi se umístilo severoněmecké Dolní Sasko s více jak 45 000 odchozími. Poté následuje skupina pěti východoněmeckých spolkových zemí v čele se Saskem (36 664 osob) a včetně Berlína (25 125 osob). Na pomyslném konci řady zůstaly téměř všechny severní spolkové země a Sársko (13 582 osob). Ze Šlesvicka-Holštýnska sem přišlo 12 361 osob, z Hamburku 9 142 osob, z Meklenburska-Předního Pomořanska 8 492 osob a z Brém 3 597 osob. Celkově tak ze severního Německa do Bádenska-Württemberska přišlo v letech 2004 až 2008 bezmála 80 000 osob německé národnosti.²⁸⁰

²⁷⁹ Vlastní výpočty vycházející z údajů zveřejněných Zemským statistickým úřadem Bádenska-Württemberska, „Wanderungen in Baden-Württemberg“, portál Zemského statistického úřadu v Bádensku-Württembersku, <http://www.statistik-bw.de/BevoelkGebiet/Landesdaten/LRt0114.asp> (30. 04. 2010); „Wanderungen der Ausländer in Baden-Württemberg“, portál Zemského statistického úřadu Bádenska-Württemberska, <http://www.statistik-bw.de/BevoelkGebiet/Landesdaten/LRt0604.asp> (30. 04. 2010). V tabulce, ze které tyto údaje vycházejí, bylo přistoupení bývalé NDR 3. října 1990 zohledněno teprve v roce 1991.

²⁸⁰ Vlastní výpočty vycházející z tabulek vztahujících se k pohybu obyvatelstva přes zemskou hranici v letech 2004 až 2008 podle země původu a cílového místa zprostředkované Zemským statistickým úřadem Bádenska-Württemberska.

Vzhledem k tomu, že statistické údaje Zemského statistického úřadu v Bádensku-Württembersku jsou, co do diferenciací dat o pohybu obyvatelstva poněkud skoupé, je možné zmapovat pouze intenzitu a směr migračních proudů, které po roce 1989 směřovaly do této spolkové země. Statistické údaje třídící migrační proudy podle pohlaví, věku a rodinné stavu nejsou v případě Bádenska-Württemberska vůbec vyhodnocovány a publikovány. Na tomto základě lze na jedné straně migrační chování obyvatelstva směřujícího do Bádenska-Württemberska interpretovat za pomoci informací vyhodnocených z dat, které zprostředkoval Statistický úřad v Meklenbursku-Předním Pomořansku (viz kapitola 4.2), na druhé straně je možné usuzovat z toho, že imigrace německého obyvatelstva do Bádenska-Württemberska není prezentována jako problém, ale naopak se, jak již bylo výše naznačeno, projevuje převážně pozitivně. Navíc obecně platí, že nejpočetnější a nejaktivnější migrační skupinu tvoří zpravidla mladí kvalifikovaní lidé ve věku zhruba do 30 let.

Velmi podstatnou fází migračního procesu je také fáze rozhodování o migraci. Doprovodnou, avšak velmi významnou roli zde sehrává sociální komunikace a způsob získávání a předávání informací. Lidé, kteří začnou uvažovat o změně svého působiště, se mají tendenci cíleně informovat. Se změnou přesunutí životního středobodu souvisí celý soubor informací, které si je nutné před učiněním finálního kroku opatřit. Jednak jde o informace vztahující se buď ke studiu či pracovnímu místu, jednak o informace o možnostech bydlení a potažmo také o místní síti služeb. Vedle informací zprostředkovaných přímo a v osobní rovině, zpravidla příbuznými či známými se zkušenostmi s životem v potenciálním cílovém místě, mohou mít značný vliv také informace získané nepřímo a zakládající se na neosobním kontaktu. Jedním z velmi výbojných způsobů, jak získat chybějící pracovní síly, jsou nejrůznější náborové kampaně („*Anwerbekampagne*“). Náborové akce v rozměru, o jakém se o nich psalo v minulých letech v německém tisku např. v případě Hesenska či Severního Porýní-Vestfálska, nejsou v případě Bádenska-Württemberska známy.²⁸¹ Ovšem

²⁸¹ V případě Hesenska se jednalo o náborovou kampaň celospolkového rozměru, která odstartovala v létě 2008 a kterou iniciovalo Zemské ministerstvo kultury v Hesensku. Kampaň se zaměřovala na získání pedagogů pro výuku matematicko-přírodovědných předmětů. Pod heslem „Rozdáváme hlavní role v Hesensku“ („*Hauptrollen in Hessen zu vergeben*“) se tato spolková země snažila pro své školství získat více jak 2500 učitelů, čímž vyvolala obavy zejména v sousední spolkové zemi Porýní-Falc, srov. článek „VBE-Landesvorsitzender befürchtet Lehrermangel durch hessische Anwerbekampagne.“, *businessson*, 24. červen 2008, http://berlin.business-on.de/archiv/2008-06-24-vbe-landesvorsitzender-befuerchtet-lehrermangel-durch-hessische-anwerbekampagne-archiv_kat76_id1173.html (30. 04. 2010). Také článek německých novin „Frankfurter Allgemeine Zeitung“ z léta 2008 informoval o nedostatku odborných pracovních sil v Severním Porýní-Vestfálsku. Zejména poptávání byli v té době svářeči, průmysloví

novinové články, které v roce 2008 o zmíněných náborových kampaních informovaly, uváděly rovněž informaci, že nedostatek odborných pracovních sil zejména z oblasti zpracovávání kovů je žhavým tématem také v Bádensku-Württembersku, a proto co zatím není, může brzy být.²⁸² Navíc prognózy o nedostatku odborně kvalifikovaných pracovních sil v nejrůznějších oborech od počátku 90. let získávají na intenzitě, již nyní jsou alarmující a boj o odborníky v oboru se již stal realitou. Právě takovéto veřejně prezentované kampaně mohou být tím hybným prvkem, který vybrané skupiny stimuluje k definitivnímu přesídlení z jedné spolkové země do jiné.

Dalšími o něco méně „agresivními“ případy jsou tzv. reklamní kampaň a kampaň orientovaná na získání sympatií“ („*Werbe- und Sympathiekampagne*“), jejichž iniciátorem je spolková země Bádensko-Württembersko. Tato akce započala v říjnu 1999 a v jejím středu stál tehdy slogan „My umíme vše. Kromě spisovné němčiny“ („*Wir können alles. Außer Hochdeutsch*“), který postupem času zlidověl. Cílem této akce bylo a je prezentovat tuto spolkovou zemi, jakož i její hospodářskou vyspělost v pozitivním světle a zvýšit tak její atraktivnost. Stanovení tohoto cíle se zakládalo především na domněnce, že nedostatečné povědomí o Bádensku-Württembersku by pro ni mohlo znamenat nevýhodu ve vztahu k ostatním nejen spolkovým, ale také evropským zemím. Současně šlo také o posílení její konkurenceschopnosti mj. ve hře o pracovní síly. Záběr této akce byl však širší a zároveň mířil také na potenciální investory a turisty. K předním reklamním prostředkům, kterými se tato agitace snažila a snaží zaujmout, patří v první řadě různé televizní spoty vysílané v nejsledovanějších vysílacích časech a dále hlavně prezentace a nejrůznější speciální přílohy v tištěných médiích, jakož i velkoplošné venkovní reklamy např. na taxících či letadlech apod.²⁸³

mechanici, zámečníci, dále také elektrikáři a instalatéři. V důsledku nedostatečné efektivnosti zveřejňovaných nabídek práce a poptávání u pracovních úřadů, se jedna z personálních agentur z oblasti Porúří tehdy rozhodla pro přímé oslovení potenciálních spolupracovníků pro kovozpracující podniky přímo v několika východoněmeckých městech. Jednalo se např. o města Cottbus, Wittenberge či Neubrandenburg. Byly zřízeny provizorní kanceláře, ve kterých probíhal aktivní nábor pracovních sil, formou přijímacích pohovorů, srov. Christian Geinitz, „*Fachkräftemangel. Von Cottbus in die weite Welt*“, *FAZ*, 17. červenec 2008, <http://www.fazfinance.net/Aktuell/Wirtschaft-und-Konjunktur/Von-Cottbus-in-die-weite-Welt-Von-Cottbus-bis-nach-Suedafrika-9158.html> (30. 04. 2010).

²⁸² Srov. *ibid.*

²⁸³ „*Werbe- und Sympathiekampagne des Landes Baden-Württemberg*, oficiální zemský portál Bádenska-Württemberska, http://www.baden-wuerttemberg.de/de/Werbe-_und_Sympathiekampagne/124658.html (30. 04. 2010) a na „*Werbeziele*“, oficiální zemský portál Bádenska-Württemberska, <http://www.baden-wuerttemberg.de/de/Werbeziele/124665.html> (30. 04. 2010).

Z těchto dvou, resp. tří, příkladů vyplývá, že si německé spolkové země uvědomují, že informace mají při utváření obrázku o daném místě rozhodující význam. To jaké prostředky a jaké cesty pro zprostředkování svého „poselství“ použijí, záleží hodně na tom, jaký cíl svým počínáním sledují, ale také jak akutní je problém, který jejich prostřednictvím chtějí řešit. Zatím co náborové kampaně jednoznačně a bez okolků cílí na získání konkrétních pracovních sil, jsou reklamní kampaň a kampaň orientovaná na získání sympatií spíše emoční záležitostí, která chce podpořit pozitivní image daného místa a vzbudit tak sympatie u potenciálních nově příchozích obyvatel.

5.3 Důsledky imigrace pro spolkovou zemi

Imigrace německého obyvatelstva ze severu SRN, jakož i z ostatních částí spolkové republiky do Bádenska-Württemberska se doposud projevovala v mnoha ohledech převážně v pozitivním světle. První z příznivých a významných efektů dosavadního vývoje vyplývajících z pozitivní vnitroněmecké migrační bilance, se ukazoval a ukazuje ve věkové struktuře. Zvýšená mobilita některých věkových skupin přispěla ke zpomalení stárnutí populace, které je zhruba od 70. let 20. stol. celoněmeckým trendem a spočívá ve snižující se porodnosti a zvyšující se průměrné délce života u obou pohlaví.²⁸⁴ Jednak nově příchozí alespoň částečně vyrovnávali klesající fertilitu, jednak zachovávali příznivé rozložení věkové struktury, tzn. i přes neustále se zvyšující počet starých lidí, byl zachován vyšší počet mladých lidí.

Selektivní charakter imigrace vedl v minulých letech, jak vyplývá ze studie Berlínského institutu pro obyvatelstvo a vývoj, dokonce k situaci, kdy byl v některých velkých hospodářsky rozvinutých univerzitních městech Bádenska-Württemberska počet mladých žen ve věku 18 až 30 let vyšší, než počet mladých mužů. Výrazným příkladem je město Heidelberg v severozápadní části Bádenska-Württemberska. To zaznamenalo ve srovnání s ostatními místy v této spolkové zemi nadprůměrně vysoký počet mladých žen. Konkrétně se jednalo v roce 2000 o následující bilanci: 122 žen na 100 mužů ve věku mezi 18 a 30 lety. Na jedné straně tato tendence sice svádí k interpretaci, že vysoký počet mladých žen rovná se vysoký počet potenciálních matek. Na druhé straně je toto tvrzení možné relativizovat, neboť mladé ženy, které sem přicházely, nezřídka

²⁸⁴ Herwig Birg, *Die demographische Zeitwende: Der Bevölkerungsrückgang in Deutschland und Europa*. München: C. H. Beck, 2001, 18.

mířily za vysokoškolským vzděláním, které v Heidelbergu nabízí hned několik institucí. Jednak se tu nalézají univerzity s vůbec nejdelší tradicí v Německu, několik etablovaných vysokých škol, jednak tu najdeme také několik prestižních výzkumných institutů. Akademické vzdělání a vysoká kvalifikace hovoří spíše ve prospěch pracovní kariéry, než ve prospěch potomstva. Rozhodnutí stát se matkou, resp. rodiči se tak buď odsouvá do pozdějšího věku, než bylo dosud obvyklé, nebo není vůbec uskutečněno. I přes skutečnost, že město Heidelberg vykazovalo v minulých letech ve spolkovém měřítku druhou nejnižší míru fertility hned po městě Würzburg, byla tato velmi nízká porodnost schopna zabezpečit přirozený přírůstek obyvatelstva.²⁸⁵

Tomu odpovídá i trend, který lze sledovat v Bádensku-Württembersku ve vývoji struktury domácností. Navzdory pozitivnímu vlivu imigrace a příchodu mladých žen do země, se struktura domácností vyznačuje nízkým počtem dětí. Již několik let převažují rodiny s jedním či maximálně s dvěma dětmi a stoupá počet těch, kteří se rodičovské role vzdávají úplně. Zatímco v roce 1990 připadalo na jednu německou ženu v Bádensku-Württembersku 1,40 dítěte, v roce 2000 už to bylo 1,32 dítěte a v roce 2008, 1,34 dítěte.²⁸⁶

Vysoké počty příchozích směřujících do Bádenska-Württemberska z ostatních spolkových zemí, přispívaly k zvýšení počtu obyvatelstva a rozrůstání městských aglomerací, které jsou jedním z charakteristických znaků sídlení struktury Bádenska-Württemberska. Vedle zvyšování počtu obyvatel ve zdejších velkých univerzitních městech Heidelberg a Freiburg, u kterých se výrazně projevil selektivní charakter migrace, se imigrace německého obyvatelstva projevila zejména u zemského kraje Heilbronn ležícího na severu Bádenska-Württemberska a u města Ulm, které se nachází na východě spolkové země, u hranic s Bavorskem.²⁸⁷

²⁸⁵ Srov. Kröhnert, Van Olst a Klingholz, „Deutschland 2020“, 80, 82, http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Studien/D_2020_Webversion.pdf (20. 04. 2010); Srov. Kröhnert, Medicus a Klingholz, „Die demographische Lage der Nation“, 165.

²⁸⁶ Srov. Statistisches Landesamt Baden-Württemberg (ed.), *Der demografische Wandel in Baden-Württemberg*. Stuttgart 2007, 15; údaje vztahující se k obyvatelstvu a typům rodin, „Familien in Zahlen“, internetové stránky Zemského statistického úřadu Bádenska-Württemberska, http://www.statistik.baden-wuerttemberg.de/BevoelkGebiet/FaFo/Familie/famZ_01_07.asp (30. 04. 2010). Obecně platí, že cizinky žijící v SRN přivádějí na svět ve srovnání s německými ženami vyšší počet dětí, čemuž odpovídá i průměrný počet dětí připadající na jednu cizinku v Bádensku-Württembersku (1990: 2,14; 2008: 1,54). V průběhu minulých let však bylo možné zaznamenat, že také u cizinek má četnost porodů v této spolkové zemi klesající tendenci, srov. *ibid.*

²⁸⁷ Srov. Kröhnert, Medicus a Klingholz, „Die demographische Lage der Nation“, 161–163.

Příchod mladých lidí do regionu obecně znamená oživení v mnoha směrech. Mladí lidé jsou často impulsem pro nejrůznější změny a garantem pro rozvoj regionu. Nově příchozí v minulosti znamenali a znamenají pro Bádensko-Württembersko i dnes nejen akademický potenciál a novou, ve většině případů odborně kvalifikovanou, pracovní sílu, které se tu díky místní rozmanité hospodářské struktuře nabízí řada možností, ale jejich přítomnost nahrávala a nahrává také udržení stávající nabídky služeb, příp. jejímu rozvoji.

Přistěhovalectví do Bádenska-Württemberska, které jde ruku v ruce se zvyšováním počtu obyvatel, přispělo k výraznému úbytku volných ploch. V důsledku tohoto vývoje, se nastartoval proces zvyšování cen pozemků. Zejména v případě velkých měst, v čele s hlavním zemským městem Stuttgart, se ceny pozemků v Bádensku-Württembersku v minulých letech vyšplhaly tak vysoko, že ve spolkovém srovnání patří k vůbec nejvyšším.²⁸⁸

Tuto nadměru výhodnou situaci, která z migračního chování obyvatelstva přicházejícího do Bádenska-Württemberska pro tuto spolkovou zemi v minulých letech plynula a stále ještě plyne, není do budoucna reálně možné zachovat. I když do Bádenska-Württemberska přicházeli po roce 1989 převážně mladí lidé ve věku mezi 20 a 30 lety, a přestože se jednalo velmi často o ženy, hrozí také této jihoněmecké zemi výhledově dramatická změna věkové struktury obyvatelstva. Jednak tito původně mladí přistěhovalci stárnou, jednak nebyla porodnost u mladých žen, které sem přišly nadprůměrná, spíše naopak. Podle nejnovějších prognóz do roku 2060, by mělo být Bádensko-Württembersko již v roce 2030 konfrontováno se situací, kdy bude počet místních obyvatel ve věku nad 60 let dvojnásobný v porovnání s počtem lidí ve věku do 20 let. Ukazuje se, že proces stárnutí neodkladně dopadne také na zemi, která má ve spolkovém srovnání vůbec nejpříznivější bilanci věkové struktury, přičemž je odhadováno, že migrační zisk bude tento proces schopen pouze přibrzdit, nebude mu však moci zabránit.²⁸⁹ Tato předpověď nekreslí Bádensku-Württembersku příznivé

²⁸⁸ Blíže srov. „Modellvorhaben zur Eindämmung des Landschaftsverbrauchs durch Aktivierung des innerörtlichen Potenzials“, internetový portál Zemského ministerstva pro venkov, výživu a ochranu spotřebitele („*Ministerium für ländlichen Raum, Ernährung und Verbraucherschutz*“), věnovaný otázce nadměrné spotřeby půdy, <http://www.melap-bw.de/themen/flaechenverbrauch.html> (01. 05. 2010).

²⁸⁹ Srov. Brachat-Schwartz, „Neue Bevölkerungsvorausberechnung für Baden-Württemberg bis 2060.“, in *Statistisches Monatsheft Baden-Württemberg 2/2010*, Statistisches Amt Baden-Württemberg (ed.), 5, http://www.statistik.baden-wuerttemberg.de/Veroeffentl/Monatshefte/PDF/Beitrag10_02_02.pdf (01. 05. 2010).

vyhlídky. Navíc ve spojitosti s předpovídanou změnou ve věkové struktuře bude třeba nové nastavení služeb, resp. zintenzivnění některých druhů služeb. Poptávka se zvýší zejména u pečovatelských služeb. Podle propočtů Zemského statistického úřadu Bádenska-Württemberska by se měla potřeba personálu v oblasti pečovatelských služeb do roku 2031 zvýšit o 62 až 91 %. To by znamenalo oproti dnešnímu počtu 97 800 zvýšení na přibližně 158 000 až 187 000 osob v tomto oboru. Tato prognóza vychází přitom z předpokladu, že se početní poměr mezi osobami vyžadujícími péči a pečovateli nebude do roku 2031 výrazně měnit.²⁹⁰ Obdobná situace je odhadována také v případě bytové struktury. Pro stárnoucí obyvatelstvo bude nutno zajistit dostatek bytů, přizpůsobených jejich potřebám.

²⁹⁰ Srov. Statistisches Landesamt Baden-Württemberg (ed.), „*Pressemitteilung 213/2009. Zusätzlicher Bedarf an Pflegepersonal könnte bis zum Jahr 2031 zwischen 60 000 und 89 000 Personen betragen*, Stuttgart, 2009, <http://www.statistik.baden-wuerttemberg.de/Pressemitt/2009213.asp> (01. 05. 2010).

ZÁVĚR

Významné mezníky německých dějin, kterými jsou pád berlínské zdi a německé sjednocení, nabádají nejen k rekapitulaci, ale také k bilancování. Výročí jako jsou tato, vybízejí k otázce, co přineslo uplynulých dvacet let existence sjednoceného Německa, případně jakými změnami prošel tento stát v minulých dvaceti letech. Jedním z výrazných témat, které není v tomto kontextu v dostatečné míře akcentováno a reflektováno, je problematika severojižní migrace německého obyvatelstva v rámci SRN. Přitom vývoj migračního chování obyvatelstva v daném státě má fatální důsledky pro jeho demografickou, socioekonomickou, jakož i hospodářskou a politickou situaci a ve zmíněných dimenzích v dlouhodobém horizontu ovlivňuje jeho rovnováhu. Toto téma je navíc o to závažnější, že nakročený migrační trend není možné zvrátit v jediném okamžiku. Jeho usměrnění žádá změnu, která je časově náročná a vyžaduje důsledný a sehraný přístup těch, kteří o tuto změnu usilují. Jedná se o trend, který není nezvratný, avšak jeho změna se rovná běhu na velmi dlouhou trať.

Severojižní migrace německého obyvatelstva, na níž mělo značný vliv specifické nastavení rámcových podmínek v Německu v letech 1989/1990, se projevila ambivalentně, což přispělo k výrazným rozdílům v regionálním rozmístění obyvatelstva, jakož i ke značným diskrepancím v jeho složení. Zatímco severní spolkové země německé obyvatelstvo opouštělo, jižní spolkové země byly tím, kdo z jeho přesunů profitoval. U severoněmeckých spolkových zemí Dolního Saska a Šlesvicka-Holštýnska byla ztráta německého obyvatelstva, která se dostavila v důsledku vnitroněmecké emigrace vždy kompenzována příchodem zahraničních imigrantů. Obdobně na tom byly i oba městské státy Hamburk a Brémy. Brémy mohly dorovnat ztrátu německého obyvatelstva příchodem cizinců. Hamburk měl a má na severu Německa v mnoha ohledech výjimečné postavení, a proto byl a je lákavým cílem nejen pro cizince, ale i pro německé obyvatelstvo z ostatních částí SRN. Alarmujícím případem bylo a je Meklenbursko-Přední Pomořansko. V případě této severní spolkové země nebyly počty odchozích v dostatečné míře vyrovnávány počtem nově příchozích, příp. nově narozených. Naproti tomu oba jižní spolkové státy z přesunů německého obyvatelstva profitovaly. Zářným příkladem nárůstu obyvatelstva v důsledku imigrace a v souvislosti s tím konkurentem Meklenburska-Předního Pomořanska v migrační problematice bylo a je Bádensko-Württembersko. Zatímco Meklenbursko-Přední Pomořansko ztratilo v letech 1990 až 2008 ve prospěch jiných spolkových zemí celkem 615 426 obyvatel německé národnosti, usídlilo se v Bádensku-Württembersku ve

stejném časovém období nově celkem 2 072 175 osob s německou národností, což značně přispělo k nerovnoměrnému rozmístění obyvatelstva v SRN. Meklenbursko-Přední Pomořansko bylo po roce 1989 konfrontováno s migrační ztrátou -201 024 osob, naproti tomu Bádensko-Württembersko zaznamenalo migrační zisk ve výši +249 178 osob. Nevyšší reálnou ztrátu, resp. nejvyšší reálný migrační zisk evidovalo Meklenbursko-Přední Pomořansko, resp. Bádensko-Württembersko v popřevratovém období. Hlavním důvodem pro vysoké počty vystěhovalých z Meklenburska-Předního Pomořanska, resp. nově přistěhovalých do Bádenska-Württemberska, byl vznik zcela nové situace a příležitosti, které vyplynuly z pádu berlínské zdi a následovného německého sjednocení. Na jedné straně to byl katastrofální stav meklenburského a pomořanského hospodářství a s tím související dramatické poměry na místním pracovním trhu, na druhé straně vysoce pozitivní image Bádenska-Württemberska ve spolkovém měřítku, co se hospodářské výkonnosti a kvality života týká. Druhou největší migrační ztrátu, resp. druhý největší migrační zisk, bylo možné pozorovat v prvních letech nového století. Toto zvýšení počtu vystěhovalých, resp. nově přistěhovalých, je možné vysvětlovat jednak tím, že Německo muselo v období po roce 2001 čelit dopadům hospodářské krize, které se promítly mj. i do situace na pracovním trhu, jednak rovněž tím, že přelom století byl vnímán ze strany obyvatel Meklenburska-Předního Pomořanska jako symbolický převrat, a tudíž jako čas podniknout zásadní změnu. Současně je na něj možné pohlížet jako na odpověď na jen velmi pomalu a těžkopádně se zlepšující místní stav s ohledem na situaci na zdejším pracovním trhu, úroveň platů, ale také hospodářskou monostrukturu, kvalitu vysokého školství, stejně jako úroveň životního standardu ve spolkovém srovnání.

Naproti tomu získávalo Bádensko-Württembersko ještě více na své pozitivní image a bylo na ni nahlíženo jako na vzorovou spolkovou zemi nabízející lepší vyhlídky. Jistě svůj přínos měly i reklamní kampaň a kampaň orientovaná na získání sympatií, které provázel slogan „My umíme vše. Kromě spisovné němčiny.“ Ty odstartovaly na konci 90. let a Bádensko-Württembersko se v nich snažilo získat si sympatie u zbytku Německa a zatraktivnit se v jeho očích. Svou roli sehrál faktor regionální image, tedy faktor spíše psychologického rázu, ale zajisté také v případě Meklenburska-Předního Pomořanska. S ohledem na výše jmenované body měla však image této severní spolkové země zpravidla negativní náboj a sami obyvatelé se cítili být stavěni do pozice outsiderů, kteří uzavírají řadu. Tato zvenčí přisuzovaná pozice byla následně reflektována i do jejich vlastního hodnocení sebe sama, resp. jejich

vlastního regionu a potažmo jejich domovské spolkové země. I tato na první pohled, zdánlivá malichernost, rozhodla v minulosti o směru migrace v neprospěch Meklenburska-Předního Pomořanska.

Pro obě spolkové země platí, že to byli po roce 1989 především mladí lidé, kdo opouštěl Meklenbursko-Přední Pomořansko a kdo se nově usazoval v Bádensku-Württembersku. V případě Meklenburska-Předního Pomořanska mělo migrační chování odcházejícího obyvatelstva silně selektivní ráz. Byly to hlavně mladé svobodné ženy ve věku mezi 20 a 25 lety, které v minulých letech této spolkové zemi ukázaly svá záda, což vedlo k tzv. feminizaci migrace. K místům, která si tato migrační skupina volila za cílová, patřily vedle sousedních spolkových zemí a spolkové země Severní Porýní-Vestfálsko, obě jižní spolkové země, Bádensko-Württembersko a Bavorsko. Výrazné selektivitě migračního chování nahrával mj. fakt, že mladí lidé jsou, co se změn týká, obecně mnohem flexibilnější, než je tomu u starší generace. Jsou v menší míře fixováni na místo svého původu a navíc jsou skupinou, kterou zasáhne nejširší spektrum informačních zdrojů.

Z depopulace Meklenburska-Předního Pomořanska v období po roce 1989, která jde ruku v ruce s nízkým zájmem nejen německého, ale také zahraničního obyvatelstva, usadit se zde, vyplývá několik důsledků, které se již projevily v mnoha ohledech a které budou mít při setrvání tohoto trendu také do budoucna obrovský dopad. Tendence migračního chování obyvatel Meklenburska-Předního Pomořanska se nejfatálnějším způsobem projevily v demografické struktuře místního obyvatelstva, co do věku a pohlaví. Selektivní charakter migrace, projevující se odchodem mladých svobodných lidí dramaticky podpořil nakročený trend stárnutí zdejšího obyvatelstva. Vzhledem k velkému množství mladých svobodných žen, které odtud odešly v předešlých letech, se v některých regionech na východě této spolkové země výrazně snížil počet potenciálních partnerek, resp. manželek, pro místní muže a v souvislosti s tím také počet potenciálních matek. Snížený počet potenciálních matek a navíc trend snižující se porodnosti nenahrával, resp. bránil a brání přirozenému přírůstku zdejší populace, a tudíž přirozenému rozvoji řady regionů této spolkové země.

Odliv mladých lidí celkově, jakož i ztráta mladých žen ve svých specifických konkvencích, se odráží i ve tváři místní společnosti. Na místech jako jsou příhraniční oblasti na východě spolkové země, jmenovitě v první řadě zemský kraj Uecker-Randow, vedle sebe najdeme jednak tzv. provinční mládež, která čeká na první vhodnou příležitost opustit po vzoru svých vrstevníků rodný kraj, jednak mladé muže

s nelichotivým společenským profilem, často nezaměstnané s nízkým dosaženým vzděláním, jednak stárnoucí obyvatelstvo bez potřeby měnit místo svého působiště. Tato seskupení obyvatel, která se v důsledku selektivního rázu migrace během minulých let utvořila, mají i své osobité projevy chování. Vyrůstá tu generace, která žije v domnělé normalitě a která si vštěpuje chybné sociální návyky. Jedná se o rodiny, v nichž jsou potomci dlouhodobě nezaměstnaných rodičů živeni falešnou představou, že takto lze fungovat. Jedním z vážných problémů, se kterými se místní společnost mj. potýká, je sklon k nadměrné konzumaci alkoholu u zdejších mužů, ale také konzum alkoholu a drogová závislost u mladistvých.

Specifické složení obyvatelstva v Meklenbursku-Předním Pomořansku se projevilo rovněž v jeho volebním chování. Právě v těchto regionech se těší přízni krajní pravice. Její voličská základna se tu v průběhu minulých let, jak ukazují zvyšující se počty odevzdaných hlasů, významně rozšířila a umožnila jí v roce 2006 vstup do místního zemského parlamentu. Dalším úskalím, které úzce souvisí s odchodem mladých lidí z Meklenburska-Předního Pomořanska, je nedostatek pracovních sil, především vyučených kvalifikovaných odborníků. Vzhledem ke skutečnosti, že v Meklenbursku-Předním Pomořansku dlouhodobě chybí odborně kvalifikovaní lidé, je možné se domnívat, že tu lze hovořit o určitém projevu fenoménu zvaného „braindrain“. Ten se tu neuskutečňuje prostřednictvím politických zásahů ze strany Bádenska-Württemberska, jako jsou např. náborové kampaně, ale probíhá v důsledku vysoce pozitivní image a výše zmíněných výhodných životních podmínek v této jihoněmecké spolkové zemi a naopak negativní image Meklenburska-Předního Pomořanska a tamních nepříznivých rámcových podmínek. Dalším důsledkem odlivu obyvatelstva je změna v místní nabídce služeb. Ta se vyvíjela a velmi pravděpodobně také do budoucna bude vyvíjet ve prospěch starších lidí. Rozsah služeb pro mladé lidi naopak řádnul a výhledově lze v tomto směru předpokládat, že služby pro mladé lidi a rodiny s dětmi budou zdražovat, anebo na některých místech dokonce úplně vymizí. Rovněž kupní síla má slábnoucí tendenci a lze očekávat, že bude oslabovat také do budoucna. Dále je nutno jmenovat změnu v sídelní struktuře, která se dotkla zejména regionů v blízkosti polských hranic, jakož i ostrovního osídlení. Vylidňování malých a středních obcí se rovná vážnému ohrožení jejich funkčnosti, resp. existence, což je důvodem pro sdružování obcí prostřednictvím různých reforem územního, resp. správního členění. V neposlední řadě je depopulace příčinou klesajících cen nemovitostí. Situace na trhu s nemovitostmi vedla v minulých letech na jedné straně k tomu, že bytové prostory,

keré nebylo možné dále udržovat, byly zbourány, na druhé straně byly byty na hranicích s Polskem, které opustili němečtí obyvatelé, nově obydleny polským obyvatelstvem.

Na pozadí alarmujících čísel migračních statistik a dramatických důsledků vyplývajících z depopulace této spolkové země je místní politická scéna jednotná v názoru, že odliv obyvatel, v rozsahu ve kterém se děl v uplynulých letech, je třeba zastavit, resp. omezit. Současně je zemská politika přesvědčena o tom, že se Meklenbursko-Přední Pomořansko musí stát atraktivním místem nejen pro místní, především mladé lidi, ale musí se stát přitažlivé také pro mladé z ostatních částí Německa. Je třeba, aby se stalo plnohodnotným prostorem pro každodenní život. Názory jednotlivých politických stran zastoupených ve zdejším zemském parlamentu se však rozcházejí v okamžiku, kdy dojde na otázku, jakým způsobem by se měl řešit problém vylidňování. Tři hlavní oblasti – sociální politika, politika pracovního trhu a vzdělání, prostřednictvím kterých je možné vytvořit rámcové podmínky, které by přispěly k zmírnění depopulace, hrály roli v předvolební kampani 2006 u všech pěti od září 2006 v zemském parlamentu úřadujících stran. Jednotlivé návrhy na řešení této problematiky se ovšem značně odlišují podle toho, jakou pozici a jaké principy zastávají tyto strany v rámci politického spektra. Kromě toho je třeba poznamenat, že všechny doposud podniknuté kroky, které byly učiněny s cílem omezit vylidňování, se ukázaly jako nedostatečné. Mezi ně patří i založení agentury „mv4you“, která vznikla v roce 2001 z iniciativy zemské vlády složené z levice a sociálních demokratů. Tento projekt, jehož původním posláním bylo získat zpět krajany, kteří odešli za štěstím jinam, a který se zaměřoval na intenzivní a důsledné informování těchto lidí o možnostech, které se jim v jejich původní domovině nabízejí, byl sice originální, avšak své poslání plnil jen ve velmi omezené míře. Tento fakt, vedl v roce 2009 k rozhodnutí ozřejmit hlavní cíl tohoto projektu a zefektivnit jeho činnost, a tak se tato agentura proměnila v instituci zprostředkovávající odborně kvalifikovanou pracovní sílu a provázala svou činnost s místním hospodářstvím, resp. místními firmami. I přes proměny v její struktuře, však zůstává aktivita a snaha této agentury spíše okrajovou záležitostí. Navíc nelze opomenout skutečnost, že efektivnost opatření, která jsou provedena dnes, se projeví teprve v dlouhodobém horizontu. V okamžiku, kdy jsou opatření potřebná k omezení odchodu obyvatelstva z Meklenburska-Předního Pomořanska, resp. kroky nutné k vytvoření příznivých rámcových podmínek, závislé na realizaci dlouhodobých strategií, jeví se principiální odlišnost postojů jednotlivých politických stran, resp.

neochota spolupracovat a nedostatečná objektivnost, jakož i střídání vládních stran v jednotlivých funkčních obdobích do jisté míry jako překážka.

O tom, zda se situace v Meklenbursku-Předním Pomořansku do budoucna změní a zda budou ze strany politiky učiněna efektivní opatření za účelem omezení depopulace této spolkové země, mohou rozhodnout volby do zemského parlamentu v roce 2011. V případě, že svou vládu obhájí stávající koalice SPD a CDU je velmi pravděpodobné, že nebude následovat výrazná změna dosavadního kursu. Naopak v případě, že bude jedna ze stávajících vládních stran po volbách nucena vytvořit koalici s některou jinou politickou stranou, lze v zemské politice očekávat nové akcenty. Ty mohou být buď levicové, liberální, nebo krajně pravicové. Klíčový bude zejména výsledek krajně pravicové NPD. Potvrzení její pozice v rámci zemského parlamentu nebo dokonce nový nárůst hlasů ve volbách v roce 2011 by jen potvrdil zavedený trend ve volebním chování místního obyvatelstva.

V případě Bádenska-Württemberska se projevilo kladné migrační saldo vyplývající z pohybu německého obyvatelstva z ostatních částí SRN směrem na jih spolkové republiky nadměru příznivě. Díky vysokému počtu nově přistěhovalých mohla tato spolková země v minulých letech odolávat poklesům v počtu obyvatel. Rovněž tendence klesající fertility, jakož i stárnutí místní populace, mohly být úspěšně dorovnávány právě díky této imigraci. Důsledky migračního chování obyvatelstva, které trápí severní spolkovou zemi Meklenbursko-Přední Pomořansko, byly Bádensku-Württembersku v uplynulých letech zcela cizí. Příznivě se její důsledky projeví zejména na pracovním trhu a v oblasti nabídky služeb. Zcela v protikladu k regionům, které se v posledních dvaceti letech potýkaly s vylidňováním svého území, se imigrační tendence německého obyvatelstva ukázaly ve velkých univerzitních městech na jihozápadě SRN. Tato místa byla svědkem zvýšené koncentrace mladých německých žen, které sem přicházely za studiem. Zvýšení počtu mladých žen v konkrétním místě však ještě automaticky nevyvolalo babyboom. Vzhledem ke společenskému profilu těchto žen směřujících za vzděláním a pracovní kariérou, nebyla fertilita těchto žen nadprůměrná, spíše naopak. Navíc tomuto trendu – zvyšujícímu se počtu žen – neodpovídal počet mladých mužů, což vyústilo v nedostatek potenciálních partnerů pro tyto mladé ženy. Další kontrastní konsekvencí je zvyšování cen nemovitostí, které šlo ruku v ruce s narůstajícím počtem obyvatel a v souvislosti s tím neustávající záběr doposud nedotčených ploch.

Meklenbursko-Přední Pomořansko, pro které byla na počátku 90. let příznačná struktura obyvatelstva, v níž převažovali mladí lidé, se do dnešních dnů proměnilo v důsledku značné migrační ztráty, ale také za přispění trendu snižující se porodnosti a zvyšující se průměrné délky života, v region, který se potýká mj. s vážným stárnutím populace. Tento problém navíc nebylo a není možné dostatečným způsobem dorovnat zvýšením porodnosti, protože tím, kdo v předešlých letech odcházel, byly v první řadě ženy. Bádensko-Württembersko, které stejně jako ostatní spolkové země čelí snižování porodnosti a stárnutí populace, dokázalo v minulých letech udržovat příznivé složení struktury místních obyvatel, a sice jednak prostřednictvím imigrace, nejen německého obyvatelstva, ale také cizinců, jednak na základě přirozeného přírůstu obyvatel. Ovšem vzhledem k nakročenému trendu snižující se porodnosti, bude v budoucnu také pro tuto jižní spolkovou zemi stále problematičtější udržet tuto příznivou demografickou situaci. Podle aktuálních prognóz zveřejněných Zemským statistickým úřadem v Bádensku-Württembersku by do roku 2030 mělo dojít k výraznému nárůstu počtu lidí ve věku nad 60 let, zatímco počet lidí ve věku do 20 let by byl nápadně nižší, přičemž je odhadováno, že tento stav nebude moci zastavit, ani migrační chování obyvatelstva – německého, ani zahraničního, resp. imigrace.²⁹¹ Do budoucna se proto také Bádensko-Württembersko bude muset přizpůsobit novým poměrům, které imigrační chování bude moci ovlivnit pouze v omezené míře.

Z výsledků, které tato kniha předkládá, vyplývají následující závěry. Případ SRN, resp. migrace obyvatelstva mezi severní a jižní částí této země názorně demonstruje, jak velmi podstatné je pro jednotlivé regiony, resp. jednotlivé správní celky daného státu vyvážené složení obyvatelstva. Právě demografická vyváženost je zásadním předpokladem pro příznivý vývoj regionu, jeho soběstačnost a jeho fungování z hlediska správy, infrastruktury a služeb, ale také hospodářské výkonnosti. Současně tato práce zřetelně ukazuje, jak velice nebezpečné může být, pokud není určitému demografickému jevu přikládána dostatečná váha a pokud není k danému fenoménu přistupováno jako problému, který nelze přehlížet a kterým je třeba se – s ohledem na budoucnost – dlouhodobě zabývat. Nerovnoměrné rozmístění obyvatelstva v rámci státní jednotky má dalekosáhlý a multidimenzionální dopad na místní společnost, na její socioekonomické uspořádání, stejně jako na hospodářský a politický vývoj dané oblasti.

²⁹¹ Srov. Brachat-Schwartz, „Neue Bevölkerungsvorausberechnung für Baden-Württemberg bis 2060“, *Statistisches Monatsheft Baden-Württemberg* 2/2010, Statistisches Amt Baden-Württemberg (ed.), 5, http://www.statistik.baden-wuerttemberg.de/Veroeffentl/Monatshefte/PDF/Beitrag10_02_02.pdf (01. 05. 2010).

Problematika nevyvážených přesunů obyvatelstva je o to závažnější, že populace SRN stárne a nízký přirozený přírůstek obyvatelstva není schopen kompenzovat nepříznivou demografickou situaci, příp. její zřejmý budoucí hrozivý vývoj.²⁹²

²⁹² Svědčí o tom mj. aktuální debaty na německé politické scéně zabývající se zvýšením hranice pro odchod do důchodu na 67 let. Srov. Lazar Backovic, „*Fragen und Antworten. Debatte neu entfacht. Worum geht es beim Streit um die Rente mit 67?*“, <http://www.tagesschau.de/inland/faqrente100.html> (20. 08. 2010).

RESÜMEE

Die vorliegende Monografie mit dem Titel „Migrationswellen in der BRD nach 1989 – zwischen nördlich und südlich gelegenen Bundesländern“ befasst sich mit dem Thema Binnenwanderung und richtet sich auf die deutsche Bevölkerung und ihre Bewegungen im Rahmen der BRD nach dem Jahr 1989. Als Ausgangspunkt gibt es den Migrationstrend, in dessen Rahmen es zur Bevölkerungsabwanderung, vom Norden Deutschlands und im Zusammenhang damit zur Wanderung bestimmter Wanderungsgruppen nach Süddeutschland kommt. In der Arbeit werden die Migrationsströme auf diesem Gebiet im Zeitraum vom 1990 bis 2008 dargestellt und zugleich wird deren Einfluss auf die demographischen Veränderungen sowie auf Veränderungen in der lokalen sozioökonomischen Struktur betrachtet. Der konkrete Überblick der Migrationsströme zwischen Norden und Süden der BRD wird in zwei Fallstudien bearbeitet. Die erste von beiden Fallstudien wird dem Bundesland Mecklenburg-Vorpommern gewidmet, an dessen Beispiel die Problematik der Entvölkerung des Nordens präsentiert wird. Hinsichtlich der Wichtigkeit dieser Problematik wird nicht nur die Migration selbst, sondern auch ihre Folgen für dieses Bundesland, die aus dem Migrationsverhalten der Bevölkerung ausgehen, sowie die Einstellung der Landespolitik zu dieser Frage beschrieben. Als Vertreter des südlichen Teils der BRD wird hier das Bundesland Baden-Württemberg vorgestellt, das als Beispiel für den Bevölkerungszuwachs in Folge der Bevölkerungszuwanderung gilt.

Die Binnenwanderung im wiedervereinigten Deutschland hat sich in den letzten zwanzig Jahren, was die nordsüdliche Perspektive angeht, ambivalent ausgewirkt und somit zu beträchtlichen regionalen Unterschieden in der Bevölkerungsverteilung sowie der Bevölkerungsstruktur geführt. Zu den brisantesten Beispielen für diese Entwicklung gehören das nördliche Bundesland Mecklenburg-Vorpommern und das südliche Bundesland Baden-Württemberg. Während Mecklenburg-Vorpommern in den Jahren vom 1990 bis 2008 insgesamt 615 426 Einwohner der deutschen Nationalität zugunsten anderer Bundesländer verloren hat, sind nach Baden-Württemberg im gleichen Zeitraum insgesamt 2 072 175 Menschen deutscher Nationalität gekommen, um sich hier anzusiedeln, was zur ungleichmäßigen Verteilung der Bevölkerung in der BRD wesentlich beigetragen hat. Mecklenburg-Vorpommern wurde in der Zeit nach

1989 mit dem Wanderungsverlust von -201 024 Personen konfrontiert, wohingegen Baden-Württemberg den Wanderungsgewinn von +249 178 Personen verzeichnet hat. Den höchsten realen Wanderungsverlust, bzw. Wanderungsgewinn hat Mecklenburg-Vorpommern, bzw. Baden-Württemberg in der Nachwendezeit registriert. Der Hauptgrund für die hohen Abwandererzahlen aus Mecklenburg-Vorpommern, bzw. für die markanten Einwandererzahlen nach Baden-Württemberg war die Entstehung einer ganz neuen Situation und einer Gelegenheit, die sich aus dem Mauerfall und der nachfolgenden deutschen Wiedervereinigung ergeben haben sowie die katastrophale Lage der mecklenburgischen und vorpommerschen Wirtschaft und damit zusammenhängende dramatische Zustände auf dem hiesigen Arbeitsmarkt auf der einen Seite und das höchst positive Image Baden-Württembergs im bundesweiten Vergleich, was die Wirtschaftsleistung und Lebensqualität betrifft auf der anderen Seite. Der zweitgrößte Wanderungsverlust, bzw. Wanderungsgewinn war in den ersten Jahren des neuen Jahrhunderts zu beobachten. Diese Erhöhung der Aus- bzw. Einwandererzahlen ist damit zu erklären, dass zum einen Deutschland nach 2001 den Auswirkungen der Wirtschaftskrise begegnen musste, zum anderen die Jahrhundertwende als zweite symbolträchtige Wende von der Bevölkerung Mecklenburg-Vorpommerns und somit als Zeit für die Veränderung verstanden worden ist. Zugleich ist sie als die Antwort auf die sich im Vergleich zu Süd- und Westdeutschland nicht viel verbesserte Lage hinsichtlich der Arbeitsmarktsituation, des Einkommensniveaus, aber auch der Monostruktur der Wirtschaft, der Qualität der Hochschullandschaft sowie des Lebensstandards anzusehen. Dagegen hat Baden-Württemberg seit der Wende 1990, teilweise sicher auch dank der 1999 gestarteten Werbe- und Sympathiekampagne mit dem Slogan „Wir können alles. Außer Hochdeutsch“, bundesweit noch mehr am positiven Image gewonnen und ist somit als vorbildliches vielversprechendes Bundesland empfunden worden. Eine Rolle hat der Faktor des regionalen Images, also ein Faktor, der eher vom psychologischen Charakter ist, sicher aber auch im Fall Mecklenburg-Vorpommerns gespielt. Hinsichtlich der oben genannten Punkte hat allerdings auch das Image dieses nördlichen Bundeslandes zumeist negative Aufladung gehabt und selbst die Bevölkerung hat sich in die Position der Außenseiter gestellt zu sein gefühlt, die die Reihe schließen. Diese von außen zugeordnete Stellung wurde folglich in ihre eigene Selbstschätzung, bzw. in die Schätzung ihrer eigenen Region und ihres Heimatbundeslandes reflektiert. Auch diese,

auf den ersten Blick scheinbare Kleinigkeit, hat in der Vergangenheit über die Richtung der Migration zuungunsten Mecklenburg-Vorpommerns entschieden.

Für beide Bundesländer gilt, dass es sich nach 1989 vor allem um junge Leute gehandelt hat, die Mecklenburg-Vorpommern verlassen haben bzw. sich in Baden-Württemberg angesiedelt haben. Im Fall Mecklenburg-Vorpommerns hat sich das Migrationsverhalten der Abwanderer als stark selektiv erwiesen. Es sind überwiegend junge ledige Frauen, im Alter vom 20 bis 25 Jahren gewesen, die in den vorigen Jahren mit den Füßen abgestimmt haben, was zur sog. Feminisierung der Migration geführt hat. Zu den am häufigsten gewählten Zielgebieten seitens dieser Migrationsgruppen haben neben den Nachbarbundesländern und dem Bundesland Nordrhein-Westfalen, die zwei südlichen Bundesländer Baden-Württemberg und Bayern gehört. Aufgrund der Tatsache, dass es in Mecklenburg-Vorpommern langfristig an fachqualifizierten Menschen mangelt, vor allem an Auszubildenden, lässt sich vermuten, dass hier von einer Art Braindrain gesprochen werden darf, das sich im Zusammenhang mit Baden-Württemberg nicht angesichts politischer Eingriffe, wie z. B. einer Anwerbekampagne verwirklicht hat, sondern in Folge eines äußerst positiven Images und der oben erwähnten günstigen Lebensbedingungen und im Gegenteil eines negativen Images Mecklenburg-Vorpommerns und der dortigen ungünstigen Rahmenbedingungen verlaufen ist.

Aus dem hier beschriebenen Migrationsverhalten der mecklenburg-vorpommerschen Bevölkerung ergeben sich einige Konsequenzen, die sich schon jetzt auf das Bundesland in vieler Hinsicht einschneidend auswirken und die bei dem anhaltenden Trend eine immense Auswirkung auf diese Region auch in der Zukunft haben können. In erster Linie hat sich die Bevölkerungsstruktur hinsichtlich des Alters und des Geschlechts wesentlich verändert. Während am Anfang der 1990er Mecklenburg-Vorpommern das jüngste Bundesland gewesen ist, bilden heute die alten Menschen über 60 Jahre die Mehrheit. Außerdem zeigt sich ein Ungleichgewicht, was die Anzahl der jungen Frauen und Männer betrifft. Dies ist besonders in den nordöstlichen Gebieten Vorpommerns sehr markant. In Folge der Abwanderung fehlen hier nicht nur potenzielle Partnerinnen, bzw. Ehefrauen, sondern auch potenzielle Mütter, die einen natürlichen Bevölkerungszuwachs sichern würden. In einigen Regionen kommt es aufgrund spezifischer Bevölkerungszusammensetzung dazu, dass hier sog. Provinzjugend und gering qualifizierte, oft arbeitslose Männer, die somit eine gesellschaftlich benachteiligte Stellung haben, zu finden sind. Diese

Bevölkerungsgruppen neigen zu eigenartigen Verhaltensweisen. Es gibt hier oft Menschen, vor allem Männer und Jugendliche, die zur Alkoholsucht neigen. Außerdem befinden sich hier häufig Menschen, die zu einem bestimmten Wahlverhalten tendieren, das sich durch Stimmabgabe für rechtsextreme Parteien zeigt. Außerdem wächst hier eine Generation auf, die in einer vermutlichen Normalität lebt und die sich fehlerhafte soziale Gewohnheiten einprägt. Es geht um Familien, in denen die Kinder der langzeitarbeitslosen Eltern in der falschen Vorstellung heranwachsen, dass man auf diese Art und Weise funktionieren kann.

Die andere Folge der Bevölkerungsabwanderung ist die Veränderung des Dienstleistungsangebots vor Ort. Das Angebot an Dienstleistungen wird sich weiter zu Gunsten der Älteren entwickeln, während die Dienstleistungen für junge Menschen und Familien mit Kindern begrenzt und teurer oder sogar ganz verschwinden werden. Die Kaufkraft ist und wird auch zukünftig von sinkender Tendenz sein. Weiter ist ebenso die Wandlung in der Siedlungsstruktur zu nennen, die vor allem die Grenzgebiete zu Polen sowie die Inselbesiedlung betreffen. Insbesondere geht es um kleine und mittlere Gemeinden, deren Funktionsfähigkeit, bzw. deren Existenz durch Abwanderung ernsthaft bedroht ist, was auch ein Grund für Kreisgebietsreformen und somit Zusammenführung von mehreren Gemeinden ist. Die Entvölkerung des Bundeslandes wirkt sich nicht zuletzt auch in den sinkenden Immobilienpreisen aus. Die Situation auf dem hiesigen Immobilienmarkt hat schon in vergangenen Jahren dazu geführt, dass einerseits Wohnanlagen nicht mehr aufrecht zu erhalten waren und abgerissen werden mussten, andererseits dass die von Deutschen verlassenen Wohnräume an der Grenze durch Einzug polnischer Bevölkerung neu besiedelt worden sind.

In der Landespolitik Mecklenburg-Vorpommerns zeigt sich in der Frage der Abwanderung bestimmter Migrationsgruppen zwar ein breiter Konsens, der lautet, dass die Abwanderung, so wie sie sich in der vergangenen Zeit entwickelt hat, gestoppt, bzw. begrenzt werden muss. Zugleich besteht eine weite Übereinstimmung damit, dass das Bundesland nicht nur für die Einheimischen attraktiver werden muss, sondern auch bei Menschen, vor allem bei jungen Leuten, aus anderen Teilen Deutschlands an Wert gewinnen muss und somit als wertvoller Lebensraum wahrgenommen werden soll. Die Ansichten der einzelnen im Schweriner Landtag vertretenen Parteien gehen jedoch auseinander, wenn es um die Frage geht, wie man das Problem der Abwanderung lösen sollte. Die drei Hauptbereiche – Sozialpolitik, Arbeitsmarktpolitik und Ausbildungspolitik, durch die die Rahmenbedingungen gestaltet werden können, um die

Abwanderung zu mildern, haben in der Landtagswahlkampagne 2006 bei allen fünf seit September 2006 im Landtag amtierenden Parteien eine Rolle gespielt. Die einzelnen Vorschläge divergieren allerdings stark je nach der Grundsatzauffassung. Außerdem ist zu bemerken, dass sich die bisherigen Schritte, die darauf gezielt haben, die Abwanderung zu begrenzen, als unzureichend gezeigt haben. Daneben besteht die Tatsache, dass sich die Maßnahmen, die heute getroffen werden, erst in einem längeren Horizont auswirken werden. Wenn die zur Begrenzung der Abwanderung aus Mecklenburg-Vorpommern notwendigen Maßnahmen, bzw. zur Gestaltung günstiger Rahmenbedingungen erforderlichen Schritte von der Realisierung der langfristigen Strategien abhängig sind, scheint die prinzipielle Grundauffassungsunterschiedlichkeit der einzelnen politischen Parteien, bzw. die Unwilligkeit zusammenzuarbeiten und ungenügende Objektivität sowie das Wechseln der Regierungsparteien in einzelnen Funktionsperioden im bestimmten Maße als Hindernis.

Für Baden-Württemberg hat die Einwanderung aus anderen Teilen Deutschlands, eine positive Auswirkung bedeutet. Durch die hohen Einwandererzahlen konnte der Bevölkerungsschrumpfung widerstanden werden, die sinkenden Geburtenzahlen sowie die Alterung der Gesellschaft konnten erfolgreich durch Immigration aus den anderen Bundesländern kompensiert werden. Ebenso in anderen Bereichen, wie z. B. auf dem Arbeitsmarkt, im Bereich des Dienstleistungsangebots usw., hat sich die Immigration erfreulich ausgewirkt, ganz im Gegenteil zu Bundesländern, bzw. Regionen, die der Entvölkerung begegnen müssen. Ein wichtiger Punkt ist allerdings, dass diese günstige Folge der Einwanderung für Baden-Württemberg nicht langfristig haltbar ist. Laut der Prognosen, sollte in den nächsten zwanzig Jahren auch in Baden-Württemberg die Bevölkerung wesentlich altern. Diese Entwicklung wird nicht mehr durch Immigration zu stoppen sein. Somit heißt es, dass auch das Bundesland, das bis jetzt die günstigste Bevölkerungsstruktur und die höchsten Geburtenzahlen bundesweit gehabt hat, mit demographischen Problemen konfrontiert wird, die die Migration, bzw. Immigration nicht mehr beeinflussen kann.

SEZNAM ZKRATEK

CDU Christlich Demokratische Union/ Křesťanskodemokratická unie

FAZ Frankfurter Allgemeine Zeitung

FDP Freie Demokratische Partei/ Svobodná demokratická strana

IMIS Institut für Migrationsforschung und Interkulturelle Studien/ Institut pro migrační výzkum a interkulturní studia

NDR Německá demokratická republika

NPD Nationaldemokratische Partei Deutschlands/ Národnědemokratická strana Německa

NRW Nordrhein-Westfalen/Severní Porýní-Vestfálsko

SPD Sozialdemokratische Partei Deutschlands/ Sociálnědemokratická strana Německa

SRN Spolková republika Německo

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

PRIMÁRNÍ LITERATURA A PRAMENY:

OFICIÁLNÍ DOKUMENTY, STATISTICKÉ PUBLIKACE:

Brachat-Schwartz, Werner. „Neue Bevölkerungsvorausberechnung für Baden-Württemberg bis 2060“ *Statistisches Monatsheft Baden-Württemberg* 2/2010, Statistisches Amt Baden-Württemberg (ed.), http://www.statistik.baden-wuerttemberg.de/Veroeffentl/Monatshefte/PDF/Beitrag10_02_02.pdf (01. 05. 2010).

CDU-Landtagsfraktion Mecklenburg-Vorpommern (ed.). *Abwandern oder Anpacken? Mecklenburg-Vorpommern – ein Land mit Perspektive. Diskussionspapier für ein lebenswertes Land*, Schwerin, 2002.

Niedersächsisches Amt für Statistik (ed.). *Statistische Monatshefte Niedersachsen* 3/2008, Hannover, 2008, http://www.nls.niedersachsen.de/Monatsheft/MH_03_2008_Gesamtausgabe_97-100.pdf (29. 03. 2009).

Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.). *Statistische Berichte. Bruttoinlandprodukt und Bruttowertschöpfung der Wirtschaftsbereiche in Mecklenburg-Vorpommern*, 1991 bis 2008, Schwerin, 2009, http://service.mvnet.de/statmv/daten_stam_berichte/e-bibointerth12/volkswirtschaft/pi__p113_/daten/p113-2008-00.pdf (20. 04. 2010).

Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.). *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2000*, Schwerin, 2004.

Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.). *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2001*, Schwerin, 2004.

Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.). *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2002*, Schwerin, 2004.

Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.). *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2003*, Schwerin, 2004.

Statistisches Landesamt Mecklenburg-Vorpommern (ed.). *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2004*, Schwerin, 2005.

Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.). *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2005*, Schwerin, 2006.

Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.). *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2006*, Schwerin, 2007.

Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.). *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2007*, Schwerin, 2008.

Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.). *Statistische Berichte. Wanderungen in Mecklenburg-Vorpommern 2008*, Schwerin, 2009.

Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern (ed.). *Statistisches Jahrbuch Mecklenburg- Vorpommern 2009*, Schwerin, 2009.

Statistisches Amt für Hamburg und Schleswig-Holstein (ed.). *Statistisches Jahrbuch Hamburg 2009/2010*. Hamburg, 2009, http://www.statistik-nord.de/uploads/tx_standocuments/JB09HH_gesamt.pdf (20. 04. 2010).

Statistisches Amt für Hamburg und Schleswig-Holstein (ed.). *Statistisches Jahrbuch Schleswig-Holstein 2009/2010*. Hamburg, 2009, http://www.statistik-nord.de/uploads/tx_standocuments/JB09SH_gesamt.pdf (20. 04. 2010).

Statistische Ämter des Bundes und der Länder (ed.). *Demografischer Wandel in Deutschland. Bevölkerungs- und Haushaltsentwicklung im Bund und in den Ländern*, sešit 1, vyd. 2007.

Statistisches Bundesamt (ed.). *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit. Haushalte und Familien*. odborná série 1, řada 3, 2007.

Statistisches Landesamt Baden-Württemberg (ed.): *Entwicklungen und Strukturen des Arbeitsmarktes in Baden-Württemberg*, Stuttgart, 2007, <http://www.statistik.baden-wuerttemberg.de/Veroeffentl/803307004.pdf> (28. 04. 2010).

Statistisches Landesamt Baden-Württemberg (ed.). *Baden-Württemberg – ein Standort im Vergleich*, Stuttgart, 2009, <http://www.statistik.baden-wuerttemberg.de/Veroeffentl/803609002.pdf> (28. 04. 2010).

Statistisches Landesamt Baden-Württemberg (ed.). *Der demografische Wandel in Baden-Württemberg*. Stuttgart 2007.

Statistisches Landesamt Bremen (ed.). *Statistisches Jahrbuch 2009*, Bremen, 2009, http://www.statistik.bremen.de/sixcms/media.php/13/Jahrb09_ohne%20Schutz.5841.pdf (20. 04. 2010).

PERIODICKÝ TISK A TISKOVÉ ZPRÁVY (V ELEKTRONICKÉ PODOBĚ):

Brenner, Jochen. „Wir Provinzkinder: „In zwei Jahren bin ich hier weg.“ *Spiegel Online*, 17. srpen 2007, <http://www.spiegel.de/schulspiegel/leben/0,1518,496641,00.html> (06. 04. 2010).

Broder, Henryk, B. „Stillstand Ost. "Mehr Touristen, mehr Investoren, mehr alles".“ *Spiegel Online*, 3. říjen 2007, <http://www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,508921,00.html> (20. 04. 2010).

Buse, Uwe. „Rechtsextremismus, „Die Geisterjäger“.“ *Spiegel Online*, 2. červenec 2007, <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-52109109.html> (20. 04. 2010).

Cervantes, Mario a Dominique Guellec. „The brain drain: Old myths, new realities.“ *OECD Observer*, č. 230, 2002, http://www.oecdobserver.org/news/fullstory.php/aid/673/The_brain_drain:_Old_myths,_new_realities.html (27. 02. 2010).

Geinitz, Christian. „Fachkräftemangel. Von Cottbus in die weite Welt.“ *FAZ*, 17. červenec 2008, <http://www.fazfinance.net/Aktuell/Wirtschaft-und-Konjunktur/Von-Cottbus-in-die-weite-Welt-Von-Cottbus-bis-nach-Suedafrika-9158.html> (30. 04. 2010).

„Grundkurs Demographie: Neunte Lektion. Die innerdeutsche Migration.“ *FAZ*, č. 52, 3. března 2005, <http://www.faz.net/s/Rub117C535CDF414415BB243B181B8B60AE/Doc~EEE461160423D49ADA1B5DA20F62859C3~ATpl~Ecommon~Scontent.html> (30. 04. 2010).

„Höchste Lebenserwartung in Baden-Württemberg.“ *Presemitteilung Nr. 427*, 26. říjen 2007, http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Presse/pm/2007/10/PD07__427__12621,templateId=renderPrint.psml. (20. 04. 2010).

Jacobsen, Nils. „Börsenjahrzent. Die verlorene Dekade.“ *Spiegel Online*, 31. prosinec 2009, <http://www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,668870,00.html> (20. 04. 2010).

Pergande, Frank. „Erst fehlen die Kinder, dann die Eltern.“ *FAZ*, 19. říjen 2006, <http://www.faz.net/s/RubFC06D389EE76479E9E76425072B196C3/Doc~E926B2CE59C03477D8E87C1BBF06C0311~ATpl~Ecommon~Scontent.html> (20. 04. 2010).

„Regierung ist weitgehend hilflos. Mecklenburg-Vorpommern: Ein Land verliert seine Leute.“ *Handelsblatt*, 4. říjen 2001, <http://www.handelsblatt.com/archiv/mecklenburg-vorpommern-ein-land-verliert-seine-leute;465535> (20. 04. 2010).

Schirmacher, Frank. „Ein heilloser Männerüberschuß.“ *FAZ*, č. 219, 20. září 2006, <http://www.faz.net/s/RubFC06D389EE76479E9E76425072B196C3/Doc~E04E9503DC5124621A3F4629B1B5567DC~ATpl~Ecommon~Scontent.html> (20. 04. 2010).

Schneider, Jens. „Fachkräftemangel in Ostdeutschland. Liebesgrüße aus Schwerin.“ *Süddeutsche Zeitung*, 1. duben 2010, <http://www.mv4you.de/file/sueddeutsche.de%20Fachkraeftemangel.pdf> (20. 04. 2010).

Sontheimer, Michael. „Aufbau Ost. Abschied von Vorurteilen.“ *Spiegel Online*, 25. únor 2008, <http://www.spiegel.de/spiegel/0,1518,537930,00.html> (20. 04. 2010).

„Staatliche Lohnzuschüsse sollen Abwanderung stoppen. Mecklenburg-Vorpommern gehen die Fachkräfte aus.“ *Die Welt*, 10. září 2007, http://www.welt.de/welt_print/article1171925/Mecklenburg_Vorpommern_gehen_die_Fachkraefte_aus.html (20. 04. 2010).

Supp, Barbara. „Goldener Osten. Ortstermin: Wie Mecklenburg-Vorpommern, das Notstandsgebiet der Deutschen, aus der Krise Kapital schlägt.“ *Spiegel Online*, 27. duben 2009, <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-65169746.html> (20. 04. 2010).

„Trägerwechsel bei der Agentur „mv4you.“ *Pressemeldung Nr. 59/09*, 2. březen 2009, http://www.regierung-mv.de/cms2/Regierungsportal_prod/Regierungsportal/de/wm/_Service/Presse/Aktuelle_Pressemitteilungen/index.jsp?&pid=12256 (20. 04. 2010).

„VBE-Landesvorsitzender befürchtet Lehrermangel durch hessische Anwerbekampagne.“ *businesson*, 24. červen 2008, http://berlin.businesson.de/archiv/2008-06-24-vbe-landesvorsitzender-befuerchtet-lehrermangel-durch-hessische-anwerbekampagne-archiv_kat76_id1173.html (30. 04. 2010).

„Zusätzlicher Bedarf an Pflegepersonal könnte bis zum Jahr 2031 zwischen 60 000 und 89 000 Personen betragen.“ *Pressemitteilung Nr. 213/2009*, 16. červenec 2009, <http://www.statistik.baden-wuerttemberg.de/Pressemitt/2009213.asp> (01. 05. 2010).

EXPERTNÍ INTERVIEW:

Harry Glawe (CDU-Fraktion), dotazník, dne 08. 12. 2009.

Helmut Holter (Fraktion DIE LINKE), dotazník, dne 24. 01. 2010.

Jochen Schulte (SPD-Fraktion), dotazník, dne 02. 03. 2010.

Michael Roolf (FDP-Fraktion), osobní interview v sídle zemského parlamentu ve Schwerinu (Landtag Mecklenburg-Vorpommern, Lennéstraße 1, Schwerin), dne 11. 11. 2009.

Udo Pastörs (NPD-Fraktion), osobní interview v sídle zemského parlamentu ve Schwerinu (Landtag Mecklenburg-Vorpommern, Lennéstraße 1, Schwerin), dne 10. 11. 2009.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA:

MONOGRAFIE, PŘÍSPĚVKY VE SBORNÍCÍCH:

Bade, Klaus J. *Deutsche im Ausland – Fremde in Deutschland: Migration in Geschichte und Gegenwart*. München: C. H. Beck Verlag, 1992.

Benz, Wolfgang. „Fünfzig Jahre nach der Vertreibung. Einleitende Bemerkungen.“ In *Die Vertreibung der Deutschen aus dem Osten*, Wolfgang Benz (ed.), 8–16. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1996.

Birg, Herwig. *Die demographische Zeitwende: Der Bevölkerungsrückgang in Deutschland und Europa*. München: C. H. Beck, 2001.

Bogner, Alexander, a Wolfgang Menz. „Das theoriegenerierende Experteninterview. Erkenntnisinteresse, Wissenformen, Interaktion.“ In *Das Experteninterview. Theorie, Methode, Anwendung*, Alexander Bogner, Beate Littig a Wolfgang Menz (ed.), 33–70. 2.vyd. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, 2005.

Bohler, Karl, Friedrich, a Bruno Hildenbrand. „Nord-Süd.“ In *Deutschland – eine gespaltene Gesellschaft*, Stephan Lessenich a Frank Nullmeier, 234–255. Frankfurt/NY: Campus Verlag, 2006.

Braun, Gerald. „Wirtschaftliche Entwicklungsperspektiven.“ In *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 188–204. Schwerin, 2006.

Braun, Gerald. „Zukunftsregion Mecklenburg-Vorpommern.“ In *Regionalentwicklung und Innovationsstrategien*, Gerald Braun a Gabriele Klein (ed.), 117–174. Rostock: HIE-RO, 2007.

Durkheim, Emil. *La famille conjugale. Textes III*. Paris: Minuit, 1975.

Durkheim, Emile. *Regeln der soziologischen Methode*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1984.

Egert-Romanowska, Joanna, a Malgorzata Omilanowka. *Německo*. Přeložili Lenka Svobodová a Jozef Koval. Praha: Ikar, 2002.

Friedrichs, J. (ed.). *Süd-Nord-Gefälle in der Bundesrepublik? Sozialwissenschaftliche Analysen*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1986.

Gebhardt, Hans. „Baden-Württemberg: Raum, Grenzen, regionale Kontraste.“ In *Baden-Württemberg. Gesellschaft, Geschichte, Politik*, Reinhold Weber, a Hans-Georg Wehling, 33–55. Stuttgart: Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg, 2006.

Gebhardt, Hans. „Industrielle Raumstrukturen.“ In *Geographie Deutschlands*, Rüdiger Glaser, Hans Gebhardt a Winfried Schenk, 149–159. Göttingen: Primus Verlag, 2007.

- Gebhardt, Hans. „Nord und Süd, Ost und West in Deutschland.“ In *Geographie Deutschlands*, Rüdiger Glaser, Hans Gebhardt a Winfried Schenk, 76–82. Göttingen: Primus Verlag, 2007.
- Golder, Stefan. *Migration und Arbeitsmarkt: Eine empirische Analyse der Performace von Ausländern in der Schweiz*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 1999.
- Han, Petrus. *Frauen und Migration*. Stuttgart: Lucius & Lucius, 2003.
- Han, Petrus. *Soziologie der Migration*. 2. vyd. Stuttgart: Lucius & Lucius, 2005.
- Haupt, Arthur, a Thomas T. Kane, *Handbuch Weltbevölkerung. Begriffe, Fakten, Konzepte*. Stuttgart: Balance Verlag, 1999.
- Hillmann, Felicitas. *Migration als räumliche Definitionsmacht?* Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2007.
- Hirschberg, Walter. *Wörterbuch der Völkerkunde*. Berlin: Dietrich Reimer Verlag, 1999.
- Hoerder, Dirk, Jan Lucassen a Leo Lucassen. „Terminologien und Konzepte in der Migrationsforschung.“ In *Enzyklopädie Migration in Europa: vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Klaus J. Bade, 28–53. Paderborn/München:Fink, 2008.
- Hoffmann, Dierk, a Marita Krauss, Michael Schwartz (ed.). *Vertriebene in Deutschland. Interdisziplinäre Ergebnisse und Forschungsperspektiven*. München: Oldenbourg Verlag, 2000.
- Hoffmann-Nowotny, Hans-Joachim. *Migration – ein Beitrag zu einer soziologischen Erklärung*. Stuttgart: F. Enke Verlag, 1970.
- Hoffmann-Nowotny, Hans-Joachim. „World Society and the Future of International Migration: A Theoretical Perspective.“ In *Immigration into Western Societies. Problems and policies*, Emek M. Ucarer a Donald D. Puchala (ed.). London: Pinter, 1997.
- Jünger, Erwin. „Mecklenburg-Vorpommern.“ In *Handbuch der deutschen Bundesländer*, Jürgen Hartmann (ed.), 306–347. Frankfurt/NY: Campus Verlag, 1998.
- Kalibová, Květa, a Zdeněk Pavlík, Alena Vodáková. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998.
- Kaufmann, J., C. *La femme seule et le Princ*. Paris: Nathan, 1999.

- Killisch, Winfried F. *Räumliche Mobilität*. Kiel: Geographisches Institut der Universität Kiel, 1979.
- Kröhnert, Steffen, a Franziska Medicus, Reiner Klingholz. *Die demographische Lage der Nation. Wie zukunftsfähig sind Deutschlands Regionen?* München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2006.
- Kück, Ursula. „Bevölkerung im Wandel.“ In *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 170–187. Schwerin, 2006.
- Kuhn, Heindrich-Christian. „Geschichte Mecklenburg-Vorpommerns.“ In *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 4–32. Schwerin, 2006.
- Kuhn, Heinrich-Christian. „Mecklenburg-Vorpommern.“ In *Die Deutschen Länder. Geschichte, Politik, Wirtschaft*, Hans-Georg Wehling, 149–166. Opladen: Leske+Budrich, 2002.
- Liebig, Sabine. „Migration: Motive und Formen.“ In *Migration und Weltgeschichte*, Sabine Liebig (ed.), 7–13. Schwalbach/Ts.: Wochenschau-Verl., 2007.
- Meiner-Braun, Karl-Heinz. „Die (fast endlose) Geschichte vom Einwanderungsland Deutschland: Zur Ausländerpolitik des Bundes und des Landes Baden-Württemberg.“ In *Kulturelle Vielfalt. Baden-Württemberg als Einwanderungsland*, Karl-Heinz Meiner-Braun a Rheinhold Weber (ed.), 65–99. Stuttgart: Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg, 2006.
- Meuser, Michael a Ulrike Nagel. „Experteninterview - vielfach erprobt, wenig bedacht. Ein Beitrag zur qualitativen Methodendiskussion.“ In *Das Experteninterview. Theorie, Methode, Anwendung*, Alexander Bogner, Beate Littig a Wolfgang Menz (ed.), 71–95. 2. vyd. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, 2005.
- Müller, Helmut, a Karl Friedrich Krieger, Hanna Vollrath. *Dějiny Německa*. Přeložili František Kubů, Eliška Melville, Jiří Pokorný a Ivana Ebelová. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.
- North, Michael. *Geschichte Mecklenburg-Vorpommerns*. München: C. H. Beck, 2008.
- Oswald, Ingrid. *Migrationssociologie*. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft, 2007.
- Roubíček, Vladimír. *Úvod do demografie*. Praha: CODEX Bohemia, 1997.
- Scheifele, Sigfrid (ed.). *Migration und Psyche. Aufbrüche und Erschütterungen*. Gießen: Psychosozial-Verlag, 2008.

Schimany, Peter. *Migration und demographischer Wandel*. Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2007.

Singly, F. de (ed.). *Etre soi parmi les autres*. Paris: L'Harmattan, 2001.

Treibel, Anette. *Migration in modernen Gesellschaften*. Weinheim/München: Juventa Verlag, 1990.

Ullmann, Hans-Peter. *Das Deutsche Kaiserreich 1871-1918*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1995.

Weber, Reinhold. „Auf der Suche nach einer neuen Heimat: Zur Geschichte der Aus- und Einwanderung im deutschen Südwesten.“ In *Kulturelle Vielfalt. Baden-Württemberg als Einwanderungsland*, Karl-Heinz Meiner-Braun a Reinhold Weber (ed.), 30–64. Stuttgart: Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg, 2006.

Weber, Reinhold, a Hans-Georg. *Geschichte Baden-Württembergs*. München: C. H. Beck Verlag, 2007.

Wehling, Hans-Georg. „Baden-Württemberg.“ In *Die Deutschen Länder. Geschichte, Politik, Wirtschaft*, Hans-Georg Wehling, 17-33. Opladen: Leske+Budrich, 2002.

Weiß, Wolfgang (ed.): *Mecklenburg-Vorpommern. Brücke zum Norden und Tor zum Osten*. Gotha: Klett, 1996.

Weiß, Wolfgang. „Die Geographie des Landes.“ In: *Politische Landeskunde Mecklenburg Vorpommern*, Landeszentrale für politische Bildung (ed.), 33–50. Schwerin, 2006.

Wenning, Norbert. *Migration in Deutschland. Ein Überblick*. Münster/NY: Waxmann, 1996.

Wolfrum, Edgar. *Zdařilá demokracie*. Přeložila Lenka Šedová. Brno: Barrister & Principal, 2008.

Wurlitzer, Bernd. *Mecklenburg-Vorpommern: Hansestädte und Backsteingotik an der Ostseeküste bis Rügen und Usedom – Das Hinterland mit seiner Seeplatte*. 2. vyd. Köln: DuMont Buchverlag, 1993.

ČLÁNKY V TIŠTĚNÝCH ČASOPISECH:

Bojars, George, J. „Economic Theory and International Migration.“ *International Migration Review* (23), č. 3 (1989): 457–458.

Choldin, Harvey M. „Kinship Networks in the Migration Process.“ *International Migration Review* 7, (1973): 175.

Heberle, Rudolf. „Theorie der Wanderungen. Soziologische Betrachtungen.“ *Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft*, ročník. 75, (1955): 2.

Jung, H.-U. „Das wirtschaftliche Süd-Nord-Gefälle in der Bundesrepublik Deutschland.“ *Geographische Rundschau* 39, (1987): 443–447.

Lee, Everett, S. A. „Theory of Migration.“ *Demography* (47), č. 3, (1966): 49–56.

Longino, Charles, Jr. „Veteran Interstate Migration and VA Health.“ *The Gerontologist* 1, (1992): 975.

Tilly, Charles, a Harold C. Brown „On Uprooting Kinship and the Auspices of Migration.“ *International Journal of Comparative Sociology* 8, (1967): 142.

STUDIE A ČLÁNKY (V ELEKTRONICKÉ PODOBĚ):

Backovic, Lazar. „Fragen und Antworten. Debatte neu entfacht. Worum geht es beim Streit um die Rente mit 67?“ *tagesschau.de*, <http://www.tagesschau.de/inland/faqrente100.html> (20. 08. 2010).

Bade, Klaus. *Sozialhistorische Migrationsforschung. Studien zur historischen Migrationsforschung (SHM)*. Göttingen: V&R unipress GmbH mit Universität Osnabrück, 2004, 13–25, http://www.zeitgeschichte-online.de/zol/_zf/documents/pdf/bade0305.pdf (30. 04. 2010).

Bundeszentrale für politische Bildung (ed.). „Glossar: Demographische Grundbegriffe“ *Bevölkerungsentwicklung. Informationen zur politischen Bildung*, sešit 282 (1. čtvrtletí), Bonn, (2004): 56
http://www.bpb.de/publikationen/ZQOZM7,0,Glossar%3A_Demographische_Begriffe.html (20.02.2010).

Dudová, Radka a Marta Vohlídalová. „Rodina a rodičovství v individualizované společnosti.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 29. listopad 2005, <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2005112901> (20. 04. 2010).

Kröhnert, Steffen. *Migrationstheorien*. Berlin: Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung, 2007, http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/handbuch_texte/pdf_Kroehnert_Migrationstheorien.pdf (27. 02. 2010).

Kröhnert, Steffen, a Nienke Van Olst, Reiner Klingholz. *Deutschland 2020. Die demografische Zukunft der Nation*. Berlin: Berlin-Institut für Weltbevölkerung und

globale Entwicklung, 2005, http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Studien/D_2020_Webversion.pdf (20. 04. 2010).

Petzold, Matthias. „Familie heute. Sieben Typen familialen Zusammenlebens.“ *Familienhandbuch des Staatsinstituts für Frühpädagogik*, Wassilios E. Fthenakis a Martin, R. Textor, (ed.), 30. Jaden 2007, http://www.familienhandbuch.de/cmain/f_Fachbeitrag/a_Familienforschung/s_379.html (27. 02. 2010).

Timm, Andreas. „An den Ministerpräsidenten kam es an – die SPD.“ *Die Landtagswahl in Mecklenburg-Vorpommern 2006 – Die Parteien im Wahlkampf und ihre Wähler, Rostocker Informationen zur Politik und Verwaltung*, seite 27, Steffen Schoon a Nikolaus Werz (ed.), 21–29. Rostock: Universität Rostock. Institut für Politik- und Verwaltungswissenschaften, 2006, <http://www.wiwi.uni-rostock.de/fileadmin/Institute/IPV/Informationen/Publikationsreihe/IPV-Reihe27.pdf> (20. 04. 2010).

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

Agentur mv4you <<http://www.mv4you.de/>>

Bayerisches Landesamt für Statistik und Datenverarbeitung
<<https://www.statistikdaten.bayern.de/>>

Bayerisches Staatsministerium für Wissenschaft, Forschung und Kunst
<<http://www.stmwfk.bayern.de/>>

Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung <<http://www.berlin-institut.org/>>

Bildungsmonitor 09 <<http://www.insm-bildungsmonitor.de/>>

Bundespräsident <<http://www.bundespraesident.de/>>

CDU-Fraktion Landtag Mecklenburg-Vorpommern <<http://www.cdu-fraktion.de/>>

Das Deutschland-Portal <<http://www.deutschland.de/>>

Das Landesportal Baden-Württemberg <<http://www.baden-wuerttemberg.de/>>

Das Landesportal Mecklenburg-Vorpommern <<http://www.mecklenburg-vorpommern.eu/>>

Deutsches Historisches Museum <<http://www.dhm.de/>>

Die Bundeskanzlerin <<http://www.bundeskanzlerin.de/>>

Die Bundesregierung <<http://www.bundesregierung.de/>>

Klaus J. Bade <<http://www.kjbade.de/>>

Landesbetrieb für Statistik und Kommunikationstechnologie Niedersachsen (LSKN)
<<http://www1.nls.niedersachsen.de/statistik/>>

Landesregierung Schleswig-Holstein <<http://www.schleswig-holstein.de/>>

Ministerium für Innovation, Wissenschaft und Forschung des Landes Nordrhein-Westfalen: Innovation Nordrhein-Westfalen <<http://www.innovation.nrw.de/>>

Ministerium für ländlichen Raum, Ernährung und Verbraucherschutz Baden-Württemberg: Entwicklungsprogramm Ländlicher Raum <<http://www.melap-bw.de/>>

Ministerium für Wissenschaft, Forschung und Kunst Baden-Württemberg
<<http://www.mwk.baden-wuerttemberg.de/>>

Ministerstvo vnitra České republiky <<http://www.mvcr.cz/>>

Norddeutscher Rundfunk <<http://www.ndr.de/>>

Online Landkarten und Stadtpläne <<http://www.weltkarte.com/>>

Regierungsportal Mecklenburg-Vorpommern <<http://www.regierung-mv.de/>>

Siemens Deutschland <<https://www.siemens.de/>>

Statistisches Amt Mecklenburg-Vorpommern <<http://www.statistik-mv.de/>>

Statistisches Bundesamt Deutschland <<http://www.destatis.de/>>

Statistisches Landesamt Baden-Württemberg <<http://www.statistik.baden-wuerttemberg.de/>>

Statistisches Landesamt Baden-Württemberg <<http://www.statistik-bw.de/>>

Tatsachen über Deutschland <<http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/>>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Expertní interview

1.1 Interview s Jochenem Schultem (SPD)

1.2 Interview s Harry Glawem (CDU)

1.3 Interview s Helmutem Holterem (DIE LINKE)

1.4 Interview s Michaelem Roolfem (FDP)

1.5 Interview s Udo Pastörsem (NPD)

Příloha č. 2: Severní a jižní spolkové země (mapa)

Příloha č. 1: Expertní interview

1.1 Interview s Jochenem Schultem, dne 02. 03. 2010, formou dotazníku; frakce Sociálnědemokratické strany Německa (SPD-Fraktion)

Otázky vztahující se k dotazované osobě:

Hamplová: Pocházíte původně z Meklenburska-Předního Pomořanska?

Schulte: Ne.

Hamplová: Odkud původně pocházíte a kdy jste přesídlil do Meklenburska-Předního Pomořanska?

Schulte: Původně pocházím ze spolkové země Severní Porýní-Vestfálsko. Do Meklenburska-Předního Pomořanska jsem přesídlil v lednu 1991.

Hamplová: Byl jste tehdy politicky motivován, když jste se rozhodl přesídlit do Meklenburska-Předního Pomořanska?

Schulte: Ne. Základem pro mé rozhodnutí přestěhovat se do Meklenburska-Předního Pomořanska byla skutečnost, že jsem zde chtěl samostatně vykonávat advokátní profesi.

Hamplová: Jak dlouho působíte v hospodářském výboru Zemského parlamentu Meklenburska-Předního Pomořanska?

Schulte: V hospodářském výboru působím od roku 2002.

Hamplová: Ve kterých pozicích jste se doposud politicky angažoval, resp. kdy a jak začala Vaše politická kariéra a ve kterých funkcích jste působil do této doby?

Schulte: Moje politická činnost začala nejprve v městském zastupitelstvu, v letech 1997 až 2009 jsem byl členem obecního zastupitelstva v hanzovním městě Rostock, tam jsem vykonával od počátku roku 2002 do konce roku 2006 funkci předsedy frakce Sociálnědemokratické strany Německa. Od roku 2002 jsem poslancem zemského parlamentu.

Otázky k tématu: vnitřní migrace, resp. depopulaci Meklenburska-Předního Pomořanska:

Hamplová: Považujete vnitroněmeckou migraci v daném kontextu, resp. odchod mladých lidí z Meklenburska-Předního Pomořanska za problém? Pokud ano, co konkrétně vidíte jako problematické?

Schulte: Odliv mladých lidí jako takový není žádný problém, problémem je rozsah, ve kterém k jejich odlivu dochází a rovněž skutečnost, že do Meklenburska-Předního Pomořanska přesídluje pouze nízký počet mladých lidí.

Hamplová: Jak se staví Vaše politická strana k řešení tohoto problému, resp. která témata jsou pro Vaši stranu v souvislosti s odlivem obyvatelstva podstatná a proč?

Jaké kroky byly doposud provedeny, resp. jaká opatření jsou v souvislosti s řešením tohoto problému plánována?

Schulte: - - -

Hamplová: Myslíte, že je možné hovořit v otázce řešení tohoto problému o konsenzu, resp. jak byste charakterizoval spolupráci politických stran na zemské úrovni, resp. spolupráci frakcí v Zemském parlamentu Meklenburska-Předního Pomořanska? Ve kterých bodech je možné označit spolupráci jako konsenzus a ve kterých bodech naopak vyvstávají rozdílné názory?

Schulte: Podle mého mínění existuje mezi demokratickými stranami v zemském parlamentu konsenzus, že musejí být zlepšeny profesní perspektivy pro mladé lidi v zemi. Rozdíly spočívají ovšem částečně v tom, jaká opatření v tomto ohledu slibují největší úspěch.

Hamplová: Jak posuzujete politiku velké koalice na zemské úrovni ve vztahu k odlivu obyvatelstva?

Schulte: Vládní strany ve Schwerinu se snaží úspěšně posunout kupředu potřebné strukturální proměny, aby otevřely natrvalo právě také mladým lidem perspektivy v této spolkové zemi. Právě kontinuálně stoupající čísla studentek a studentů na vysokých školách v naší zemi ukazují, že pro mnoho mladých lidí z ostatních spolkových zemí nabízí Meklenbursko-Přední Pomořanska perspektivy. Avšak tito i ostatní mladí lidé potřebují po zakončení svého vzdělání také jistotu odpovídajícího pracovního místa. Na dalším rozvoji rámcových podmínek, které jsou pro to nutné, pracují koaliční frakce.

Hamplová: Jak posuzujete práci agentury „Agentur mv4you“, která se snaží prostřednictvím svých aktivit bojovat proti rozporu mezi odlivem mladých lidí z Meklenburska-Předního Pomořanska na jedné straně a zvyšujícím se potřebou odborných pracovních sil na straně druhé?

Schulte: Tato agentura je součástí celkových snah a strategií.

Hamplová: Jakou roli hrají v této otázce obce, spolek a Evropská unie?

Schulte: Základním předpokladem pro úspěšnou strukturální politiku byla obzvláště finanční podpora ze strany spolku a EU pro Meklenbursko-Přední Pomořansko v minulých letech.

Hamplová: Jaké jsou podle Vašeho názoru možné perspektivy vnitřní migrace pro následující roky?

Schulte: I v případě, že bude celkový počet obyvatelstva v Meklenbursku-Předním Pomořansku klesat také v nadcházejících letech, je tu přesto šance, že naše země a některé její regiony získají na atraktivitě pro obyvatele z jiných spolkových zemí, kteří se rozhodnou sem přesídlit.

Hamplová: Jak by mohla být podle Vašeho názoru ovlivněna politika pracovního trhu Vaší země?

Schulte: Politika pracovního trhu této spolkové země musí silněji, než tomu bylo doposud, akcentovat trvale udržitelný růst místních podniků a jejich tržní schopnost uplatnit se i na exportních trzích.

Hamplová: Bylo tematizováno ve volební kampani 2006 (zemské volby 2006) Vaší stranou téma odlivu obyvatelstva a byly nabídnuty možnosti řešení?

Schulte: Ano.

Hamplová: Které konkrétní body plánujete zahrnout v nadcházející volební kampani 2011 (zemské volby 2011) v souvislosti s odchodem obyvatel, resp. je vůbec plánováno tematizovat tuto problematiku ve volební kampani 2011?

Schulte: Sociálnědemokratická strana Německa je momentálně ve fázi, kdy připravuje svůj programový návrh pro zemské parlamentní volby 2011. I kdyby byl tento návrh již jako pracovní poklad hotov, nebyl doposud diskutován v rámci zemské politické strany. Pokud bych zodpověděl tuto otázku, předbíhal bych procesu názorového utváření a rozhodování uvnitř zemské Sociálnědemokratické strany Německa.

Hamplová: Která konkrétní opatření v rámci politiky pracovního trhu v tomto kontextu chce prosadit Vaše strana v příštích zemských volbách 2011?

Schulte: Viz přecházející odpověď.

Hamplová: Děkuji Vám za zodpovězení otázek.

1.2 Interview s Harry Glawem, dne 08. 12. 2009, formou dotazníku; frakce Křesťanskodemokratické unie v Meklenbursku-Předním Pomořansku (CDU-Fraktion)

Otázky vztahující se k dotazované osobě:

Hamplová: Pocházíte původně z Meklenburska-Předního Pomořanska?

Glawe: Ano

Hamplová: Jak dlouho působíte ve výboru pro sociální politiku Zemského parlamentu Meklenburska-Předního Pomořanska?

Glawe: Ve výboru pro sociální politiku působím od roku 1994, kdy jsem byl zvolen jeho členem ve volbách do Zemského parlamentu Meklenburska-Předního Pomořanska. V letech 1998 až 2006 jsem byl místopředsedou frakce. Mezi lety 2006 až 2009 jsem vykonával funkci parlamentního vedoucího a od února 2009 pracuji jako předseda frakce Křesťanskodemokratické unie v místním zemském sněmu.

Hamplová: Ve kterých pozicích jste se doposud politicky angažoval, resp. kdy a jak začala Vaše politická kariéra a ve kterých funkcích jste působil do této doby?

Glawe: V letech 1989/90 jsem se angažoval v Novém Fóru. („*Neues Forum*“). Do Křesťanskodemokratické unie jsem vstoupil v březnu 1990. V letech 1991 až 1994 jsem pracoval ve funkci krajského lídra Křesťanskodemokratické unie ve městě Grimmen. V období let 1990 až 1994 jsem byl členem okresní rady v Grimmenu a jejím prezidentem, od roku 1994 v okresní radě v Severním Pomořansku, předsedou sociálního výboru, od roku 1993 krajským předsedou Křesťanské demokratické unie v Severním Pomořansku, od roku 1994 členem městského zastupitelstva v Grimmenu a městským starostou, členem zemského parlamentu od 15. listopadu 1994.

Otázky k tématu: vnitřní migrace, resp. depopulaci Meklenburska-Předního Pomořanska:

Hamplová: Považujete vnitroněmeckou migraci v daném kontextu, resp. odchod mladých lidí z Meklenburska-Předního Pomořanska za problém? Pokud ano, co konkrétně vidíte jako problematičké?

Glawe: Ano. Meklenbursko-Přední Pomořansko ztrácí potenciál pro budoucnost s každým mladým člověkem, který se rozhodne opustit zemi a odejít za vzděláním, studiem nebo zaměstnáním jinač. Zemská frakce Křesťanskodemokratické unie si toto téma vzala za své poměrně brzy a již v březnu 2002 zveřejnila diskusní papír „*Odejít nebo zůstat a konat*“ („*Abwandern oder Anpacken*“).²⁹³

Hamplová: Jak se staví Vaše politická strana k řešení tohoto problému, resp. která témata jsou pro Vaši stranu v souvislosti s odlivem obyvatelstva podstatná a proč? Jaké kroky byly doposud provedeny, resp. jaká opatření jsou v souvislosti s řešením tohoto problému plánována?

Glawe: Viz diskusní papír „*Odejít nebo zůstat a konat*“ („*Abwandern oder Anpacken*“).

²⁹³ Poznámka autorky k diskusnímu papíru „*Odejít nebo zůstat a konat*“ („*Abwandern oder Anpacken*“): Cílem tohoto diskusního papíru bylo učinit z problematiky odlivu obyvatelstva, resp. emigrace celoněmecké téma. Podle frakce Křesťanskodemokratické strany v Meklenbursku-Předním Pomořansku se jedná o problém ohrožující tuto spolkovou zemi, a proto tehdy vystoupila s návrhem diskutovat o tomto tématu s místním obyvatelstvem. Současně se diskusní papír pro hodnotný život ve spolkové zemi Meklenbursku-Přední Pomořansko měl stát prvním krokem k výměně názorů mezi jednotlivými výbory v místním zemském parlamentu a rovněž sloužit jako podklad pro znalce dané problematiky a jejich debaty. Hlavní snahou zde bylo diskutovat konkrétní problémy, poukázat na šance vyplývající z budoucnosti a na ty oblasti, kde je třeba intenzivněji jednat. Smyslem bylo také ukázat mladým lidem v Meklenbursku-Předním Pomořansku, že jsou to právě oni, kdo jsou tu třeba a kdo je pro tuto zemi nezbytným potenciálem do budoucna. V rámci diskusního papíru se objevila mj. následující témata: teze a vize pro budoucnost Meklenburska-Předního Pomořanska, vzdělání, bydlení, práce, strukturální politika/hospodářství, komunální struktury/správa, cestovní ruch a regionální identita, srov. CDU-Landtagsfraktion Mecklenburg-Vorpommern (ed.), *Abwandern oder Anpacken? Mecklenburg-Vorpommern – ein Land mit Perspektive. Diskussionspapier für ein lebenswertes Land*, Schwerin, 2002, 1–3.

Hamplová: Myslíte, že je možné hovořit v otázce řešení tohoto problému o konsenzu, resp. jak byste charakterizoval spolupráci politických stran na zemské úrovni, resp. spolupráci frakcí v Zemském parlamentu Meklenburska-Předního Pomořanska? Ve kterých bodech je možné označit spolupráci jako konsenzus a ve kterých bodech naopak vyvstávají rozdílné názory?

Glawe: Až do roku 2006 tu nebylo možné hovořit o konsenzu. Toho jsme dosáhli teprve nyní. Všechny demokratické frakce se dnes angažují pro to, aby Meklenbursko-Přední Pomořansko získalo na atraktivitě jak pro mladé, tak pro staré.

Hamplová: Jak posuzujete politiku velké koalice na zemské úrovni ve vztahu k odlivu obyvatelstva?

Glawe: Velká koalice podstatně zlepšila šance nalézt ve spolkové zemi práci, která spadá do systému sociálního zabezpečení, tím, že akcentovala nástroje regulérního pracovního trhu („erster Arbeitsmarkt“), jehož smyslem není vydávat finanční prostředky v rámci aktivní politiky trhu práce formou různých příspěvků, připlácení či dotací. Meklenbursko-Přední Pomořansko se po třech letech vlády Křesťanskodemokratické unie opět stabilizovalo. Podíl zaměstnanců spadajících do systému sociálního pojištění stoupá, mladí lidé dnes najdou mnohem snadněji výuční místo, rodinám byly poskytnuty úlevy, investuje se do vzdělání, vybavení policie se zlepšuje, soudnictví pracuje plynule, střední vrstvě podnikatelů se dostalo podpory v období hospodářské a finanční krize, zadlužování země skončilo. Všechna tato opatření pomáhají omezit odliv obyvatelstva.

Hamplová: Jak posuzujete práci agentury „Agentur mv4you“, která se snaží prostřednictvím svých aktivit bojovat proti rozporu mezi odlivem mladých lidí z Meklenburska-Předního Pomořanska na jedné straně a zvyšujícím se potřebou odborných pracovních sil na straně druhé?

Glawe: Na základě zapojení hospodářského sektoru, které bylo vyjednáno v rámci koaliční smlouvy, a v souvislosti s profesionalizací agentury, jsme s její prací spokojeni.

Hamplová: Jakou roli hrají v této otázce obec, spolek a Evropská unie?

Glawe: - - -

Hamplová: Jaké jsou podle Vašeho názoru možné perspektivy vnitřní migrace pro následující roky?

Glawe: A a O je poskytnutí zaměstnání, které spadá do systému sociálního zabezpečení, resp. sociálního pojištění. Pouze v případě, že jsou lidé schopni starat se sami o sebe a svou rodinu, je možné zastavit a odvrátit odliv obyvatelstva. Na trhu s výučními místy existují nové šance, v mnoha oborech jsou žádáni odborně vzdělaní lidé. V turismu a zdravotnictví se otvírají perspektivy. Vysoké školy jsou atraktivní a přitahují mladé lidi z celého území spolkové republiky i mnoha jiných zemí.

Hamplová: Jak by mohla být podle Vašeho názoru ovlivněna politika pracovního trhu Vaší země?

Glawe: Koalice se zaměřuje na regulérní pracovní trh, na odbyrokratizování a plynulost schvalovacího řízení. Experimenty, které byly iniciovány předcházející červeno-červenou vládou, jako veřejný sektor zaměstnání jsme ukončili. Projekty byly drahé a bez výsledku.

Hamplová: Bylo tematizováno ve volební kampani 2006 (zemské volby 2006) Vaší stranou téma odlivu obyvatelstva a byly nabídnuty možnosti řešení?

Glawe: V centru volební kampaně stála témata práce, vzdělání a rodina. Jak bylo výše popsáno, jedná se o hlavní pole naší působnosti, které přispívají ke snaze učinit Meklenbursko-Přední Pomořansko atraktivní a zastavit odliv obyvatelstva.

Hamplová: Které konkrétní body plánujete zahrnout v nadcházející volební kampani 2011 (zemské volby 2011) v souvislosti s odchodem obyvatel, resp. je vůbec plánováno tematizovat tuto problematiku ve volební kampani 2011?

Glawe: Volby do zemského parlamentu se konají teprve v roce 2011. Před koalicí jsou tu ještě dva roky intenzivní práce. V tomto okamžiku musí být mimo jiné dokončena reforma správního členění a funkcionální reforma („*Kreisgebiets- und Funktionalreform*“), jejichž cílem je, etablovat dlouhodobě financovatelnou a efektivně pracující správu. Proto nyní nepovažuji za vhodné předčasně hovořit o jádrových elementech volební kampaně podzimu 2011.

Hamplová: Která konkrétní opatření v rámci politiky pracovního trhu v tomto kontextu chce prosadit Vaše strana v příštích zemských volbách 2011?

Glawe: Viz předcházející odpověď.

Hamplová: Děkuji Vám za zodpovězení otázek.

1.3 Interview s Helmutem Holterem, dne 24. 01. 2010, formou dotazníku; frakce Levice v Meklenbursku-Předním Pomořansku (Fraktion DIE LINKE)

Otázky vztahující se k dotazované osobě:

Hamplová: Pocházíte původně z Meklenburska-Předního Pomořanska?

Holter: Ano

Hamplová: Jak dlouho působíte v hospodářském výboru Zemského parlamentu Meklenburska-Předního Pomořanska?

Holter: V hospodářském výboru jsem působil v letech 1994 až 1998 a následně v letech 1998 až 2006 jako zemský ministr pro otázky práce, výstavby a zemského rozvoje. Od roku 2006 jsem opět členem hospodářského výboru.

Hamplová: **Ve kterých pozicích jste se doposud politicky angažoval, resp. kdy a jak začala Vaše politická kariéra a ve kterých funkcích jste působil do této doby?**

Holter: Moje politická kariéra začala v roce 1982, kdy jsem vykonával jako hlavní povolání funkci stranického tajemníka tehdejší Jednotné socialistické strany Německa (SED) v jedné betonárce. V letech 1985 až 1987 jsem studoval společenské vědy v Moskvě. V období let 1987 až 1989 jsem pracoval v krajském vedení Jednotné socialistické strany Německa Neubrandenburg. Poté jsem působil jako referent zemského předsednictví Strany demokratického socialismu (PDS) v Meklenbursku-Předním Pomořansku. V letech 1991 až 2001 jsem byl zemským předsedou téže politické strany v Meklenbursku-Předním Pomořansku, od roku 1994 členem zemského parlamentu. V letech 1998 až 2006 jsem byl ministrem pro otázky práce, výstavby a zemského vývoje, od roku 2006 opět mluvčí frakce Levice pro záležitosti hospodářské politiky a místopředseda frakce této strany, od dubna roku 2009 předsedou frakce a mluvčím pro otázky hospodářské politiky. V roce 2000 jsem inicioval projekt „Denkwerkstatt 2020“ (www.denkwerkstatt-mv.de).

Otázky k tématu: vnitřní migrace, resp. depopulaci Meklenburska-Předního Pomořanska:

Hamplová: **Považujete vnitroněmeckou migraci v daném kontextu, resp. odchod mladých lidí z Meklenburska-Předního Pomořanska za problém? Pokud ano, co konkrétně vidíte jako problematické?**

Holter: Meklenbursko-Přední Pomořansko se za uplynulá léta proměnilo z původně velmi mladé spolkové země v nejstarší spolkovou zemi SRN. Proměny ve struktuře spolu s přicházející deindustrializací a rušením pracovních míst v zemědělství, snížením porodnosti a odlivem obyvatelstva – zvláště mladých žen, vysoká nezaměstnanost, nízké mzdy ... představují pro Meklenbursko-Přední Pomořansko problémy, ale současně také výzvy. Mladé ženy chybí již dnes jako matky a ještě palčivěji se to projeví v budoucnu. Kromě toho budou scházet potřebné odborně vzdělané pracovní síly.

Hamplová: **Jak se staví Vaše politická strana k řešení tohoto problému, resp. která témata jsou pro Vaši stranu v souvislosti s odlivem obyvatelstva podstatná a proč? Jaké kroky byly doposud provedeny, resp. jaká opatření jsou v souvislosti s řešením tohoto problému plánována?**

Holter: Levice v Meklenbursku-Předním Pomořansku v období své vlády v letech 1998 až 2006 rozvíjela a úspěšně vykonávala politiku orientovanou na hospodářství a všeobecné blaho. K tomu patří mimo jiné iniciativa „Prostě začít“ („*Einfach anfangen*“) orientovaná na zakládání nových podnikatelských subjektů. Ta byla doprovázena vznikem mentorského programu, telefonní linky, internetového portálu

a vznikem vůbec prvního systému tzv. mikro-půjček v EU, jenž byl uznán Evropskou komisí jako příkladný. Rozvoj velkých podnikatelských subjektů (od 100 ha) a místní ofenzíva pro lokalitu Meklenbursko-Přední Pomořansko. Ve spolkovém měřítku vůbec první vstup do veřejně podporovaného (z daní financovaného) sektoru zaměstnání. Schválení programu pro rozvoj území „Meklenbursko-Přední Pomořansko 2005“ (dnes stále platný), který staví rozvoj místního území před statistický popis daného. Zavedení společné výuky na školách až do šesté třídy. Investování sedmi milionů Eur ročně do předškolní výuky se záměrem docílit pokud možno stejné úrovně u dětí nastupujících do první třídy. Podpora iniciativy zdravotnictví/ Meklenbursko-Přední Pomořansko země pro zdraví. Rozvoj a výstavba sítí v oblasti hospodářství a mezi jednotlivými vysokými školami a sektorem hospodářství. Iniciativy zakládání podnikatelských subjektů, které by vycházely od vysokoškolských institucí. Zavedení certifikací v cestovním ruchu zaměřeného na děti a mládež atd. Boj za zavedení zákonem stanoveného minimálního platu v Německu, boj proti reformě sociálního zabezpečení (Harz IV) a tzv. prekérnímu zaměstnání. Meklenbursko-Přední Pomořansko jako zvoucí, světu otevřená a tolerantní země. Levice právě zpracovává a diskutuje její představy o programu „MV2020+“.

Hamplová: Myslíte, že je možné hovořit v otázce řešení tohoto problému o konsenzu, resp. jak byste charakterizoval spolupráci politických stran na zemské úrovni, resp. spolupráci frakcí v Zemském parlamentu Meklenburska-Předního Pomořanska? Ve kterých bodech je možné označit spolupráci jako konsenzus a ve kterých bodech naopak vyvstávají rozdílné názory?

Holter: Politické strany a frakce se v analýze do velké míry shodují. Bohužel koncepty ostatních frakcí nepřesahují konec jedné volební periody. Debata zaměřená na otázky budoucnosti a z ní odvozená opatření nejsou proto znatelná. Levice v Meklenbursku-Předním Pomořansku je připravena investovat do rozvoje projektů, které jsou orientovány na budoucnost a úkoly s ní spojené: komunální samospráva, inovace, rovnost šancí ve vzdělání. V této souvislosti je ochotna přistoupit na zadlužení.

Hamplová: Jak posuzujete politiku velké koalice na zemské úrovni ve vztahu k odlivu obyvatelstva?

Holter: Velká koalice v Meklenbursku-Předním Pomořansku selhává v řešení problémů současnosti i budoucnosti. Šetří jen, aby se šetřilo. Projekty zaměřené na budoucnost, které omezí odliv obyvatelstva za hranice spolkové země, mohu rozpoznat a pojmenovat. Prohlášení učinit z Meklenburska-Předního Pomořanska spolkovou zemi, která splňuje potřeby dětí a rodin a nabízí jim příznivé životní podmínky, zůstává stále pouze slibem.

Hamplová: Jak posuzujete práci agentury „Agentur mv4you“, která se snaží prostřednictvím svých aktivit bojovat proti rozporu mezi odlivem mladých lidí z Meklenburska-Předního Pomořanska na jedné straně a zvyšujícím se potřebou odborných pracovních sil na straně druhé?

Holter: Jako tehdejší ministr pro otázky práce jsem byl spoluzakladatelem této agentury a rovněž jsem rozhodoval o jejím financování. Agentura změnila v průběhu let své původní poslání. Původně se totiž jednalo o organizaci, jejímž posláním bylo přivést do Meklenburska-Předního Pomořanska krajanů, kteří odešli jinam. Dnes je agentura institucí, jejímž úkolem je zprostředkovávat odborníky pro pracovní trh.

Hamplová: Jakou roli hrají v této otázce obce, spolek a Evropská unie?

Holter: Velkou roli. Jedná se o komplexní strategie, které musejí být prováděny na regionální a lokální úrovni.

Hamplová: Jaké jsou podle Vašeho názoru možné perspektivy vnitřní migrace pro následující roky?

Holter: S nástupem černo-žluté koalice se snížily šance na uzákonění minimálního platu a provádění aktivní politiky pracovního trhu – jsou bez šance. Proto bude vnitřněmecká migrace trvat i nadále, protože podniky a regiony budou velmi tvrdě bojovat o odborně vzdělané pracovní síly. Již dnes existují v rámci SRN kampaně jednotlivých spolkových zemí, např. s cílem získat pedagogy.

Hamplová: Jak by mohla být podle Vašeho názoru ovlivněna politika pracovního trhu Vaší země?

Holter: Dlouhodobé a trvalé projekty v oblasti pracovního trhu poskytující příjem, který zajistí existenci (veřejně podporovaný sektor zaměstnání) mohou otevřít perspektivy pro zaměstnávání. Přejít ke společnosti zaměřené na informace a služby může být zvládnut pouze prostřednictvím projektů spočívajících v celoživotním vzdělávání.

Hamplová: Bylo tematizováno ve volební kampani 2006 (zemské volby 2006) Vaší stranou téma odlivu obyvatelstva a byly nabídnuty možnosti řešení?

Holter: Ano, s naším sloganem „originálně sociálně“ jsme se v naší předvolební kampani orientovali na problematiku trvale udržitelného rozvoje, aktivní politiku pracovního trhu, uzákonění minimálního platu a spravedlnost ve vzdělání.

Hamplová: Které konkrétní body plánujete zahrnout v nadcházející volební kampani 2011 (zemské volby 2011) v souvislosti s odchodem obyvatel, resp. je vůbec plánováno tematizovat tuto problematiku ve volební kampani 2011?

Holter: Volební program 2011 ještě neexistuje. Naší centrální myšlenkou pro program „MV 2020+“ jsou body jako sociálně-ekologická přestavba a sociální spravedlnost. Pojmy „růst“ a „práce“ přitom pojímáme odlišně. Zastáváme myšlenku, která staví ochranu a hospodárné nakládání se zdroji před zvyšování pracovní produktivity. Pojem výdělečná práce musí být uchopen v širším slova smyslu. Výchova dětí a péče sem patří stejně tak jako projekty, jejichž smyslem je rozvíjet všeobecné blaho. Chceme regionalizaci, posílení komunální samosprávy, technické a sociální inovace, rovnoprávnost ve vzdělání, rovnoprávnost generací, lepší podmínky pro slučitelnost rodiny a povolání.

Hamplová: Která konkrétní opatření v rámci politiky pracovního trhu v tomto kontextu chce prosadit Vaše strana v příštích zemských volbách 2011?

Holter: Všechna výše zmíněná opatření.

Hamplová: Děkuji Vám za zodpovězení otázek.

1.4 Interview s Michaelem Roolfem, dne 11. 11. 2009 v sídle zemského parlamentu ve Schwerinu (Landtag Mecklenburg-Vorpommern, Lennéstraße 1, Schwerin), délka interview: 50 minut; frakce Svobodné demokratické strany (FDP-Fraktion)

Hamplová: „Pocházíte původně z Meklenburska-Předního Pomořanska?“

Roolf: „Ano.“

Hamplová: „Jak dlouho působíte v hospodářském výboru Zemského parlamentu Meklenburska-Předního Pomořanska?“

Roolf: „V hospodářském výboru působím od roku 2006.“

Hamplová: „Ve kterých pozicích jste se doposud politicky angažoval, resp. kdy a jak začala Vaše politická kariéra a ve kterých funkcích jste působil do této doby?“

Roolf: „Od roku 2006 působím jako předseda frakce v zemském parlamentu. V letech 1999 až 2006 jsem se angažoval v komunální politice, v hanzovním městě Wismar. Před rokem 1999 jsem nebyl politicky aktivní.“

Otázky k tématu: vnitřní migrace, resp. depopulaci Meklenburska-Předního Pomořanska:

Hamplová: „Považujete vnitroněmeckou migraci v daném kontextu, resp. odchod mladých lidí z Meklenburska-Předního Pomořanska za problém? Pokud ano, co konkrétně vidíte jako problematické?“

Roolf: „Ano. Zcela jistě se jedná o problém. Je však třeba položit si zásadní otázku: Meklenbursko-Přední Pomořansko dnes, Meklenbursko-Přední Pomořansko před dvaceti lety a Meklenbursko-Přední Pomořansko před osmdesáti lety. Je třeba sledovat, jak se daný region v minulosti vyvíjel jako celek. Mladí lidé jsou pro tuto zemi vždy tím nejdůležitějším, protože mladí lidé jsou garancí – pokud v této v zemi zůstanou - , že se země bude vyvíjet i do budoucna, že tu budou děti a že skladba místního obyvatelstva bude rozumná. Pokud se na Meklenbursko-Přední Pomořansko podíváme dnes, máme tu přibližně 1,7 milionů obyvatel a ve srovnání s ostatními spolkovými zeměmi zde místní obyvatelstvo dosahuje nejvyššího průměrného věku. Pokud se podíváme, jak Meklenbursko-Přední Pomořansko vypadalo před dvaceti lety, zjistíme, že tu žilo 1,9 milionů obyvatel, tzn., že přibližně 200 000 obyvatel z naší země odešlo. Tehdy jsme byly co do průměrného věku nejmladší spolkovou zemí. Pokud půjdeme zpět do období

let 1930/35 – tehdy mělo Meklenbursko-Přední Pomořansko po mnoho let či dokonce století pouze jeden milion obyvatel. Více lidí zde nikdy nežilo. Po druhé světové válce probíhalo v tehdejší NDR tzv. umělé osídlování, velmi důležité pro tyto regiony a mj. právě také v Meklenbursku-Předním Pomořansku. Přirozená struktura obyvatelstva byla tímto způsobem rozšířena o novou umělou strukturu. Nyní je možné se dohadovat, zda se jednalo o 600 000 obyvatel či 700 000 obyvatel. V každém případě však šlo o výrazné navýšení původního počtu obyvatelstva. Považuji za velmi důležité vždy nejprve říci, že tu byly důvody proto, že tu dříve po mnoho let žil pouze jeden milion obyvatel a že tu, co se Meklenburska-Předního Pomořanska týká, také v minulosti byl tento nízký procentuální podíl na celkovém počtu obyvatelstva v tehdejší Německu. Stejně tak je nutné říci, že v jižních spolkových zemích, celkově v jižním Německu, probíhal hospodářský vývoj příznivěji a že tu vždy byla fluktuace směřující ze severu dolů na jih. Vždy tomu tak bylo. Šlesvicko-Holštýnsko, Brémy, Dolní Sasko – vždy se to takto vyvíjelo a nyní – po převratu se tento trend v Meklenbursku-Předním Pomořansku pouze urychlil. Dnes toto probíhá ve zdvojeném, ztrojeném tempu. Jde to mnohem rychleji. [...] Dostavily se hospodářské změny. Dříve pracovalo v Meklenbursku-Předním Pomořansku velké množství lidí v zemědělství, řekněme 100 000 lidí – neuvěřitelně velké množství. Z toho nyní v zemědělství pracují možná jen 2000 lidí. Obdobná situace nastala v oboru lodního stavitelství. V Meklenbursku-Předním Pomořansku pracovalo v tomto oboru – ta čísla nejsou přesná – řekněme 20 000 či 25 000 lidí. Dnes jsou to 2000 až 3000. Tato změna struktur, kterou jsme tu měly v posledních dvaceti letech, vedla k neuvěřitelnému odlivu pracovních sil. Navíc mladí lidé přistupují ochotněji ke změnám, přistupují k nim mnohem otevřeněji, pokud jde o to čelit novým výzvám. Ti, kteří jsou o něco starší – nejedná se zde v žádném případě o výtku – , ti se pokoušejí prorazit v tomto regionu, protože jsou s ním spojeni, jsou spojeni se svou vlastí, vyrostli zde. Při pohledu na problematiku odlivu obyvatelstva z Meklenburska-Předního Pomořanska musí být skutečně zohledněno, že tu v období socialismu, v tehdejší NDR, probíhal nepřirozený nárůst obyvatelstva, který nebyl přiměřený.“

Hamplová: Jak se staví Vaše politická strana k řešení tohoto problému, resp. která témata jsou pro Vaši stranu v souvislosti s odlivem obyvatelstva podstatná a proč? Jaké kroky byly doposud provedeny, resp. jaká opatření jsou v souvislosti s řešením tohoto problému plánována?

Roolf: „Myslím, že je důležité, předtím než se člověk uchýlí ke konkrétním opatřením, promluvit s těmi, kterých se daný problém týká, s mladými lidmi. Je nutné se jich ptát, co by pro ně bylo důležité, aby v Meklenbursku-Předním Pomořansku zůstali. To je také rozhodující bod a poté jsou tu body, které politika může regulovat a doprovázet a dále jsou tu body, které politika zkrátka doprovázet nemůže. Jedním z rozhodujících aspektů je ten, pokud jde o pracovní místa, že politika nemůže vytvářet pracovní místa. Hospodářské podniky vytvářejí pracovní místa. [...] Úkolem politiky rovněž není starat se o to, že v dané spolkové zemi je ve srovnání s jinými spolkovými zeměmi nízká produktivita práce. Politika se může ale velmi dobře zasadit – a jsme opět u Meklenburska-Předního Pomořanska – o dobré vzdělání školních dětí. Cílem je, aby

místní děti s dobrým vzděláním měly profesní perspektivu a mohly a chtěly na školní docházku navázat zaměstnáním nebo případně studiem. Je třeba, aby vzdělání mělo dobrou kvalitu. Je nutno podpořit nějakým způsobem studijní místa, vysoké školy a univerzity, dát jim pozitivní signál, aby se bylo v budoucnu možné ucházet o zaměstnání s diplomem získaným v Meklenbursku-Předním Pomořansku. [...] O tyto body se politika může velmi silně zasadit. [...] Diskutuje se o tom, že vysokoškolský diplom, který student získá v Meklenbursku-Předním Pomořansku, nemá stejnou hodnotu jako diplom získaný v Bavorsku, Dolním Sasku nebo Bádensku-Württembersku. Proto je třeba, abychom pracovali na kvalitě našeho vysokého školství a zvýšily nároky, protože možnosti vzdělání jsou tu dobré. Pokud ztratíme mladé lidi, protože odejdou za studiem, ztratíme je definitivně, neboť jejich první profesní kroky se budou odvíjet rovněž mimo Meklenbursko-Přední Pomořansko. V případě, že se tu mladí lidé budou vzdělávat, máme šanci, že si v budoucnu řeknou - dobrá možná nevydělávám tolik peněz, nemám také hned tu pracovní pozici, kterou bych chtěl, ale žiji v hodnotném prostředí, v regionu s infrastrukturou, péče o děti je zde na dobré úrovni, stejně jako zdravotnická péče, příměstská doprava nabízí přiměřené služby. Baltské moře máme, na tom nemůže politika nic změnit, dobré ovzduší také, takže nyní je nutné, aby vše celkově v kontextu pasovalo a já věřím, že mladí lidé, kteří se sem vrátí se budou ochotni vzdát 500 až 1000 Eur v rodinném rozpočtu, když si řeknou, že tu mají výborné podmínky pro život, že se jedná o prostředí, do kterého mohou přivést rodinu s dětmi a se stále se rozvíjícím hospodářstvím získám někdy v budoucnu o trochu víc peněz a dojde ke zlepšení životní úrovně a to je právě oblast, ve které se politika může velmi dobře angažovat.“

Hamplová: „Myslíte si, že zemská politika v Meklenbursku-Předním Pomořansku poskytuje dostatečnou podporu pro propojení, resp. spolupráci místních vzdělávacích institucí, zejména učilišť a místních podniků. Máte pocit, že je v tomto ohledu dostatečně podporován duální systém vzdělávání, tzn. zaučování učňů v místních podnicích během učení, kdy mladí lidé získají během výuční doby praxi v daném oboru a kdy následně mohou do místních firem nastoupit, když získají výuční list?“

Roof: „Obojí bohužel dost dobře nefunguje. Je třeba vidět, že dobré vzdělání a také dobré propojení mezi učilišti, vysokými školami, univerzitami a hospodářstvím závisí velmi na tom, zda je těmto vzdělávacím institucím dána dostatečná svoboda, v tom smyslu, že je učiním samostatnými, že jim poskytnu finanční prostředky. Na tomto základě pak bude moci Univerzita v Rostocku vytvořit svůj vlastní profil, bude si moci sama utvořit svůj standard kvality a současně se bude moci díky své samostatnosti zasadit o to, aby její studenti byli následně integrováni v hospodářských strukturách zdejšího regionu, resp. na místním pracovním trhu. S tímto vývojem jsme tu, tady v Meklenbursku-Předním Pomořansku, začali váhavě před třemi roky. Předtím jsme tu měli červeno-červenou vládu. Dříve jsme tu měli politiku, která velmi silně určovala vše, všichni ve Schwerinu, v zemském hlavním městě, věděli docela přesně, co je dobré pro všechny místní univerzity, a ty proto nemohly samostatně rozhodovat. Pro nás se jedná o základní předpoklad. My říkáme, že pokud existuje propojení místního

hospodářství s místními vzdělávacími institucemi, potom chce mít místní hospodářství v místních vysokých školách, učilištích partnera, na kterého je možné se obrátit, kterého je možné oslovit a který může sám rozhodovat. [...] My dnes potřebujeme, řekněme, sto pekařů. My ale sto pekařů nemáme. V Meklenbursku-Předním Pomořansku a v Německu je to tak, že my v určitém okamžiku rozpoznáme, že potřebujeme sto pekařů a potřebujeme docela dlouhou dobu na to, abychom vyvinuli profesní profil a vytvořili rámcové podmínky atd. Mezitím uběhne pět let a moji pekaři jsou vyučeni, ale hospodářství již žádné nepotřebuje. V tomto okamžiku teprve přichází náš pekař. [...] Je velkým problémem, když spolu tyto dvě oblasti – vzdělávací instituce a hospodářské subjekty – nekomunikují, když nemohou samostatně prosazovat určité věci, když jedno jde druhému v patách. Máme tu věčný problém, že se potřeby a zájmy míjejí.“

Hamplová: „Jste toho názoru, že je toto zde právě představené propojení dobrým způsobem, jak udržet mladé, kvalifikované lidi v této spolkové zemi?“

Roof: „Ano. [...] Například v Bádensku-Württembersku existuje duální systém, kdy podniky mají již od začátku, dopředu, sepsané smlouvy se svými budoucími zaměstnanci, kteří se pak dále musejí zavázat například na dva až tři roky. To je právě ta správná cesta. Ale my nejsme zdaleka v tom bodě, že by tu toto propojení existovalo. Dané propojení vytvářejí pouze samostatné subjekty. Spolková země jako jednotka mající dohled nad vzdělávacím systémem a svobodné, samostatně působící hospodářství toto nečiní a to je v principu ten rozhodující problém. Univerzity musí získat mnohem více volného prostoru za účelem přístupu k malým a středním podnikům, za účelem vytvoření tohoto propojení, neboť profil podniků v Meklenbursku-Předním Pomořansku je jiný než v ostatních spolkových zemích. Je tu velmi mnoho malých podniků, v Meklenbursku-Předním Pomořansku, které ale současně potřebují mnoho pracovníků v mnoha různých oborech, které dnes ještě zdaleka nemají, ať už to jsou pracovníci se znalostmi podnikové ekonomiky, se znalostmi marketingu či s právními znalostmi. Je to spousta věcí, které malé místní podniky potřebují, aby se mohly dále rozvíjet. Jedním z předpokladů, je proto i propojení se vzdělávacími institucemi. Tady, v Meklenbursku-Předním Pomořansku je ale program duálního vzdělávání zaveden, myslím, jen mezi odbornou vysokou školou ve Strahlsundu a mezi loďařskými podniky. To je ale jen jedna rovina. Jedná se o velmi hrubou strukturu. Tohle nepomůže většině mladých lidí a nepomůže to vlastně ani hospodářství. [...] Samostatné nakládání s prostředky, samostatné vyvíjení projektů, samostatné vyvíjení regionálních projektů. To je to rozhodující.“

Hamplová: „Jakou roli hrají v této otázce obec, spolek a Evropská unie?“

Roof: „Malou roli. Záležitosti tzv. normálního školství jsou v rámci federálního systému v kompetenci jednotlivých zemí.²⁹⁴ Univerzitní vzdělání je záležitostí spolku.

²⁹⁴ Poznámka autorky: pod pojmem „normální školství“ je zde myšlena tzv. „*Grundschule*“ neboli „*Primarbereich*“, tedy první stupeň základní školy, jehož návštěva v SRN trvá čtyři roky. Na ní navazuje tzv. „*Sekundarbereich I*“, tedy jakýsi druhý stupeň který sestává z několika typů škol s různou délkou školní docházky, zpravidla pět až šest let. Jedná se o následující typy: tzv. „*Hauptschule*“, „*Realschule*“,

Spolkové země se musejí v oblasti školství vyprofilovat. V Německu, v případě Meklenburska-Předního Pomořanska bohužel narážíme na to, že ze strany příslušných instancí nepřichází dostatečná iniciativa. EU nemá v této otázce myslím vůbec žádný vliv a spolek může školství ovlivnit jen málo. Máme tu dobrý příklad, že by se mohlo něco udělat, což se bohužel neděje. Máme tu vysokoškolský systém bakalářského a magisterského vzdělání a je tu, v Německu, diplomovaný inženýr, který platí za standard kvality. To je pro nás něco, kdy říkáme standard kvality diplomovaného inženýra „made in Germany“ měl vždy svou hodnotu. My jako země můžeme nyní říci, že u nás je možné absolvovat jak bakalářské/magisterské obory, tak také obory diplomovaného inženýrství a ti kteří se rozhodnou absolvovat vzdělání u nás, mohou získat titul Master of Arts a tak dále, ale současně také titul diplomovaného inženýra, se kterým mají mnohem lepší přístup na pracovní trh, protože s tímto titulem přinášejí budoucímu zaměstnanci více kvalifikace. Je tu ta možnost. Je prostě jen třeba dát zúčastněným prostor tuto možnost rozvinout. To je v Meklenbursku-Předním Pomořansku velmi těžké.“

Hamplová: „Proč myslíte, že je to těžké podniknout v tomto směru nějaké kroky?“

Roolf: „Jedná se o zásadní problém v politickém myšlení. Politicky odpovědné osoby říkají, že stát může dané věci regulovat lépe, než by je mohl regulovat jednotlivci. Není zde vůle ze strany státu dát jednotlivcům svobodu k jejich rozvoji. Meklenbursko-Přední Pomořansko je velmi levicově orientovaná spolková země a z tohoto důvodu je prostě víra ve stát, který vše reguluje, neuvěřitelně velká. [...] Je to již tři roky, co si ministerstvo pro otázky vzdělávání ve Schwerinu usmyslelo, že dokáže všechny záležitosti, které je nutné vyřídit v zájmu univerzity v Rostocku, rozhodnout lépe, než univerzita sama. Tady se projevil zmiňovaný důvod – problém v politickém myšlení. Pokud je zde tato překážka, potom není možné cokoli svobodně rozvinout. Já říkám, my liberálové říkáme, ti v Rostocku dokážou rozhodnout danou věc mnohem lépe. Jsou schopni mnohem lépe rozpoznat, jaké možnosti, jaké šance a jaké věci je nutno změnit. To není možné posuzovat ve Schwerinu.“

Hamplová: „Myslíte, že je možné hovořit v otázce řešení tohoto problému o konsenzu, resp. jak byste charakterizoval spolupráci politických stran na zemské úrovni, resp. spolupráci frakcí v Zemském parlamentu Meklenburska-Předního Pomořanska? Ve kterých bodech je možné označit spolupráci jako konsenzus a ve kterých bodech naopak vystávají rozdílné názory?“

Roolf: „Myslím, že lze hovořit o širokém konsenzu v tom, že odliv obyvatelstva je nutné zastavit. To je ale jasné a o tom není třeba diskutovat. Otázkou však zůstává, co činím aktivně pro to, aby toto nezůstalo pouhým slibem, ale aby se slibované stalo skutečností [...] a přesně to je v Meklenbursku-Předním Pomořansku velmi složité. Nyní tu máme zemskou vládu složenou ze sociálních demokratů a křesťanských demokratů, ale ti mají v tomto bodě zcela rozdílné názory a z tohoto důvodu se v této

„*Gesamtschule*“ a gymnázium. O tom, který typ školy druhého stupně bude žák po ukončení čtyřleté tzv. „*Grundschule*“ navštěvovat, rozhodují jeho školní výsledky.

věci vlastně nic neděje. Sociální demokraté říkají také, že by raději vládli s někým jiným, s Levicí. Navíc vyslovují, co shledávají za správnější, a proto je problematické prosadit možné postupy. Ty jsou však nutné. Strany se vzájemně blokují, a tak zůstáváme na místě a v této věci se nic neděje. Problém je zkrátka v tom, jakým způsobem prosadit konkrétní řešení.“

Hamplová: „Dále bych se ráda zeptala, jaké je postavení obcí a měst v otázce samosprávy? Do jaké míry jsou jejich pravomoci omezeny a do jaké míry mají prostor prosazovat své zájmy?“

Roof: „Také toto je otázka zásadního přístupu k dané věci, který souvisí s pozicí dané politické strany v rámci politického spektra. My liberálové říkáme, že chceme samosprávu, samosprávu občanů. To je nejnižší úroveň. Dále samosprávu obcí nebo také samosprávu větších měst. To je pro nás v podstatě rozhodující kritérium. Sociální demokraté a levice to vidí zcela jinak. My zde ve Schwerinu určíme to, co je dobré pro lidi tam dole. Je to vždy otázka principiálního pohledu na danou věc. Obce byly v poledních letech, co se mladých lidí týká, ponechány docela sami sobě. Mladí lidé, kteří dnes přemýšlejí, že Meklenbursko-Přední Pomořansko opustí, prodělali v posledních deseti, dvanácti letech vývoj. Oni viděli [...], že ti kteří se chtěli dostat, alespoň o kousek dál, zkusili přejít na soukromou školu a rozhodli se tedy nezůstat na státní škole. Vidí, že byly zavírány mládežnické kluby, že kulturní nabídka upadla. Vidí, že sportovní spolky nemají žádné možnosti, vidí, že – to co jsem říkal již na začátku a to co je velmi důležité -, že obce vlastně nemají dostatek prostředků pro to vytvořit hodnotné prostředí a to je něco, kde se zemská politika proviňuje na komunální úrovni. Je prostě důležité mít hodnotné prostředí. To je předpokladem. [...] Když dnes přijdeme do některého z regionů v Meklenbursku-Předním Pomořansku, probíhá to tam často tak, že tu člověk narazí na potetované s lahví piva v ruce. Ano. Vzala byste si někoho takového? Ne. To je také přirozené. My zde máme také problém, že odtud, z Meklenburska-Předního Pomořanska odchází hlavně ženy, ne mladí muži. Ženy jsou již během školní docházky mnohem ctižádostivější, vyvíjejí se rychleji a lépe. U chlapců to prostě trvá o trochu déle. Máme tu celou řadu podpůrných opatření. Opatření s cílem podpořit celkovou kulturní úroveň. Přesto jsou tu mladí lidé, kteří upadají do jakési propasti. Máme tu zčásti také situaci, že vyrůstají mladí lidé, kteří nezažili, že by jejich rodiče kdy chodili do zaměstnání. Oni znali své rodiče jen tak, že byli doma a nezaměstnaní. To se na člověku také následně odrazí, když nemá žádné kulturní a společenské vyžití. Poznamená to rovněž i ty, kteří na sebe mají o trochu větší nároky. Ti chtějí prostě pryč, ti chtějí prostě někam jinam. Mají představu, že jinde budou mít tu šanci, žít v plnohodnotném prostředí. [...] Těm, kteří odtud odchází, může člověk vlastně docela dobře rozumět. Když člověk hovoří s těmi, kteří tuto spolkovou zemi opustili, řada z nich vyslovuje přání, že pokud budou rámcové podmínky jakž takž příznivé, rádi by se do země vrátili a žili zde. Oni jistě neodešli, protože by zde nechtěli žít, ale protože zkrátka měli pocit, že pro jejich osobní vývoj, pro jejich vlastní nároky, nemají to správné prostředí, a proto odešli jinam. Pokud zdejší prostředí opět získá na kvalitě a nabídne novou kvalitu, vrátí se jistě mnoho lidí zase zpět. [...] Z Meklenburska-Předního Pomořanska je třeba vytvořit přátelskou, přívětivou,

optimistickou spolkovou zemi. Lidé v Meklenbursku-Předním Pomořansku se příliš smířili s tím, být vždy tím posledním. Většina nezaměstnaných, nejnižší platy, my jsme byli a jsme vždy ti nejhorší a v případě, že si toto místní obyvatelé vezmou za své a poté slyšíme říkat - ano já pocházím ze spolkové země, kde je vše špatné, my jsme vždy ti poslední v řadě. [...]"

Hamplová: „Zajímá mě také Váš názor na reformu správního členění, která byla diskutována v létě 2009. Jaký je Váš postoj k této reformě územního členění krajů („Kreisgebietsreform“)?“

Roof: „My říkáme, že naše měřítko je nastaveno na dvě věci – nejprve je třeba provést tzv. funkcionální reformu, tzn. určit, která osoba bude v budoucnu plnit, které úkoly. Následně je nutno provést územní reformu. V případě územní reformy je to tak, že je pro nás princip svobody mnohem důležitější. Svobodná spolupráce - vše, co brání svobodné spolupráci mezi jednotlivými územními jednotkami, musí být odstraněno. Územní jednotky musí svobodně a společně plnit svoje úkoly a lidé dole na komunální úrovni by se na jejich plnění měli podílet a rozhodovat v tomto ohledu. V okamžiku, kdy našim patnácti či osmnácti územním jednotkám vytyčím příliš striktní hranice a vždy budu říkat, ty uděláš přesně to a to a ty to a to, může se stát, že se v určitém bodě neshodnou. To znamená, že když město A říká – my bychom chtěli v budoucnu vytvořit společné území s městem B, jedná se pro mě jako liberála o nejvyšší hlas a když navíc také místní parlamenty v regionu říkají ano, my chceme spolupracovat, tak se pro mě jedná o měřítko jednání. Co se týká úkolů, potom říkám, lze je přenechat komunální úrovni. Země dělá příliš mnoho věcí za komunální úroveň. Řadu z nich by mohly vypustit a přenechat nižší úrovni. Jsme trochu přeregulováni. To co je teď prováděno v rámci reformy správních jednotek, že jsou nuceně vytvářena nové územní, resp. správní celky bez toho, aby k tomu byli přizváni zdejší obyvatelé, že jsou nuceně přeorganizovávány správní orgány, bez toho aniž by se vědělo, zda na konci, bude zaručena lepší práce, zda se práce oblevní, zda se pracuje na správných místech nebo zda je pouze prosazována politická vůle. - Když se zeptáte lidí venku. Tito lidé říkají, mě je to absolutně jedno. Pro mě je prostě důležité, aby se mi dostalo veřejných služeb, které potřebuji a abych tyto služby mohl čerpat v mém regionu a abych mohl využívat vše, co k tomu patří a také abychom my zde, v našem regionu, mohli co možná nejvíce sami rozhodovat, o tom, jak je třeba naložit s našimi možnostmi. My chceme, co možná nejméně zásahů ze strany spolkové země. Všechno ostatní, komplikované, tak, jak to je v politice nás vůbec nezajímá.“

Hamplová: „Dalším aktuálním bodem zemské politiky v Meklenbursku-Předním Pomořansku je novelizace zákona o finančním vyrovnání zemí (FAG). Zajímalo by mě jaký je Váš postoj k tomuto tématu.“

Roof: „Také zde je postupováno špatně. My potřebujeme novelu zákona o finančním vyrovnání zemí. To bezesporu. Ovšem to, co jsme nyní učinili, jsme udělali na úkor měst a obcí – tedy malých územních jednotek. Těm jsme vzali 170 000 000 Eur. Ale vzápětí vydáváme teď nové peníze, protože vidíme, že jsme jim vzali příliš mnoho a že z toho nejsou schopny fungovat. Nový zákon o finančním vyrovnání má platnost dva

roky a je koncipován pro staré správní členění. Avšak kdo dělá novou reformu správního členění, tomu musí být jasné, že když má tato novela, údajně, za dva roky vstoupit v platnost, je nutné vytvořit také nový zákon o finančním vyrovnání mezi jednotlivými správními jednotkami. To ale zabere další čas. Potrvá to. Z tohoto důvodu to považují za opravu na rozbitém automobilu, která nemá téměř žádný smysl. Největším prohřeškem tohoto zákona je, že se finanční problémy státu řeší na úkor měst a obcí a to dost dobře nejde. [...] Je to jako s přidělováním kapesného dětem v rodině. Komuny dostanou finanční prostředky, přičemž je už na počátku jasné, že s nimi nevystačí a jsou nuceny zadlužit se. Více finančních prostředků ze zemské kasy dostanou jen tehdy, pokud splní konkrétní nařízení, která vydává spolková země. To je podle nás nepřiměřený zásah do samosprávy. S krácením financí se obce a města dostávají v principu do situace, kdy nemohou v dostatečné míře sami rozhodovat. To není samospráva.“

Hamplová: „Jak posuzujete práci agentury „Agentur mv4you“, která se snaží prostřednictvím svých aktivit bojovat proti rozporu mezi odlivem mladých lidí z Meklenburska-Předního Pomořanska na jedné straně a zvyšujícím se potřebou odborných pracovních sil na straně druhé?“

Roolf: „Myslím, že činnost, kterou tato agentura vyvíjí, je této zemi málo nápomocná. My potřebujeme něco, co pomůže Meklenbursku-Přednímu Pomořansku jako celku. Máme tu MV4you, máme tu MV4gut a máme různé další kampaně. Proto, aby sem přicházeli lidé, a to nejen mladí, je třeba vytvořit ucelenou image země. Musíme této zemi dělat reklamu, v oblastech, ve kterých je to pro Meklenbursko-Přední Pomořansko v principu důležité. V tomto okamžiku děláme reklamu pouze s plážovým košem, jako při vrcholném setkání zemí G8 – to je trochu málo, protože – člověk si sice dává do spojitosti s Meklenburskem-Předním Pomořanskem Baltské moře, ale Meklenbursko-Přední Pomořansko, pláž, Baltské moře – to je stále pouze dovolená a odpočinek. Já jsem přesvědčen o tom, že je třeba ukázat jiný obrázek Meklenburska-Předního Pomořanska. Je třeba zaměřit se právě na silné obory jako je zemědělství, potravinářství a výživa, zdravotnictví či turismus – lidé si musí s Meklenburskem-Předním Pomořanskem spojit více. Když se dnes někoho v jiné spolkové zemi zeptáte, co vás napadne ve spojitosti s Meklenburskem-Předním Pomořanskem, pak by bylo hezké, kdyby dotázaní odpověděli, že to jsou přece ti s nejvyšším počtem studentů na univerzitách, že to jsou přece ti, kteří mají malé vesnické školy, že je to přece ta spolková země, ve které obzvláště dobře funguje příměstská doprava. Nyní slyšíme jen, nejsou to ti, co si dělají reklamu s plážovým košem – to je příliš málo. To znamená, že je nutné vytvořit pozitivní obraz této země také navenek. O něco přátelštější, pozitivní. Měli jsme tu obrázky s lány plnými řepky. Když vidíme řepku, je to sice přátelské, prostě přívětivé, ale my musíme být aktivnější, přátelštější.“

Hamplová: „Tato agentura je podporována zemskou vládou?“

Roolf: „Ano.“

Hamplová: „Bylo tematizováno ve volební kampani 2006 (zemské volby 2006) Vaší stranou téma odlivu obyvatelstva a byly nabídnuty možnosti řešení?“

Roolf: „Přesně tyto věci jsme dělali. V naší volební kampani jsme měli významný okruh týkající se svobodných univerzit a učilišť, svobodného vyučení. Dále jeden velký okruh věnovaný samostatnosti škol („*selbständige Schule*“). Potom jsme měli také velký okruh, který tematizoval zachování venkovských škol - „*škola v místě*“ („*die Schule vor Ort*“) Tuto kampaň, kterou jsme vedli, jsme uplatnili rovněž na komunální úrovni - „*silný v místě, silný pro naši zem*“ („*Stark vor Ort*“ und „*Stark für unser Land*“). Šlo tedy o regionálně zaměřenou kampaň. Je třeba posílit zdejší regiony a je třeba také posílit místní venkovské školy, umožnit jejich činnost i do budoucna. Takže tato infrastrukturní opatření. Toto jsme ve své podstatě vnímaly současně jako rámcové podmínky, které jsou zcela nahoře v naší agendě. Měli jsme ještě druhý okruh, kde jsme chtěli prosadit propojení několika ministerstev v jedno, přičemž účelem by bylo spojit jejich výkonnost, resp. propojit v nich možnosti výkonu této země. Chtěli jsme propojit různá ministerstva. Ministerstvo pro otázky zemského rozvoje, infrastruktury a ministerstvo hospodářství propojit do jednoho ministerského subjektu, aby bylo možné to, co se pro tuto zemi činí, vést z jedné ruky a v rámci jedné struktury. To byly naše požadavky. Myslím, že to jsou také požadavky našich kolegů, ale ti po zemských volbách odsunuli vše stranou a nemohli se na tyto požadavky více rozpomenout. My jsme se svými nároky, které nyní máme a s požadavky, které máme, aktuálnější než kdy jindy.“

Hamplová: „Které konkrétní body plánujete zahrnout v nadcházející volební kampani 2011 (zemské volby 2011) v souvislosti s odchodem obyvatel, resp. je vůbec plánováno tematizovat tuto problematiku ve volební kampani 2011?“

Roolf: „Ano, takže zaprvé máme relativně jasný nárok, že chceme vládnout samostatně. Od toho se odvíjí následující. Nejprve otázka, co chceme dokázat. Chceme převzít zodpovědnost. Chceme převzít zodpovědnost v tom směru, že se chceme pokusit regulovat rámcové podmínky v oblasti hospodářství tak, aby bylo možné zachovat velké množství pracovních míst, ale také vytvořit nová pracovní místa. Jako druhý stěžejní bod máme opět téma vzdělání. V tomto ohledu nejsme zdaleka tak daleko, jak bychom chtěli být. Co se týká vysokých škol, univerzit, normálních škol, učilišť jde v Meklenbursku-Předním Pomořansku o velký problém, protože je zde tak málo mladých lidí, máme proto také tak málo vyučených. Zejména sféra učilišť musí být vybudována znovu. Třetí téma je téma občanských práv, které tu v Meklenbursku-Předním Pomořansku máme, protože je tu vláda, která učinila v tomto ohledu jen velmi málo. Máme problém s tím, že tu máme příliš velkou míru dozoru. To ale nechceme. (...) Téma občanských práv je pro nás velmi důležité. To znamená témata hospodářství, vzdělání, občanská práva – ta jsou pro nás důležitá.“

Hamplová: „Která konkrétní opatření v rámci politiky pracovního trhu v tomto kontextu chce prosadit Vaše strana v příštích zemských volbách 2011?“

Roof: „Pro příští roky je ponejprve důležité zajistit hospodářsky zkrášlující efekt a prodloužit krátkodobou zaměstnanost. To je jeden ze zcela rozhodujících faktorů. Meklenbursko-Přední Pomořansko nemá, co se týká míry nezaměstnanosti, do budoucna problém, protože každý měsíc ze statistiky ubude 1200 lidí - jsou prostě příliš staří, odcházejí do důchodu. V Meklenbursku-Předním Pomořansku chybí odborně kvalifikovaní lidé. To znamená, že máme potíže získat odborně vzdělané pracovní síly. Musíme nalézt odpověď na otázku, jakým způsobem odborně vzdělat ty, kteří v minulosti nebyli schopni získat výuční list. Tyto lidi musíme kvalifikovat pro místní pracovní trh nebo je vůbec získat pro pracovní trh. Krátce řečeno – tito lidé žili patnáct let v realitě, kdy jejich rodiče nepracovali a kdy i přesto měli zřejmě co jíst a pít. Tyto lidi musíme získat pro pracovní trh, a sice pro regulární pracovní trh bez dotací. To je to, co nás právě odlišuje od levicových politiků, kteří všichni říkají, že je třeba vytvořit druhý a třetí pracovní trh se státními opatřeními v oblasti zaměstnávání. To všechno ale nepotřebujeme. Naše těžiště musí být v regulovaném pracovním trhu. Vedle toho je potom nutno dokázat poskytnout, nejen v Meklenbursku-Předním Pomořansku, ale také v celém státě, jak už jsem říkal, rozumné nabídky na pracovním trhu.“

Hamplová: „Děkuji Vám za rozhovor.“

1.5 Interview s Udo Pastörsem, dne 10. 11. 2009 v sídle zemského parlamentu ve Schwerinu (Landtag Mecklenburg-Vorpommern, Lennestraße 1, Schwerin), délka interview: 1 hodina 25 minut; **frakce Národnědemokratické strany Německa (NPD-Fraktion)**

Hamplová: „Pocházíte původně z Meklenburska-Předního Pomořanska?“

Pastörs: „Ne“.

Hamplová: „Odkud původně pocházíte a kdy jste přesídlil do Meklenburska-Předního Pomořanska?“

Pastörs: „Původně nepocházím z Meklenburska-Předního Pomořanska. Moje rodina pochází částečně z Východního Pruska. Přes mou tetu z otcovy strany. Za druhé světové války moje rodina přesídlila do západní části, a sice přes Drážďany, Magdeburg. Já jsem se narodil v Porýní. To je v blízkosti – mezi městy Cáchy a Düsseldorf.“

Nejprve je třeba říci, že jsem byl člověk, který vždy velmi silně zastával německou jednotu. [...] Tehdy jsem viděl, že je tu šance změnit polické poměry. Za tuto myšlenku jsem bojoval už na západě jako nacionalista v rámci opozice. Tehdy jsem se rozhodl přejít sem, protože se to dalo současně spojit s mým zaměstnáním a začal jsem se zde prakticky velmi silně politicky angažovat, stejně jako tomu bylo na západě. To bylo těsně po roce 1989. Účastnil jsem se ještě prvních demonstrací v Lipsku, ale také v Drážďanech a na počátku let 2001/2002 jsem sem více méně přesídlil.“

Hamplová: „Byl jste tehdy politicky motivován, když jste se rozhodl přesídlit do Meklenburska-Předního Pomořanska?“

Pastörs: „Absolutně. Jednalo se o symbiózu privátní podnikavosti a politické angažovanosti. [...] Ano. Důvodů zde bylo více. Moje biografie to velmi jasně ukazuje. Byl jsem například někdo, kdo velmi brzy opakovaně požadoval pád zdi, a když byla zeď pryč, bylo myslím nutné, aby se ti kteří za to bojovali, aktivně bojovali, zamysleli nad tím, do jaké míry se chtějí podílet na obnově tady ve středním Německu, na tzv. východě. Já jsem toto diskutoval s mojí rodinou a my jsme si řekli ano, uděláme to takto. Prodáme náš majetek, který zde máme a přesídlíme do Meklenburska-Předního Pomořanska a to jsme také udělali.“

Hamplová: „Považoval jste tehdy, když jste uvažoval o tom, že přesídlíte do Meklenburska-Předního Pomořanska, tuto spolkovou zemi jako místo, kde se nabízejí obzvláště velké šance a možnosti s ohledem na místní obnovu, rozvoj – například ve srovnání s ostatními spolkovými zeměmi. Měl jste tehdy pocit, že je tato spolková země ze strukturálního hlediska v určitém směru znevýhodněna a že se zde proto nabízí zvýšená potřeba obnovy? Byl to jeden z Vašich motivů, proč jste se zde rozhodl angažovat?“

Pastörs: „Z části to tak bylo. Víceméně to spíše vyplynulo ze situace, se kterou jsem se zde setkal, když jsem do Meklenburska-Předního Pomořanska přišel. Jsem člověk, který pochází ze soukromého sektoru. Byl jsem samostatně výdělečně činný. Vedl jsem podnik přes třicet let. Následně jsem podnikání vzdal a vstoupil jsem do vysoké politiky, poté co jsem období soukromého podnikání viděl jako uzavřenou kapitolu. Tehdy jsem viděl, že je zde prostor pro politické myšlenky, které zastávám. Měl jsem pocit, že je zde možnost získat místní lidi pro národní smýšlení, resp. je udržet u této myšlenky, protože v tehdejší NDR nebyla fáze vzdělávání tolik ovlivněna americkým vlivem, jak tomu bylo např. na západě Německa. Já jsem vyrůstal – tento pokus pravděpodobně ztroskotal – pod velmi silným americkým vlivem a pod vlivem institucí v západním Německu a to jsem nechtěl. Absolutně jsem se zkrátka nemohl intelektuálně ztotožnit s reedukačním programem Američanů. Z tohoto důvodu jsem si jako mladý muž promyslel jakousi opoziční strategii, v jejímž centru stála myšlenka – co je možné udělat proto, aby si člověk zachoval svoji identitu. Tady v Meklenbursku-Předním Pomořansku to bylo tak, že Sovětský svaz nebo vůbec komunismus nezměnil tak silně charakter místních lidí jako tomu bylo na západě. Ruku v ruce s konzumním chováním na západě Německa se tamní lidé proměnili tak trochu ve společnost, jejímž synonymem byla Coca-Cola – ne já, ale celé generace a zde to naštěstí nebylo možné vzhledem k nedostatečným ekonomickým rámcovým podmínkám, ale Sověti se také nesnažili tak silně míchat do místní kultury, např. do jazyka. Jazyk zůstal relativně neporušený, ponechali ho relativně beze stop sovětského vlivu, proto se zde, v nových spolkových zemích ještě v letech 1995/1996/1997 mluvilo německy, což dnes nelze bohužel vždy říci, protože proces internacionalizace postupuje. Ano je to tak, viděl jsem zde šance v politické sféře, a proto jsem zde začal také pracovat.“

Hamplová: „Jak dlouho působíte v hospodářském výboru Zemského parlamentu Meklenburska-Předního Pomořanska?“

Pastörs: V hospodářském výboru působím od roku 2006.

Hamplová: „Ve kterých pozicích jste se doposud politicky angažoval, resp. kdy a jak začala Vaše politická kariéra a ve kterých funkcích jste působil do teď?“

Pastörs: „Kromě funkce předsedy frakce Národnědemokratické strany Německa v místním zemském parlamentu a členství v místním hospodářském výboru, jsem formálně nepůsobil na žádných jiných pozicích. Ve straně jsem, věřím, někdo, jehož názor je v hospodářských otázkách přinejmenším vyslechnut. Mým hlavním zájmem je hospodářsko-politická sféra. To je třeba říci.“

[...]

Hamplová: „Kdy jste vstoupil do Národnědemokratické strany Německa?“

Pastörs: „Do strany jsem vstoupil v roce 2001. Bylo to v době, kdy probíhalo řízení o zákazu této politické strany. Předtím jsem byl řadu let členem svazu národní mládeže, a sice v organizaci zvané Wikibund. Je to organizace, která byla později zakázána, protože byla údajně politicky nekorektní. Zákaz politických organizací v Německu má dlouhou tradici a systém dnešní SRN zakazuje každé dva nebo tři roky politická uskupení.“

Otázky k tématu: vnitřní migrace, resp. odchod obyvatel z Meklenburska-Předního Pomořanska:

Hamplová: „Považujete vnitroněmeckou migraci v daném kontextu, resp. odchod mladých lidí z Meklenburska-Předního Pomořanska za problém? Pokud ano, co konkrétně vidíte jako problematické?“

Pastörs: „Myslím si, že státní jednotka, resp. národ daného státu má smysl jen tehdy, pokud se sama, resp. sám v dostatečné míře reprodukuje. Je to vždy otázka, možná filozofická otázka, co je smyslem života. Tím se zabývalo mnoho lidí, od antiky až po dnešek a připadá mi, že jsme tu před padesáti, šedesáti až sedmdesáti lety, co se týká Evropy, národů v Evropě – měli relativně rozumnou definici. [...] Hluboce přirozená definice – smyslem života je docela jednoduše život samotný, vyjádřeno slovy Nietzscheho nebo jinak řečeno, smyslem života je předat život dál. Tímto je zasazen rámec. Když tu nyní hovoříme o odlivu lidí z této spolkové země, o pohybu obyvatelstva, potom je to podle mého názoru označení, které zastírá základní problém. Hlavním problémem není migrace, hlavním problémem je úplně prostě skutečnost, že tu máme co dočinění s bojkotem porodů. To znamená, že lidé, ženy stejně jako muži, ale v první řadě ženy prostě bojkotují roli matky a tato skutečnost je jádrem problému. To, že se zde nerodí děti, je důsledkem rámcových podmínek a o tom je třeba se bavit. V tomto směru je migrace ze severu na jih obrovský problém. Avšak nejen ta, ale také migrace z Německa do třetích zemí v celém světě. [...] Německo ročně opustí navždy průměrně 150 000 lidí. Proč to činí? Na to je třeba se ptát. K nám přicházejí lidé z celého světa a je třeba se podívat, kdo přichází a kdo odchází stejně jako je nutno se podívat, kdo odchází ze severu na jih a kdo přichází z jihu na sever. Podle mého politického názoru, já jsem politicky založený člověk, je to šokující vývoj. Tento politický pohled na věc a mé hodnocení z pohledu nacionalisty mě samozřejmě odlišuje

od hodnocení jiných zdejších politických stran. Ostatní místní politické strany mají téměř všechny stejnou strukturu a říkají to samé. Můj politický pohled a mé hodnocení se od nich odlišuje v tom, že nás neznepokojuje strach z ekonomické katastrofy, nás však znepokojuje strach z vymření Němců. Všechno ostatní je druhořadné. A ti, kteří nám vládnou, ty znepokojuje jen jedno, jak je možné udržet trh, jaký bude konsum, když se německý národ zmenší o polovinu. Počet obyvatel Meklenburska-Předního Pomořanska se do roku 2050 zmenší eventuálně ještě o polovinu. To jsou ty nejhorší prognózy, které teď říkám, ale ty jsou naprosto reálné. Takže potom se ptám sám sebe, jak argumentuje druhá strana. Ta argumentuje čistě ekonomicky.“

Hamplová: „Toto je Váš názor na politiku velké koalice na zemské úrovni ve vztahu k odlivu obyvatelstva?“

Pastörs: „Absolutně. A není to jen můj názor na zemskou politiku, ale také na nynější politiku v Berlíně. Nová vláda je ještě více ekonomicky opita než ta předcházející a proti tomu se budou, doufejme, lidé bránit a to nejen v Německu. Jsem Evropan ve smyslu někoho, kdo chce Evropu národů, ne vlastní. Je třeba, aby si také ostatní evropské národy uvědomily, že není možné stavět peníze nad lidský život. Mill a Friedman a Hayek a tak dále. To nejsou bohové, ale člověk je podobestvím boha. To je příliš mnoho filozofie. Je to možná příliš nadsazeno, co teď říkám, ale to jsou motivy, proč dělám politiku.“

Hamplová: „Jak se staví Vaše politická strana k řešení tohoto problému, resp. která témata jsou pro Vaši stranu v souvislosti s odlivem obyvatelstva podstatná a proč? Jaké kroky byly doposud provedeny, resp. jaká opatření jsou v souvislosti s řešením tohoto problému plánována?“

Pastörs: „Mám tu několik příkladů, pokud dovolíte, které jsem vybral z mých proslovů, které jsem v minulosti pronášel. K řešení tohoto problému je nutná analýza. My však nezískáme žádnou poctivou analýzu – podle mého názoru, prosím to je také všechno subjektivní, co tu teď říkám. Mám možná jiný náhled na věci. Politika nemá téměř žádné pole působnosti stejně jako je tomu téměř ve všech demokraciích západu, téměř ve všech, protože demokracie stanovila svůj smysl a ten se zakládá na primátu maximalizace zisku a vše je správně v této tzv. demokracii, která však ve skutečnosti není žádnou demokracií. Je to diktatura produkce, odbytu, maximalizace zisku a nic jiného a to jsem se naučil zde za ty tři roky, co jsem tady v parlamentu. Moje domněnka, kterou jsem měl, se přesně potvrdila. Ať už jsem v této zemi členem hospodářského výboru nebo ministerským předsedou pole působnosti je nulové. Ne jedno procento nebo tři či pět nebo nula celá Nula. Proč je to nula? Je to nula, protože žijeme v korzetu. [...] Tímto korzetem je např. EU, tento korzet představuje např. fiskální politika Tímto korzetem je např. myšlena také moc, neboť možnosti jednání leží nikoli v politice, ale možnosti jednání mohou být v tomto společenském systému vytvořeny pouze prostřednictvím kapitálu. Politika nemá peníze a v systému, kterému vládnou peníze, politika vytváří to, co říkají peníze. Je to líčeno trochu zjednodušeně, ale na rozpočtu Meklenburska-Předního Pomořanska je vidět – pokud Vás to zajímá. [...] Meklenbursko-Přední Pomořansko má dluh deset miliard Eur,

přičemž rozpočet činí asi sedm miliard. Při splácení úroků ve výši půl miliardy ročně. Řeknu jen velmi krátce pár věcí. To vše je třeba analyzovat a potom je třeba se také podívat, jak k tomu došlo a jaký výsledek to přineslo. Přineslo to také odliv obyvatelstva. Tyto vysoké dluhy nesou spoluodpovědnost za to, že lidé tady nechťejí žít. Zadlužení na hlavu se tu pohybuje, pokud si dobře vzpomínám, kolem 7 000 Eur. Nejsem si teď úplně jistý, ale nejsem daleko od pravdy. Nemáme tu vůbec žádný průmysl. Není tu nic. Máme tu tři sektory. [...] Je to loďařský průmysl. Dále je to obor cestovního ruchu a také zemědělství. Zemědělství je ze sta procent závislé na financích, které přicházejí z EU, do které my Němci investujeme neskutečné sumy. Do EU dáme ročně o asi osm miliard Eur více, než dostaneme zpět. Dále tu máme loďařský průmysl, který je zhroucený a nad kterým si šarlatáni z celého světa mnou ruce, protože zde kupují velmi levně. V případě loďařského závodu Wadan-Werft tu nyní máme nového investora. Mladého muže z Ruska. Ruský Žid, který má velmi dobré vzdělání a který tento loďařský závod koupil za 40 milionů Eur. A víte, kolik peněz do tohoto podniku dala země? Půl miliardy. A víte, kolik do tohoto podniku investoval spolek? Další půl miliardy. A víte, kolik peněz sem přišlo z EU? Další půl miliardy. A ten mladý muž přijde a koupí to celé za 40 milionů. To znamená, že loďařský průmysl je na dně a už se znovu nahoru nedostane. [...] Pracovní místa jsou pryč. Třetím pilířem je turismus. Turismus funguje velmi dobře. To mě těší. Cestovní ruch se na HDP země podílí asi sedmi procenty a má vzrůstající tendenci. To je velmi nezdravé. Pro srovnání si vezme Bavorsko, když mluvíme o severu a jihu Německa. To je také spolková země, která profituje z cestovního ruchu. V Bavorsku je podíl turismu na HDP tři procenta. To je zdravé. Ovšem my zde sázíme pouze na turismus. Představme si, že proprší celé léto nebo lidé nebudou mít peníze na dovolenou. Zde nejsou žádné podniky střední velikosti. Není tu nic. [...] Není možné se spoléhat na turismus. To nesmíme. Tak je to. Je třeba rozdělit zátěž přiměřeně, nepřetěžovat. To je špatně. A jaká nabízí obor cestovního ruchu pracovní místa? Podívejme se na mladé lidi. Co tu mohou dělat. Mohou pracovat jako číšníci nebo servírky v cestovním ruchu. Já znám hodinové platové ohodnocení těchto lidí. Je to 5,80 Eur. To můžete každý den od rána od sedmi hodin až skoro do jedenácti dělat snídaně. Žádné odbory se nestarají. Nic. Všechno jen byrokracie. Jak tito lidé bydlí? Byl jsem se podívat. My jsme relativně agresivní na takové věci. Positivně agresivní. To bývá negativně prezentováno, ale to mě nezajímá. Tito lidé bydlí po šesti, sedmi nebo dokonce po osmi na pokoji, který je menší než moje kancelář. Tak. Ti lidé odtud odcházejí. Jdou do Švýcarska, do Dánska. V Meklenbursku-Předním Pomořansku žilo 1,9 skoro 2 miliony obyvatel. Nyní zde máme ještě asi 1,6 milionů obyvatel. Každý rok odejde o 15 000 nebo 20 000 víc. To je realita.“

Hamplová: „V zemském parlamentu působíte od roku 2006. Byla od té doby naplánována nějaká řešení či učiněna nějaká opatření v tomto směru, tzn. proti odlivu obyvatelstva z Meklenburska-Předního Pomořanska?“

Pastörs: „Ano, stále se zde o něco pokoušíme. Ale skutečnost ukazuje, že to vše nepomáhá. Vedle toho je třeba vidět, jaké praktické politické kroky byly skutečně podniknuty. Žádné. Chci Vám to doložit. Například jsem říkal, že jsme se z 1,9 milionů

obyvatel dostali na 1,6 milionů obyvatel. Do roku 2030, pokud ta čísla, která mám k dispozici, souhlasí, odsud odejde dalších 190 až 200 000 lidí a poté bude odcházet každým rokem méně lidí. Zůstanou tu pouze staří, kteří odtud odcházet nechtějí. Lidé, kteří by zajistili výkonnost této země, budou pryč. Zůstanou tu jen ti, kteří už odejít nemohou, ale kdo je zabezpečí. My známe ten problém. Co udělala vláda? Kde jsou návrhy, kde jsou naše návrhy. Vláda nemůže učinit nic, protože nemá žádnou moc. Vláda má rozpočet. Ten se v Meklenbursku-Předním Pomořansku pohybuje mezi šesti a sedmi miliardami. Tento rozpočet je již rozplánován na dalších deset let. V roce 2019 vyprší definitivně platnost paktu solidarity. Nově jsme nyní schválili tzv. dlužní brzdu, - v Berlíně -, podle které se spolkové země nesmějí více zadlužovat nad určitou hranici a spolek rovněž ne. A také toto bylo provedeno jen proto, aby se upokojili finančníci. Vždyť už jsme měli maastrichtská kritéria. To samé. Nesmí se překročit 3 %²⁹⁵ a tak dále. A byly porušovány? Ano, každý rok. Dále máme Základní zákon. Tam to stojí také. Jsou tu kritéria, která se nesmí překračovat. Ale porušujeme je každý rok – co se týká Eurozóny. Nyní jsou tu nová kritéria. To nebude fungovat. Co je možné dělat? Máme dvě možnosti. Zdejší vláda má dvě možnosti. Jedná se o dva fondy EU. První z nich se jmenuje ELA a druhý se jmenuje EFRE. Jeden je velmi silně orientován na průmysl. Druhý je zaměřen na zemědělství. Z těchto fondů může zemská vláda získat příspěvky, může z nich poskytovat podporu a má relativně malou možnost vůbec definovat, koho může a koho nemůže podpořit a za jakých podmínek. To je EU. Relativně striktně reglementována. Dále máme tzv. Institut pro podporu země (LFI). Tato instituce kompletně vyřizuje žádosti o příspěvky, podle směrnic EU a podle politických stanov zemské vlády. Nyní je třeba si položit otázku, co může zemská vláda udělat, jakou má možnost zapůsobit na tyto fondy a ovlivnit to, jakým způsobem budou prostředky využity. To je jediný nástroj, který zemská vláda má. Jinak nemá nic.“

Hamplová: „Jakou roli hrají v této otázce spolek a Evropská unie?“

Pastörs: „Akceschopnost spolkových zemí je omezena. Tyto instituce akceschopnost spolkové země však nejen omezují, ale dokonce kompletně přivádějí k úpadku, neboť objektivní čísla – nyní nevyházím z čísel Národnědemokratické strany Německa – používám vždy čísla zemské vlády. To je serióznější. Jsme někdy totiž toho názoru, že ta čísla jsou zkreslená, ale přesto z těchto, podle našeho mínění, přikrášlených nebo zkreslených čísel, vycházíme. Říkáme dobře, my si myslíme, že tahle čísla jsou zfalšovaná, ale přesto s nimi budeme pracovat, protože jsou i tak dost katastrofální. To stačí. 85 % všech ustanovení, které jsou zde v této spolkové zemi převedeny do podoby zákona, jsou nám nařízeny z EU. To znamená, že my tu sedíme v parlamentu, dostáváme mnoho peněz, velmi mnoho peněz na to, co je třeba provést, co je třeba udělat. Ano. Možná někteří ne. Jsou tu také politici, kteří těžce a hodně pracují, ale většina ne. Dostáváme mnoho peněz. A co je možné učinit? Musíme dělat to, co je nám předloženo a o tom hlasovat. Když bychom teď řekli ne, to by bylo čistě teoreticky možné, ale jen teoreticky, protože o tom, jak se bude hlasovat, se předem rozhoduje ve

²⁹⁵ Poznámka autorky: Myšleno je zde jedno z tzv. maastrichtských kritérií, které říká, že schodek veřejných financí by neměl překročit více jak 3 % HDP.

frakcích. Jde o závazek hlasovat podle usnesení v rámci frakce. V ožehavých otázkách je před samotným hlasováním v parlamentu dopředu rozhodnuto, jak se musí hlasovat. Kdo se tímto nařízením neřídí, může tak sice učinit. Ale většina je tak prospěchářská, že bude hlasovat společně s ostatními, protože tu chce zůstat. Já jsem někdo, kdo se vyjadřuje přímo. Mě nezajímají všechna ta gesta, to celé blablbla okolo, to mě nezajímá. To je skutečnost. 84 %, mnoho lidí říká 86 %, všechno to, co tu děláme, činíme na povel, který přichází z Bruselu. Proč jsme tady?“

Hamplová: „Z toho nyní vyplývá otázka týkající se obcí. Jakou roli hrají v této otázce obce?“

Pastörs: „Ano. Zákon o finančním vyrovnání má horizontální a vertikální členění. Je to tak, že komunální samospráva je přiváděna k úpadku, pokud tu není žádná možnost samostatně něco vytvářet. Tato možnost samostatně něco vytvářet je závislá na finančních prostředcích. My nyní sledujeme nejnovější daňové odhady. Obce v Meklenbursku-Předním Pomořansku budou v tomto ohledu dosti oslabeny, budou krvácet. V Německu je to organizováno tak, že obce a města musí plnit tzv. zákonou povinnost, to je zákon a ten musí být v pořádku. V první řadě jsou to úkoly spojené se sociálními otázkami. Je třeba, aby obec představovala určitou bezpečnost, co se týká dopravnětechnické oblasti, co se týká komunikací atd. To je záležitost obcí. Jejich povinností je provozovat správu, zabezpečit občanům služby místní správy. Dále je jejich povinností provozovat školní infrastrukturu. To vše jsou povinné úkoly. To musí udělat, ale pro to není třeba žádný obecní parlament. To je předepsáno zákonem. Obecní parlament je tu jen pro to, aby byla prováděna komunální samospráva, kde je dán prostor pro dobrovolné úkoly. Pro ty je opatřen prostor prostřednictvím zákoných právních norem. Jenže když nejsou peníze, mohou tu sice být krásné myšlenky, – potom je ale obecní správa přelud, vtip a v této situaci právě jsme. Vycházejte prosím z toho, že [...] nový zákon o finančním vyrovnání je smrtící ránou pro šedesát procent malých obcí a měst. To není žádná fantazie. Pro šedesát procent malých obcí a měst v Meklenbursku-Předním Pomořansku bude toto smrtící rána. To znamená, že nebudou schopny plnit své úkoly. To začne už v příštím roce. Co to znamená? To je politika, reálně existující demokracie. [...] Ale také ten přístup. Teď jsme opět u tzv. demografie. S tím souvisí pojem demografické změny. Tento pojem by před čtyřiceti lety nebo dvaceti lety nikdo nepoužil. Hovořil by německy. Řekl by stárnutí. To je ten správný termín. Stárnutí – každý ví, o čem je řeč. Když půjdete na ulici a zeptáte se, co si myslíte o demografických změnách. Ze sta lidí Vám ani deset nedá správnou odpověď. Co říkáte stárnutí našeho národa? Téměř každý bude vědět, o čem se mluví. To je to ďábelské na tomto systému, ve kterém jsme neustále vystavováni nějakému pobláznění a ti kteří se nenenachají pobláznit, to jsou ti zlí, jako například Václav Klaus, který říká EU a tamto a tohle a tak dále a tak dál. Já jsem také ten zlý. Oni říkají, že všechny národy musejí žít hezky pohromadě, vše musí být hezké. Ano, to souhlasí. To bych chtěla také. S tím se dá dobře dělat politika, s takovými slovy. [...] Člověk musí nazývat věci pravými jmény. Absolutně. To je hlavní předpoklad, aby si získal obyvatelstvo. To si nezískají slavnostmi k výročí pádu berlínské zdi. [...] Otevřené pojmenování problémů je předpokladem proto, že je něco možné změnit.“

Hamplová: „Je tu bod, který ještě potřebuje upřesnit, a sice které oblasti jsou pro Vaši politickou stranu v souvislosti s odlivem obyvatelstva přes hranice Meklenburska-Předního Pomořanska podstatné a proč? Ve kterých bodech je třeba být aktivní, aby bylo možné dosáhnout nějaké změny?“

Pastörs: „To je celý burzovní katalog. Jsem trochu kulturní pesimista. Věřím, že pokud se zásadně nezmění systém, je to nezvratné. Jsme na jedné velké lodi. Ta loď se jmenuje Evropa a já si evropské myšlenky velmi vážím, ale základ Evropy se stal korzetem, protože se zakládá na čistě ekonomických rámcových podmínkách. Od pádu berlínské zdi zcela jasně využívá různých ekonomických vývojových standardů, aby z nich získala maximum. Hází různá národní hospodářství podle stejných tržních principů do jednoho pytle a ti, kteří na to nemají, nedokáží udržet tempo. To ale vedení státu nezajímá. To je ani nesmí zajímat, protože jinak EU řekne, když poskytnete pomoc vašim zemědělcům v horách, potom dostanete pokutu. Vy jim nesmíte pomoci. To je případ regulace cen mléka. Potom prezident řekne – myslím Vaše země je o něco kopcovitější než zdejší krajina. Potom prezident řekne, ale to přece nejde, není přece možné, aby naše krávy a naši zemědělci konkurovali těm z rovinatých oblastí, kde je mnoho luk. Nebo pokud to nyní udělám extrémní – nemůžete přece naše zemědělství srovnávat s tím v Kanadě nebo jinde v Alpách, např. v Itálii nebo úplně jinde. Oni nedokáží obstát v konkurenci, pokud jsou místní krajinné podmínky zcela odlišné. Vše pojmají stejně. Potom tu za deset let v Meklenbursku-Předním Pomořansku budeme mít pouze krávy, protože je možné chovat je tu levněji, protože je možné tu produkovat mléko levněji než kde jinde. Proto to říkám. Je to jen příklad, ale ta tencence, že Evropa, kterou tu nyní máme je na konci zkáza každého národa. Vy patříte ke generaci, která to zažije. To nefunguje. To je zásadní chyba, že je Evropa definována na základě ekonomického zglajchšaltování. To je ten přístup, který se musí změnit, aby tu bylo možné něco změnit. A teď jsem u toho, na co se ptáte. To je to první.“

Hamplová: „Četla jsem článek, ve kterém stálo, že jsou tu v tomto kontextu navržena určitá opatření, která souvisejí se vzdělávacím systémem a investicemi v hospodářském sektoru. Jde tu o to nabídnout mladým lidem v Meklenbursku-Předním Pomořansku šance přímo tady v regionu, tzn. výuční místa a následně také pracovní místa. Cílem je, mj. aby tu zůstali. V tomto případě se hovoří o tzv. systému duálního vzdělání. Mladí lidé jsou vzděláváni pro konkrétní povolání. Duální vzdělání nabízí možnost vytvořit propojení mezi vzděláním a konkrétními podniky.“

Pastörs: „Vrátím se ještě o krok zpět, když dovolíte. Já myslím, že když došlo k rozpadu sovětského bloku, udělali jsme tady v Německu, velké chyby, ke kterým v Česku nedošlo. U vás to bylo provedeno trochu chytřeji. My v Německu jsme tu měli tzv. Treuhandanstalt (THA), tedy fond národního majetku a jeho prvním prezidentem byl Dr. Rohwedder. Tento Dr. Rohwedder předstoupil s teorií, že budeme sanovat ty podniky, kde je možnost je učinit konkurenceschopnými. Uděláme odhad a sanujeme ty podniky, kde je možnost z nich udělat konkurenceschopné firmy a tam kde to už možné není, je zavřeme. Ale uděláme to my. To je vnitroněmecká záležitost, nikoli mezinárodní záležitost. Mohli jsme udělat např. tzv. joint ventures, kde se podílí stát

a soukromý sektor. Tak jako to udělala Škoda Auto. To je chytré. To chtěl Rohwedder také tak udělat. Jen s tím rozdílem, že v Česku to bylo provedeno s účastí mezinárodního kapitálu. Německo bylo v roce 1990 tak finančně silné, mohli jsme to tudíž provést sami. Měli jsme dobrou likviditu. Rohwedder byl zastředlen. Vyprávěli nám, že to udělala RAF. [...] U nás to souvisí s politickým náhledem na věc, to co tu nyní vyprávím. My máme zcela jiné pojetí, zcela jiné. U mě to máte možná o něco složitější. Já se, ale nechci prezentovat jinak, než jaký jsem. Ano. Jako jeho nástupkyně přišla paní Birgit Breuel. Tato paní Birgit Breuel - první co udělala, odletěla do USA a na Wall Street otevřela první kancelář fondu národního majetku. Potom byly všechny podniky mezinárodně vypsány. Kdokoli mohl přijít, a pokud měl peníze, mohl nakupovat. To mnozí udělali. Italská mafie je tady v Meklenbursku-Předním Pomořansku velmi aktivní v oblasti cestovního ruchu. Na pobřeží Baltu. Dánové, rovněž velmi aktivní, ale to mě nevádí, to je v pořádku. Peníze jsou tu a peníze jsou důležitější než pořádek. My jsme tu měli v oblasti středního průmyslu, který tu také skutečně byl, firmy, které byly cíleně prodány a konkurence byla přivedena na dno. [...] My jsme neměli žádné joint ventures. Stát a privátní sféra – to jsme tu vůbec neměli. Nejprve jsme privatizovali, potom podporovali finančními prostředky. Podle našeho náhledu na věc, se to mělo dělat tak, že se nejprve mělo sanovat pod státním dohledem a potom privatizovat. Chceš, pojď jako v případě české Škody. Prosím ano, pojďte, ale rámcovou podmínkou je stát. Přišli investoři a řekli subvence, jako v případě loďarského průmyslu. Tady máš miliardu, tady máš 1,5 miliardy. Tady se to dělalo špatně. Ještě slovo k ekonomii. Dnes se píše v mezinárodních hospodářských novinách, ale také v německých novinách, že produktivita východního Německa je, tady oproti – v tomto momentě, že produktivita tady v Meklenbursku-Předním Pomořansku nebo v Sasku dosahuje v průměru 70 % produktivity jednoho pracovníka na západě. Dosahuje 70 %. A potom všichni říkají, neudělali jsme to hezky. Skvělé. 70 %. To je přece skvělé číslo. Ale už neříkají, že za poslední tři roky, čtyři roky, průmyslová produkce vůbec nevzrostla, jen velmi málo, stále zůstávala docela konstantní. V čase před krizí o trochu více, o trochu nahoru, ale docela konstantní. Už se neříká, že v posledních letech odtud odešlo přes 200 000 lidí. Ne na základě většího výkonu produkce na hlavu, ale tím, že se snížil počet pracovních sil, tu máme tohle číslo - 70 %. To je jen příklad, jak se tu lže. A tady nasazuje Národnědemokratická strana Německa a říká, my musíme nejprve říci pravdu a potom se můžeme bavit nebo se spolu nemusíme bavit vůbec. Ještě jedna věc. Ekonomická situace v oblasti cestovního ruchu. Turismus financuje vlastní kapitál místních firem, a sice pod pět procent. [...] To je pět procent, které platí podniky. Dvě sezóny, dvě možná. To je nezdravé, co tu máme, a proto o tom také tak mluvím.“ [...]

Hamplová: „Jaké jsou podle Vašeho názoru možné perspektivy vnitřní migrace pro následující roky?“

Pastörs: „Jsem toho názoru, že vzdělání, které jste tu právě jmenovala, je klíčovým bodem střednědobé a dlouhodobé stabilizace tvorby hodnot. Vzdělání je absolutně klíčem k tomuto. Nejsme schopni udržet krok s normální produkcí ve světě, protože naše sociální a mzdové náklady jsou příliš vysoké. Takže my musíme vytvářet hodnotné produkty, neboť jen z toho je možné zaplatit rozumné mzdy, a proto je možné sázet jen

na vzdělání, protože jen dobře kvalifikovaní lidé mohou stavět vysoce komplexní systémy. To je prostě třeba říci. Vzdělání musí stát zcela ve středu. Ale vzdělání samo o sobě nestačí, zdaleka ne. Když se podíváte na Spojené státy, na Severní Ameriku za posledních dvacet let, uvidíte, co se stalo v oblasti vzdělávání. Neučinili nic, nic rozumného. Oni si kupovali inteligenci. Oni kupují. Extrémně. Evropa je hlavním dodavatelem inteligence pro Ameriku. Takže, co bude teď, když se naši lidé v Česku, v Německu, v Itálii, ve Španělsku [...] masivně vzdělávají, vzdělávání je masivně hnáno nahoru a když potom tito lidé odejdou, když tento vysoce kvalifikovaný personál následně odejde do Austrálie, do Ameriky, do Kanady a tak dál. To nemůže být smyslem této věci. Vzdělání samo o sobě nefunguje. Je třeba, aby současně se vzděláním byla mladým lidem v návaznosti na to nabídnuta možnost, kde budou vědět, že mohou také prakticky hned navázat. A tady jsem opět u kritiky bakalářského a magisterského systému vzdělávání. Německo je národem zaměřeným na vzdělávání – absolutně - historicky. [...] Německo technický národ, Česko technický národ, velká strojní výroba, v Česku vysoce vyvinutá - absolutně. Polsko není technickým národem, což teď nemyslím nijak pohrdavě. Jen to konstatuji. [...] Dobře, když to tak je, potom je nutno těmto lidem dát nejen vzdělání, ale také v návaznosti, prosím pěkně, umožnit, aby bylo toto vzdělání využito v praxi. To jde jen, když budeme připraveni požadovat zdravou míru egoismu na straně politické korektnosti, například ve vztahu k Bruselu. [...] Kdyby bylo možné zohlednit Benešovi dekrety ve Smlouvě o Evropské unii. Zavést dvojí metr. To znamená, že pro ty by platilo to a to a pro Čechy by to neplatilo. Pro ty platí to a to a pro Čechy to neplatí. To je pouze jeden příklad, abyste věděla, co mám na mysli. To není žádná narážka. To nemyslím nijak špatně. Objektivně. Musí být možné říci, poslouchejte milí pánové v Bruselu, - komisaři si říkají, jako v Sovětském svazu -, pro Čechy tohle neplatí, protože rámcové podmínky jsou u nás jiné, než je tomu v Polsku nebo v Itálii nebo v Turecku nebo kde jinde. Šílené. To vůbec nejde. Ale je to v tomto momentě tak. To znamená, že my musíme mládeži dát maximální možnost vzdělání, ale oni nesmí přicházet jako z pásové výroby. Bakalářské a magisterské studium to je typický ekonomikus. Typický homo ekonomikus. To je typické - vymyšleno lidmi, kteří chtějí vydělat peníze. To nemá nic společného s Humboldtem, to s tím nemá už vůbec co dělat. Nejlepší je to tak, že jsou vysoce jednostraně vzděláni. Potom umí stavět skvělá auta, ale nemají ponětí o tom, jak fuguje vodovod nebo kdo je Václav Havel. To je vůbec nezajímá. To je špatně. Nejméně je třeba říci, my si ponecháme diplomovaného inženýra, my Němci, ten je vyhledáván. S bakalářským a magisterským diplomem nemůžete vůbec do Ameriky. Tam jste jeden z milionu. Ale když přijдете jako diplomovaný inženýr v oblasti elektrotechniky. To má úroveň. To je lepší. To je více znalostí. To je více. Takhle internacionalizace přivede vše na dno. Této internacionalizaci, ekonomickému věku je obětována individuálnost, ta je zničena. Tak jako Sovětský svaz se svým – to bylo ideologicky motivováno – marxisticky-leninisticky všechno stejně, nyní kapitalisticky ideologicky všechno stejně. To tu chci vyslovit. Vysoký standard vzdělání. My potřebujeme individuální možnosti pro jednotlivé národy, aby vycházely ze svých skutečných podmínek – oni je mohou lépe odhadnout než ti v Bruselu a pak musejí mít také prostor, také ve vzdělání, v hospodářství, v kultuře. To je předpoklad, že se budeme dále vyvíjet. [...] Rámcové

podmínky je třeba přizpůsobit tomu, co považují jednotlivé národní státy za správné. Já jsem velký zastánce evropské myšlenky, protože si myslím, že je důležitá také kulturně. Je také důležité myslet evropsky v ekonomickém ohledu, ale je špatně redukovat Evropu na ekonomické myšlenky. Tím způsobíme jen neštěstí. Lidé budou požadovat svobodu vůči této instituci, která řekla, že jim zajistí svobodu.“

Hamplová: „Jak posuzujete práci agentury „Agentur mv4you“, která se snaží prostřednictvím svých aktivit bojovat proti rozporu mezi odlivem mladých lidí z Meklenburska-Předního Pomořanska na jedné straně a zvyšujícím se potřebou odborných pracovních sil na straně druhé?“

Pastörs: „Ano, už ten název. To je anachronismus. Když nějaká agentura použije tento jazykový patvar MV4you – co to má znamenat tato hloupost. Co má znamenat toto mísení německého názvu Meklenbursko-Přední Pomořansko – MV s anglicismy. To je můj osobní názor. Zeptejte se venku, lidí na ulici, co jim říká věta MV4you. Když člověk vytváří nová označení, nedělá přece nic nového. Pokud jsou výrazy využity nesprávně, i když nevytváří nic nového, je to matoucí. Kdyby to mělo být něco, co k něčemu přispěje, pak by MV4you muselo znít, agentura Mecklenbursko-Přední Pomořansko jako instituce, která ti má zprostředkovat práci v zahraničí, která má Němcům zprostředkovat práci v zahraničí. My Němci zde zakládáme kanceláře, abychom německé pracovní síly zprostředkovali zahraničnímu pracovnímu trhu. Tady v Meklenbursku-Předním Pomořansku. Tak je to. To dělají. Sem můžete přijít jako cizinec, když hledáte práci. Ale když se podíváte na čísla za poslední roky. Pomáhají pouze tomu, aby ti, kteří chtějí pryč, rychleji zmizeli a zmizeli tak zároveň z místních statistik. Máme tu statistiku nezaměstnaných, která lže. Máme tu deset procent nezaměstnaných. [...] Číselné údaje ve statistice nezaměstnanosti jsou přikrášlovány tím, že místní pracovní sílu posíláme do zahraničí. Stejně tak je tomu u spolkové statistiky. Skvělé. Z každého Němce, který je pryč, má místní vláda radost. Také žádá podpora nezaměstnaných. Kam jsme to přišli? Ano. V Americe je 10 % nezaměstnaných. V Evropě máme 9,7 %, v Německu 7,6 % a v Meklenbursku-Předním Pomořansku oficiálně kolem 10 %. Když se ale nyní podíváme, kolik lidí bylo v minulosti nezaměstnaných, z těch kteří odešli. Ne ti, kteří odešli ze zaměstnání, ale ti kteří neměli žádnou práci. Dostaneme se rychle na 15 %. Tato agentura si může vymyslet ještě tolik jmen. Dokud bude dostávat peníze na to, aby zde mohla vést kancelář, platit lidi, budou to dělat. Přestanou teprve tehdy, až ten, kdo tuto agenturu financuje, řekne dost. [...] Vidíte, že co se týká Evropy, jsem skeptický. Nevěřím na Evropu merkantilismu. Věřím na Evropu národů, věřím na rozdílné kultury. Věřím v to, že mladí lidé musejí být velmi bdělí, aby se prostřednictvím všech těch hesel jako je systém bakalářského a magisterského studia, Coca-Cola, democracy a freedom nedostali na dno. Aby nebyli nakonci úplně na dně. Za to bojujeme jako politici. To se nesmí stát. Aby se to nestalo, za to bojuji.“

Hamplová: „Záměrem této agentury je tedy podpořit odliv obyvatelstva z Meklenburska-Předního Pomořanska, nikoli naopak získat zpět krajany, kteří odtud v minulosti odešli?“

Pastörs: „Obojí. Dělají jedno i druhé. Čísla však jasně ukazují, že má větší potřebu dostávat odtud lidi pryč, než podpořit ty, kteří chtějí zpět do Meklenburska-Předního Pomořanska.“

Hamplová: „Na internetu se tato agentura prezentuje jako instituce, která chce získat zpět ty, kteří odtud kdysi odešli.“

Pastörs: „Ano, tak to je. To je správně. Ale proč chce tyto lidi získat zpět? My tu nemáme nedostatek pracovních sil. Momentálně se potýkáme s nedostatkem učňů. To znamená, že tu chybí mladí lidé, kteří by se chtěli vyučit v určitém oboru. Ty potřebujeme. Odcházejí odtud lidi. Jen v příštích dvanácti měsících odtud odejde osmdesát až sto diplomovaných inženýrů, jen z loďařského průmyslu, z podniku Wadan-Werft například. A místní vláda dělá tu chybu, že těmto lidem pomáhá prostřednictvím různých iniciativ na státní náklady v návratu do této spolkové země, a když jim tvrdí, že zítra přijde velká zakázka na stavbu lodí. Když jsou jednou pryč, už se nikdy nevrátí. Vrátí se ale tehdy, až budou rámcové podmínky v jejich domovině takové, aby zde mohli založit rodinu. Mladí muži například. Máme tu neskutečnou převahu mladých mužů. Nenajdou si tu žádnou ženu, protože jsou všechny pryč. Ženy odtud odcházejí ve velkém a stát není schopen nabídnout mladým ženám a mladým mužům životní podmínky, z kterých by se mladá rodina těšila a ve kterých by chtěla přivést na svět své první dítě. Oni dělají pravý opak. Přivádějí německý národ na dno. Vytvářejí tu takové podmínky, že ... Máme tu velký problém s konzumací alkoholu a drog u mladistvých atd. Tady v Meklenbursku-Předním Pomořansku. Oni dělají opak. Je jim to jedno. Teď tu máme novou krizi. Jde o reformu územního, resp. správního členění. V roce 1994 byla provedena reforma územního, resp. správního členění. Myslím v roce 1994 nebo 1992. Byly vytvořeny nové kraje. Staré kraje bývalé NDR byly změněny a znovu historicky obnoveny. Tak jsme ztratili určitá území a obyvatelstvo ve prospěch Braniborska a Dolního Saska. Nyní je prováděna nová reforma územního, resp. správního členění, která se přizpůsobuje vymírání národa, počtu lidí. Nyní vytváříme méně krajů, protože lidé zde buď vymřeli, nebo odešli. Nejsou tu. Místo toho, aby zde přicházeli na svět děti, děláme reformu, která se přizpůsobuje snižujícímu se počtu obyvatel. Nesouhlasím s tím, aby se národ upokojil tím, že nízký počet narozených dětí, bude kompenzován tím, že sem budou přicházet lidé z celého světa. To je nadmíru problematické. Amerika je v tomto případě odstrašujícím případem, - také kulturně. Váš národ a Vaše země, které si velmi vážím, po pádu komunismu prakticky zažila, co to znamená, když se dva národy, Česi a Slováci, již nemohou sjednotit. Nesouhlasím zcela s imigrační politikou v Evropě a jejími opatřeními. [...] V případě, že by moje rodina měla vymřít, musím se postarat o to, aby její identita zůstala zachována, aby se znovu reprodukovala. Mohu samozřejmě také říci, že teď jsme všichni mrtví a po nás tady budou žít Číňani, v našem domě. Může být a kdo to tak chce, může to tak mít, ale já to považuji za špatné.“

Hamplová: „Bylo tematizováno ve volební kampani 2006 (zemské volby 2006) Vaší stranou téma odlivu obyvatelstva a byly nabídnuty možnosti řešení? Měla jsem možnost shlédnout upoutávku pro volební kampaň 2006 (zemské volby 2006).“

Tehdy se Vaše strana prezentovala sloganem „My tu zůstáváme a konáme“ („Wir bleiben wir, wir packen an.“).

Pastörs: „Ano, je to tak. To se výborně hodí. Tehdy jsme to samozřejmě rozeznali. Byl to obrovský šok. Je to něco, kde jsme si řekli, že to je naše téma, protože souvisí také s problémem stárnutí a odchodem obyvatelstva za hranice Meklenburska-Předního Pomořanska. Byli jsme jediní, kdo to takto udělal. Ostatní strany to takto neuchopily. A která jiná strana by to takto uchopila, ta jakoby tím říkala, my za to můžeme. Této problematiky se proto nechopí. My tohle téma můžeme uchopit, protože chceme radikálněji jinou politiku a nemáme strach z toho, že budeme zavrženi. Nejsme bez představ. Viděli jsme, že je to správná strategie uchopit právě toto téma. A možná to také trochu přispělo k tomu, že se to setkalo s ohlasem lidí.“

Hamplová: „Mohli byste jmenovat ještě další body z Vaší volební kampaně, které s tímto tématem souvisejí?“

Pastörs: „To byla základní myšlenka - „My tu zůstáváme a konáme“ („Wir bleiben hier. Wir packen an.“). To znamená, že jsme tu poukázali na skutečnost, že jsou místní lidé s touto spolkvou zemí více svázáni, než je tomu v případě jiných spolkových zemí. Meklenburčané neodcházejí tak rychle ze své domoviny. Jsou tu jiní, např. v Severním-Porýní Vestfálku. Ti nejsou tak semknuti se svou vlastí, ti odcházejí jinam mnohem snadněji, rychleji. Dále bylo naším tématem zachování malých škol. To bylo velké téma. Potom jsme poukázali na nebezpečí, kdy Poláci v pohraničí masivně pronikají do Německa, aby tam za relativně výhodné ceny získali nemovitosti, což se děje právě v důsledku vyliďňování regionu. To k tomu také patří. Poukázali jsme na to, že Němci např. v Polsku nesmějí kupovat domy. Tamní vláda to nepřipustí. Poláci nabývají v Německu půdu. Skutečně tak činí tam, okud Němci odešli např. do Dánska. Na tato místa přicházeli Poláci ve velkém. To ale jako Národnědemokratická strana Německa nechceme a bylo to také naše volební téma. Ne, že bych měl něco proti Polákům. Dokonce rozumím argumentům, ale ze zásadních důvodů to nechceme. I tak nám to přineslo dobré výsledky. Takže vše, co souvisí se sociálními otázkami, otázkami vzělání a pracovního trhu. To jsou naše pole působnosti, kde intenzivně pracujeme a také v budoucnu se těmito oblastmi budeme velmi intenzivně zabývat a přispívat zde. Místní vláda říká, my nyní děláme vzdělávací ofenzívu. To je příliš málo. My potřebujeme nejen vzdělávací ofenzívu, ale my potřebujeme také duální systém, kde je řečeno tady je vzdělání a tady je práce. Oni říkají, že jsou toho schopni, takže by to měli také realizovat.“

Hamplová: „Které konkrétní body plánujete zahrnout v nadcházející volební kampani 2011 (zemské volby 2011) v souvislosti s odchodem obyvatel, resp. je vůbec plánováno tematizovat tuto problematiku ve volební kampani 2011?“

Pastörs: „Jistě pochopíte, že jsme zatím ve fázi plánování. Navíc jsme tu v pozici pariů. [...] Chceme to dělat jinak než ostatní politické strany v místním zemském sněmu,

a proto Vám tuto otázku nemohu upřímně zodpovědět. Nechci Vás obelhávat. Nechci o tom také ani hovořit. Ale naše plánování již začalo.“

Hamplová: „V minulých letech byla zaměřena jedna část Vaší volební kampaně na spolkové úrovni na téma zvýšení přídavků na děti a vyplácení měsíční výplaty pro ženy, resp. matky v domácnosti. Mohl byste se k tomuto blíže vyjádřit?“

Pastörs: „Pro německé děti, ne pro turecké. Nerozumějte mi špatně. Ne, že bych neměl rád děti. Já mám rád děti. Ale my mluvíme o německých dětech. [...] Mateřský plat, resp. plat pro matky v domácnosti, protože my říkáme, že je zločin, když musíme provádět gendermainstream program EU, kdy pohlaví nehraje žádnou roli. To vede k problematické konstelaci pro pojem rodina, tradiční rodina. Jsme toho názoru, že žena se nemůže nikdy emancipovat, když je žena a muž se nemůže nikdy ewomancipovat, protože je muž. Tento pojem emancipace. Proč by měla žena chtít být mužem. Ten pojem je pomatený. Tento pojem byl silně propagován na západě. Tehdy ho šířili velmi intenzivně Adorno, Marcuse – Frankfurtská škola. A průmysl to považoval za dobré. Oni říkali ano to je přesně ono. Ano, ženy musejí dělat kariéru. Oni musejí mít zaměstnání. Oni musejí být profesorky, ředitelky. Skvělé. To jsme jim vyprávěli. Realita je, že ženy v masách na základě tohoto pohledu na věc, sociálněpolitického pohledu na věc, usedly za kasu v diskontním supermarketu Aldi za nízkou mzdu. Tyto byly všude ukazovány. Tím byla normální žena svedena k tomu také takto myslet, aby mohla být následně ztročena na kase v diskontním supermarketu Aldi. Já to vše trochu přeháním. Ale dovolte mi tuto úroveň, abyste přímo rozuměla, co mám na mysli. My zástaváme ten názor, že žena by měla sama rozhodnout, zda bude jako matka vykonávat vysoce kvalifikovanou práci. To má také co dočinění se vzdělávací politikou. My jsme proti jeslím, děti od osmi měsíců v jeslích, co teď prosazují ostatní politické strany, aby žena vždy večer děti pouze vyzvedla. Ženy to tak mohou dělat, ale musejí se samy rozhodnout. Stát musí říci, když chceš převzít roli matky – je to kvalifikovaná role. [...] Role matky to je vysoce kvalifikovaná role a jak je matka kvalifikovaná je vidět na jejích dětech. Pokud to žena chce, musí jí stát tento mateřský plat vyplatit. Sedm nebo osm let, každý měsíc. Víte co je smutné? My máme ty peníze. My to můžeme zaplatit. My tak pouze nečiníme. Stát to nechce. [...] Běžte do města. Jak vypadají dvacetileté matky. Nuzně ošacené. Malý kočárek. Byt závislý na podpoře ze sociálních dávek a podpory v nezaměstnanosti Harz IV. To je realita. Je třeba říci, že ti kteří to takto chtějí, měli by tak činit, ale tak aby matka mohla skutečně vykonávat tuto roli. Stát musí každý měsíc zaplatit a ne žádnou bídnou mzdu, ale rozumný plat pro matku v domácnosti, rozumné přídavky na děti pro německé matky v Německu a pro německé děti. O cizince v nouzové situaci o ty musí být postaráno jinak, na základě jiných opatření. [...] To je naše pozice - rodina, vzdělání, práce. To jsou tyto věci. Já ale nevěřím, že mi jako Národnědemokratická strana Německa můžeme tento problém vyřešit, tak smělý nejsem. To je v důsledku nedostatku moci de facto nemožné. Ale můžeme to stále znovu vyjadřovat.“

Hamplová: „Myslíte, že tato témata – rodina, vzdělání, práce nejsou dostatečně tematizována ze strany ostatních politických stran na zemské úrovni?“

Pastörs: „Oni se bojí je čestně tematizovat. Tematizují je již roky. Jen už jim nikdo nevěří. Budou je tematizovat zase znovu. Když je budou tematizovat znovu, při příštích volbách do zemského parlamentu, bude jim věřit ještě méně lidí než minule. Už patnáct let, od roku 1995, říkají to samé a každý rok je nás o milion méně, lodařský průmysl je na dně. Zadlužení země, vzdělání, 380 000 analfabetů, stárnutí. [...]“

Hamplová: „Děkuji Vám za rozhovor.“

Příloha č. 2: Severní a jižní spolkové země (mapa)²⁹⁶

- severní spolkové země jsou označeny následujícím symbolem ▲: Bremen: Brémy; Hamburg: Hamburk; Mecklenburg-Vorpommern: Meklenbursko-Přední Pomořansko; Niedersachsen: Dolní Sasko; Schleswig-Holstein: Šlesvicko-Holštýnsko
- jižní spolkové země jsou označeny následujícím symbolem ▲: Baden-Württemberg: Bádensko-Württembersko; Bayern: Bavorsko

²⁹⁶ Zde prezentovaná mapa SRN pochází z internetových stránek „weltkarte.com – online Landkarten und Städtepläne“, <http://www.weltkarte.com/europa/deutschland/deutschland-politisch.htm> (30. 04. 2010). Vzhledem k tomu, že jsou v mapě uvedeny originální názvy jednotlivých spolkových zemí, je výše vždy uveden, jak německý název, tak také jeho český ekvivalent, který je používán v předložené práci.

Jmenný rejstřík	Lee, Everett, S. A.	14
Bade, Klaus J.	Lessenich, Stephan	9
Bohler, Karl Friedrich.....	Lucassen, Jan.....	8
Bojars, George	Lucassen, Leo	8
Braun, Gerald.....	Nullmeier, Frank.....	9
Broder, Henryk M.....		
	Oswaldová, Ingrid	8, 17, 18, 25, 26
Durkheim, Emile.....		
	Pastörs, Udo.....	80, 81, 146, 147, 148, 149, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160
Friedrichs, Jürgen.....	Pavlík, Zdeněk.....	7
	Petzold, Matthias	30
Gebhardt, Hans	Ravenstein, Ernst George	14
Glaser, Rüdiger	Roolf, Michael.77, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146	
Glawe, Harry.....	130, 131, 132, 133	
	Rothe, Klaus-Michael.....	12, 70, 71
Han, Petrus.....	Roubíček, Vladimír	7, 27
8, 19, 26, 32, 35, 36		
Hildenbrand, Bruno.....	Schenk, Winfried.....	9
9	Schirmmacher, Frank	76
Hoerder, Dirk	Schulte, Jochen	128, 129, 130
8		
Holter, Helmut . 79, 133, 134, 135, 136, 137		
	Treiblová, Anette.....	8, 21, 22
Jung, H.-J.	Vodáková, Alena	7
9		
	Weber, Reinhold.....	11
Kalibová, Květa	Wehlinga, Hans-Georg	11
7		
Killisch, Winfried		
28		
Kröhnert, Steffen.....		
10		
Kücková, Ursula		
11		
Kuhn, Heinrich-Christian.....		
11		

Weiß, Wolfgang.....11

Wenning, Norbert8, 27, 29